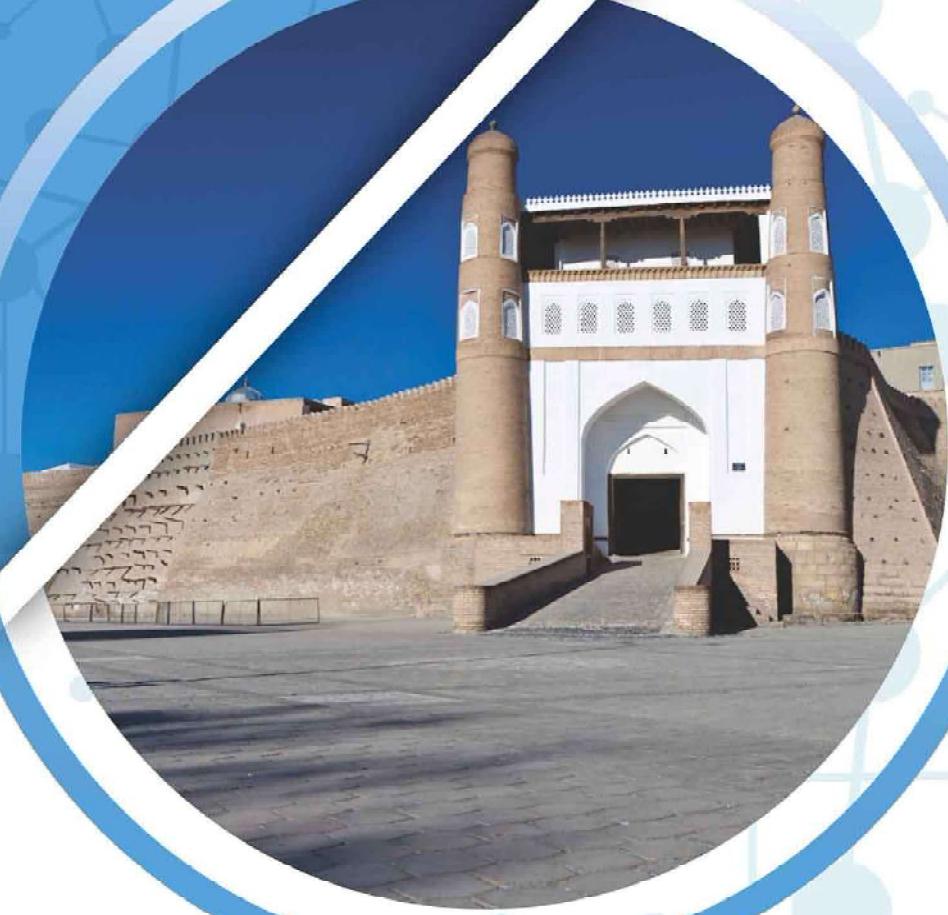

Tadqiqot.uz

**"XXI АСРДА ИЛМ-ФАН ТАРАҚҚИЁТИНИНГ
РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ ВА УЛАРДА
ИННОВАЦИЯЛАРНИНГ ТУТГАН ЎРНИ" МАВЗУСИДАГИ
РЕСПУБЛИКА ИЛМИЙ 10-ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯСИ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

2019 30 НОЯБРЬ
ЎЗБЕКИСТОН

Google
scholar

Crossref

ORCID
Connecting Research
and Researchers

doi

**“XXI АСРДА ИЛМ-ФАН ТАРАҚҚИЁТИНИНГ
РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ ВА УЛАРДА
ИННОВАЦИЯЛарНИНГ ТУТГАН ЎРНИ”
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 10-ONLINE
КОНФЕРЕНЦИЯСИ МАТЕРИАЛЛАРИ
2-ҚИСМ**

**ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ НАУЧНОГО ПРОГРЕССА
В XXI ВЕКЕ И РОЛЬ ИННОВАЦИЙ В ЭТОМ
ПРОЦЕССЕ
ЧАСТЬ-2**

**PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC
PROGRESS IN THE TWENTY-FIRST CENTURY AND
THE ROLE OF INNOVATION IN THIS PROCESS
PART-2**

TOSHKENT-2019

УЎК 323(575.1)(063)

КБК 66.3(5Ў)я43

Й-18

"XXI асрда илм -фан тараққиётининг ривожланиш истиқболлари ва уларда инновацияларниң тутган ўрни" [Тошкент; 2019]

"XXI асрда илм -фан тараққиётининг ривожланиш истиқболлари ва уларда инновацияларниң тутган ўрни" мавзусидаги Республика-илмий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 ноябрь 2019 йил. - Тошкент :Tadqiqot, 2019. - 202 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илгор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Маъсул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

- 1.Хукуқий тадқиқотлар йўналиши-
Юсувалиева Рахима - профессор в.б., ю.ф.н., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети
- 2.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар-
Маматова Нодира Мухтаровна - т.ф.д., доцент, Тошкент давлат стоматология институти
- 3.Иқтисодиётда инновацияларниң тутган ўрни-
Воҳидова Мехри Хасанова - PhD, Тошкент давлат шарқшунослик институти
- 4.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар-
Тошбоева Барнохон Одилжоновна - Андиксон давлат университети
- 5.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар-
Норматова Дилдора Эсоналиевна - доцент, Фарғона давлат университети
- 6.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар-
Абдумагжидова Дилдора Рахматулаевна - PhD, Тошкент Молия институти
- 7.Тарих саҳифаларидағи изланишлар-
Чариков Турсун Хуваевич - доцент, Ўзбекистон давлат консерваторияси
- 8.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни-
Уринбоев Хошимжон Бунатович - с.ф.н., доцент, Наманган мухандислик-қурилиш институти
- 9.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар-
Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич - доцент, Наманган мухандислик-қурилиш институти
- 10.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши-
Бобохонов Олтибод Рахмонович - Сурхандарё вилояти техника филиали
- 11.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари -
Сувонов Боймурод Ўралович - доцент, Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти
- 12.Физика-математика фанлари ютуқлари-
Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич - доцент, Наманган мухандислик-технология институти
- 13.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар-
Қаҳҳоров Ўқтам Абдураҳимович - PhD, доцент, Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти
- 14.Кимё фанлари ютуқлари-
Рахмонова Доно Қаҳҳоровна - Навоий вилояти табиий фанлар методисти
- 15.Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши-
Тоштемиров Отабек Абидович - Фарғона политехника институти
- 16.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар-
Йўлдошев Лазиз Толибович - Бухоро давлат университети

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларниң хаққонийлиги ва иқтибосларниң тўғрилигига муаллифлар масъуллар.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

ФАЛСАФА ВА ҲАЁТ СОҲАСИДАГИ ҚАРАШЛАР

1. VIRTUAL REALLIKNING IJTIMOIY JIHATLARI.....	8
Xaydarov X.F., Xaydarova A.X.	
2. AXBOROTLASHGAN JAMIyatDA AXLOQIY MASALALAR.....	10
Toshniyozova Gulnoza	
3. ДУХОВНО-НРАВСТВЕННАЯ СРЕДА: ЛИЧНОСТЬ И ЕГО РОЛЬ В ПОСТРОЕНИЕ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА.....	11
М.М.Каххорова	
4. КҮПМИЛЛАТЛИ (ПОЛИЭТНИК) МАМЛАКАТЛАРДА МИЛЛИЙ ЎЗЛИКНИ АНГЛАШ.....	14
Суванов Илҳом Абдихалилович, Турдалиева Шоҳиста Тўлқинжон қизи	
5. GLOBALLASHUV JARAYONIDA YOSHLAR ONGIDA MA'RIFATNING O'RNINI MUSTAHKAMLAOSH.....	16
Tuyboyeva Gulnoza Quvondiq qizi, Mardonova Xonzoda Anvar qizi	
6. ГЛОБАЛЛАШУВ ДАВРИДА МИЛЛИЙ МАЪНАВИЯТИМIZГА ҚАРАТИЛГАН ТАҲДИДЛАР ВА УЛАРНИНГ ОҚИБАТЛАРИ.....	17
Юсупова Дилядора Диляшатовна	
7. ЁШЛАРДА МАФКУРАВИЙ ИММУНИТЕТНИ МУСТАҲКАМЛАШДА ОИЛАНИ ЎРНИ.....	19
Рустамова Ферузахон Махмуджановна, Шокаримов Давронбек, Абдувалиева Диляр Абдумаликовна	

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР

1. BOSHLANG'ICH SINFLARDA OG'ZAKI VA YOZMA NUTQ EGALLASHDA FONETIK BILIMLARNING AHAMIYATI.....	21
Jo'rqaqulova Yulduz, Qurbonova O'g'iloy	
2. AUTIZM SINDROMINI PSIXOLOGIYA SOHASIDA O'RGANISHNING ILMIY-NAZARIY AHAMIYATI.....	22
Nurmatova Durdona Gafurjon qizi.	
3. SPORTCHILARNING YUQORI NATIJALARGA ERISHISHIDA START OLDI HOLATLARINING PSIXOLOGIK ASOSLARI.....	24
Raxmonova K.SH.	
4. FARZAND TARBIYALASDA AKTNING O'RNI.....	26
Davletov Rasulbek, Ortikova Gulmira	
5. BOSHLANG'ICH SINFLARDA ATROFIMIZDAGI OLAM FANIDAN O'SIMLIKLER OLAMI MAVZUSINI O'QITISHDA ZUKKO INTERFAOL USULI.....	28
Ibragimova Guliston Kutliyevna	
6. BOSHLANG'ICH TA'LIMDA MATEMATIKANI O'QITISHDA QO'LLANILADIGAN PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR TURLARI.....	30
Ismoilova Maftuna Abdujalilovna	
7. HOLID XUSAYINIYNI "SHAMOL ORTIDAN YUGURIB" ASARINING INTEGRITSION TAHLILI.....	32
Matkarimova Kumushbibi	
8. TA'LIM SOHASIDAGI ISTIQBOLLI ISLOHOTLAR-JAMIyat TARAQQIYOTINING ASOSI.....	34
Mo'minova Gulsoraxon Ismoilovna, Egamberdiyeva Manzura	
9. HARBIYLARGA XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION METODLARNI DARS JARAYONIGA TADBIQ ETISH.....	36
Musayeva Sh.I.	
10."ILDIZNING MORFOLOGIK VA ANATOMIK TUZILISHI" MAVZUSINI O'QITISHDA "ZIG-ZAG" PEDAGOGIK TEKNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH.....	38
Mavlonova Nasiba Axmedovna	
11. INGLIZ TILI HORIJIY TIL SIFATIDA O'QITILADIGAN SINFLARDA "FIND YOUR PARTNER" USLUBIDAN FOYDALANISH.....	39
Raximova Zuhra Maksudovna	
12. FANLARNI O'QITISH JARAYONIDA ELEKTRON AXBOROT RESURSLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI.....	40
Toyirova Zulayho	
13. MA'NAVİYAT-INSONNING ULG'AYISH VA KUCH-QUDRAT MANBAIDIR.....	42
Turg'unova Mohina Akmaljon qizi, Jumayev Sarvarbek Soyibjon o'g'li	
14. ИНФОРМАЦИОННО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ВОЗДЕЙСТВИЕ КАК ИНСТРУМЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ УСТАНОВОК И ФОРМЫ ЕГО РЕАЛИЗАЦИИ.....	44
Айрапетова Алёна Геннадьевна	
15. К ВОПРОСУ О СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ПАРАМЕТРАХ И КЛАССИФИКАЦИИ СОЦИАЛЬНЫХ ГРУПП И КВАЗИГРУПП.....	48
Айрапетова Алёна Геннадьевна	
16. ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА ПЕДАГОГИК-ПСИХОЛОГИК ҶОБИЛИЯТНИ ШАКЛАНТИРИШИНГ ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ.....	52
Раупова Ш.А., Комилова М.О	
17. "ПОЯ ВА НОВДА ТУЗИЛИШИ" МАВЗУСИНИ ЎҚИТИШДА КЕЙС- СТАДИ ИННОВАЦИОН ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯСИДАН ФОЙДАЛАНИШ.....	54
Рўзметова Сабоҳат Дурдиевна, Машарипова Нигора Турсинбоевна	

18.BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA INNOVATSION USULLARDAN FOYDALANISH.....	55
Abduadizova Dilfuza Raupovna	
19. MATEMATIKANI O'QITISHDA TARIXIY MA'LUMOTLARDAN FOYDALANISH.....	56
Azimova Mabuda, Qosimov Qodirxon	
20.TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VA CHET TILLARIDAN FOYDALANISH.....	58
Baxodirova Omongul Baxodir qizi	
21.BOSHLANG'ICH SINFLARNI O'QITISHDA INNOVATSION METODLAR ORQALI O'QITISH.....	59
Buriyeva Rano Xolputalovna	
22.BOSHLANG'ICH SINFLARNI O'QITISHDA AKT NING AHAMIYATI.....	61
Davlyatova Xayitxon, Maraimova Nilufar	
23. BOLA TARBIYASIDA KITOBNING O'RNI.....	63
Ergasheva Dildora	
24.БОШЛАНГИЧ СИНФЛАРДА ТАБИЙ-ИЛМИЙ БИЛИМЛАРНИ КОМПЕТЕНЦИЯВИЙ ЁНДАШУВ АСОСИДА ЎҚИТИШГА ҚЎЙИЛАДИГАН ТАЛАБЛАР.....	65
Эргашева Мухтарам Яровсона	
25.BOLALARNGA MAKTABGA PSIXOLOGIK TAYYORGARLIGI.....	67
Ergasheva Oydin, Toshmurodova Malohat	
26. UMUMINSONIY QADRIYATLAR ASOSIDA KASBIY KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISH.....	69
Eshboyeva Sabohat Elmurodovna	
27. KITOB MUTOLAASI RIVOJIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING O'RNI VA MOHIYATI.....	71
Hamroyeva Nazokat	
28. G'AFUR G'ULOMNING "SHUM BOLA" QISSASIDA UCHRAGAN MAQOL, IBORA, HIKMATLI SO'ZLAR HAMDA ULAR TARKIBIDAGI YASAMA SO'ZLAR HAQIDA BA'ZI MULOHAZALAR.....	73
Haydarova Muhabbat	
29. INTELLEKTUAL SHAXSNI TARBIYALASH BOSHLANG'ICH TA'LIMMING ENG MUHIM MASALASI SIFATIDA.....	75
Hotamova Shaxlo Mirzakulovna	
30. XALQARO MIGRATSIYA JARAYONLARI VA MUAMMOLARI" MAVZUSINI O'QITISHDA TA'LIMMING FAOL USULLARIDAN FOYDALANISH.....	76
Ismoilova Saidaxon Ergashevna	
31. GEOGRAFIYA FANINI O'QITISHDA TA'LIMMING INTERFAOL METODLARIDAN FOYDALANISH.....	78
Isoqova Moxira Xamidovna	
32. BOSHLANG'ICH SINFLARGA TA'LIM BERISHDA KUZATISH METODINING AFZALLIGI.....	80
Jo'rareva Hidayat	
33. YOSHLARDA KREATIV TAFAKKUR VA MAQSADGA ERISHISHGA NISBATAN ISHONCH HISSINI SHAKLLANTIRISH.....	82
Jumayev Sarvarbek, Eraliyev Abduxalil, Xo'jaboyev Ahmadxon	
34. INTERFAOL USULLARNI QO'LLASH VA O'QUV JARAYONINI TASHKIL ETISHDAGI QIYINCHILIKLAR.....	84
Kadirova Gulnoz Obloberdiyevna	
35.TA'LIM - TARBIYAGA ETIBOR - KELAJAKKA E'TIBOR.....	86
Sarvarbek Jumayev Soyibjon o'g'li, Madaminbek Ikramov Otobek o'g'li	
36."JAMIyat VA TABIAT O'Rtasidagi MUNOSABATLAR" MAVZUSINI O'QITISHDA ROLLI VA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI.....	87
Muminova Fotima Murodjon qizi	
37.ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI ORQALI BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI INNOVATSION FAOLIYATGA TAYYORLASH.....	89
N.M. Akmalova, F.O.Xodjiyeva	
38.ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНОЙ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА.....	91
Нарзуллаева З. III.,	
39.TA'LIM MUASSASASIDA FAVQULODDA VAZIYATDA FUQARO MUHOFAZASINI TA'MINLASH BOYICHA TADBIRLARNI REJALASHTIRISH.....	93
Nazarov Tohir Toshpo'lotovich, Jo'rabayev Komoldin Komiljon o'g'li	
40.INTERAKTIVE MEDIEN UND HEUTIGES BILDUNGSWESEN.....	95
Ne'matova N.N.	
41.JADVALARDAN FOYDALANISH - BOSHLANG'ICH SINFLARDA SO'Z TURKUMLARINI O'RGANISHNING SAMARALI USULI SIFATIDA.....	97
Nosirova Fazilat	
42.QALAMTASVIRDA AUDITORIYA ISHLARIDAN TASHQARI ISHLAR.....	99
Usmanov Botir Allaberdiyevich, Yoqubova Ozoda Yoqub qizi	
43.BOSHLANG'ICH SINFLARNI O'QISH MALAKASINI SHAKLLANTIRISH USULLARI.....	100
Nosirova Gulsanam	
44.INGLIZ TILI DARSLARIDA YANGI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASHNING AHAMIYATI....	102
Nurillayeva Xurshida	
45.BOSHLANG'ICH SINFLARNI O'QUVCHILARINING INTELLEKTUAL SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISH.....	104
Ochilova Xurshida	

46. TO'GARAK MASHG'ULOTLARIDA KITO BXONLIKNI TATBIQ QILISH.....	106
Ostonova Umida Usmonovna	
47. MAK TABLARDA TADBIRLARNI SAMARALI TASHKIL ETISH USULLARI.....	107
Ostonova Zarnigor Usmonovna	
48. ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHI FAOLLIGINI OSHIRISH.....	109
Qaimova Sanobar Jo'raqulovna	
49. BIRINCHI SINF O'QUVCHILARINING O'QUV FAOLIYATIGA MOSLASHISHIDAGI QIYINCHILIKLAR VA UNI BARTARAF ETISHDA BOSHLANG'ICH SINF O'QUITUVCHISINING INNOVATION FAOLIYATI.....	111
Qayumova Gulsanam Axtamovna	
50. O'QISH DARSLARIDA O'QUVCHILARNING AQLIY TARBIYASINI SHAKLLANTIRISH.....	113
Qurbanova Guljahon	
51. KITOB O'QISH O'QUVCHILARNING DUNYOQARASHINI KENGAYTIRADI.....	115
Rajabova Mohigul To'xtayevna	
52. BOSHLANG'ICH SINF YOSHIDAGI O'QUVCHILARNI SHAXSINI SHAKLLANISHIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR.....	116
Rasulova Mahbuba	
53. O'QUVCHILARDA FIKRNI ERKIN BAYON ETISHNI SHAKLLANTIRISH.....	118
Ravshanova Dilrabo Xolpulatovna	
54. BOTANIKA DARSLARIDA ATAMALARINING INGLIZ TILIDAGI NOMLANISHINI O'QITISHDA MASALA VA MASHQLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI.....	119
Ravshanova Go'zal	
55. МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ЖАРАЁНИГА ИННОВАТИВ ЁНДАШУВ.....	121
Rахматова Нафиса Мехридионовна	
56. BOSHLANG'ICH SINF MASHG'ULOTLARIDA AKTNING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI.....	123
Raxmonova Xursand Raxmonovna	
57. "QUTADG' U BILIG" DOSTONINI FSMU TEKNOLOGIYASI ASOSIDA O'RGANISH.....	125
Rizaqulova Dilbar Eshpo'latovna	
58. ONA TILI DARSLARIDA ALOHIDA SO'Z TURKUMLARINING O'QITILISHI.....	127
Rizayeva Lola	
59. O'QUVCHILARGA BIOLOGIYA FANIDAN MA'RUDA O'TISHDA "BLITS - SO'ROV" TEKNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH.....	129
Sharipova Fazilat Ollaberganova	
60. SINFDAN TASHQARI MASHG'ULOTLARDA TARIXIY MA'LUMOTLARNING O'RNI.....	131
I.O.Shixova, F.Y.Yaxshimuratova	
61. XORIJY TIL TA'LIMIDA INFORMATSION TEKNOLOGIYA YONDASHUVLARNING AFZALLIKLARI.....	133
Shodiyeva Gulbona	
62. O'QUVCHIGA QO'YILAYOTGAN BAHO-FAOLLIK OMILI.....	134
To'rayeva Amina	
63. BOSHLANG'ICHTA'LIMDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI.....	136
To'xtayeva Mayram Qilichovna	
64. BIOLOGIYA DARSLARIDA PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH.....	138
Toshpo'latova L.R., Nurova M. X.	
65. TA'LIMDA ZAMONAVIY AXBOROT VOSITALARINING O'RNI.....	140
Tuxtayeva Shafoat Murtazoyevna	
66. YOSHLARNI MEHNATSEVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA ALISHER NAVOIY ASARLARINING AHAMIYATI.....	142
Xamroyeva Yulduz Ro'ziyevna	
67. INGLIZ TILI DARSLARINI TASHKIL ETISHDA HAMKORLIK PEDAGOGIKASINING AHAMIYATI.....	144
Xayriddinova Gulniso Fatxiddinovna	
68. O'QUVCHILARGA O'QISH DARSLARI ORQALI SHARQONA TARBIYANI SINGDIRISH USULLARI (YANGI TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA).....	146
Xolboyeva G.N.	
69. MILLIY TARBIYADA NAVOIY IJODINING O'RNI.....	148
Xolova Nargiza	
70. ADABIYOT FANINI O'QITISHDA BADIY TAHLILNING O'RNI.....	150
71. CHET TILI DARSINI MAZMUNI VA MOHIYATI.....	151
Yandasheva Zebiniso Shavkat qizi	
72. GEOGRAFIYA DARSLARIDA MUTAFAKKIRLARNING ILMIY MEROSIDAN FOYDALANISH.....	152
Yodgorova Oysha Uraqovna	
73. THE ADVANTAGES OF MULTIMEDIA LEARNING ENVIRONMENTS.....	154
Zaripova D.O.	
74. ЁШЛАРНИ МИЛЛИЙ, ШАРҚОНА, ТАРИХИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИ ҲИСОБГА ОЛГАН ҲОЛДА ЗАМОНАВИЙ РУХДА ТАРБИЯЛАШ.....	156
Абдурахмонова Ўғилой Қаххоровна, Жумабоева Ирода Мураткасимовна	
75. ФОРМИРОВАНИЕ ГРАМОТНОСТИ ЧТЕНИЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ТЕМЫ "СОЛИ И ИХ СВОЙСТВА".....	158
Алимова Ф.А., Камалитдинова Н.Р.	
76. O'QUVCHILAR BILIM SIFATINI OSHIRISHDA KOMPETENTLIK YONDASHUVIGA ASOSLANGAN O'QITISHNING ZAMONAVIY USUL VA VOSITALARI.....	160
A.Babadjanov, E.Sariyeva	

77. TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING QO'LLANILISH.....	162
Begliyev Sanjar Reymbergenovich, Xo'jayazova Dilnura G'apparganova	
78. TABIIY FANLARNI O'QITISHNING SIFAT SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILLAR.....	164
Begliyev Sanjar Reymbergenovich, Davletov Rasulbek Marimbayevich	
79. O'QUV FANLARINI INTEGRATSİYALASH TURLARIDA TEXNOLOGIYA FANINING O'RNI.....	166
Masharipova Z.	
80. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ТЕХНОЛОГИИ ВЕБ-КВЕСТ В ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА.....	168
Кучарова Масума Бурхановна	
81. ИНТЕЛЛЕКТУАЛ ТАЪЛИМ ТИЗИМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА АХБОРОТДАН ФОЙДАЛАНИШ.....	170
Ш.М. Набиев	
82. ЗНАЧЕНИЕ И РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ.....	172
Назарова Мукаддам	
83. ТАСВИРИЙ САНЬАТ ДАРСЛАРИДА ПОРТРЕТ ЖАНРИДА ТАСВИРЛАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ..	173
Расим Хайров Золимхон ўғли, Номозов Элбек Ҳасанович	
84. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ (ИКТ) НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ.....	174
Рахмонова Каромат Кадировна	
85. TA'LIM JARAYONIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI.....	176
Ro'zimov S.I., Axmedova Sh.O	
86. СОВРЕМЕННЫЙ ПОДХОД К ФОРМИРОВАНИЮ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ КУЛЬТУРЫ.....	178
Сайдова Насиба Эсановна	
87. КИТОБ МУТОЛААСИ ВА УНГА БОЛАНИ ЎРГАТИШ ЙЎЛЛАРИ.....	180
Урумбаева Айгуль	
88. БОШЛАНГИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИНИ ЎҚУВ ФАНЛАРИГА ИЖОДИЙ ЁНДАШИШЛАРИДА МУЛТИМЕДИА ВОСИТАЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ САМАРАДОРЛИГИ.....	183
Хайдаров Рустамбек Юлчибаевич	
89. ТАСВИРИЙ САНЬАТ ДАРСЛАРИДА ЎҚУВЧИЛАРНИ ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ ИНДИВИДУАЛ ЁНДАШУВ ОРҚАЛИ ШАКЛАНТИРИШ.....	185
Расим Хайров Золимхон ўғли	
90. СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ И ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ.....	186
Хафизова Нилуфар Жанюхановна	
91. ЎҚУВ УСЛУБЛАРИДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ БИЛАН ЎҚУВ ЖАРАЁНИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ.....	188
Эминов Анвар Йигиталиевич	
92. ТАСВИРИЙ САНЬАТ - ТАСАВВУР ВА ИДРОКНИ ШАКЛАНТИРИШДА БИРЛАМЧИ ОМИЛ.....	189
Жумабоев Наби Пардобеевич, Абдусаломова Диёра Абдували қизи	
93. ТАСВИРИЙ САНЬАТ ДАРСЛАРИДА ЎҚУВЧИЛАР ИЖОДИЙ ҚОБИЛИЯТИНИ ЎСТИРИШДА УСТОЗ-ШОГИРД АНЬАНАЛАРИ.....	190
Жумабоев Наби Пардобеевич, Абдусаломова Шоҳсанам Немат қизи	
94. STRUCTURAL ANALYSIS OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS.....	192
Gavharoy Isroilijah qizi, Sotvoldiyeva Dilfuza Adilovna	
95. YOSH AVLODNI MILLIY AN'ANALAR ASOSIDA TARBIYALASHNING ZARURIYATI.....	195
Bobojonov Ahmadjon Xudoyberdiyevich, Madraximova Guljaxon Inomjon қизи	
96. ТЕНДЕНЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ ЛЕКСИКИ СОВРЕМЕННОГО РУССКОГО ЯЗЫКА.....	196
Жуманазарова Зебинисо Равшановна	
97. MODERN TEACHING METHODS AND TECHNIQUES USED IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES....	198
Zohidova Dilorom, Mahmudova Dilobar	
98. БОЛА ТАРБИЯСИГА ОИЛАДАГИ САЛБИЙ ҲОЛАТЛАРНИНГ ТАЪСИРИ.....	200
Имомов Фозил Шакарбек ўғли, Раҳматов Ойбек Эркин ўғли	
99. ИНТЕЛЛЕКТУАЛ САЛОҲИЯТЛИ ЁШЛАРНИ ТАРБИЯЛАШДА КОРПОРАТИВ ҲАМКОРЛИКНИНГ АҲАМИЯТИ.....	201
Гулрух Ганиева	

ФАЛСАФА ВА ҲАЁТ СОҲАСИДАГИ ҚАРАПІЛАР

VIRTUAL REALLIKNING IJTIMOIY JIHATLARI

f.f.d. prof. Xaydarov X.F.

Xaydarova A.X.

ToshPTI "Falsafa" kafedrasи mudiri

Yangi axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga intilish bizga rivojlangan jamiyatlarda tobora katta ro'l o'ynayotgan yani tajribanin cheksiz imkoniyatlarini qo'lga kiritish imkonini beradi degan umid bor. Virtual borliq tizimlari bu tajribadan va insonning yangi o'ziga xosligidan foydalanish imkonini amalda ta'minlaydi. Inson faqat o'z tasavvuri bilan cheklanadigan sun'iy tarzda yaratiluvchi virtual olamlar orasida yashay boshlaydi. Kundalik tajribada biz butunlay yangi obyektlarga kamdan - kam duch kelamiz. Ammo inson o'zi o'zlashtirgan mikrodunyo chegarasini kengaytirib borar ekan, "har qanday hol" uchun zaruriy bo'lgan ontologik tasavvurlarni falsafiy nuqtayi nazardan maxsus o'rganish vazifasi yanada muhimroq ahamiyat kasb etadi. Turli ontologik konsepsiylar - bu dunyoni idrok etishning turli usullaridir. Faylasuflar ularni yaratar ekan, insoniyatga u "birdan" ilgari ko'rilmagan narsaga duch kelgan va "buning nimaligi"ni tushunishning eng maqbul usulini tanlashga to'g'ri keladigan taqdirda kerak bo'ladigan universal modellarni oldindan tayyorlash lozim. Inson qo'lida dunyoni bilishning qudratli quroli, uning yordamchisi, ijodiy faoliyat uchun shart-sharoit yaratish vositasi bo'lib xizmat qiluvchi axborot texnologiyasi ayni vaqtida dunyoni bilishning an'anaviy verbal usulini audiovizual bilish usuli bilan almashtiradiki, odamlarda sun'iy olamga kirish ilyyuziyasini vujudga keltirmoqda. Ular bu sun'iy borliqni amalda mavjud yoki mavjud emasligini hisobga olmagan holda qabul qilmoqda.

Bugungi kunga qadar virtuallik M.M.Bahtin , N.A. Nosov , A.E. Jichkina , V.V. Bichkov , N. Nesterov, G.A. Kardashov va boshqa ko'plab olimlar tadqiqotlari o'rganilgan. Shu bilan birga virtuallikning kategorial yoki kategoriallikka yaqin ma'noda ishlatalishi, J.Deleuze , T. Xomskiy va R. Bervik , F.Fukuyama G. Xakeng va K. Xaken va boshqa ko'plab mualliflar ishlarda ko'rindi. Yurtimiz olimlari N.A. Shermuhammedova , I.Saifnazarov , Z.Soipov vabir qator olimlar ham dunyoning hozirgi ilmiy manzarasi, undavirtuallikning namoyon bo'lishiga oid fikrlarini ilmiy nashrlarida keltirib o'tganlar.

Umuman olganda virtual borliq mazmunan qandaydir yo'qlik sifatidagi borliqni nazarda tutgandek tuyuladi. Aslida esa har qanday borliq 3 darajada: sifat, miqdor va o'lchovdan iborat. Sifat, eng avvalo, borliq bilan bir xil muayyanlikdir. Binobarin, o'z sifatini yo'qotgan narsaning mohiyati ham o'zgaradi. Miqdor esa aksincha, borliqqa nisbatan tashqi, una uzviy bog'liq bo'lмаган muayyanlikdir. Borliqning uchinchi darajasi - o'lchov dastlabki ikki darajaning birligi - miqdoriy sifat ya'ni me'yordir. Barcha narsalar o'z o'lchoviga, ya'ni miqdoriy aniqligiga ega bo'lib, katta yoki kichik bo'lish u uchun ahamiyatsizdir. Ayni vaqtida bu ahamiyatsizlik o'z chegarasiga ega. Mazkur chegara buzilgan, ya'ni narsalar yanada kattalashgan yoki kichraygan taqdirda, ularning mohiyati o'zgaradi .

Borliq shu bilan bir virtual borliq mohiyatini tushunib yetishda eng yangi qarashning o'zagini insonning ijtimoiy ijodi tashkil etadi. Bunda borliq, virtual borliq hayot faoliyati jarayoni sifatida tushuniladi. Fan - texnika taraqqiyotining sur'atlari tobora jadallahish borayotgan hozirgi sharoitda mazkur dunyoqarash ko'pincha texnokratik dunyoqarash deb ataladi.

Virtual reallik bevosita subyekt ongingin faoliyati bilan uzviy bog'liq. Bu holat insonning qandaydir boshqa reallik bilan aloqaga kirishishidan kelib chiqadi. Virtual reallik o'z mavjudligi uchun "tashuvchilar" ya'ni insonlarning mavjud bo'lishini talab qiladi. Virtual reallik o'zida qanday mohiyatlarni mujassamlashtirmas, u baribir o'z "tashuvchilar" xarakteri bilan chegaralanadi (bu xususiyat "qayta yaratilish" deb ta'riflanadi). "Qayta yaratilish" realligi mavjud ekan, demak virtual reallik ham mavjuddir.

Inson o'zi o'zlashtirgan mikrodunyo chegarasini kengaytirib borar ekan, "har qanday hol" uchun zaruriy bo'lgan ontologik tasavvurlarni falsafiy nuqtayi nazardan maxsus o'rganish vazifasi yanada muhimroq ahamiyat kasb etadi. Turli ontologik konsepsiylar - bu dunyoni idrok etishning turli usullaridir. Faylasuflar ularni yaratar ekan, insoniyatga u ilgari ko'rilmagan narsaga duch kelgan va buning nimaligini tushunishning eng maqbul usulini tanlashga to'g'ri keladigan taqdirda kerak bo'ladigan universal mod

Адабиётлар

1. Бахтин М. М. Виртуализация как феномен современной культуры: генезис и коннотации

понятия "виртуальность" М. : Наука, 1975.

2. Носов, Н. А. Манифест виртуалистики / Н. А. Носов. - М. : Пут, 2001.
3. Жичкина А.Е. Социално-психологические аспекты виртуальной коммуникации. Флогистон: <http://flogiston.ru/articles/netpsy/refinf>
4. Бычков, В.В., Манковская, Н.Б. Виртуальная реальность / В.В. Бычков, Н.Б. Манковская// Культурология. Энциклопедия. В 2-х т. - М. : Российская политическая энциклопедия, 2007.
5. Делауз, Ж. Настоящее и виртуальное // Восток -N 11 2006.
6. Ноам Хомский, Роберт Бервик Человек говорящий. Эволюция и язык / - Питер, 2018
7. Фукуяма, Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции / Ф. Фукуяма. - М. : АСТ: ЛЮКС, 2004.
8. Тайны восприятия. Хакен Г., Хакен-Крэлль М.- М., 2002.
9. Shermuhamedova N. Falsafa va fan metologiyasi.-T.:Universitet, 2005.
10. Saifnazarov I. va boshqalar. Fanning falsafiy masalalari - T.: "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2007.
11. Zabihullo Soipov "Axborot texnologiyalarini tatbiq etish jarayonidajamiyat vashaxsning o'rni" <http://uz.infocom.uz/2010/04/21/axborot-texnologiyalarini-tatbiq-etish-jarayonida-jamiyat-va-shaxsning-orni/ellarni-oldindan-tayyorlash-lozim>.

AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA AXLOQIY MASALALAR

Toshniyozova Gulnoza

Navoiy davlat pedagogika instituti
Xorijiy filologiya fakulteti 2-kurs talabasi

Insoniyat tarixiy taraqqiyoti davomida bir qancha davrlarni boshdan kechirgani ma'lum. Xususan, ibtidoiy jamiyat, feodalizm jamiyatni, sanoatlashgan jamiyat va hakozo. Hozirgi jamiyatimizni esa biz barcha sohalarda axborot muhim rol o'ynaganligi uchun "Axborotlashgan jamiyat" deb ataymiz. Axborotlashgan jamiyat haqida fikr yuritadigan bo'lsak, bu atama dastlab Yaponiyada paydo bo'ldi. Mutaxassislar ushbu termin yuqori sifatli axborot mo'l-ko'l bo'lgan va uni saqlash, taqsimlash va foydalanish uchun barcha vositalarga ega bo'lgan jamiyatni ifodalaydi, deb e'tirof etadilar. Bunday jamiyatda axborotlar iste'molchilarga tez va oson hamda qulay shaklda yetkazib beriladi. Axborot xizmatlari uchun narxlar shu darajada past bo'lishi kerakki, jamiyatning har bir a'zosi undan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lsin. Akademik V.A. Izvozchikov axborotlashgan jamiyat xususiyatlarni ifoda etuvchi quyidagi ta'rifni taklif etgan: "Axborotlashgan jamiyat deb, jamiyatning barcha sohalari hamda a'zolari hayoti va faoliyatida kompyuter, telematika va boshqa vositalar aqliy mehnat qurollari sifatida ishlataluvchi, kutubxonalardan foydalanish, katta tezlik va aniqlikda axborotlarni qayta ishslash, real va axborot hodisalarini modellashtirish,, ishlab chiqarishni boshqarish, ta'limni avtomatlashtirish va boshqa vazifalarini bajarish imkoniyatiga ega bo'lgan jamiyatdir."

Darhaqiqat, bugun axborat shu darajada insonlarga tez yetib boryaptiki, bir ma'lumotni to'la to'kis anglab tahlil-u mulohaza qilib ulgurmasimizdan yangisi paydo bo'lyapti. Bu jarayon insonlarni biror ma'lumotni yengil yelpi tushunishga, uning chuqur mohiyatini anglab yetolmasligiga sabab bo'lmoqda. Insonlarni axborot xuruji o'z domiga tobora tortib bormoqda.

Virtual olam bilan bog'lanib qolishlik, real hayotdagi chin insoniy qadriyatlarning toptalishi bilan yakunlanmoqda. Insonlarning bir-biriga bo'lgan e'tibori susayib, mehr-muhabbat tushunchalari o'z o'rnini like, klass bosish tugmalariga bo'shatib bermoqda. Qalb tushunchasi chetga chiqib, insonlarni odam ko'rinishidagi befarg, manqurt profil egasiga aylantirib qo'ymoqda. Ota-onas, ustoz farzand, o'quvchi ta'lim-tarbiyasida mas'ul shaxs darajasidan tushib, axborot vositalari shu pog'onada turib o'zlarining turli ko'rinishidagi "ta'lim-tarbiyalari"ni yosh avlod ongiga singdirmoqda. Jamiyatimizdagi bu ijobiy o'zgarishlar, o'zining salbiy tomonlari bilan barobar har birimizning turmush tarzimizga kirib kelyapti. Biz bu muammoni oqilona bartaraf etish chorasi sifatida ta'limiy-axloqiy me'yirlarni to'la insonlar ongiga singdirishda ko'rishimiz mumkin.

Har bir inson qalbida birinchi o'rinda Mas'uliyat hissini paydo qilmoq darkor. O'ziga va o'zgalarga hurmat, javobgarlik, yaxshilik qilish tuyg'usini tuyishi, odob-axloq qoidalariga rioxva qilishi jamiyatimiz taraqqiyotida muhim ahamiyatga ega. Yoshlar ongini bunday g'oyaviy bo'shilqlar girdobidan ajratib olish avvalo ota-onas, so'ng ustozlar zimmasiga yuklanadi. Boshqalar ustidan yolg'on ma'lumot tarqatish, tuhmat qilish va g'iybatchilik Imom Al-Buxoriyning "Sahihiy Buxoriy" nomli hadislar to'plamida quyidagicha qoralangan. "Alloh taolo: "Gap tashib yuruvchilarning kishilar qalbiga nashtar uruvchi, ularni tahqirlovchi va badnom qiluvchi har bir tuhmat, bo'hton va mazaxlari uchun hollari voy bo'ladi!" -deydi.

Hammom raziyallohu anhu rivoyat qildilar: "Huzayfa bilan birga edik unga: "Falonchi Usmonga gap tashiydi", - deyishdi. Huzayfa: "Men Nabiy sallallohu alayhi va sallamning "G'iybatchi jannatga kirmaydi!" deb aytganlarni eshitganman",- dedi".

Shuningdek, Abu Hurayra rivoyat qildilar: Rasululloh sallallohu alayhi va sallam: "Kimki tuhmat qilish va tuhmatga ishonib ish ko'rishdan tiyilmay, johillikda davom etaverar ekan, uning yeb-ichishdan tiyilishining (ro'za tutishining) Alloh taologa hojati yo'qdir!" - dedilar.

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, bugun biz nafaqat shaxsnинг, balki jamiyatning ham taqdiri birgina axborotning obyekтивлігінеге bog'liq bo'lib borayotgan bir davrda yashamoqdamiz. Shunday ekan, qabul qilinayotgan informatsiyalarning ijobiy jihatini qo'llab quvvatlagan holda, uning insoniyat hoziri va kelajagiga xavf tug'diruvchi jihatlarini axloqiy jihatdan to'g'ri baholash, o'ylaymizki, bu sohadagi izlanishlarimizning amaliy ifodasi bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1.Imom Al Buxoriy "Al-jome' as-sahih" Hadislar to'plами

2."Axloq-odobga oid hadis namunalari" Hamidulla Hikmatullayev, Abdulaziz Mansurov.

ДУХОВНО-НРАВСТВЕННАЯ СРЕДА: ЛИЧНОСТЬ И ЕГО РОЛЬ В ПОСТРОЕНИЕ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

М.М.Каххорова,

доктор философских наук

Международная исламская академия Узбекистана,

Аннотация. В данной статье раскрывается вопрос о смысле человеческой жизни, особенно молодёжи с точки зрения этики.

Ключевые слова. Этика, духовно-нравственная среда, мораль, нравственность, духовный идеал, личность.

XXI век характеризуется тем, что сегодня эпицентр, который определяет общее существования человечества, переходит от экономики и политики к духовности. Духовность стала консенсусом, который определяет все параметры человеческого существования.

Формирование духовности в любом обществе связано с материальными и духовными потребностями. В свою очередь духовные потребности личности неразрывно связаны с их национальным, религиозным, идеологическим и нравственным воспитанием. В то же время материальные потребности связаны с материальными вещами, необходимыми для жизни человека. В этом смысле процесс формирования человеческой духовной культуры отчетливо проявляется в сочетании материальных и духовных потребностей. Процесс формирования просвещения основывается на научных, культурных, образовательных, этических, эстетических, политических, правовых отношениях и богатствах, приобретенных на протяжении всей истории человечества.

Проблемы духовно-нравственного формирования осознаваемого и неосознаваемого в деятельности приобретают особую остроту в свете современной жизни в построение гражданского общества. Но когда, с одной стороны, идёт коренное духовное преобразование общества, формируются совершенно новые идеалы, истинно демократические ценности, отношения людей к миру, к обществу, друг к другу, семье и к самому себе.

Изучение духовно-нравственного сознания, его роли в построение гражданского общества, места осознаваемого и неосознаваемого в структуре сознания и самоактуализации имеет не только теоретическое, но и практическое значение. В жизни всегда есть место для того чтобы приложить свой социально-творческий потенциал к улучшению условий труда, для духовно-нравственного совершенствования молодёжи.

Одним из показателей, определяющих актуальность решения проблемы морально-этической среды в обществе, является анализ современной глобальной этики и национальных, морально-этических ценностей на стыке их развития, совершенствования и повышения их значение и роли в мире. Этот подход является новым подходом к освещению моральных и духовных отношений в Узбекистане.

Действительно, до настоящего времени понятие социальной среды широко изучалось в научной литературе и было разделено на ее составляющие: политическую, культурную, этическую, литературную, географическую и художественную. Социальная среда изучалась двумя способами микро и макро - как пространство, которое отражает человеческие отношения и межличностные отношения и охватывает социальные, экономические, политические и духовные отношения в обществе.

Микросреда относится к человеку и событиям, которые его окружают, тогда как макросреда, как правило, предполагает социальные, экономические, политические, идеологические и духовные реалии общества. Следовательно, социальная среда - это совокупность условий и отношений, которые окружают человека и влияют на его разум, поведение и деятельность.

Духовно-нравственная среда является составной частью социальной среды конкретного общества. Это, безусловно, отражает все сложные социальные реалии, характерные для экономической, социальной, политической и духовной среды в обществе.

Духовно-нравственная среда общества - это пространство, в котором мы живем в общем сообществе моральных ценностей, морали, идеалов, образа жизни и идеалов, которые сформировались в ходе исторического развития конкретной нации и общества.

Духовно-нравственная среда общества отличается от социальной среды тем, что одним из факторов является образ жизни, духовное и духовное состояние нации, отношение и устремления различных настроений различных групп общества.

В то же время социальная среда была исследована в микро, макросреде, и мы подчеркиваем необходимость укрепления мезо среды, то есть моральной и духовной среды, а также новой социальной и этической среды после обретения независимости. То есть мы предпочитаем смотреть на это с духовно-нравственной точки зрения.

Это потому, что до сих пор изучение духовной и этической среды посредством комбинации исследований еще не было сделано, особенно в этическом направлении. В частности, их взаимозависимое изучение больше отражает духовно-нравственный климат общества.

При классификации моральных аспектов моральных и этических проблем общества, мы непосредственно сосредоточились на моральных, социальных, политических, духовных и экономических проблемах, лежащих в основе этических проблем.

В частности, мы напрямую связали эти вопросы с духовно-нравственным климатом общества с точки зрения интересов. Ведь в духовно-нравственном климате общества интересы не всегда находятся в правильном направлении. Из-за его негативных факторов нам необходимо теоретически обосновать проблемы в духовно-нравственной среде общества, исходя из общего принципа взаимосвязанности и взаимодействия, принципа развития, причины и следствия, сущности и явления, абстрактности. По нашему мнению, проблемами духовно-нравственной среды общества являются: политическая гегемония, религиозный фанатизм, мечты о религиозной общине, национализм, шовинизм, радикализм, терроризм и ино идеологические атаки; социологические идеологические опасности связанные с пренебрежением национальной культурой, негативными последствиями моральных вложений, космополитизмом, социальной бездеятельностью, безразличием, пропагандой жестокого индивидуализма, правовой неграмотностью, человечностью, ослаблением смысла и цели в жизни, преступностью, жестокостью. Одностороннее понимание экономики экономического характера, пиратства, консерватизма под маской выживания; негативные последствия глобализации на моральном уровне в результате беспорядков, моральных угроз, моральной агрессии, безнравственности, неверия, безразличия, наркомания, морального разложения и слепого подражания иной культуры и быта.

Проблема нравственности человека, выделяет такие основные виды как духовно-нравственный, социально-политический, религиозный, эстетический и теоретический и.т.д. Безусловно, каждый из этих видов духовно-нравственный среды взятый в общественной морали конкретизированы в этике на основе обращения к нескольким частным социально-этическим проблемам, касающимся характера использования моральных аргументов в политической практике, индивидуального и коллективного нравственного мнения, моральной оправданности социальных обязанностей и этических ценностей культурного разнообразия. Как видно из анализа степени разработанности этих проблем у этиков. При осуществлении анализа конкретных проблем социальной практики ставится вопрос о нравственно оправданном применении силы и вопрос о справедливом использовании и распределении материальных ресурсов, находящихся в распоряжении общества. Они могут быть также востребованы историками философии для раскрытия некоторых сторон, проанализированных этических концепций и для выстраивания истории этической мысли по оси "индивидуальное совершенство" - "общественная организация".

В образовании и основном в гуманитарных наук должны кординально рассмотреть значение, сущность и проблемы духовно-нравственной среды. Провести систематический анализ концептуальной основы, определяют основные факторы духовно-нравственного оздоровления и обновления общества. Излагать гармонию и взаимосвязь моделей Востока и Запада в усовершенствование духовно-нравственной среды и значение смысла жизни. Особенно обратить внимание на исследование в области этики потребности, спроса и критерии духовно-нравственной среды. Определить роль и место духовного идеала в развитии общества.

Такие этические исследования и опыты могут быть использованы в учебном процессе, совершенствовании учебно-методической базы социально-гуманитарных наук, а также в системе переподготовки и повышения квалификации воспитателей, кураторов и организаторов, менеджеров социально просветительских программ, лидеров молодежных общественных организаций. Эмпирические результаты научных исследований проявляются в обосновании возможностей эффективного влияния духовно-нравственного прогресса в обществе.

Результаты исследования могут быть применены в рамках мероприятий концепции формирования духовно-нравственного развития личности и общества.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ЛИТЕРАТУР

1. Воронович Б.А. Созидательный потенциал человека. Социально-философское исследование. - Москва: Мысль, 1988.-284 с.

2. Анисимов С.Ф. Мораль и поведение. - Москва: Мысль, 1985.-244с.
3. Мирзиёев Ш.М. Критический анализ, жесткая дисциплина и персональная ответственность - должны стать повседневной нормой в деятельности каждого руководителя. - Ташкент: Узбекистан, 2017.
4. Умаров Э.У., Загыртдинова Ф.Б. Этика. - Ташкент: Чўлпон, 2005.
5. Словарь по этике. - М., 1989.
6. Kakhkharova M.M. Socio-philosophical bases of formation spiritual and moral public environment. / / International Scientific Journal "Theoretical and Applied Science", 2019. Issue: 10. Volume: 78. Pp. 682-687.
7. Султонов А.Ф. Давлат ҳокимиятида демократик бошқарув маданиятининг ривожланиш жараёнлари. Монография. - Тошкент: Ўзбекистон, 2016. 264-б.

КЎПМИЛЛАТЛИ (ПОЛИЭТНИК) МАМЛАКАТЛАРДА МИЛЛИЙ ЎЗЛИКНИ АНГЛАШ

Суванов Илҳом Абдихалилович,
Фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори(PhD),
Турдалиева Шохиста Тўлқинжон қизи
Тошкент давлат аграр университети доценти,

Полиэтник мамлакатларда миллий ўзликни англаш жараёнлари ўзига хос тарзда кечади. Мамлакатнинг демократик жамиятга ўтиши жараёнида миллатларнинг ўзлигини англаши янада ошади.

Ўзбекистон Республикаси мустақилликнинг ilk кунларидан ҳаётга тадбиқ этилган ўзбек миллий сиёсат модели туфайли 130 дан зиёд миллат вакиллари яшаётган юртимизда миллатлараро тотувлик қарор топди.

Мазкур масалага тўхталиб, Ўзбекистон Республикасининг Президенти шундай таъкидлайди: "Юртимизда хукм суроётган дўстлик ва бирдамлик муҳити - тинчлик ва барқарорлик, амалга оширилаётган ислоҳотлар самарадорлигини ошириш, Ўзбекистоннинг халқаро майдондаги обрў-эътиборини янада юксалтиришнинг энг муҳим омилидир.

...Бугун мамлакатимизда 130 дан ортиқ миллат ва элат вакиллари бир оила фарзандлариdek аҳил ва иноқ яшамоқда. Улар умумий уйимиз - Ўзбекистонимиз равнақи йўлида бирлашиб, барча соҳа ва тармоқларда фидокорона меҳнат қилмоқда, ривожланган бозор иқтисодиёти ва кучли фуқаролик жамиятига асосланган хуқуқий демократик давлат қуришга муносиб ҳисса қўшмоқда".

Ўзбек миллий сиёсатининг асл моҳиятини англаш учун ҳам, адолат юзасидан ҳам уни бу соҳадаги тарихий тажриба ва замонавий воқелик билан солиштириш мақсадгага мувофиқдир. Зоро, ҳамма нарса қиёслаганда билинади.

Амалиёт хилма-хил миллий сиёсат моделлари мавжудлигини кўрсатади. Хусусан, айrim миллатлар вакилларини жисмонан қириб ташлашга қаратилган геноцид сиёсати кўплаб фожиаларни келтириб чиқаргани маълум. Миллатни ўткинчи тарихий ҳодиса сифатида баҳолаш, йирик миллатлар замирида янги халқни шакллантириш йўлидаги уринишлар эса айrim йирик давлатларнинг парчаланиб кетишига олиб келди. Ўзларини демократиянинг яловбардорлари, деб биллаётган баъзи бир давлатларда фуқаровий мансубликни улуғлаш, иқтисодий фаровонликни таъминлаш орқали этносларни қоришириб юборишга қаратилган ҳаракатлар самара бермаётгани бундай миллий сиёсат моделларининг ҳам истиқболи ўйқлигини тасдиқлади. Бугун "миллатлар қўшилиб кетади, миллий тафаккурлар барҳам топади" деган соҳта қараашлар ўрнида янгича ёндашув, концепция шаклланди.

Юқоридаги миллий сиёсат моделлари кўпмиллатлиликни салбий ҳодиса сифатида баҳолашнинг натижасидир. Бундан фарқли равища, ўзбек миллий сиёсат модели уни яратувчилик қурдатига эга омил сифатида тан олиш, миллий мансублигидан қатъий назар, фуқароларнинг тенглигини таъминлаш, ижтимоий ҳаётдаги тенг хуқуқли иштирокини кафолатлашга асосланади.

Республика байналмилад маданият маркази ташкил этилганлигининг 25 йиллигига багишланган учрашувида Ўзбекистон Республикаси Президенти мамлакатимизда қарор топган миллатлараро муносабатларнинг характеристига тўхталиб, "Мамлакатимизда 16 та конфесияга мансуб диний ташкилотлар эркин фаолият юритмоқда. Давлат таълим муассасаларида ўқитиши 7 тилда олиб борилмоқда. Ўзбекистон Миллий телерадиокомпанияси ўз кўрсатувларини 12 тилда намойиш этмоқда, ўндан ортиқ тилда газета ва журналлар нашр этилмоқда.

Мамлакатимизда этник ўзига хосликни ривожлантириш ва миллатлараро муносабаларни янада уйғунлаштиришда 137 та миллий маданий марказ етакчи роль ўйнамоқда. Улар ўзларининг ўзига хос маданияти, тили, халқ ҳунармандлигини ривожлантириб, турли маданиятларнинг бир-бируни ўзаро бойитишга, ҳар биримизда кўпмиллатли ягона оила туйгусини мустаҳкамлашга салмоқли ҳиссасини қўшмоқда" - деб таъкидлаган эди.

Ўзбекистон миллий сиёсатининг "Кўпмиллатлилик - Ўзбекистоннинг бойлиги" деган гояга асосланишини мустақилликнинг ilk кунлариданоқ очиқ баён қилди ҳамда 1991 йил 31 августида қабул қилинган "Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги асослари тўғрисида"ти Ўзбекистон Республикасининг Қонунида мустаҳкамлаб қўйилди.

Кўпмиллатли (полиэтник) мамлакатда турли миллат вакилларини умуммақсад йўлида бирлаштириш тарихий заруриятдир. Бу ҳақда Ўзбекистон Республикасининг Президенти таъкидлаганидек, - "Бизнинг Конституциямиз ва қонунларимизда, миллати, тили ва динидан қатъи

назар, барча фуқароларимиз тенг ҳуқуқ ва эркинликларга эга экани кафолатлаб қўйилган. Уларга ўз миллий маданияти, анъана ва урф-одатларини сақлаш, ҳар томонлама ривожлантириш учун барча имкониятлар яратилган".

Жамият янгиланаётган, умуминсоний қадриялар қайта тикланаётган бир пайтда турли миллатлар ўртасидаги муносабатлар, миллатлараро тотувлик алоҳида аҳамият касб этади. Хусусан, тоталитаризм иллатлари, мафкуравий яккаҳоқимлик, миллатларни йўқ қилиш, сунъий "урчитилган" ягона халқни вужудга келтириш сиёсати исканжасида узоқ йиллар яшаган халқларни яқинлаштириш, улар тафаккурида ўзгариш ясаш анча мураккаб ҳодиса. Кўпмиллатли Ўзбекистонда ана шундай миллий ва миллатлараро муносабатларни ривожлантириш жараёни давом этмоқда.

Бу ҳолат, Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясида ҳам ўз ифодасини топган .

Мамлакат доирасида миллий манфаатларини тенг қондириш, улар ривожини таъминлаш жуда мураккаб масала эканини ҳам англоморгимиз даркор. Миллатлараро тотувлик гояси ана шу масалани тўғри ҳал қилишга ёрдам беради. Бу гоя - бир жамиятда яшаб, ягона мақсад йўлида меҳнат қилаётган турли миллат ва элатларга мансуб кишилар ўртасидаги ўзаро хурмат, дўстлик ва ҳамжиҳатликнинг маънавий асосидир. Бу гоя - ҳар бир миллат вакилининг истеъоди ва салоҳиятини тўла рӯёбга чиқариш учун шароит яратади ва уни Ватан равнақи, юрт тинчлиги, халқ фаровонлиги каби эзгу мақсадлар сари сафарбар этади.

Миллий гоя билан боғлиқ омиллар халқни-халқ, миллатни-миллат сифатида яшашга, ҳамжиҳат ва ҳамкор бўлишга хизмат қиласиган, шунга ундейдиган мақсадлар билан мужассам бўлади. Бу ватан туйгуси, миллий урф-одат ва анъаналарни эъзозлаш, миллатлараро тотувлик, динлараро багрикентлик, қонун устуворлиги, инсонни олий қадрият сифатида улуғлаш билан боғлиқ инсоният орзу қилиб келган доимо қадрланувчи мақсад-муддаолардир.

Мустақиллик йилларида миллатлараро тотувлик гояси илгари сурилгани ва амалда унга эришилгани Ўзбекистон ривожида қўлга киритилган энг катта ютуқлардан биридир. Мамлакатимиз раҳбарияти миллий масалани оқилона, халқаро тамойилларга мос йўл билан ечиш, миллатлараро муносабатларни уйғунлаштириш чора-тадбирларини кўрди. Бу ҳолат жамиятда миллатлараро муносабатларни янада яхшилаш, ижтимоий ҳамкорлик ва ўзаро ишонч асосидаги соглом мухитнинг шаклланишига ижобий таъсир кўрсатмоқда

Ўзбекистонда мамлакат аҳолисининг миллий таркибининг ўзига хослигини инобатга олиб иш юритиш ижтимоий ларзаларсиз тараққиётга эришиш мумкинлигини кўрсатмоқда. Бу эса Ўзбекистон танлаган йўлнинг асосий мазмуни моҳиятига мосдир.

Миллий ўзликни англаш умумдавлат, умумжамият манфаатларини акс эттирадиган мезондир. Давлат ва жамият тараққиётини юқори даражага кўтариш жараёнида ўзликни англаш умуммиллий зарурий омилга айланади. Шунингдек, миллий тараққиёт давомида вужудга келадиган муаммоларни ҳал қилишда миллий ўзликни англаш умуммақсад йўлида бирлаштирувчи куч даражасига кўтарилди. Бизнинг фикримизча, биринчидан, бу жараён мамлакатдаги барча миллат ва элат вакилларини ягона мақсад сари бирлаштиришда ҳамда "ягона оила", "ягона ватан" туйгуларининг шаклланишида; Иккинчидан, миллий ўзликни англаш орқали жамият мафқурасининг асосий мақсадларидан бири Ўзбекистонда яшовчи барча фуқароларнинг иймон ва эътиқодидан қатъий назар мустақилликнинг онгли фидойисига айлантиришда;

Учинчидан; дунёдаги барча давлат ва халқлар ичида Ўзбекистоннинг ўрниниenglаб етишда ҳамда уни умумтараққиётга олиб чиқишида;

Тўртингчидан; миллий ўзликни англаш миллатларни бир-биридан ажратиш эмас, аксинча, улар ўртасидаги ҳамкорликни мустаҳкамлашда кўринади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. - Тошкент: Ўзбекистон, 2011. 405-408 б.
2. Куронов М. Бизни бирлаштирган гоя. - Тошкент: F.Фулом нашриёти, 2016. - 260 б.
3. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт ўйлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. Асарлар. I-жилд. - Тошкент: Ўзбекистон, НМИУ, 2017. 296-297 б.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони "Миллатлараро муносабатлар ва хорижий мамлакатлар билан дўстлик алоқаларини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида" (19.05.2017-йил ПФ -5046).
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида" (07.02.2017-йил. ПФ-4947).

GLOBALLASHUV JARAYONIDA YOSHLAR ONGIDA MA'RIFATNING O'RNNINI MUSTAHKAMLASH

Tuyboyeva Gulnoza Quvondiq qizi,
Talaba, Navoiy Davlat Pedagogika Instituti
Mardonova Xonzoda Anvar qizi
Talaba, Navoiy Davlat Pedagogika Instituti

Bugungi globallashuv jarayonida dunyoning qaysi burchagida nima voqealar bo'layotganini yaqqol bilishimiz mumkin. Aytish joizki, bugun dunyo ma'naviy tahdidlar, "ommaviy madaniyat" singari global muammolar ta'sirida. Shu ma'noda, globalashuv - hayot sur'atlarining beqiyos darajada tezlashuvi. Bu kabi tahdidlar, avvalo, ma'naviyatimizga, kelajagimizga, qolaversa, o'zligimizga tahdid demakdir. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimov o'zlarining "Yuksak ma'naviyat- yengilmas kuch" asarlarida quyidagi fikrlarni ta'kidlab o'tadilar: "Fikrga qarshi fikr, g'oyaga qarshi g'oya, jaholatga qarshi ma'rifat bilan kurashish har qachongidan ko'ra muhim ahamiyat kasb etmoqda". Darhaqiqat, bugungi kunda jaholat deb atalmish yovuz kuch ta'sirida bo'lmaslik uchun ma'rifat qo'lidan mahkam tutmoq darkor.

"Globalashuv jarayoni hayotimizga tobora tez va chuqur kirib kelayotganining asosi omili va sababi xususida gapirganda shuni obyektiv tan olish kerak - bugungi kunda har qaysi davlatning taraqqiyoti va ravnaqi nafaqat uzoq va yaqin qo'shnilar, balki jahon miqyosida boshqa mintaqqa va hududlar bilan shunday chambarchas bog'lanib boryaptiki, biror mamlakatning bu jarayondan chetda turishi ijobjiy natijalarga olib kelmasligini tushunish, anglash qiyin emas" , - degan edi Birinchi Prezidentimiz. Zero, har bir ijtimoiy hodisani ijobjiy va salbiy tomoni bo'lgani kabi, globalashuv jarayoni ham bundan mustasno emas.

Globalashuv natijasida inson o'zi bilmagan holda turli xildagi illatlar changaliga tushib qolmoqda hamda bu jaholatni yuzaga keltiruvchi bosh omil sanalmoqda. Jumladan, ularning eng yirigi odam savdosidir. Bugungi kunda mingdan ortiq insonlar odam savdosidan jabrlanmoqdalar. Dunyo bo'yicha har bir davlat odam savdosidan aziyat chekmoqda.

Odam savdosidek og'ir jinoyatning oldini olish, yurtimiz fuqorolari, birinchi navbatda yoshlarmiz hayoti va taqdirini bu xurujlardan muhofaza qilish borasida O'zbekistonda jiddiy tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, 2008-yil 8- iyulida O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidentining mazkur masalaga bag'ishlangan qarori, 2008-yilning 17- aprelda "Odam savdosiga qarshi kurashish to'g'risida" gi Qonun qabul qilindi. Bugungi kunda mamlakatimiz huquqni muhofaza qiluvchi organlari, ta'lim- tarbiya muassasalari, ko'plab jamoat tashkilotlari kuchlarini o'zaro birlashtirib, bu o'ta xavfli xurujga qarshi kurash olib bormoqda.

Jaholat-insonni, uning barcha orzu-niyatlari, ezgu-maqsadlarini yo'q qiladigan, faqat tubanlikka tortadigan, bu dunyo-yu u dunyo haqida hech narsani o'ylamaslikka o'rgatadigan yovuz kuch. Aytish joizki, moziy sahifalarini bir-bir varaqlaganda jaholatning turli davrlarida turli ko'rinishlar bilan uchragani, har qanday holatda ham jamiyatga, bashariyatga, ma'naviyatga jiddiy zarar keltirganiga guvoh bo'lamiz. Albatta, har bir dardning davosi bo'lgani kabi jaholatning ham marifat deb atalmish bebaho davosi bor. Marifat inson yo'lini yoritguvchi misoli mayoq. Darvoqe, shu o'rinda savol tug'iladi. Marifatning asosi nima? Bu savolga javob esa muhayyo. Bu- kitob. Bugungi kunda yurtimizda kitobxonlik madaniyatini oshirish maqsadida juda ham ko'p chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Yoshlar Ittifoqining eng yirik loyihasi - "Yosh kitobxon" tanlovi ham yoshlар o'rtasida kitobxonlik madaniyatini oshirish, kitobxonlikka targ'ib etish maqsadini o'zida mujassam etgan. Demak, kitob-bebaho mo'jiza, ma'rifat eshiklarini ochuvchi beqiyos kuch. Zero, yurtboshimiz Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek, yoshlarmizning haqli ravishda Vatanimizning kelajagi uchun javobgarlikni zimmasiga olishga qodir bo'lgan, bugungi va ertangi kunimizning hal etuvchi kuchiga aylanib borayotgani barchamizga g'urur va iftixor bag'ishlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. I. A. Karimov, "Yuksak ma'naviyat- yengilmas kuch" - T.: Ma'naviyat -2008.
2. "Odam savdosiga qarshi kurashish to'g'risida" gi Qonun, 2008-yil17- aprel
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "Yoshlar- kelajagimiz" davlat dasturi to'g'risidagi farmoni

ГЛОБАЛЛАШУВ ДАВРИДА МИЛЛИЙ МАЬНАВИЯТИМИЗГА ҚАРАТИЛГАН ТАҲДИДЛАР ВА УЛАРНИНГ ОҚИБАТЛАРИ

Юсупова Дилдора Дилшатовна
(Ўзбекистон Республикаси Миллий
гвардияси Ҳарбий-техник институти фалсафа доктори (PhD))

Бугунги кунда глобаллашувнинг шиддати сабаб инсон онги ва шуурини эгаллаш учун қилинаётган таҳдидлар инсонларнинг маънавий оламини издан чиқаришга, уларни қабоҳат оламига етаклашга ундаётганлиги барчамизга сир эмас. Инсонларнинг маънавиятини эгаллаш ҳамда уларнинг ҳәётини издан чиқариб, беқарорлик ҳолатларни вужудга келишига турткى бўлаётган таҳдидлар авж олиб бормоқда.

Инсон маънавиятини издан чиқаришга қаратилган таҳдидларга: ахлоқсизлик, эгоцентризм, бир жинслик никоҳлар, эмолар, хиппилар ва бошқаларни мисол қилиб келтириш мумкин. Ушбу таҳдидлар умумий контекстда маънавий таҳдидлар деб аталади.

Маънавий таҳдид - муайян миллат, жамият, давлатнинг тинчлиги ва барқарорлигига қарши қаратилган, сиёсий ва конституцион тузумни заифлаштириш ва бузишга йўналтирилган, шахс ва жамият хавфсизлиги, маънавий, руҳий дунёсига таҳдид соловчи гоявий-назарий қарашлар ва шунга асосланган амалиёт мажмуини ифодалайдиган тушунча .

"Маънавий таҳдид инсон эркинлигига, уни гоявий қарам қилиш, руҳий дунёсини издан чиқаришга қаратилган бўлиб, у жозибали шиорлар ва гоялар остида яширинади, диний ва миллий ришталарга болта уради, ёшларнинг қалбини ва онгини эгаллашга, уларнинг дунёқарашига заарли фикрларни тикиштиради, охир-оқибатда мамлакат хавфсизлигига ва миллий манфаатларга таҳдид солиб, жамиятни инқироз кўчасига олиб келади".

Мана шундай таҳдидлардан бири бу - кўштироқ ичидаги "Оммавий маданият"дир. Хўш, "Оммавий маданият" нима? Унинг қандай хатарлари мавжуд? Кўштироқ ичидаги "Оммавий маданият" таъсири остида яна қандай таҳдидлар вужудга келмоқда?

Бу саволларга жавоб бериш учун биринчи навбатда "Оммавий маданият" дейилганда қандай маданият назарда тутиляпти, ундан кимлар манфаатдор, унинг таъсири нималарга зарба беради? Ана шу саволларга жавоб топиш мақсадга мувофиқдир.

"Маънавият: асосий тушунчалар изоҳли лугати"да оммавий маданиятга қўйидагича таъриф берилади: "Оммавий маданият - маданиятнинг мураккаб, ҳаммавақт бир хил талқин қилинмайдиган ўзига хос шакли. Оммавий маданиятни Farb маданияти билан боғлиқ ҳодиса деб тушуниш, шунингдек, уни гоясизлик, сифатсизлик ва дидсизлик намунаси сифатида баҳолаш кенг тарқалган".

Оммавий маданият тушунчаси XX асрнинг иккинчи ярмида гарбий Европада шаклланган маданият ҳисобланиб, унда бирон бир халқнинг бошқа халқларда тақорорланмайдиган ўзига хос хусусиятлари намоён бўлади. Бироқ бугунги кунда ушбу маданият қўштироқ ичидаги "Оммавий маданият" кўринишида намоён бўлиб, у орқали енгил-елпи урф-одатлар бошқа халқлар одатлари билан қоришиб, оммавийлашиб боришига ҳамда ижтимоий, сиёсий, маънавий, маърифий ислоҳотларга салбий таъсир кўрсатишига олиб келмоқда. Бундай салбий таъсир, айниқса, аҳолисининг асосий қатлами ёшлар бўлган давлатларда ўта хавфли ҳолатларни вужудга келишига сабаб бўлмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг Бириничи Президенти Ислом Каримов таъбири билан айтганда: "...Оммавий маданият" деган никоб остида ахлоқий бузуқлик ва зўравонлик, индивидуализм, эгоцентризм гояларини тарқатиш, керак бўлса, шунинг ҳисобидан бойлик орттириш, бошқа халқларнинг неча минг йиллик анъана ва қадриятлари, турмуш тарзининг маънавий негизларига белисандлик, уларни қўпоришига қаратилган хатарли таҳдидлар одамни ташвишга солмай қўймайди". Оммавий маданиятни кенг маънода - бирон бир халқнинг урф-одат ва анъаналарини ўзга халқларнинг илм-фан тараққиётига ижобий таъсир этишига хизмат қилиши тушунилса, тор маънода эса, қўштироқ ичидаги "Оммавий маданият" турли ахлоқсиз урф-одат ва анъаналарни ўзга халқлар маданиятига киритиб, уларнинг маънавиятини издан чиқаришга уриниш дейиш мумкин.

Дарҳақиқат, бугунги глобаллашув шароитида қўштироқ ичидаги "Оммавий маданият" ҳақида сўз борар экан, аввало, разил мақсадларини амалга оширишга интилаётган ташки гоявий таъсир, мамлакатимиз ички сиёсатида амалга оширилаётган ислоҳотларга бир томонлама тор доирада баҳо берилиши, ҳатто бизнинг менталитетимизга хос бўлмаган ахлоқсизликни кишилик жамиятимизга олиб киришига уринаётган инсонлар мавжудлиги ҳамда ана шундай таҳдидлардан зудлик билан ҳимояланиш қобигининг имкони йўқлиги масаласи долзарб бўлиб турганини алоҳида қайд этиш

зарур.

Ҳозирги кунда ахлоқсизлик гояларини ёйилишига сабаб бўлаётган омиллар мавжуд бўлиб, айниқса Farb маданиятини Шарқ мамлакатларига киритишда савдогарлик, яъни товарларнинг кириб келиши замин яратиб бермоқда. Масалан, ёшлар учун мўлжалланган кийим-кечакларни оладиган бўлсак, уларда ажнабий ёзувидаги ахлоқсиз сўзлар ёзилганлигининг гувоҳи бўламиз. Бу билан ёшлар ўzlари ўзга маданиятни тарғиб қилувчига айланмоқда. Шунингдек, бу ҳолатлар миллатлар ўртасида низоларнинг пайдо бўлишига ҳамда ёшларда космополитизм, маргеналликнинг шаклланишига замин яратмоқда.

Маълумки, савдогарлар ўzlари билан бирга нафақат товарларни, балки динни, мафкурани, қолаверса, маданиятни ҳам ташибган. Ана шу усул ... маданиятлар экспортида фаол кўлланилмоқда . Шу боис, нафақат ёшларни, балки тадбиркорларнинг ҳам маънавиятини юксалтириш, жамият ҳаётига хавф туғдирувчи иллатларни кўра олишларига эришиш муҳим вазифа ҳисобланади. Чунки, айнан улар сабаб жамият ҳаётига турли товарлар билан бирга инсонларнинг маънавиятига таъсир этувчи ёт гоялар ва мафкуралар ҳам кириб келади. Товарларда акс этган турли расм ва ёзувлар ўзга мамлакатларнинг маданиятини қабул қилиб олишга, уларни бутун оммага ёйишга сабаб бўлади. Натижада, миллий ва диний қадриятларимиздан, урф-одатларимиздан бегоналашиш, уларни менсимаслик, эскилиқ сарқити деб баҳолаш юзага келишига олиб келади.

Хулоса қилиб айтганда, "Оммавий маданият" таҳди迪 авж олиб бораётган даврда ҳамиша ҳушёр бўлиш, ҳаётга очиқ кўз билан теран боқишини даврнинг ўзи талаб этмоқда. Шунингдек, миллий урф-одат ва қадриятларимизни сақлаб қолишида, ўзга маданиятларни қабул қилишга йўл қўймаслик чора-тадбирларини ишлаб чиқишида маънавий-маърифий тадбирларни олиб бориш, менталитетимизга хос бўлмаган кийим-кечакларни давлатимизга олиб кирилишини назорат қилиш, Шарқ ахлоқ кодексига зид бўлган иллатларни ёйилишига сабаб бўлувчи кўй-кўшиқ, мультфильм, кинофильмларни экранларга чиқишига йўл қўймаслик лозим.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Маънавият: асосий тушунчалар изоҳли лугати/ ЎзР Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиш академияси, Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти. - Т.: Faafur Fulomномидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2010. - Б. 315.
2. Умаров Б., Жабборов Ш. Глобаллашув ва маънавий-ахлоқий тарбия. Ўқув қўлланма. - Т.: Akademiya, 2010. - Б. 15.
3. Каримов И. Юксак маънавият - енгилмас куч. Т.: Маънавият, 2008. -Б. 117.
4. Глобаллашув. Оммавий маданият. Миллий гоя. - Тошкент: Маънавият, 2009. - Б. 85.

ЁШЛАРДА МАФКУРАВИЙ ИММУНИТЕТНИ МУСТАҲКАМЛАШДА ОИЛАНИ ЎРНИ

Рустамова Ферузаҳон Махмуджановна,
Андижон машинасозлик институти Тиллар кафедраси ўқитувчиси
Шокаримов Давронбек,
282-гурух, Машинасозлик технологияси факультети талабаси
Абдувалиева Дилдор Абдумаликовна,
Жиззах вилояти, Зомин тумани 21- мактаб рус тили ўқитувчиси

Оила мафкуравий иммунитетни мустаҳкамлашни муҳим омилидир. Чунки бугунги глобаллашув шароитида оила ва оилавий муносабатларда соглом-маънавий муҳитни мавжудлиги, ёшларни ташқи муҳитдан кириб келаётган бегона ёт фояларни таъсиридан химоялашга хизмат қиласи.

Оила-миллий ўзига хосликни, қадирятлар, энг яҳши анъаналарни жамланган миллий маданиятни, бир сўз билан айтганда миллий қиёфасини асрар қолувчи қўргондир. Айрим давлатларда муаяйн кучлар томонида амалга оширилаётган мафкуравий тайзиқ энг аввало оила тушунчасини пораканда қилишга қаратилган. Шунинг учун Ўзбекистон Республикасини Биринчи Президенти Ислом Каримов ҳар гал ёш авлодни турли таҳдид ва тайзиқлардан, маданий ва маънавий хуружлардан асрар ҳақида гапиран экан, бунда энг аввало оилага этиборни кучайтириш зарурлигини таъкидлайди.

Ислом Каримов ўзининг "Юксак маънавият - енгилмас куч" асарида бу масалада алоҳида этибор қаратган. "Ҳар қайси миллатнинг ўзга хос маънавиятини шакллантириш ва юксалтиришда, хеч шубҳасиз оилани ўрни ва таъсири бекиёсдир. Чунки инсоннинг энг соғ ва покиза туйгулари, илк ҳаётий тушунчалари биринчи галда оила бағрида шакиланади. Болани характери, табиати ва дунё қарашини белгилайдиган, маънавий мезон ва қарашлар - яхшилик ва эзгулик, олийжаноблик ва меҳр - оқибат, ор-номус ва андиша каби муқаддас тушунчаларнинг пойдевори оила шароитида қарор топиши табиидир".

Инсоннинг баҳт-саодатли умр кечириши ва осойишта турмуш тарзи шак-шубҳасиз оиланинг мустаҳкамлигига боғлиқ. Бу муаммо сўнги йилларда жаҳон ҳамжамиятининг диққат эътиорида тургани бежиз эмас. Чунки оила барча даврларда давлат ва жамият ғамхўрлигига муҳтож бўлган. Юртимизда ҳуқукий демократик давлатни барпо этиш ва фуқаролик жамиятини шакллантириш жараённида оиланинг ўрни алоҳида кўзга ташланади. Энг аввало у комил инсонни камол топтиради, ижтимоий қадриятлар ва миллий анъаналарни авлоддан-авлодга ўтказишида асосий занжир вазифасини ўтайди. Оиланинг ҳуқукий мақоми ҳам ушбу масъулиятли вазифаларни бажаришни таъминлаши лозим.

Конституциямизнинг 63-моддасида "Оила жамиятнинг асосий бўғинидир ҳамда жамият ва давлат муҳофазасида бўлиш ҳуқуқига эга" деб белгилаб қўйилганлиги унинг нуфузи қанчалик юксак эканини кўрсатади. Қолаверса, мамлакатимизда олиб борилаётган кучли ижтимоий ҳимоя сиёсати моҳиятида ҳам давлат ва жамиятнинг оилага бўлган доимий ғамхўрлиги ўз ифодасини топган.

Ватан ва халқ тақдирига даҳлдор инсонлар ҳам ҳар томонлама мустаҳкам, фаровон оилада тарбия топиб улгаяди. "Оила соглом-жамият мустаҳкам, жамият мустаҳкам экан-мамлакат барқарордир". Оилаларни мустаҳкамлиги кўп жиҳатдан маънавий тарбия ва маъсулиятга боғлиқ. Шу ўринда фуқароларимиз онгига оилага ҳос бўлган муқаддас туйгуларни, инсоний фазилатларни сингдириш муҳим аҳамият касб этади.

Бунда маънавий тарбияни ўрни бекиёсдир. Чунки "Биз маънавий ҳаётимизни юксалтиришда жамиятимизда эзгу инсоний фазилатларни кенг қарор топтиришида тобора кучайиб бораётган, бизнинг миллий табиатимиз, урф-одатларимизга мутлоқо зид бўлган ҳар кандай зарарли таъсиrlар, бузгунчи фояларга қарши курашишида, азалий қадириятларимизни асрар-авайлашда, оилани мустаҳкам таянч деб биламиз".

"Жамиятимизни асосий бўғини бўлган оила институтини янада мустаҳкамлаш ва ривожлантириш бугунги кунда ёш оилаларини моддий ва маънавий қўллаб қувватлаш бўйича амалга оширилаётган ишларни янги босқичга кўтариш жисмонан соглом, маънан етук ва барқамол авлодни тарбиялаш каби ўз олдимишга кўйган бошқа муҳим мақсадлар барчамизга мальум.

Бугун замонавий ахборот воситалари - радио телеведения, интернет ёшлиқдан бола ҳаётининг ажралмас бир бўллагига айланган. Шунга кўра боланинг хатти-ҳаракати, ҳулқ-атвори, қарашлари, тасаввурлари дунё ахборот майдони билан боғлиқ, айрим ҳолларда урф-одат ва анъаналаримизга,

миллий менталитетимизга зид бўлган ахборот майдони таъсирига боғланиб қолмоқда.

Шунинг учун оиласадаги маънавий муҳит ушбу заарали гоялардан асрашда биринчи қолқон вазифасини бажариши лозим. Оиласада бугунги глабаллашув жараённида ёшларда мафкуравий иммунитетни шакллантиришда қуидаги билим ва кўникмаларни тарбиялаш керак. Бунинг учун оиласада ёшларимизга миллий урф-одат ва анъаналаримизни, қадрятларимизни сингдириб бориш, она тилимизга, тарихимизга, буюк аждодларимизга ҳурмат ва ифтихор туйгуларини тарбиялашга алоҳида эътибор қаратмоғимиз керак.

Оила маънавий жиҳатдан бутун бўлсагина мустаҳкам бўлади. Мустаҳкам оиласадан ташкил топган мамлакат эса қудратлидир.

Адабиётлар:

1. И.А.Каримов "Юксак маънавият-енгилмас куч" Т; Маънавият, 2008 йил, 31 -Б
2. И.А. Каримов, "Юксак маънавият енгилмас куч". Т; Маънавият, 2008 йил 58-Б
3. И.А. Каримов, "Юксак маънавият енгилмас куч". Т; Маънавият, 2008 йил 109-Б

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР

BOSHLANG'ICH SINFLARDA OG'ZAKI VA YOZMA NUTQ EGALLASHDA FONETIK BILIMLARNING AHAMIYATI

Jo'raqulova Yulduz,
Qurbanova O'g'iloy

Kogon tuman 10-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchilari

Annotatsiya: Rivojlanib borayotgan jamiyatimizda sog'lom avlodni, komil insonlarni voyaga yetkazish masalasiga katta e'tibor berilmogda. Komil insonning muhim sifatlaridan biri nutq madaniyatidir. Nutq inson hayoti va faoliyatining muhim shartidir. Og'zaki va yozma nutqni shakllantirishda fonetik bilimlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: fonetik bilim, grafika, tovush, so'zning leksik ma'nosi.

Ma'lumki, boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki va yozma nutqni egallashlarida fonetikadan olgan bilimlarining ahamiyati katta: fonetik bilimga asoslangan holda 1-sinf o'quvchilari savod o'rghanish davrida o'qishni va yozishni bilib oladilar. Fonetik bilim - so'zni to'g'ri talaffuz qilish (tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish, urg'uli bo'g'inni farqlash, orfoepik me'yorga rioya qilish) asosini tashkil etadi. Fonetik bilim - morfologik va so'z yasalishiga oid bilimlar bilan birga o'quvchilarda qator imloviy malakalar shakllantirishga asos bo'ladi. Fonetik bilim - gapning ohangiga ko'ra to'g'ri aytish, logik urg'u va gap qurilishidagi to'xtamlarga rioya qilish uchun zarur, so'zning tovush tomonini bilish uning ma'nosini tushunish va nutqda ongli qo'llash uchun muhimdir.

Ma'lumki, boshlang'ich sinflarda o'qitiladigan barcha fanlarga oid darslarda so'zni aniq va to'g'ri talaffuz qilish ustida doimiy ishlab boriladi, shu maqsadda ko'pincha so'zni tovush tomonidan tahlil qilishdan foydalilaniladi.

Maktab dasturiga ko'ra, boshlang'ich sinf o'quvchilari fonetik-grafik ko'nikmalar tizimini hosil qiladilar: tovushlar va harflar, unli va undosh tovushlar, jufti bor jarangli va jarangsiz undoshlar, jufti yo'q jarangli va jufti yo'q jarangsiz undoshlar, so'zni bo'g'inlarga bo'lish, urg'uli bo'g'inni talaffuz qilish orqali amaliy farqlash ko'nikmalariga ega bo'ladi. 1-sinfda fonetika va grafikani o'rghanishga katta o'rin beriladi, aynan shu sinfda o'quvchilar o'qish va yozish jarayonini egallaydilar. Keyingi sinflarda esa, olgan bilimlari mustahkamlanib, takomillashtiriladi. Tovush murakkab tushuncha bo'lgani uchun boshlang'ich sinflarda unga ta'rif berilmaydi. Ammo, tovush haqidagi to'g'ri ilmiy tasavvur, kichik yoshdagi o'quvchilarda amaliy mashqlar yordamida hosil qilinadi. Bunda asosiy usul so'zdagi tovushlarning talaffuzi, so'zning leksik ma'nosi, so'zdagi tovushlarning tarkibiga bog'liqligi ustida kuzatish hisoblanadi. So'zning tovush tarkibi ustida ishlash savod o'rgatish davridanoq boshlanib, o'quvchilar bu davrda eshitilgan so'zlarni tovushlardan tuzilishini bilib oladilar. Ular so'zni tovush tomonidan tahlil qilishga o'rghanadilar, bunda so'zni bo'g'inlarga bo'ladi, so'zdagi tovushlarni tartibi bilan aytadilar. Bu jarayonda tovush tomonidan tahlilni harf tomonidan tahlil bilan almashtirmaslikka alohida ahamiyat beriladi. So'zdagi tovushlarni tartibini to'g'ri tasavvur etish, undagi harflarni tushirmay yoki o'rnini almashtirmay yozish malakasini shakllantirish va so'zni to'g'ri talaffuz qilish uchun katta ahamiyatga ega. Shu bois, savod o'rgatishdan so'ng ham so'zni tovush tomonidan tahlil qilish mashqlari yordamida so'zdagi tovushlar tarkibini aniqlash ko'nikmasini rivojlantirish ustida muntazam ishlash zarur. O'zbek alifbosidagi tovushlar ikki katta guruhga bo'linadi: unli tovushlar va undosh tovushlar. Tovushlarni bu xususiyatlarini tushuntirishda o'quvchilarga ularning quyidagi belgilari o'rgatish lozim:
- unli tovushni talaffuz qilinganda, havo oqimi og'iz bo'shilig'idan erkin ravishda o'tadi, undosh tovushni talaffuz qilinganda, havo oqimi og'iz bo'shilig'ida to'siqqa uchraydi; - unli tovushlar faqat ovozdan iborat, undosh tovushlar talaffuz qilinganda shovqin eshitiladi, ba'zan shovqin va qisman ovoz eshitiladi;
- unli tovushlar bo'g'in hosil qiladi, undosh tovushlar bo'g'in hosil qilmaydi. Kichik yoshdagi o'quvchilar bu belgilarni yodlab olishlariga yo'l qo'ymaslik, aksincha, 1-sinfдан олардан товушни talaffuz qilganda, овоzi yoki shovqin eshitilganda nutq a'zolarining vaziyatini kuzatish ko'nikmasini o'stirib borish lozim. Tovushlarni o'zlashtirishga bunday yondashish, unli va undosh tovushlarni puxta o'zlashtirishga imkon berishi bilan birga, o'quvchilarning aqliy qobiliyatini o'stirish vazifasini ham bajaradi; xususan, bolalar kuzatilgan hodisaning bir nechta belgilarni taqqoslashga, umumlashtirishga o'rghanadilar.

AUTIZM SINDROMINI PSIXOLOGIYA SOHASIDA O'RGANISHNING ILMIY-NAZARIY AHAMIYATI

Nurmatova Durdon Gafurjon qizi
Samarqand Davlat Universiteti Psixologiya va
ijtimoiy fanlar fakulteti Psixologiya yonalish I
bosqich magistranti

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev tashabbusi bilan ishlab chiqilgan mamlakatni rivojlantirishning 2017-2021 yillarga mo'ljallangan Harakatlar strategiyasi va uning beshta ustivor yo'nalishi barqaror taraqqiyotni ta'minlashda muhim dasturamal bo'ldi.

Harakatlar strategiyasida aholini ijtimoiy muhofaza qilish, ularga qulay ish sharoitlarini yaratib berish chora-tadbirlarini amalga oshirish ustivor yo'nalishlardan biri bo'lib hisoblanadi. Ushbu dasturiy hujjat ko'plab sohalarda o'z echimini kutayotgan masalalar va ularni hal etishga doir izchil chora-tadbirlarni qamrab olgani bilan ahamiyatlidir.

So'nggi yillarda alohida ehtiyojlilik muammosi ayniqsa dolzarb va keskin tus oldi. Bu autizm sindromiga chalinganlarning mutlaq va nisbiy sonini ko'payishi, shuningdek jamiyatning jumladan alohida ehtiyojlilarning o'zlarining ushbu muammoga nisbatan munosabatining o'zgarishi bilan bog'liq.

Autizm - (grekchadan - o'zi, yakka degan ma'noni anglatadi) muloqot buzilishining so'nggi chegarasi sifatida talqin etilib, reallikdan o'z ichki kechinmalari dunyosiga chekinishni bildiradi. Bu termin fanga ilk bor shveysariyalik psixiatr va psixolog E.Bleyler tomonidan kiritilgan bo'lib, bu tushuncha psixik va xulqiy buzilishlarning yig'indisini anglatadi.

Ma'lumki, bolalarning jismoniy va ruhiy rivojlanishidagi nuqsonlar dastlab mifologik tasavvurlar asosida talqin qilingan. Jumladan, o'zbek xalq ertaklaridan birida gung bolaga dev va inson o'tasidagi jinsiyy munosabatning mahsuli deb qaralsa, yevropada autizm belgilari mavjud bolalarni elflar tomonidan o'g'irlangan sog'lom bolalar o'rniiga tashlab ketilgan, deb tushunganlar. O'zbekistonda bu mavzu psixologik jihatdan mufassal o'rganilmagan bo'sada metadalogik manbalarga asosan bolalar autizmi mohiyatan yoritilganligini ko'rishimiz mumkin.

Bolalar autizmi Yevropa psixologiya va tibbiyot fanlarida asosan XVIII asrlardan boshlab tadqiq qilina boshlandi. Dastlab fransuz tadqiqotchisi J.M.Itar Averon o'rmonlarida istiqomat qilgan 12 yoshli bola ("averon mauglis") ni o'rgandi va undagi xususiyatlar (nutqning rivojlanmaganligi va intellekt buzilishi)ni o'zining "Intellektual funksiyalar buzilishi asosidagi autizm" mavzusidagi ishida (1828) "intellektual autizm" deb nomladi. O'tgan asrning boshlarida (1911) shvesariyalik psixiatr Ye.Bleyler "ERTA AQLI ZAIFLIK VA SHIZOFRENIYA GURUHI" ishida erta autizm to'g'risidagi dastlabki qarashlarni ilgari surdi. Bevosita psixologiyaga "autizm" (grekchadan o'tgan lotincha "autos" - "men", "o'zim" so'zidan) termini esa Ye.Bleyler tomonidan (1928) fikrlashning affekt orqali boshqariladigan alohida turini tasvirlash uchun olib kirildi.

Amerikalik bolalar psixiatri L.Kanner "Affektiv muloqotdagi autistik buzilish" mavzusidagi maqolasida (1943) o'zining ko'p yillik olib borgan tajribalariga tayangan holda bolalardagi autizmni sindrom sifatida ilmiy asoslab berdi. Shu orqali ilmiy iste'molga "erta infantil autizm", "bolalar erta autizmi" va "kanner sindromi" kabi atamalar kirib keldi. Ushbu atamalar tadqiqotchilarining yondashuviga bog'liq holda turli manbalarda turlicha qo'llanilib kelinmoqda. O'z navbatida L.Kanner nazariyasi ustida ham bahs-munozaralar davom etmoqda. Shu o'rinda L.Kannerdan mustaqil ravishda avstriyalik psixiatr G.Asperger psixologiyaga "autistik psixopatiya" atamasini kiritganligini ham alohida ta'kidlash lozim.

L.Kannerdan keyin autizm qo'yidagi yo'nalishlarda o'rganilgan:

- alohida konstitusional holat sifatida (Rimland V., Bashina V.M.);
- shizofrenik postpristup holati (Vrono M.Sh., Bashina V.M.);
- markaziy nerv sistemasining organik patalogiyasi (Mnuxin S.S.);

Shuningdek, xorijlik va MDH davlatlari tadqiqotchilarini tomonidan autistik bolalar xulqining turli o'ziga xos jihatlarining tadqiq etilganligini V.Bettelxeym, M.Vrono, V. Mamseva, G. Suxarevalarning tadqiqotlari misoldida ham ko'rish mumkin. O'tgan asrning 80-yillariga kelib esa, L.Kannerning klassik qarashlaridan chekinish davri boshlanib, autizmga kelib chiqish sababları turlicha bo'lgan sindromlar guruhi sifatida qarash rivojlandi vauralar sirasidatipik, noti pikvaasperger autizmlargabob'indi.

Bugungi kunda bolalar autizmining tashxis mezonlari Juhon sog'liqni saqlash tashkilotining "Kasalliklarning xalqaro tasnifi" (ICD-10. WHO, 1987) va Amerika psixiatrlar assosiasiyasining "Tashxis - statistik qo'llanmasi" (DSM-IV. ARA, 1994) asosida belgilanadi va psixik rivojlanishdagi pervaziv nuqsonlar qatoriga kiritiladi. Autizm ko'pincha boshqa psixik buzilishlar bilan chambarchas birikma, kompleks muammo tarzida namoyon

bo'ladi. Masalan, idrokning psixopatologik hodisasi gollyusinasiya (Voqelikdagi narsa va hodisalarning tana azolarini qabul qilish analizatorlariga bevosita tasir etmasdan inson ongida turli obrazlarning xayolan paydo bo'lishi) 2 sifatida. Bugungi kunda bolalar autizmi dunyoda tobora ko'proq ijtimoiy ahamiyat kasb etib borayotgan muammolardan biri hisoblanadi. Oxirgi ma'lumotlarga ko'ra, autizm va unga o'xshash nuqsonlar har 10 000 nafar bolalardan o'rtacha 20-22 nafariga to'g'ri kelmoqda. Odatda, bu sindrom bolalarda 2,5-3 yoshlardan boshlab to'liq namoyon bo'ladi. Lekin bolalarda autizm sindromlarining kelib chiqshi, ularning psixik va jismoniy rivojlanishga ta'siri to'g'risidagi bir xil va yaxlit ma'lumotlar mavjud emas, shu bilan birga, ularni tarbiyalash va ta'lim berish bilan bog'liq masalalar ham to'liq tadqiq etilmaganligi psixologiya, tibbiyot va maxsus pedagogikada ham bu sindromni erta aniqlash va korreksiyalashda ma'lum muammolarga sabab bo'

O'zbekiston sharoitida bolalar autizmini barvaqt aniqlash, ularga psixologik, tibbiy va pedagogik yordamni sifatlari va samarali tashkil etish uchun quyidagilarga e'tiborni kuchaytirish lozim:

- o bolalar autizmini barvaqt tasdiqlash uchun mahalliy va xorijiy davlatlar tajribalarini o'rganish hamda amaliyatga joriy etish;
- o bolalar autizmi nazariyasi va amaliy masalalariga bag'ishlangan fundamental, ilmiy va amaliy tadqiqotlar olib borilishini rag'batlantirish;
- o ushbu sindrom mavjud bo'lgan oilalarning psixologik, tibbiy va pedagogik madaniyatini oshirish, ularga malakali ijtimoiy xizmatlar ko'rsatilishini yo'lga qo'yish.

FOYDALANILGAN ADABIYOLAR RO'YXATI

- 1.Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида//
Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони. <https://www.gov.uz>
- 2.Leo Kanner "Аутистические нарушения эмоционального контакта" asari 1943.
3. Bashina V.M."Ранний детский аутизм//Исцеление. - М.,1993. 154-156-б
4. Xaydarov F.I.,Xalilova N.I. Umumiyl psixologiya. - Toshkent.: "Nizomiy nomidagi TDPU" 2010.B.158.
5. www.autism.ru sayti

SPORTCHILARNING YUQORI NATIJALARGA ERISHISHIDA START OLDI HOLATLARINING PSIXOLOGIK ASOSLARI.

Raxmonova K.SH.
O'zDJTSU 1-bosqich magistranti

Mustaqillikning dastlabki yillardan boshlab jismoniy tarbiya va sport sohasini rivojlantirishga katta e'tibor qaratila boshladi. Buning yaqqol isboti sifatida 1994-yil 14-yanvarda qabul qilingan "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi qonunni ko'rsatishimiz mumkin. Ushbu qonunga ko'ra Jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadi, sportchilarning sport musobaqalarida ishtirot etishi ta'minlanadi. Jismoniy tarbiya va sport tashkilotlari tomonidan moddiy-texnika, axborot resurslari va texnologiyalaridan foydalanish uchun shart-sharoitlar yaratiladi, sport tayyorgarligi bo'yicha yangi bazalar va markazlari, sport ta'lif muassalari va sport inshootlarini quriladi hamda ishlab turganlari rekonstruksiya qilinadi deb belgilab qo'yilgan. Jismoniy tarbiya va sport - aholini sport bilan shug'ullanishga jalb etish, sog'lom turmush tarzini shakllantirish, jismonan sog'lom o'sib kelayotgan avlodni tarbiyalash, mamlakatning sport yutuqlarini ommalashtirishga va xalqaro sport maydonida keng e'tirof etilishiga yo'naltirilgan soha hisoblanadi.

Respublikamizda sportning davlat siyosati darajasiga ko'tarilganligi, sog'lom va barkamol avlodni tarbiyalashga ustuvor ahamiyat berilayotganligi hamda buning har tomonlama mukammal qonuniy va tashkiliy asoslari yaratilganligi tufayli sport talaba yoshlar o'rtasida sog'lom turmush tarzini shakllantiruvchi, ularni jismoniy hamda ma'nан barkamol etib tayyorlash borasida asosiy omilga aylanib borayotgani muhim ahamiyat kasb etmoqda. Yurtboshimiz tomonidan sportchilarga berilayotgan bu kabi e'tibor har bir sportchining ruhiyatiga ijobji ta'sir qiladi.

Sportchining musobaqadan oldingi ruhiy holati uning oldingi turli xil musobaqlarda erishgan muvaffaqiyatlariga bog'liq hamda sportchining musobaqa tayyorgarlik holatiga asab tiziminining ta'sirchanligiga ham bog'liq. Biz sportchining musobaqa tayyorgarlik va musobaqadan oldingi holatini quyidagi 4 ta qismga ajratib o'rgandik.

1. Sportchining musobaqadan oldingi tayyorgarlik holati
2. Sportchining sportda qaltirash, jonsizlik holati.
3. Sportchining sportga yuqori tayyorgarlik va jangovorlik holati.
4. Sportchining ruhan tushkunlik va yomon kayfiyatlichkeit holati.

Sportchiga raqibi va bo'lajak musobaqlarning shart-sharoitlari haqida sportchiga ma'lumotlar berib borishi kerak.

1. Sportchiga musobaqada qatnashishdan ko'zlangan maqsad va vazifalarni aniq belgilab olishlari haqida ko'rsatmalar berish.

2. Sportchining musobaqa ishtirot etish sababi, mohiyati va aniq maqsadini aniqlash, g'alabaga erishishning ijtimoiy ahamiyatini tushuntirish.

3. Sportchining bo'lajak musobaqa jarayonidagi faoliyatini rejalashtirish aqliy sifatini o'stirishga e'tibor berish, musobaqaga taktik va texnik jihatdan ruhiy tayyorgarligini takomillashtirish.

4. Sportchini musobaqa ruhan tayyorlash maqsadida kutilmagan maxsus to'siqlar vujudga keltirish, ularda bu to'siqlar va qiyinchiliklarni yenga oladigan malaka va ko'nikmalar hosil qilish uchun qo'shimcha uslublardan foydalanishni o'rganish.

5. Sportchiga musobaqa jarayonida paydo bo'ladigan ichki ruhiy holatni boshqarish uslublaridan foydalanishni o'rganish.

6. Sportchini musobaqa boshlanishda ruhiy ko'tarinkilikka, asab tizimi faoliyatini boshqarishga, ruhan charchamaslikka odatlantirish hamda musobaqa jarayonida yanada faol harakat qilishga erishishga undash.

Murabbiy sportchilarda musobaqadan oldingi holatini boshqarish hamda shartgacha tarbiya ta'sir ko'rsatishda uning emosiya va xissiyotlarini hisobga olish zarur. Sportchilar professional darajaga erishishlarida murabbiy va sport klublarning axamiyati katta. Ularni musobaqlarga tayyorlash jarayonida 3 ta asosiy omilni ko'rsatishimiz mumkin. Bular;

- 1-jismoniy tayyorlik
- 2-texnik-taktik tayyorgarlik
- 3-psixologik tayyorgarlik

Sportda paydo bo'ladigan muammolarni to'g'ri hal etish uchun quyidagilarni maqsad qilib qo'yidik.

1-Sport faoliyatining sportchida musobaqadan oldingi psixologik holatini o'rganish.

2-Sport musobaqa jarayonini psixologik jihatdan tahlil qilish.

3-Sport mashg'uloti va musobaqasining sportchi xarakteriga ta'sirini o'rganish.
4-Sportchining musobaqadan oldingi axloqiy va irodaviy sifatlarni kuzatish.
5-Sportchi faoliyatining shart-sharoitlarini psixologik tahlil qilish.
6-Sportchilarni o'zaro munosabatlarini va tashkilotchilik qobiliyatlarini jamoada tajriba yordamida shakllantirish.
7-Sport mashg'ulotini sifatli tashkil qilish maqsadida maxsus psixologik ko'rsatmalar berish.
Biz sportchining musobaqadan oldingi tayyorgarlik holatining quyidagi psixologik jihatlariga alohida e'tibor berishga harakat qildik:
a) yuqorida darajada ishchanlikni vujudga keltirish, musobaqada chidamlilikni o'stirish uslublaridan foydalanish,
b) sportchining musobaqadan oldingi va musobaqa jarayonidagi ruhiy holatini o'rganish,
v) noqulay ruhiy holatdan chiqib ketish yo'llarini izlab topish,
g) sportchilarning psixologik tayyorgarlik va chiniqish uslublaridan foydalanish.
Shuni ta'kidlash joizki, sportchilarni nafaqat jismoniy tomondan balki, ruhiy tomondan ham chiniqtirib borish zarur. Sportchilarni musobaqalarga jismoniy, texnik va taktik jihatdan tayyorlash bilan bir qatorda, ularni psixologik tayyorlash muhim ahamiyatga ega. Barcha sport muassasalarida ham malakali psixologlar faoliyat ko'rsatmaydi. Har bir sport klublari, ixtisoslashtirilgan sport muassasalari va sport maktablarida psixologlar faoliyat olib borib, sportchilarni ruhiy tayyorgarligini oshirib borish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. 1994-yil 14-yanvarda qabul qilingan "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi qonun.
2. Sh. Mirziyoyev "Taqnidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak" O'zbekiston: 2017y.
- 3.Y.Mashari pov "Sportni rivojlantirishdapedagogikaxborot texnologiyasining o'rni"
4. П.А.Рудик, В.В.Медведов, А.В.Родинов. Психология и современный спорт. Москва "Физкультура история" - 2003
5. M.T.Davlatshin. "Yosh psixologiyasi va pedagogik psixologiya" nomli o'quv qo'llanma.
- 6.Y.Mashari pov."Umumiyl psixologik" uslubiy qo'llanma.
7. N.A. Suleymanov. Sportchilar irodaviy tayyorgarligining psixologik asoslari maqolasi.

FARZAND TARBIYALASDA AKTNING O'RNI

Davletov Rasulbek

XVXTXQTМОНМ кatta o'qituvchisi,

Ortiqova Gulmira

Xonqa tumanidagi 32-sonli

maktabning oily toifali matematika fani o'qituvchisi

Sog'lom bolani kamol topshirishda sog'lom muhit, sog'lom oila, sog'lom onaning o'rni beqiyos. Shu sababdan farzand tug'ilmasidanoq sog'lom muhitni tashkil etib bo'lajak onaning sog'ligiga, ruhiyatiga, bilim doirasining boyitishga, ta'lim sifatini samarali o'zlashtirishiga katta e'tabor qaratishimiz lozim. Prixologlarimiz fikricha, farzandlarimiz kamolotida onaning 70-80 foiz aqliy salohiyati, fe'l-atvordagi xususiyatlar o'tar ekan. Farzandimiz dunyoga kelishidanoq uning kelajagiga g'amho'rlik qilib, 5-8 yoshigacha butun hayoti davomida foydalanadigan axborotlarning 90 foizigacha o'rganishini e'tiborga olib aynan shu davrda farzandimiz tarbiyasiga jiddiy yondashishimiz darkor. Bunda farzandlarimizni maktabgacha tarbiya maskanlariga, bog'chalarga, piru-badavlat qariyalar tarbiyasiga, yaxshi tarbiya ko'rgan insonlar qoliga topshirishimiz, o'zimiz ham butun diqqatimizni ular tarbiyasiga qaratmog'imiz lozim. O'zimiz har jihatdan ularga o'rnak, namuna, ibrat bo'lmos'umiz, sog'lom tur mush tarziga amal qilmog'imiz joiz. Farzandimiz tarbiyasida maktabgacha va boshlang'ich ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya sifatini oshirish muhim o'rinn tutadi. Bu vazifani bajarishda ta'lim-tarbiya jarayonini rivojlantirishda turli innovatsion texnologiyalar, turli AKT imkoniyatlardan foydalanish yaxshi samara beradi. Ta'lim jarayonida "Aqliy hujum", "Debatlar", "O'yla, izla, top", "Sirli sandiq", "Manzilga kim tez yetadi", "Bilimlar saltanati", "Kim epchilu-kim chaqqon?", "Do'stingni top", "Davom ettir", "Sanamay sakkiz dema!", "Matematik diktant", "Aqliy poyezd", "Rasmni tikla", "Ertaklar yaxshilikka yetaklar", "Ertakchi bolajonlar" kabi didaktik o'yinlar maqsadga muvofiqdir. Yuqorida ta'kidlangan o'yinlar bolalar psixikasi, yosh xususiyatlaridan kelib chiqib tanlanadi. Bu jarayonlarni AKTdan foydalanib o'tkazsak yanada yaxshi samara beradi. Chunki, yuz bora eshitgandan ko'ra, bir bora ko'rgan afzal naqliga amal qilsak, bola kompyuter texnologiyasi orqali ko'rsa, tomosha qilsa, o'rgansa, o'zi mustaqil bajarsa ularning aqliy salohiyati, hayotga qiziqishini, mehnatsevarlikga, dunuoqarashini shakllanishiga olib keladi. Jumladan, farzandlarimiz bilan "Sanamay sakkiz dema" oyinini o'ynash jarayonini ko'rib chiqamiz. Kompyuter ekranida biror geometrik shakl beramiz. Savol qo'yamiz: anashu geometrik shaklda nechta uchburchak, to'rburchak, aylana bor? Bola ularni topib har bir shaklni kompyuterda Paint va Word dasturlari orqali chizib natijani topishi lozim yoki farzandimizga yuqoridagi shakllar orqali odam rasmini chizish topshiriladi. Rasm asnosida farzandimiz temperamenti, qiziqishi, xarakterini, qobiliyatini aniqlab olishimiz mumkin. Bu vazifani bajarishda 15-20 daqiqa vaqt beramiz. Bundan ortiqcha vaqt esa farzandimiz sog'ligiga jiddiy ta'sir etadi. Buni inobatga olib, farzandimiz kompyuter oldida ko'p qolib ketmasligini ta'minlashimiz lozim. "Ertaklar yaxshilikka etaklar" nomli o'yinimizda esa kompyuter orqali farzandlarimizga qiziqarli ertaklarni qo'yib eshttirishimiz, rangli tasvirini monitorda ko'rsatish orqali fikrlash doirasini kengaytirishimiz mumkin. Psixologlarning ta'kidlashicha, ertaklarni ko'p eshitgan bolalar hayotda nihoyatda ochiqko'ngil va oqil insonlar bo'lib etishar ekanlar. Yuqoridagi fikrlarga asosan, ertaklar namoyishi yuzasidan savol-javoblar uyuشتirib ularning nutqiy qobiliyatini, insoniy fazilatlarini oshirib boramiz. Misol uchun bolajonlarning sevimli ertagi bo'l mish "Zumrad va Qimmat" ertagini olaylik. Ertak asosida savol-javob uyuştiramiz: kim yaxshiyu, kim yomon ekanini, o'zi ko'proq kimga o'xshashni hohlashini, yomonlikning mag'lub, yaxshilikning g'olib bo'lishini sabablarini, odob-ahloq qoidalari haqida suhbatlar o'tkazsak maqsadga muvofiq bo'lar edi.

"Davom ettir" oyini orqali matematik maqolning birinchi jumlasini boshlab qolganini farzandimizni davom ettirishga undaymiz. Bunda ekanda maqolning boshi beriladi, qolganini bolalar davom ettiradilar. Masalan,

- Etti o'lchab ... kes
- Sanamay ... dema
- Birni vessang ... ek
- Qars ... qo'ldan chiqar
- Bilagi zo'r ... ni yiqitar, bilimi zo'r ... ni
- Ilimsiz ... yashar, ilimli ...
- ... ni birov beradi, ... ni mehnat beradi
- ... oyoq ham bir manzilga eltadi

- ... mard butun elni tanitar
- ... qulqidan ko'ra, ... ko'zga ko'proq ishon

Bu kabi maqollar bolalarda sonlar haqida bilimlarni boyitibgina qolmasdan ularning aqliy qobiliyatlarini o'stirib chuqur mushohada yurutishga chorlaydi, tarbiyalaydi.

Matematika fanlarida ham shirin so'z orqali farzandlarimizni yaxshi sifatlarini oshirishimiz mumkin. Har bir sabog'imizda quyidagi tartibda kirish qismi tashkil qilsak, darsimiz yanada ham jonli, o'quvchilarimiz faol, intizomli, intiluvchan bo'lishini kuzatishimiz mumkin.

- Bolalar bugun qaysi kun?
- Bugungi ob-havo sizga qanday kayfiyat bag'ishlaydi?
- Ko'nglimiz ham qorday oppoq va tinch bo'lishi uchun nima qilishimiz kerak? (jilmayish)
- Yaxshi kayfiyattingizni atrofingizdagilarga ulashing, bir-birimgizga jilmayib qarang.
- Men ham sizlarga o'z tabassumimni hadya etaman.
- Men sizlarni sevaman va sizlarga omad tilayman.

Shu kabi iliq, do'stona muhit farzandimiz kamolotida etakchi o'rinn egallaydi. Donolar fikriga ko'ra, farzandlarimizga qanchalik samimi, mexribon, shirinso'z bo'lsak ulardan buyuk insonlar, daholar etishib chiqadi. Tarixdan ma'lumki, Napalion Bonapartni oyisi har kuni "O'g'lim, turing: sizni buyuk ishlar kutmoqda" deya uyg'otib, uni oddiy askardan imperator darajasiga ko'tarilishiga sabab bo'lgan. Bu kabi misollarni ko'plab keltirishimiz mumkin.

O'yinlar ham foydali yoki zararli bo'lishi mumkin. Bunda ayniqsa, ota-onaning, ustozlarning roli katta. Kompyuter o'yinlarini saviyasiga ko'ra bir qancha guruhlarga bo'lish mumkin. Bularga: ta`limiy o'yinlar, ro'lli sarguzashtli o'yinlar, sport o'yinlari, jangari o'yinlar, strategik o'yinlar...

Bu o'yinlar ustida qisqacha to'xtalib o'tishni joiz deb bilib ular ustida to'xtalamiz.

Ta`limiy o'yinlar: Bu toifa o'yinlar ma'lum bilimlarni qiziqarli tarzda oshirishga yo'naltirigan. Ular shakllar, ranglar, harflar, raqamlarni eslab qolishga yordam beradi. O'qish, sanashni, chet tillarni tez va oson o'rganadi. Bu xil o'yinlar bolarga, keng kitobxonlar ommasiga mo'ljallangan. Ular turli darajada tuzilgan boshlovchilar uchun mo'ljallangan alifboden, oddiy so'zlardan tortib, yuqori darsjadagi animatsiyalar, rasmlar, qiziqarli viktorinalardir. Muayyan ishga solish, takrorlash, og'zaki, yozma mashqlar, ertak qahramonlari orqali olib boriladi.

Rolli-sarguzashtli o'yinlar: Doimo yangi-yangi topshiriqlar bilan murakkab vaziyatlarga yechimlar topishga, o'ylashga undaydi. Bolaning qanday qarorga kelishi keyingi voqeа-hodisalar rivojini belgilab turadi.

Sport o'yinlari: -Bola ruhiyatiga kamroq zarar qiladi. "Fifa", NBA LIVE, basketbol, shaxmat-shashka o'yinlari kiradi.

Jangari o'yinlar. O'yin keskin, tajovuzkor ruhda o'tadi. O'yinchining maqsadi raqib bolani yo'q qilmasdan uni bartaraf qilish yo'llarini izlashdan iborat. Turli bosqichlar, vaziyatlar raqibni o'rganib, o'yinni o'z foydasiga olishga, qasoskorlikka undaydi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, yoshlarimiz, farzandlarimizni o'qitishda turli xil innovatsion texnologiyalar, AKT lardan unumli foydalaniб darslarni tashkil qilish maqsadga muvoofiқdir. Bunda ayniqsa, ota-onalarning, ustozlarning roli katta ekanini unutmasligimiz, maktab va oila hamkorligini to'g'ri yo'lga qo'yishimiz lozim. "Yoshlikda olingan bilim toshga o'yilgan naqsh" iborasiga amal qilib ta'lim bersak, ta'lim-tarbiya sifati yanada oshardi.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ATROFIMIZDAGI OLAM FANIDAN O'SIMLIKLAR OLAMI MAVZUSINI O'QITISHDA ZUKKO INTERFAOL USULI

Ibragimova Guliston Kutliyevna
Urganch tumani 16-son maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Respublikasi o'z mustaqillikka erishgandan so'ng davlatimiz siyosatining ustivor yo'nalishlaridan biri bu - mamlakatimizda ta'lif-tarbiya tizimini tubdan isloq qilish, uni zamон талаблари darajasiga ko'tarish, kelajak uchun barkamol avlodni tarbiyalash ishlardir. Kelajak avlodimiz sog'lom va barkamol, bilimli, yuksak ma'naviy-ahloqiy fazilatlarga ega bo'lgan bo'lishlari kerak.

Interfaol texnologiyaga asoslangan ta'lif jarayonida o'qituvchining asosiy vazifasi bu axborot almashinushi jarayonini yo'naltirish va unga ko'maklashishdir. Buning uchun o'qituvchi quyidagi ishlarni amalga oshiradi:

- o'rganilayotgan fakt, hodisaga nisbatan mavjud bo'lgan turli munosabat, fikrlarni aniqlaydi;
- ishtirokchilarning shaxsiy tajribasi, oldindan ularda shakllangan bilim va tasavvurlarni faollashtiradi;
- ularning faolligini ta'minlovchi usul va shakllardan foydalananadi;
- nazariya va amaliyotni o'zaro bog'laydi;
- ishtirokchilarni o'zaro tajriba almashishga undovchi pedagogik vaziyatlarni shakllantiradi;
- ishtirokchilarning bir-birini tushunishini ta'minlaydi;
- ishtirokchilarda ijodkorlikni rag'batlantiradi.

O'quvchilarga o'simliklar olami xaqida tushunchalar beriladi. Ularga mevalarni inson organizimi uchun foydali xususiyatlari to'g'risida gapirib beriladi. Shundan so'ng o'zlari sevib iste'mol qiladigan mevalarini tuzulishi xaqida qisqacha so'raladi.

Zukko metodi asosida guruh a`zolari o`zlari tanlagan mevalarga qisqacha ta'rif berishadi. Bunda ularga mevalarning mulyajlari yoki kolleksiyalari, rasmlarini ham tarqatiladi. Birinchi bo`lib taqdimotni rasmida noma'lum o'simlik mevasi nomini birinchi bo`lib aniqlagan o'quvchi guruhi boshlaydi.

Guruhchalar o`z sardorini, guruh nomini belgilashadi.

1- guruhchaga "Anor", 2-guruhcha "Mandarin" nomlari tanlangandan so`ng, sardorlar anor va mandarin mevalariga ta'rif berishadi. O'quvchilar mevalarni rasmlarini oq qog'ozga chizib namoyish qiladilar.

Shundan so'ng sardorlar o`z guruhchasining bosh harfi bilan boshlanuvchi ("Anor"-A, "Mandarin"-M) o'simlik nomlarini kim ko`p topish bo'yicha bellashadi.

Anor -"A"	Mandarin – “M”
Agava	Momaqaymoq
Ajriq	Malina
Akatsiya	Moychechak
Aloe	Maklyura
Ananas	Marmarak
Andiz	Maymunjon
Anjur	Mingdevona
Apelsin	Mosh

Eng ko`p o`simplik nomini to`g`ri topgan sardor rag`bat oladi.

Ushbu usul boshlang'ich o'quvchilarda tahlil qilish va umumlashtirish ko'nikmalarini o'stiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. -Toshkent.: Ma'naviyat, 2008. -176 b.
2. Azizxodjaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. - T.: Moliya, 2003.- 192b.
- 3.Azizxodjaeva N.N. o'qituvchi mutaxassisligiga tayyorlash texnologiyasi. -T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2000. - 52b.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA MATEMATIKANI O'QITISHDA QO'LLANILADIGAN PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR TURLARI

Ismoilova Maftuna Abdujalilovna,
(Navoiy viloyati Zarafshon shahar 12-umumta'l'm maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi)

Hozirda o'qituvchilarning yuqori kasbiy tayyorgarlikka, pedagogik mahoratiga, yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarga, maskura borasida chuqur bilimlarga ega bo'lishi, ta'l'm-tarbiya ishlarida zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol usulardan samarali foydalanish davr talabi hisoblanadi.

Bu tub islohotlarning bosh harakatlantiruvchi kuchi - yangi pedagogik texnologiyalarni amaliyatga tadbiq etishdan iborat, bunda avtoritar pedagogikadan voz kechib hamkorlik pedagogikasiga o'tish zarur. Binobarin, ta'l'm va tarbiyaning bosh maqsadi va mazmuni yangilanadi. Mazmun va maqsad yangilangan joyda eskicha ishlab bo'ladi? Shu sababli, xalq ta'limi xodimlari va o'qituvchilar yangicha fikrlashlari, tafakurlarini o'stirishlari, uning maqsad va vazifalari nimalardan iborat ekanligini chuqur bilib olishlari kerak, ular quyidagilarni yaxshi anglab yetishlari kerak bo'ladi:

- yangi pedagogik texnologiyalarning yo'naliшlarini, muammolarini, yechimlarini;
- yangi pedagogik texnologiya va uning xalq ta'lmini isloh qilishdagi ahamiyatini;
- pedagogik texnologiyaning an'anaviy o'qitish jarayonidagi afzalliklarini;
- pedagogik texnologiya tamoyillarini;
- axborotli texnologiyalarni;
- shaxs manfaati va ta'l'm ustuvorligini;
- pedagogik innovasiyalar ahamiyatini;

O'qitish jarayonida o'quvchilarga shaxs sifatida qaralishi turli pedagogik texnologiyalar, hamda zamonaviy metodlarning qo'llanilishi ularni mustaqil, erkin fikrlashga, izlanishga, har bir masalaga ijodiy yondoshish ma'suliyatini sezish, ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish, tahlil qilish, qo'shimcha manbalardan foydalanishga, eng assosiysi o'qishga, fanga va kelajakda o'zi tanlaydigan kasbga qiziqishlarini kuchaytiradi. Bunday natijaga erishish uchun amaliyatda o'quv jarayonida innovasion va axborot texnologiyalarni qo'llashni taqoza etadi. Ular juda xilma-xildir. Biz ulardan ba'zilari haqida to'xtalib o'tamiz va ularni o'tkazish tartibi haqida qo'llanma beramiz. Biz keltiradigan zamonaviy metodlar yoki o'qitishning samarasini oshirishga yordam beruvchi usullar o'quvchilarga mantiqiy, aqliy, ijodiy, tanqidiy, mustaqil fikrlashni shakllantirishga qobiliyatlarini rivojlantirishga, raqobatbardon, yetuk mutaxassis bo'lislariha hamda mutaxassisiga kerakli bo'lgan kasbiy fazilatlarni tarbiyalashga yordam beradi.

"Skarabey" texnologiyasi. "Skarabey" inter faol texnologiya bo'lib, u o'quvchilarda fikriy bog'liqlik, mantiqiy xotiraning rivojlanishiga imkoniyat yaratiladi, qandaydir muammoni hal qilishda o'z fikrini ochiq va erkin ifodalash mahoratini shakllantiradi. Mazkur texnologiya o'quvchilarga mustaqil ravishda bilimning sifati va saviyasini xolis baholash, o'rganilayotgan mavzu haqidagi tushuncha va tasavvurlarni aniqlash imkoniyatini beradi. U ayni paytda turli g'oyalarni ifodalash hamda ular orasidagi bog'liqliklarni aniqlashga imkon yaratadi. "Skarabey" texnologiyasi har tamonlama bo'lib, undan o'quv materialining turli bosqichlarini o'rgatishda foydalilanadi, masalan:

- boshida-o'quv faoliyatini rag'batlantirish sifatida "Aqliy hujum" uyuşhtiriladi;
- mavzuni o'rganish jarayonida uning mohiyati, tuzilishi va mavzuni belgilash;
- mavzuni yanada chuqurroq o'rganish, yangi jihatlarini ko'rsatish;
- oxirida-oltingan bilimlarni mustahkamlash va yakunlamoq.

"Skarabey" alohida ishlarda, kichik guruhlarda hamda o'quv jarayonlarida qo'llanishi mumkin.

Ta'lindan tashqari mazkur metod tarbiyaviy xarakterdagi qator vazifalarni amalga oshirish imkonini beradi;

- o'zgalar fikriga hurmat; - jamoa bilan ishlash mahorati; - faollik; - xushmuomalalik;
- ishga ijodiy yondoshish; - imkoniyatlarini ko'rsatish ehtiyoji; - o'z qobiliyati va imkoniyatlarini tekshirishga yordam beradi; - "men" ligini ifodalashga imkon beradi; - o'z faoliyati natijalariga ma'sullik va qiziqish uyg'otadi.

"Blits-o'yin" metodi harakatlar ketma-ketligini to'g'ri tashkil etishga, mantiqiy fikrlashga, o'rganayotgan predmeti asosida ko'p, xilma-xil fikrlardan, ma'lumotlardan kerakligini tanlab olib, jadvallar, rasmlar, o'yinchoqlar, maketlar orqali tushuntirishga, o'rgatishga qaratilgan.

"Bir xonali sonlarni o'nlikdan o'tib qo'shish" mavzusini o'rganishda umumta'l'm vazifalarni amalgam oshirilishiga oid misollarni ko'rib chiqaylik.

Ta'limiylar maqsad: bolalarni bunday g'oya bilan tanishtirish; o'nlikdan o'tib qo'shish usuli faqat birinchi

o'nlik ichida emas, balki natural qatorning istalgan soni uchun ham saqlanadi. Bolalar $9+2$ ni bajarish usulini takrorlaydilar; 9 ga $o'n$ hosil bo'lishi uchun qancha kerak bo'lsa, shuncha qo'shamiz, keyin qolganini qo'shamiz. Hisoblayman: 9 ga 1 ni qo'shsak 10 bo'ladi, yana 1 ni qo'shaman 11 bo'ladi. Doskaga misollar yozilgan: $19+2=21$ $39+2=41$ $29+2=31$ $49+2=51$.

O'qituvchi "ushbu ifodalarda yuqoridagi usulni qo'llang".

So'ogra ushbu misollar taklif etiladi:

$$109+2 \quad 119 + 2 \quad 129+2 \quad 139 + 2 \quad 149+2$$

Misollar doskaga yoziladi, bu misollarni bolalarda bu ishga qiziqish uyg'onganligini o'qituvchi sezgunga qadar berish mumkin. Bolalar og'zaki mulohaza yuritadilar. O'qituvchi yordamida ular bunday xulosaga keladilar: har bir misolda ma'lum usul takrorlanmoqda. Bu usul o'nlikdan o'tib qo'shishdir. Uzil-kesil javob, ya'ni yig'indi ahamiyatga ega emas, uni aytmaslik ham mumkin, bu yerda eng asosiy narsa bolalar fikrining mantiqi, g'oya bilan tanishishdir. Bu vazifani amalga oshirilishi barcha bolalarda, ularning matematik qobiliyatlaridan qat'iy nazar, matematik mulohazalarga dastlabki qiziqish o'yg'otadi.

Darslarda bolalarning matematikaga qiziqishlarini rivojlantirishga alohida e'tibor beriladi. Dars qiziqarli bo'lsa, bolalar faol qatnashadilar va mustaqil bo'ladilar. Bolalarning aqliy qobiliyatlarini va matematikaga qiziqishlarini rivojlantirishda o'qitish usullarining to'g'ri tanlanishi katta ahamiyatga ega.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.- T.: "Sharq" nashriyot-matbaa konserni, 1997.
2. Axmedov M. , Abduraxmonova N., Jumayev M.E. Birinchi sinf matematika darsligi.)Toshkent. "Sharq" 2005 yil., 160 bet
3. Bikbayeva N.U, R.I.Sidelnikova,G.A.Adambekova. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi. (O'rta maktab boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma.) Toshkent. "O'qituvchi" 1996 yil.
4. Jumayev M.E, Tadiyeva Z.G'. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi. Toshkent. "Fan va texnologiya" 2005 yil.

HOLID XUSAYINIYNI "SHAMOL ORTIDAN YUGURIB" ASARINING INTEGRATION TAHLILI

Matkarimova Kumushbibi
ToshDO'TAO' talabasi

Badiiy tahlil adabiy asarning hayotiy va badiiy matniga hamda estetik jozibasini anglashga yo'naltirilgan ilmiy faoliyatdir. "Tahlil" atamasi arabcha bo'lib, "halollash", ajratish ma'nolarini anglatadi. Bir so'z bilan aytganda badiiy matnning ma'nosi va jozibasini halollab berilishi ko'zda tutilgan. Integratsion tahlil nimaligini bilishdan aval integratsiya nima ekanligi haqida to'xtalib o'tmoqchiman. Integratsiya lotincha "integratsion" - tiklash, to'ldirish, "integer" - butun so'zdan kelib chiqqan bo'lib, asosan, birlashish degan ma'noni bildiradi. Bu atama o'z navbatida bir nechta sohalarga nisbatan qo'llaniladi.

1) Sistema yoki organning ayrim qisimlari va funksiyalarning o'zaro bog'liqlik holtni hamda shunday holatga olib boruvchi jarayonni ifodalaydigan tushuncha;

2) Fanlarning yaqinlashishi va o'zaro aloqa jarayoni, differensiatsiya bilan birga kechadi;

3) Ikki va undan ortiq davlatlarning iqtisodiyotini o'zaro muvofiqlashtirish va birlashtirish.

Bundan ko'rini turibdiki, integratsiya "birlashtirish" bir so'z bilan aytadigan bo'lsak fanlararo aloqadorlik demadkir. Zero, tahlil va talqinsiz hech qanday asarni o'qib-o'zlashtirib, mohiyatini anglab bo'lmaydi. Integratsiyon tahlil kitobxonga asar o'qish jarayonida uning bilimini oshirishga yordam beradi. Bu tahlil O'zbekistonga endigina kirib kelmoqda, chet elda bu tahlildan unumli foydalaniшади. Adabiyot darsida biron bir asarni tahlil qilish jarayonida, o'quvchilarga fanlararo aloqadorlik ya'ni integratsion tahlil asosida ularga tushuncha berib o'tishadi. Bu esa o'quvchilar boshqa fanlar yuzasidan bilimlarini mustahkamlaydi va fikrlash doirasi yanada kengayadi. Shuning uchun Holid Xusayiniyning "Shamol ortidan yugurib" asarini integratsion tahlil ostiga olishni maqsad qilib qo'ydim. Asar o'z navbatida tarix, dinshunoslik, musiqa, geografiya, adabiyot tarixi, matematika, ona tili, zoologiya, psixologiya, jimson tarbiya fanlarini mujassamlashtirgan. Ushbu fanlarga aloqador ba'zi joylarini keltirib o'taman.

- O'n to'qqizinchi asrda hazoriylar zulumlarga chidolmay qo'zg'alon ko'tarishadi.

- 1973-yilning 17-iyul kuni Zohirshohning Italiyada safarga ketganidan foydalangan amakivachchasi Dovudxon davlat to'ntarishini amalga oshirgan, mamlakatda monarxiya yo'q qilingan edi.

Jumladan ko'rini turibdiki, shu o'rinda tarix fani ila aloqador.

Asarda dinshunoslik faniga aloqador joylar ham ko'zga tashlanadi.

- Keyin qo'limizdan oyna parchasini olib, unda shaytoni lainning qiyofasi aks etishi va muslimonlarni ibodatdan chalg'itishi, shu tariqa biz g'ofil bandalarni kalaka qilishi mumkinligini aytardi.

- Bunga asosiy sabablardan biri pushtunlar sunniy, hazoriylar esa shia mashabiga e'tiqod qilishardi.

- Farid esa bitta duoni takrorlaydi "Lo havla va li quvvato□"

Asarda iboralar ham keltirilgan bu esa o'z-o'zidan ona tili faniga borib taqaladi.

- Faqat hamma ularga past nazar bilan qarab, "pachoqburun", "sichqonxo'r", "hammol eshak" singari tahqiqomuz so'z va iboralar bilan chaqirishini bilardim.

- Qarhimda Himolay ayig'i utida menga qarab tulimsirab turgan odamni ham tanidim.

Quyidagi jumlan zoologiya faniga misol qilib olamiz, negaki bu jumlada Himolay ayig'i keltirilgan.

Geografik joylar asarda juda ko'p qo'llanilgan.

- Otam ko'pincha bo'sh paytlarida men bilan Hsanni Kobul tashqarisidagi Qarg'a ko'li sohiliga sayohatga olib borardi.

- Afg'oniston - pushtunlar yurti.

- Eron Osiyodagi eng kuchli davlatlardan biri sifatida rivojlanayapti, bizning Afg'onistonniesa, ko'pchilik xaritadan topib ham berolmaydi.

- Biz tez-tez ota-bola bo'lib, Elizebet ko'li yaqinidagi xiyobonga sayr qilgani borardik.

- Gohida ummon sohiliga borib, Tinch okeanining sohir manzaralarini xayolchanlik ila kuzatardim.

- Kunchiqar tarafda Sherdarvoza tog' tizmasi yastanib turadi, sal quyiroqda Bolo Hisor qal'asi xarobalari.

- Uzunligi yuz ellik metr keladigan kanopga "suyuq oyna", silikat yelimi bilan ishlov berib, quritgach, uni yog'och g'altakka o'rash kerak.

Ushbu jumladan ko'rini turibdiki, metr so'zi qo'llanilganligi uchun matematika faniga bog'lash mumkin.

Asarda musiqa faniga bog'liq joylarini ham uchramiz. Masalan:

- Afg'on bulbuli Ahmad Zohirning o'zi kelib, akkardeon chalib, qo'shiq aytdi.

- Ko'pincha mehmonlardan biri albatta biror cholg'u ko'tarib kelar, tongga qadar kulbamizdan kuy-qo'shiq sadolari arimasdi.
 - Oldimdan turli-tuman odamlar o'tib qaytar, qo'shni stolga taqalgan tranzistordan rubob sadolari yangrar, ammo mening xayolimni hech narsa to'zg'ita olmasdi.
 - Soqchi magnitafon tugmasini bosishi bilan tanish pushtun musiqasi yagradi.
- Jismoniy tarbiya fani bilan ham bog'liq.
- Ertaga bizning hovlimizda voleybol o'ynamoqchimiz.
 - Tolib, beysbol to'pidek kattalikdagи toshni baland ko'trib, xalqqa namoyish qilarkan, ko'zi bog'liq yigitning naq peshonasidan mo'ljallb otdi.
 - Shundagina men o'z xatoyimni butun borlig'im bilan idrok etoldim.
- Idrok so'zini psixologiya faniga bog'lash mumkin.
- Filologiya fanlari doktoriman, 38 yil talabalarga Umar Xayyom, Rumiy, Jomiy, Navoiy, Sa'diy ijodiyotidan saboq bergenman...

Jumladan ko'rindiki, adabiyot tarixi faniga bog'lshimiz mumkin.

Tahlil natijalaridan shunday xulosaga keldimki, Holid Xusayiniyning "Shamol ortidan yugurib" asarida fanlar aro integratsiya, unda berilgan voqealar tizimida o'ziga xos mahorat ila qo'llanilgan. Badiiy asarni tahlil qilish va o'rganish jarayonida fanlararo integratsiyaning mana shunday imkoniyatlardan foydalanish yaxshi samara beradi. Chunki, kitobxon asar o'qish jarayonida boshqa fanlar yuzasidan ma'lumotlarga ham ega bo'ladi, bu esa uning qiziqishlarini yanada oshiradi va dunyoqarashini rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Dilmurod Quronov. Adabiyot nazariyasi asoslari. - Toshkent, "Navoiy universiteti", 2018.
2. Abdug'afur Rasulov. Tanqid, talqin, baholash. - Toshkent, "Fan", 2006.
3. Holid Xusayiniy. Shamol ortidan yugurib. - Toshkent, "Yangi asr avlodи", 2016.

TA'LIM SOHASIDAGI ISTIQBOLLI ISLOHOTLAR-JAMIYAT TARAQQIYOTINING ASOSI

**Mo'minova Gulsoraxon Ismoilovna,
Egamberdiyeva Manzura**

Shahrixon tuman 46-sonli umumiy
o'rta ta'lif maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchilari

*Ta'lif-tarbiya tizimini va shu asosda ongni o'zgartirmasdan turib,
manaviyatni rivojlantirib bo'lmaydi.
Shavkat Mirziyoyev*

O'zbekistonda olib borilayotgan ta'lif sohasidagi tub islohatlar o'ziga xos demokratik umummilliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tashkil topgan. Bu xaqda to'xtalib, Birinchi Prezidentimiz I.Karimov: "Ta'lif-tarbiya islohoti haqida gapirar ekanmiz, uning mazmunini lo'nda qilib ifoda etish mumkin: bizga bitiruvchilar emas, maktab ta'limi ko'rgan shaxslar kerak... Ishonchim komil: agar bu islohotni muvaffaqiyatli ravishda amalga oshira olsak, tez orada biz hayotimizdagi ijobji ma'nodagi "portlash efekti"ga ya'ni uning samarasiga erishamiz", deb ta'kidlagan edi. Komil ishonch bilan aytish mumkinki, O'zbekiston bugun yoshlari ta'limi rivojlantirish sohasida bu yo'ldan dadil bormoqda.

Har bir davlatning kuch -qudrati, taraqqiyoti ijtimoiy -iqtisodiy faktorlari bilan bir qatorda aholisining, xususan, ziyoli qatlaming intellektual imkoniyatlariga, tafakkur darajasiga bog'liq. Shuning uchun ham davlat mustaqilligining dastlabki yilidanoq yangicha, istiqlolliy taffakurga ega bo'lgan milliy kadrlar tayyorlash masalasi kun tartibiga qo'yildi. Milliy, ijtimoiy, siyosiy faol, yuksak aql- zakovatli ziyorolar masalasi har bir jamiyatda, har bir zamonda dolzarb vazifa bo'lib kelgan.

Ta'lif va fan sohasini rivojlantirish davlat siyosati ma'no-mazmunidan va uning dolzarbligidan kelib chiqib, uni quyidagicha izohlash mumkin: birinchidan, yangi ta'lif tizimi, barkamol avlod kadrlarini tayyorlashdagi o'zgarishlar va yangicha yondahuvarlar, zamonaviy kasb sohalarining paydo bo'lgani hamda uning mamlakatimiz sharoiti bilan bog'liqligidir:

Ikkinchidan, ta'lif tushunchasi ijtimoiy-iqtisidoi taraqqiyot natijasida muayyan davrdan boshlab, inson faoliyatining alohida mustaqil sohasiga aylanib, jamiyatning ijtimoiy tajribasini keying bosqichga uzatadi; Uchinchidan, ta'lif inson shaxsining intellectual-ma'naviy qirralarini shakllantirish, uning jamiyat ishlab chiqarishi va ijtimoiy, siyosiy, madaniy, ma'rifiy hayotida faol va muvaffaqiyatli ishtirokini ta'minlashga qaratilgan xarakatlar yig'indisi bo'lib, ma'rifat hamda bilim berishni anglatadi:

To'rtinchidan, fan jamiyatning ijtimoiy institutlaridan biri bo'lib, tabiat va jamiyat hayotini aks ettiruvchi ijtimoiy ong shakli. U katta ilmiy salohiyatni, ijodiy kuch-quvvatni birlashtirib, ma'naviy barkamol insonni tarbiyalashga, mamlakatda qudratli ilmiy salohiyatni yaratishga hizmat qiladi.

Bugungi kunda ta'lif davlat siyosatining eng ustuvor yo'nashiga aylandi. Davlat byudjetidan ta'limga ajratilgan mablag'lar byudjet xarajatlari qismining 33.7 foizi darajasida rejalashtirilib ta'lif sohasiga yo'naltirilgan harajatlar hajmi mamlakatimiz YaIM tarkibida 10-12 foizni tashkil etadi. Xolbuki, jahon tajribasida bu ko'rsatkich 3-5 foizdan oshmaydi. Qariyb 9.5 ming yoki mamlakatimizda faoliyat ko'rsatayotgan maktablarning deyarli barchasuda qurilish, kapital rekonstruksiya va ta'mirlash ishlari amalga oshirildi. O'quv maskanlarining zamonaviy o'quv labaratoriyalari, mebel jihozlari bilan ta'minlangani ta'lif sifati va mazmuniga yuksak e'tibor qaratilmoqda.

Xitoy faylasufi Konfutsiy aytganidek " agar sen xalqingni bir yil boqmoqchi bo'lsang, bug'doy ek, o'n yil boqmoqchi bo'lsang daraxt ek, agar asrlar davomida boqmoqchi bo'lsang bilim ek".

O'zbekiston mustaqilligining yigirma yetti yilligiga respublikamiz xalq ta'limi ulug' muvaffaqiyatlar bilan kelmoqda. Zero, istiqlol shunday tarixiy g'alabaki, u ijtimoiy, jamiyatning ham, unda yashayotgan kishilarning ham siyosiy taqdirini, mavqeini o'zgartirib yubordi. O'zbekiston mustaqilli - bu nafaqat siyosat, balki ma'naviyat hamdir. O'zbekiston mustaqilli millatning tamoman yangi sifatlarga ega bo'lgan ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy istiqbolini belgilab berdi. Bunda respublika xalq ta'limidida amalga oshirilgan islohotlar va bu borada erishilgan muvaffaqiyatlar muhim tarixiy ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston mustaqilli xalqimizning ko'p yillik shonli va nurli sahifalarida tub burilish bo'lib, insonparvarlik va demokratiya bilan yo'g'rilgan yangi bosqichni boshlab berdi. Istiqlol tom ma'noda xalqimizning azaliy orzu umidlari va tarixiy mentalitetidan kelib chiqqan holda, xalq, millat falsafasiga aylanib ulgurdi. Bu haqda muhtaram Birinchi Prezidentimiz I. A. Karimov yuksak faxr va iftixon bilan "Bugun biz erkinlik

havosidan nafas olib yashayotgan, o'z qadr-qimmatini, insoniy sha'nini, ne-ne ulug' zotlarning vorisi ekanini, o'zligini anglagan, milliy g'urur va iftixorini tiklagan jahon hamjamiyatida o'ziga munosib o'rinn egallab, XXI asrga dadil qadam qo'yayotgan buyuk xalqımız" - deb ta'kidlagan edilar. Darhaqiqat, bu inkor etib bo'lmas xaqiqat. Xalqımız yangi mingyillikka tub islohotlar orqali o'ziga xos yangilanishlar va modernistik taraqqiyot bilan dadil qadam tashlamoqda. Bu taraqqiyotning zamirida, ildizida, mafkuraviy-ma'naviy negizlarida umummilliylar va umuminsoniy qadriyatlar bilan yo'g'rilgan demokratik davlat va fuqarolik jamiyatini qurish g'oyasi, maqsadi yotadi. Bunda albatta ta'lim-tarbiya sohasining ahamiyati katta.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. O'zbekiston Respublikasi "Tasviriy oyina" ijodiy uyushmasi Inson manfaatlari hamma narsadan ustun T.2017-y
2. Каримов И. "Озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт-пировард мақсадимиз" Тошкент, "Ўзбекистон" 2000 йил, 8 жилд, 69-бет.

HARBIYLARGA XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATION METODLARNI DARS JARAYONIGA TADBIQ ETISH

Musayeva Sh.I.

O'zb. Res. MG Harbiy-texnik instituti "Xorijiy tillar"
kafedrasini o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada interaktiv metodlardan qanday foydalanish hamda harbiy atamalarni o'rganishda zamonaviy metodlarning roli va ularni dars jarayonida qo'llanishi misollar yordamida tadqiq qilingan.

Kalit so'zlar: interaktiv metodlar, grafik organayzerlar, interfaol strategiyalar, harbiy atamalar.

Harbiy ingliz tili o'qituvchilari sifatida, biz bugungi kunda harbiylar hozirgi xavfsizlikka qarshi kurashish uchun zarur bo'lgan harbiy qobiliyatlardan tashqari xorijiy til malakasi bilan madaniy bilimlarga ega bo'lishi kerakligiga to'liq ishonamiz. Chet tillari va madaniy ongini "tanqidiy qobiliyat" deb hisoblash mumkin. Ammo sizga yetarlicha dars soatlari ajratilmagan yoki kursantlarning til bilish darajasi juda past bo'lganida, chet tilini o'rganish jarayoni qiyin kechadi. Ingliz tilini o'rganish bo'yicha mashg'ulotlar vaqt, inson va moliyaviy resurslarni o'z ichiga olgan murakkab jarayondir. Har bir armiyaga chet tillarida so'zlashadigan va yoza oladigan, og'zaki nutqni yoki yozma matnni, tilning so'zma-so'z va majoziy shakllarini tushuna oladigan savodli harbiylar kerak. NATOning asosiy tilida gaplasha olmaslik, halqaro vazifalarda qatnashadigan har qanday harbiy uchun haqiqiy to'siq deb hisoblanishi mumkin.

Til o'qitish bu judayam murakkab jarayon bo'lib, uni oxiriga yetdim deb, ayta olish qiyin. Bugungi kunda xorijiy tillarni o'qitish eng dolzarb masalalardan biri deb qaralmoqda. Chunki hammamizga ma'lumki, fanning eng so'nggi yangiliklari, yutuqlari, g'oyalari, kashfiyotlari hozirgi kunda dunyoning muhim tillaridan biri, ilm-fan va texnologiya tili bo'lgan ingliz tilida e'lon qilinayotgani ko'pgina davlatlar qatorida bizning mamlakatimizda ham xorijiy tillarga bo'lgan e'tiborni kuchaytirishga turki bo'ldi.

O'zbekiston Respublikasi o'z mustaqilligini qo'lga kiritganidan beri Vatanimizda chuqur ijtimoiy-siyosiya va iqtisodiy o'zgarishlar ro'y bermoqda. Dunyo miqyosida davlatimiz obro'sining oshishi va respublikamizning jahon hamjamatiqiga qoshilishi til va jamiyat o'rtaсидаги муносабатларни мөхиятган янгилаб берди. Shu jumladan, 2017-yil 7-fevralda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 5 yilga mo'ljallangan "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risi"da PF-4947 sonli farmonini qabul qilinishi va ushbu strategiyaning IV bo'limining 3-bandida ham aynan respublikamizda ta'lim jarayonini yangitdan shakllantirish haqida alohida ta'kidlab o'tilgan. "Harakatlar strategiyasi" Fuqorolarimizni, ayniqsa, yosh avlodni chet tillarida o'qitish mamlakatimizda davlat ahamiyatiga ega bo'lgan muhim masalaga aylandi. Hozirgi kunda xorijiy tillarni o'rganish va o'rgatishga yurtimizda katta ahamiyat berilmoqda. Shu vaziyatdan kelib chiqqan holda, respublikada ijtimoiy-siyosiya, ilmiy-texnikaviy va madaniy vaziyat rasmiy davlat tili maqomiga ega bo'lgan o'zbek tilini boshqa zamonaviy, dunyoviy xorijiy tillar bilan qiyosiyti pologikjihatdan tizimli o'rganishni taqazo etadi.

Bugungi kunda chuqur bilimga ega, zamonaviy fikrlaydigan yetuk ofitserlarni tayyorlash va tarbiyalash maqsadida oliy harbiy bilim yurtlarida ham bir qancha ishlar amalga oshirib kelinmoqda. Harbiy bilim yurtlarida tahsil oluvchilarni o'z kasbiga tegishli xorijiy tillardagi adabiyotlarni, internet ma'lumotlarni o'qib tushinishi, muloqot qila olish ko'nikma va malakalarini shakllantirish, xorijlik mutahassislar bilan fikr almasha olish ustivor maqsadlardan biri hisoblanadi.

Shu o'rinda ta'kidlab o'tishimiz kerakki, bizning Milliy gvardiya Harbiy-texnik institutida ham ingliz tili amaliy mashg'ulotlari bo'yicha barcha bosqich kursantlari uchun takomillashtirilgan dasturlar yaratilgan bo'lib, ushbu dasturlarga ko'ra kursantlarni ijodiy va mustaqil fikrlashga undaydigan noan'anaviy interfaol metodlardan foydalanish va uni dars jarayoniga tadbiq etish samarali amalga oshirilmoqda. Bunga misol tariqasida bir qancha interfaol metodlarni aytib o'tishimiz mumkin. GTM(grammar translation method), TPR(teaching physical response), CLT(communicative language teaching), Direct method, ADEPT(analogy, diagram, example, plain English, technical definition) method, Silent way, Audio-lingual, TBL(task based learning), CBL(content based learning), PPP(presentation practice product) va boshqalar. Bular ichida CLT metodi judayam samarali bo'lib, dars jarayonida yaxshi, o'zimiz kutgandek natijani beradi. Chunki biz ushbu metodni dars jarayoniga tadbiq etganimizda o'qituvchi emas o'rganuvchi nazorat qiladi, pedagogik jihatdan emas balki real hayotdan olinadi, albatta o'rganuvchida tanlov bo'ladi, bitta emas bir nechta javob bo'ladi hamda oxirida fikrlar jamlanadi. Bu esa kursantlarni fikrlashga, muloqotga o'rgatadi. ADEPT metodi ham kengroq mavzuni qisqacha yo'l bilan yoritishga yordam beradi. CBL metodi esa, ayniqsa

harbiy sohaga judayam mos bo'lib, unda xarita bilan ishlanadi. [1]

Ushbu metodlarni dars jarayoniga tadbiq etish biroz murakkab bo'lsada, uni darsga aniq va to'g'ri yo'naltira olsak, samarasi ijobjiy bo'ladi. Nofilologik yo'nalishdagi bilim yurtlarida til muhitini yaratib olish o'qituvchining pedagogik mahoratiga bog'liq. Chunki atamalar bilan ishslash biroz mehnat va vaqt talab qiladi. O'qitish metodlari ichida interaktiv metodlar zamonaviy pedagogika talabiga mos metodlardan bo'lib, u 3 guruhga bo'linadi.

- 1) Grafik organayzerlar
- 2) Interfaol strategiyalar
- 3) Interfaol metodlar

Bularning har biri albatta o'ziga xos yo'nalishda ishlatiladi. Grafik organayzerlar vosita yoki ta'lim metodi vazifasini o'tasa, strategiyalar o'qituvchiga yo'nalish olishni, interfaol metodda esa kimdir baholanishi shart bo'ladi. Bular ichidan grafik organayzerlarga kiruvchi T-sxema, BBB, Sinkveyn, aqliy hujum va tushunchalar tahlili dars jarayonida juda ko'p ishlatiladi. Ayniqsa, "Tushunchalar tahlili" metodi atamalarni o'rganishda kursantlarga katta yordam beradi. Misol uchun, oldingi darsda o'tilgan bir qancha harbiy atamalar jadvalning bir tomoniga yozib tarqatiladi, kursantlar jadvalning ikkinchi tomoniga ushbu so'zlarning ma'nosini yozib chiqishadi.

Tushuncha	Mazmuni
Battle	A major fight between armed forces during the course of a war
withdraw	If troops pull back they move away from contact with the enemy
Dig in	To prepare a defensive position
advance	To move forward towards the enemy

Kursantlarning o'rganilayotgan amaliy chet tili fanini o'zlashtirishlari uchun o'qitishning ilg'or va zamonaviy usullaridan foydalanish, yangi informatsion-pedagogik texnologiyalarni tadbiq qilish muhim ahamiyatga egadir. Fanni o'zlashtirishda darslik, o'quv va uslubiy qo'llanmalar, tarqatma va elektron materiallardan foydalanish dars jarayonini faollashishi hamda kursantlarning fanga nisbatan qiziqishlarini uyg'otadi.

Yetuk ofitser kadrlarni tayyorlashda amaliy mashg'ulotlarda kommunikativ metodining tarmoqlari bo'lgan - loyihalash, masofaviy ta'lim, aqliy hujum, guruhli fikrlash, galereya, rotatsiya, dumaloq stol, Keys study, Jigsaw kabi interfaol usullardan foydalanish, kichik guruh musobaqalari, internet yangiliklari va ilg'or pedagogik texnologiyalarni qo'llash maqsadga muvofiqdir.[2]

Yuqoridaqilardan xulosa qilib shuni aytish mumkinki, qilinayotgan keng ko'lamli ishlar natijasida ta'lim va xususan chet tili sohasida biz erishayotgan muvaffaqiyatlar "o'zbek modeli"ning qisqa davrda berayotgan muhim samaralari sifatida namoyon bo'lmoqda. Eng xolis baho-chetdan berilgan baho. Ana shunday e'tiroflardan biri, mamlakatimiz ta'lim tizimini rivojlantirish darajasi bo'yicha dunyoda yetakchi o'rnlarni egallagani bilan ham faxrlidir. Bu esa davlatimiz rahbariyati tomonidan olib borilayotgan izchil islohotlarning, ta'lim-tarbiyaga qaratilayotgan yuksak e'tiborining amaldagi ifodasidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Lightbown, Patsy, M., and Spada, Nina - How Languages Are Learned, 1993, Oxford University Press.
2. "Interfaol metodlar: mohiyati va qo'llanilishi" D.Ro'ziyeva, M.Usmonboyeva. T., 2013.33-bet.
3. Toli pov O'.Q., UsnonboyevaM."Pedagogiktexnologiyalarni tatbiqiy asoslari", - T., 2006.
4. Sayidaxmedov N. Pedagogik amaliyotda yangi texnologiyalarni qo'llash namunalari. - Toshkent: RTM, 2000. -46 b.

"ILDIZNING MORFOLOGIK VA ANATOMIK TUZILISHI" MAVZUSINI O'QITISHDA "ZIG-ZAG" PEDAGOGIK TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH

Mavlonova Nasiba Axmedovna

TTAUr fil.ak.lits. Biologiya fani o'qituvchisi

O'zbekiston Respublikasi "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"
talabalaridan biri ta'lif jarayonida pedagogik texnologiyalarni qo'llashdir.

"Pedagogik texnologiya - tizimli, texnologik yondashuvlar asosida ta'lif shakllarini qulaylashtirish, natijasini kafolatlash va ob'ektiv baholash uchun inson salohiyati hamda texnik vositalarning o'zaro ta'sirini inobatga olib, ta'lif maqsadlarini oydinlashtirib, o'qitish va bilim o'zlashtirish jarayonlarida qo'llanadigan usul va metodlar majmuidir".

"ZIG-ZAG"- usulidan o'quvchilarni baholash jarayonida keng qo'llaniladi.

1-bosqich - mayda guruhlarga ajratiladilar va spiker (boshliq saylanadi).

2-bosqich - talabalar raqamlanadilar va bir xil raqamlar bir-birini "topadilar".

3-bosqich - topshiriq beriladi.

I guruh vazifasi:

Masala. Ildizning umumiyligi tavsifiga oid ma'lumotlarni qisqa muddat ichida o'qib o'zlashtirish.

II guruh vazifasi:

Masala. Bir urug'pallali va ikki urug'pallali o'simliklarga xos bo'lgan ma'lumotlarni qisqa muddat ichida o'qib o'zlashtirish.

III guruh vazifasi:

Masala. Ildizning birlamchi anatomik tuzilishi bayon etilgan ma'lumotlarni qisqa muddat ichida o'qib o'zlashtirish.

IV guruh vazifasi:

Masala. Ildizning ikkilamchi anatomik tuzilishi bayon etilgan ma'lumotlarni qisqa muddat ichida o'qib o'zlashtirish.

V guruh vazifasi:

Masala. Turli ekologik (kserofit, mezofit) sharoitlarda o'suvchi o'simliklar ildizining tuzilishi bayon etilgan ma'lumotlarni qisqa muddat ichida o'qib o'zlashtirish.

VI guruh vazifasi:

Masala. Tropik va subtropik sharoitda o'suvchi o'simliklarning havo ildizlari haqida keltirilgan ma'lumotlarni qisqa muddat ichida o'qib o'zlashtirish.

4-bosqich - berilgan topshiriqni o'zlashtirish uchun berilgan vaqt tugagach, yana o'z joylariga qaytib boradilar, har bir a'zo o'zi o'zlashtirgan materialni eski sheriklariga aytib beradi.

5-bosqich - o'qituvchi guruhlarga savol beradi va javoblar baholanadi.

6-bosqich - guruhlar baholari guruhlarning raqamlari ko'rsatilgan jadvalga qo'yib boriladi.

Har bir raqamlanganlar yangi va har xil topshiriqlar olganini hisobga olsak, har bir talaba o'z guruhi manfaati uchun ham berilgan topshiriqni bilishi kerak va bilishga majbur. Chunki, u o'z guruhiga qaytganda, o'rgangan mavzu bo'yicha savol-javobda guruhi nomidan qatnashishi kerak.

Ushbu pedagogik texnologiya yordamida talabalar o'qigan ma'lumotlarini 80-90% o'zlashtiradi. Sababi ushbu jarayonda, o'qiydilar, eshitadilar, ko'radir, gapirib beradilar va amalda bajaradilar. Insonlar bilimlarini o'qiganlarining taxminan 10% ini, eshitganlarining 20% ini, ko'rganlarining 30% ini, ko'rgan va eshitganlarining 50% ini, o'zi gapirib bergenlarining 70% ini va o'zi amalda bajarganlarining 90% ini eslab qolar ekan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Uzluksiz ta'lif tizimi uchun davlat ta'lif standartlarini ishlab chiqish va joriy etish to'g'risida" 1998 yil 5 yanvardagi 5-son Qarori.
2. Mustafayev S. M., O.A. Ahmedov. Botanika, Toshkent, 2006.
3. Ikromov M.I., Normurodov X.N., Yuldashev A.S., Botanika T. "O'zbekiston" 2002. 322 b.

INGLIZ TILI HORIJYI TIL SIFATIDA O'QITILADIGAN SINFLARDA “FIND YOUR PARTNER” USLUBIDAN FOYDALANISH

Raximova Zuhra Maksudovna
Xorazm viloyati Urganch tumani
16-son maktabining ingliz tili fani o'qituvchisi

Hozirgi kunda horijiy tillarni o'qitishga katta e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasi birinchi prezidenti Islom Abdug'aniyevich Karimovning PQ-1875 sonli qarori 2012 yil 10 dekabrda qabul qilingan bo'lsa, shu davr ichida juda katta o'zgarishlar ro'y berdi. Yangi DTS ham tatbiq etilib, maktab o'quvchilari Umumyevropa Davlat ta'lif standartlariga asosan o'qitila boshlandi.

Ushbu uslubdan horijiy tillarni o'qitishda zamonaviy darslarni rejalashtirish, maktabda o'qish ko'nikmasini rivojlantirish, o'qish ko'nikmasining nazariy ildizi, o'qishni o'rgatishdagi eng ilg'or tajriba hisoblanadi.

TIME: 15 + 15, including revision of dialogue

AIMS: Language: to practise vocabulary of feelings and to practise a short dialogue.

Other: to practise showing emotion with voices, faces, and bodies.

DESCRIPTION: The children work on short dialogues (2-4 lines) which they have been studying, and are given a card which tells them how they feel. They mingle with the others in the class, trying to find another person who feels the same way as they do.

Materials: Small cards, each with one of these words on them: happy, sad, angry, bored, hungry, tired, hot, and cold. There should be enough to go around the class, and at least two of each card: it does not matter if there is an uneven number.

PREPARATION:

1. The cards should be prepared above.

2. Teachers prepare the dialogue they want the children to practise. It can be based on the unit of the book they are doing, or revise something from a previous one. It could be connected with a topic. For example: Anvar: Hello!

Samira: Hi!

Anvar: Do you like the new teacher?

Samira: Yes!

2. Teachers present or elicit the feelings that are on the cards they have prepared. They can do this through mime and using their voice, asking How do I feel? or using the pictures in Worksheet If these words are new to their children, they may want to write them on the board.

3. Teachers tell the children to work in pairs and choose one of the feelings words. They ask them to practise the dialogue pupils have learnt, saying it in the manner of the word they have chosen. Teachers go around the class monitoring and commenting. If there is time, they can choose another word and repeat the dialogue using the new word.

4. Teachers give out the cards. They tell the children that they are going to act as if that is how they are feeling at the moment. Teachers explain that they should mingle with the rest of the class, finding partners and saying the dialogue in the manner of their word, until they find someone who feels the same as they do. When they have found a partner, they should stand at the front of the class. If there are an uneven number of children, tell them that there will be one group of three. If they have a large group, it is best to divide the class in two. They let one group do the activity while the others watch, and then let the second group have a turn.

5. When all the children have found a partner, teachers ask some pairs to say the dialogue while the rest of the class guess the feeling.

6. Teachers give the children feedback on the activity, both the language they have been using, and the way in which they carried out the activity.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Karimov I A. " Harmoniously Developed Generation is the Basis of progress of Uzbekistan" - Т.: (1998).
2. Zaripova R A."Chet tillarini o'qitish metodikasidan qo'llanma. Toshkent: O'qituvchi, (1996).

FANLARNI O'QITISH JARAYONIDA ELEKTRON AXBOROT RESURSLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI

Toyirova Zulayho,
Navoiy viloyat Navbahor tumani 8-maktab

Respublikamizda axborot-kommunikatsion texnologiyalari asosida ta'lim tizimi sifatini oshirish uchun elektron axborot resurslarini ishlab chiqish, takomillashtirish va ta'lim jarayoniga joriy etish maqsadida ko'plab multimediali umumta'lim dasturlari yaratilmoqda, ta'lim muassasalari texnik imkoniyatlari keng zamonaviy dasturiy vosita-lar, ya'ni ilg'or kompyuter texnologiyalari, grafik va video tahrir qilish dasturlari bilan ishslash imkonini beradigan kompyuter sinflari bilan jihozlanmoqda. Bu esa ta'lim tizimini pedagogik va axborot texnologiya-lari asosida tashkil etishning zamonaviy texnologiyalaridan, shu jumladan multimedia va masofadan o'qitish texnologiyalaridan foydalanish imkonini beradi.

Elektron axborot resurslaridan foydalilaniganda ta'limda shaxsga-yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirish oson bo'lib qoldi, butun o'quv jarayonini samarali tashkil qilish imkoniyati paydo bo'ldi. Dars jarayonida tayyor multimediali mahsulotlar va kompyuter ta'limi dasturlaridan, o'quv va darsdan tashqari ishlarda Internet tarmog'i vositalardan foydalanib, multimediali ta'lim dasturlari va taqdimotlar, loyihamalar yaratish imkoniyati paydo bo'ldi.

Elektron axborot resurslari axborot izchil ravishda taqdim etiladigan videokassetadagi kurslarga qiyoslaganda kuchli tarmoq imkoniyatlari ega va o'quvchilarni qiziqtirgan mavzuga to'g'ridan-to'g'ri ulanishga yo'l ochadi. Elektron axborot resurslari bilimlarni o'zlashtirish, ko'nikmalarga ega bo'lish jarayonlarini baholash va nazorat qilishning samarali vositalari bilan jihozlanadi.

Bugungi kunda o'sish darajasi, ayniqsa, texnika sohasida doimiy yangilanishni talab qiladi. ta'lim tizimida elektron axborot resurslaridan foydalanish keng qamrovli, yuqori malakali kadrlar tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etishi bilan diqqatga sazovordir.

Elektron axborot resurslari biron bir fan, ya'ni aniq sohaga yoki ta'lim yo'nalishiga mo'ljallangan bo'lib, o'qitish jarayonida ulardan qanday bilim olish va o'rganishda foydalanadilar. Talabalarning mustaqil bilim olishida, o'tilgan mavzuni takrorlashda hamda olgan bilimlarini tekshirishda trenajyor, ma'lumotli, o'yin, nazorat qilish dasturlarini qo'llash, ularni o'rganilayotgan mavzu bo'yicha amaliy bilim va malakalarini shakllantirish-da muhim ahamiyatga ega bo'ladi hamda o'quvchilarning amaliy qobiliyatlarini va malakalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Ta'lim tizimida elektron axborot resurslari multimediali elektron o'quv adabiyotlar, elektron ma'ruzalar, virtual laboratoriya ishlari, har xil animatsion dasturlar va boshqa ko'rinishda yaratiladi va foydalaniladi.

Ta'lim tizimida o'qitiladigan barcha fanlar bo'yicha avtomatashtirilgan o'quv kurslar, elektron darsliklar, qo'llanmalar, ya'ni elektron axborot resurslari bazasini yaratish kerak bo'ladi. Ushbu elektron axborot resurslari CD-ROM yoki fleshka disklarda yozilgan bo'lib, kompyuter tarmoqlariga joylashtirilgan bo'ladi. Ulardan turli ta'lim yo'nalishlarida bilim olayotgan talabalarning mustaqil bilim olishida, o'tilgan mavzularni takrorlashda, hamda olgan bilimlari asosida nazoratlar topshirishda o'rgatuvchi, axborot-ma'lumotli, nazorat qilish dasturlarining qo'llanilishi axborot va kompyuter texnologiyalari asosida masofadan o'qitish samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Shuning uchun ana shu funksiyalarning hammasini o'zida mujassam-lasshtiruvchi elektron elektron axborot resurslarini yaratish, hozirgi kunning eng dolzarb masalalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Dinamik illyustratsiyali o'quv materiallari yaratishda Disreet 3D Studio MAX, Alais Wave Front, Maya, Light Wave, SoftImage 3d, Adobe Image Ready, Gif Animator, Macromedia Flash, Adobe Premier kabi maxsus dasturlardan foydalaniladi.

Ovozli jarayonlarni taqdim etish va ovozni tahrir qilish Sonic Foundry SoundForge, Wave Lab, Sound Recorder va boshqa dasturlar yordamida amalga oshiriladi.

Ayni paytdayangi axborot texnologiyalar sohasidagi permatn tizimlarini qo'llash keng quloch yoymoqda. Bunday texnologiyalar asosida an'anaviy o'quv matnnini yanada murakkab tashkil etilgan o'quv materiali asosida kengaytirish va chuqurlashtirish hamda kurslar va animatsion fragmentlardan foydalanish yo'li bilan almashtirish g'oyasi yotadi. Bunda u yoki bu holda ajratib berilgan matn fragmentlari orasida o'zaro bog'lanish tugunlari qaror toptiriladi.

Bunday dasturiy vositalar asosida yaratilgan elektron axborot resurslari o'quv jarayonida o'quvchilar uchun turli didaktik materiallar to'plamidan foydalanib, ko'rgazmali-mashq, nazorat-mashqlari va test sinovlari modullari kiritilgan aralash kompyuter dasturlaridan foydalanish imkonini beradi.

Elektron axborot resurslari bilan ta'minlangan kompyuterlarni deyarli barcha didaktik masalalarni,

shu jumladan axborotni yig'ish, saqlash va uzatish, o'quv-tarbiyaviy jarayonini boshqarish, o'quvchilar bilimini nazorat va tahlil qilish, mashqlarni bajarish, o'quv jarayoni rivojlanishi haqida ma'lumotlarni to'plash kabi boshqa masalalarni hal etishda tatbiq etish mumkin. Shu bilan birga ta'lim tizimida ulardan foydalanishning samaradorligi o'qituvchilarning o'quv jarayoniga ana shu elektron axborot resurslarini qo'llashga oid bilim hamda malakalarining darajasi va tajribasiga ham bog'liq bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. -T.: Ma'naviyat, 2008. - 52-bet.
2. Yo'ldosheva J.R., Usmonova S.A. Zamnaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy qilish. -T: "Fan va texnologiya" nashriyoti. 2008-yil.
3. Yo'ldoshev J., Yo'ldosheva F. Yo'ldosheva G. Interfaol ta'lim sifat kafolati. -T.: 2008 y
4. Ishmuhammedov M.Yuldashev. "Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar" Toshkent 2013 y.

МА'NAVİYAT-INSONNING ULG'AYISH VA KUCH-QUDRAT MANBAIDIR.

Turg'unova Mohina Akmaljon qizi
ADU talabasi,
Jumayev Sarvarbek Soyibjon o'g'li
O'zMU magistranti,

O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti "Yuksak ma'naviyat-engilmas kuch" asarida keltirganidek:- Biz odatda ma'naviyat haqida, uning ma'no-mazmuni, hayotimizdagи o'rni va ahamiyati haqida ko'p gapiramiz. Lekin negadir aksariyat hollarda ko'pchilik ma'naviyat o'zi nima, degan savolga aniq va lo'nda javob berishga qiynaladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, keyingi yillarda bu mavzuda olimlarimiz tomonidan tayyorlangan ilmiy risolalar, o'quv qo'llanmalari, lug'atlarda "ma'naviyat" tushunchasi va uning asosiy tamoyillariga o'ziga xos ta'riflar berilayotganini kuzatish mumkin. Men bu boradagi fikrlarni inkor etmagan holda, "ma'naviyat" tushunchasining mazmuni faqat "ma'ni", "ma'no" degan so'zlar doirasida chegaralaniб qolmaydi, deb o'ylayman. Nega deganda, insonni inson qiladigan, uning ongi va ruhiyati bilan chambarchas bog'langan bu tushuncha har qaysi odam, jamiyat, millat va xalq hayotida hech narsa bilan o'lchab bo'lmaydigan alohida o'rin tutadi.[1.25].

Shu fikrni mantiqiy davom ettirib, ma'naviyat - insonni ruhan poklanish, qalban ulg'ayishga chorlaydigan, odamning ichki dunyosi, irodasini baquvvat, iyomon-e'tiqodini butun qiladigan, vijdonini uyg'otadigan beqiyos kuch, uning barcha qarashlarining mezoniдir, desak, menimcha, tariximiz va bugungi hayotimizda har tomonlama o'z tasdig'iни topib borayotgan haqiqatni yaqqol ifoda etgan bo'lamic.

Bu dunyoda halol va pok yashashni o'zi uchun hayotiy e'tiqod, oliy maqsad deb biladigan odamlar bilan bunday oljanob fazilatlardan butunlay uzoq bo'lib yashaydigan, hayotning ma'no-mazmunini o'zicha talqin qiladiganlar ham oz emas.

Birinchisi - o'z nonini halol mehnat bilan topadigan, holis va ezgu ishlар bilan el-yurtga naf yetkazadigan, tiriklik mazmunini teran anglab, nafaqat bugungi hayot lazzatlari, balki oxirat haqida, uning obod bo'lishi haqida o'ylab yashaydigan insonlarga xos hayotiy qarashlar.

Ikkinchisi - bunga mutlaqo qarama-qarshi bo'lgan yondashuv, ya'ni, hayotning ma'no-mazmuni haqida bosh qotirmasdan, bunday savollar bilan o'zini qiyamasdan, faqat nafs qayg'usi va o'tkinchi hoyu havasga, huzur-halovatga berilib, yengil-elpi umr kechiradigan, o'zining ota-ona va farzand, el-yurt oldidagi burchiga umuman befarq bo'lib yashaydigan odamlarning fikr-qarashlari.

Mana shunday ikki xil dunyoqarash asosida paydo bo'ladijan og'ir savollar odamzot ongli yashay boshlagan zamonlardan buyon uni o'ylantirib, qiy nab keladi. Hayot mohiyatini anglab yetishga o'z umri, bilim va salohiyatini bag'ishlagan ne-ne buyuk zotlar, mutafakkir faylasuflar, alloma va aziz-avliyolar - millati, tili va dinidan qat'i nazar - shu kabi murakkab muammolarga javob topish uchun izlangan, bu mavzuda qancha-qancha asarlar yaratgan. Lekin bu savol bugungi kunda ham hanuz o'tkir va dolzarb bo'lib qolayotganini inkor etib bo'lmaydi.

Hammamizga ma'lumki, muqaddas kitoblarimiz va qadriyatlarimiz, buyuk mutafakkir ajdodlarimiz merosi bizni doimo halol mehnat bilan yashashga, mardlik, saxovat va kamtarlikka chaqiradi, lekin, shu bilan birga, hayotda bu kabi da'vatlarga amal qilishga intiladigan odam ko'pincha turli qiyinchiliklar, hatto azobu uqubatlarga duch kelishini kuzatish qiyin emas. Tan olish kerakki, yuksak ma'naviy tushunchalar bilan yashashga harakat qiladigan odamning bugun ham ko'p mashaqqatlarni, og'ir sinov va to'siqlar, muammolarni yengib o'tishiga to'g'ri keladi.

Dono xalqimiz, g'araz va hasad bilan yashaydigan, o'z shaxsiy manfaatiga o'zgalar hisobidan erishishni ma'qul ko'radigan, faqat o'zini o'ylaydigan kimsadan o'zi asrasin, deydi. Bag'rikeng, halol-pok, vijdonli, mehr-oqibatli, el-yurtning g'amu tashvishi bilan yashaydigan kishilarni esa, aksincha, boshiga ko'taradi va bunday odamlar jamiyat tomonidan qadr-qimmat, hurmat-e'tibor topadi.

Inson ma'naviy olamining yuksalishi bilan bog'liq turli holatlar haqida ko'p gapirish mumkin. Lekin, muxtasar qilib aytganda, Ollohnning o'zi bizga buyurgan komil inson bo'lish, halollik vaadolat bilan hayot kechirish kabi oljanob fazilatlarning ma'no-mazmunini nafaqat chuqur anglash, balki ana shunday xususiyatlarga ega bo'lish, ularga amal qilib yashash - odamzotning ma'naviy boyligini belgilab beradigan asosiy mezon, desak, hech qanday xato bo'lmaydi. O'ylaymanki, bunday xulosani insoniyat o'z ongli hayoti davomida doimo orzu qilib, intilib kelgan yuksak ma'naviy idealning falsafiy ifodasi, mantiqiy natijasi sifatida qabul qilish o'rinnlidir.

Ma'naviyatning yana bir muhim xususiyati odamning ichki dunyosi va irodasini baquvvat, iyomon-e'tiqodini butun qilishida yorqin namoyon bo'ladi.

Agar biz dunyo tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, boshqa xalqlar ham ozodlik va mustaqillikni qo'lga kiritish, milliy tiklanish, o'z davlatchiligin, havas qilsa arziyidigan fuqarolik jamiyatini mustahkamlash jarayonida ana shunday fazilatlarga tayanib va suyanib, barcha sohalarda - bu iqtisodiyot yoki ijtimoiy hayot bo'ladimi, madaniyat, ta'lim-tarbiya va ilm-fan bo'ladimi - o'zining beqiyos ichki qobiliyat va salohiyatini ishga solish, uni ro'yobga chiqarish hisobidan taraqqiyotga erishganini ko'ramiz.

Vijdon pokligi va bedorligi asrlar, zamonlar osha inson ma'naviyatining tayanch ustunlaridan biri bo'lib kelmoqda. Jamiyat hayotida adolat va haqiqat, mehr-shafqat, insofu diyonat kabi tushunchalarini qaror toptirishda aynan mana shu omilning o'rni va ta'siri beqiyosdir. Vijdoni uyg'oq odam yon-atrofida bo'layotgan voqealarga, yordam va ko'makka muhtoj insonlarning muammolariga, adolatning toptalishiga befarq qaray olmaydi. Ayniqsa, el-yurt manfaatiga zarar yetkazadigan yovuz xatti-harakatlarga hech qachon chetdan jim qarab turolmaydi, o'z yurti va xalqiga nisbatan xiyonat va sotqinlikni aslo qabul qilolmaydi. Bunday holatlarni ko'rganda vijdoni qiyonaladi, doimo yonib-kuyib yashaydi, qanday qilib bo'lmasin, ularni bartaraf etishga intiladi, kerak bo'lsa, bu yo'lda hatto jonini ham fido qiladi.

Ma'naviyat insonning qon-qoni, suyak-suyagiga yillar davomida ona suti, oila tarbiysi, ajdodlar o'giti, Vatan tuyg'usi, bu hayotning ba'zida achchiq, ba'zida quvonchli saboqlari bilan qatra-qatra bo'lib singib boradi. Ayniqsa, tabiatga, odamlarga yaqinlik, doimo yaxshilikni o'ylab yashash, halol mehnat qilish, dunyoning tengsiz ne'mat va go'zalliklaridan bahramand bo'lish ma'naviyatga oziq beradi, uni yanada kuchaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.I.A.Karimov "Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch" T. 2008-yil
2. Mustaqillik ilmiy-ommabop izohli lug'ati. T. 2004-yil
3. Internet saytlari

ИНФОРМАЦИОННО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ВОЗДЕЙСТВИЕ КАК ИНСТРУМЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ УСТАНОВОК И ФОРМЫ ЕГО РЕАЛИЗАЦИИ

Айрапетова Алёна Геннадьевна
доктор философии (PhD)
по психологическим наукам
преподаватель Национального Университета Узбекистана

Информационно-психологическое воздействие в настоящее время представляет собой одну из наиболее актуальных проблем. Это связано с тем, что информационно-коммуникационные технологии являются доминирующим способом формирования социального пространства и основным механизмом общественного управления.

Сегодня доступ к электронным источникам информации неограничен как со стороны тех, кто преследует цели информационно-психологического воздействия, так и со стороны тех, на кого это воздействие направлено. Современный потребитель информации, согласно статистике, проводит в медиа среде в среднем 4-5 часов ежедневно. Этого времени вполне достаточно для формирования необходимых установок, как позитивных, так и деструктивных, даже если эти установки противоречат реальности.

Информационно-психологическое воздействие реализуется с применением различных методов и может осуществляться прямо и опосредовано, разово, кратковременно и пролонгировано, в отношении массовой аудитории и отдельных индивидов.

Основной задачей информационно-психологического воздействия является формирование установок, направленных на формирование определённого стиля мышления и последующего поведения.

Установки относятся к устойчивым структурам психики человека. Существующие в сознании индивида мысли о тех или иных социальных явлениях и процессах не являются установкой до тех пор, пока она не становится осознанным отношением к этим явлениям или процессам. В современном информационном мире сформировать установки, способные изменить поведение целых социальных слоев населения, возможно только при воздействии на них через средства массовой коммуникации. Характер современного информационного пространства таков, что социальное явление или любое событие становится значимым только тогда, когда о нём сообщили СМИ.

В формировании системы установок любого индивида или социальной группы одну из основных ролей играет психологическое воздействие посредством различных методов, которые прямо ориентированы на вмешательство в развитие группы или личности с целью вызвать определённое изменение [1].

Если обратиться к истории, то достаточно яркими примерами информационно-психологического воздействия являются такие методы, как агитация, пропаганда и контрпропаганда, особенно соотнесённые с советской эпохой.

Агитация подразумевает распространение информации, которая в том или ином виде содержит призыв к действию и формирует установку, направленную на получение быстрого результата в конкретных деятельности актах, например, "Выполним пятилетку за четыре года!", "Все на субботник!", "Даёшь победу на олимпиаде!".

Агитация не имеет скрытых целей и носит преимущественно убеждающий характер, вместе с тем агитационное воздействие достаточно устойчиво, так как из-за отсутствия явного психологического давления информация рационально осмысливается и эмоционально усваивается. Соединение рационального, эмоционального, логического и психологического начал на равных правах является закономерностью убеждающего воздействия [2].

Другим методом информационно-психологического воздействия служит пропаганда. Её роль намного сложнее, так как пропагандистское воздействие рассчитано на формирование определённых установок, составляющих мировосприятие. По мнению исследователей информационно-психологического манипулирования, пропаганда стремится "втиснуть" информацию в определённые рамки и отвлечь от любых вопросов, выходящих за эти рамки [3].

Пропаганда выступает как позиционирование желательных или приемлемых общественных норм, ориентированных на действующий политический строй, и всегда осуществляется через призму

идеологических интересов. Приводя пример идеологического противостояния социализма и капитализма, можно отметить, что советские люди были ориентированы на то, что "Человек человеку - друг, товарищ и брат", "Не имей сто рублей, а имей сто друзей", "Минздрав предупреждает: курение вредит вашему здоровью". А для капиталистического общества были характерны другие принципы: "Nothing personal - just business" , "Success measured in dollars" , "L&M - the proud smoke. Product of a proud land" .

Пропаганда, как и агитация, направлена на изменение поведения людей, однако её отличительной особенностью является то, что результатом пропаганды выступает изменение установок на восприятие тех или иных социальных процессов и явлений. Новое психическое состояние, внедрённое посредством пропаганды, является достаточно устойчивым основанием для всего последующего поведения людей, а не только для одноразового действия, присущего агитации. Ещё одним методом информационно-психологического воздействия является контрпропаганда. Данный метод направлен на снижение значения ценностных установок, пропагандируемых с позиций, так называемых, идеологических противников. Обращаясь к примерам ранее указанного периода, очевидно, что контрпропаганда велась в основном в отношении капиталистического строя, западного образа жизни и ориентировала советских граждан на выбор правильного курса: "Советское - значит отличное", "Освоим космос первыми!", "Нет гонке вооружений!", "Догоним и перегоним Америку". В настоящее время в силу изменившейся идеологической и политической систем агитацию, пропаганду и контрпропаганду относят к формам политической коммуникации в силу того, что их реализация через призмы различных противоборствующих идеологий является очевидной.

Говоря об информационно-психологическом воздействии нельзя не упомянуть о таком современном и повсеместно распространённом методе как public relations (PR) ? управление общественным мнением с последующим изменением общественного поведения. Public relations - это специальная система управления информацией (в том числе социальной), если под управлением понимать процесс создания и распространения готовой информационной продукции средствами коммуникации для целенаправленного формирования желаемого общественного мнения [4].

Главная задача PR - умение представить какое-то явление или качество нужной стороной, в нужное время и в нужном месте. Для эффективного воздействия на аудиторию PR учитывает все её психологические особенности и объективные потребности и формирует определённый имидж. В деятельности PR присутствует не только и не столько прямой призыв к действию, сколько стремление к формированию определённых позиций массовой аудитории, что само по себе является изменённым видом пропаганды.

В процессе информационно-психологического воздействия PR имеет свои специфические особенности. При формировании заданного имиджа реальность виртуально конструируется, то есть разрабатывается и пропагандируется по каналам массовой коммуникации такой образ, который может оказать максимально положительное воздействие на восприятие массовой аудитории. При этом самое пристальное внимание уделяется психологическому анализу ожиданий аудитории, связанных с предстоящим мероприятием, а также анализу ценностей того слоя населения, на который рассчитано воздействие.

Ещё одним методом информационно-психологического воздействия, достаточно часто применяемым в настоящее время, является психологическое манипулирование ? воздействие на психическое состояние, чувства, мысли и поступки с помощью психологических средств.

Изучение информационно-психологического манипулирования нашло своё отражение в работах ряда исследователей. Так, Э. Берном введены понятия скрытых трансакций и игр [5]. Э. Шостром выделяет определённые типы манипуляторов, основываясь на использовании людьми в межличностном взаимодействии устойчивых сочетаний манипуляций партнёром и показывает, что современные манипуляторы в общении используют целые манипулятивные системы [6]. Доценко Е.Л. проводит анализ содержания понятий манипуляции и манипулятивного воздействия, представляет структурные элементы межличностной манипуляции и ряд механизмов её реализации в процессе общения [7]. Ермаков Ю.А. описывает феномен социально-политических манипуляций личностью [8].

Необходимо отметить, что специфических общеначальных понятий, отражающих обобщённую схему, модель или механизм такого явления, как психологическое манипулирование и имеющих достаточную научную проработку, немного. Тем не менее, в данном контексте можно выделить рефлексивное управление - это фактически навязывание оппоненту определённой стратегии поведения, управление его решениями. Особенностью рефлексивного управления является то, что оно осуществляется не прямым принуждением, а путём передачи оснований, из которых можно

было бы логически вывести своё решение. При этом собственное решение заранее предопределено тем, кто осуществляет рефлексивное управление. Передача оснований означает, что манипулятор фактически управляет процессом принятия решения.

В зависимости от отношения к адресату как к объекту или субъекту и степени его активности выделяются три основных стратегии воздействия:

- императивная (пассивный объект);
- манипулятивная;
- развивающая (субъект-субъектный подход).

Причём при манипулятивной стратегии активность адресата воздействия рассматривается лишь как фактор, который требует специфических методов влияния для достижения изменений в его психике и модификации поведения в желаемых для манипулятора направлениях в соответствии с его целями, интересами и потребностями.

Рассмотрение межличностной манипуляции как специфического вида психологического воздействия предполагает выделение двух полюсов или двух сторон в структуре данного процесса. Одна из сторон выступает как инициатор манипуляции и является её активным реализатором. Данная сторона обозначается как источник манипулятивного воздействия, манипулятор или актор воздействия. Вторую сторону, на которую направлено манипулятивное воздействие и которая выступает как объект межличностной манипуляции, обозначают как адресат воздействия.

Процесс манипулятивного воздействия, как правило, осуществляется непосредственно самим манипулятором. Однако в некоторых случаях он может использовать метод "привлечение третьих сил", то есть выступать инициатором и организатором сложной психологической манипуляции, в которой использует других лиц для достижения своих целей.

Сложная манипуляция имеет свою временную, пространственную и социальную структуры. То есть, процесс манипулирования может быть достаточно кратковременным или наоборот ? растянутым во времени. Он может представлять многошаговую поэтапную процедуру оказания манипулятивного воздействия на человека или быть относительно простым, включающим одноактный период общения. В процессе психологического манипулирования может использоваться один или всего несколько приёмов манипулятивного воздействия. Вместе с тем, он также может иметь достаточно сложную структуру, то есть включать комплекс разнообразных приёмов и техник манипулирования, действие которых направлено на различные психологические структуры личности и задействующие различные психологические механизмы с поэтапной реализацией в определённые периоды времени и в различных ситуациях взаимодействия.

Формы реализации информационно-психологического воздействия довольно разнообразны, однако основными, на наш взгляд, являются заражение, подражание, внушение и убеждение.

Заражения можно определить как бессознательную, невольную подверженность индивида определённым психическим состояниям. Заражение возникает как следствие некритического усвоения образцов чужого поведения или мнения и усиливается за счёт эмоционального взаимодействия массового характера. Способность массовой аудитории к заражению используется СМИ посредством определённым образом переданной информации с целью одновременного приведения к определенным действиям большого количества людей.

Подражание рассматривается как воспроизведение индивидом элементов поведения других индивидов. Способность к подражанию применяется массовыми коммуникациями для формирования определённых моделей поведения аудитории посредством демонстрации ей поведения тех или иных личностей, пользующихся общественным доверием и авторитетом.

Внушение - это способ целенаправленного стимулирования сферы подсознания индивида, приводящий к изменению его поведения по заранее заданной программе. Находясь под воздействием внушения, сознание не контролирует направленное на него воздействие, так как аналитико-синтезирующая активность значительно ослаблена, а восприятие информации, настроений, чувств, шаблонов поведения базируется на механизмах заражения и подражания. Проще всего внушить человеку то, к чему он предрасположен в силу своих потребностей и интересов. Однако внушить можно и то, что вопреки воле вызовет определённые чувства и состояния и спровоцирует совершение поступка, противоречащего нормам и принципам поведения, приемлемых для данного человека.

Убеждение представляет собой способ целенаправленного воздействия посредством логической аргументации. Процесс убеждения направлен на то, чтобы превратить определённую информацию в установки, собственное убеждение самой личности. В основе убеждения лежит осознанное, критическое восприятие адресатом воздействия убеждающего сообщения, его анализ и оценка. Убеждение, в отличие от внушения, направлено на достижение согласия путём логического обоснования, на

основании которого человек должен сам прийти к определённому выводу. Убеждение, как способ воздействия, наиболее эффективно в том случае, когда адресат заинтересован в получении полной и подробной информации и настроен на её критический анализ.

В заключении хочется отметить, что многочисленными исследованиями было установлено, что без постоянного информационного контакта невозможно полноценное развитие человека, а также нормальное функционирование социальных групп и общества в целом. При этом необходимо сделать акцент на том, что информационно-коммуникативные процессы могут содержать в себе деструктивные элементы информационно-психологического воздействия, представляющие реальную угрозу для развития личности и общества. Это связано, прежде всего, с тем, что отличительной чертой психологических манипуляций является отношение к партнеру по взаимодействию и общению не как к личности, а как к специальному средству, посредством использования которого достигаются скрываемые цели манипулятора, реализуются его цели и удовлетворяются собственные потребности без учёта интересов, воли и желаний другой стороны ? человека, выступающего как объект манипуляций.

Литература

1. Леонтьев А.А. Психология общения: учебное пособие. - М., 2010. - с. 286.
2. Психология массовой коммуникации: учебник для бакалавров / С.М. Виноградова, Г.С. Мельник. - М., 2014. - 512 с.
3. Джоуэтт Г.С., О' Доннел. Пропаганда и внушение // Реклама: внушение и манипуляция. Самара, 2001. - с. 34.
4. Королько В.Г. Основы паблик рилейшнз. М., 2012. - с. 267.
5. Берн Э. Игры, в которые играют люди: Психология человеческих взаимоотношений / Э. Берн. - М., 2016. - 352 с.
6. Шостром Э. Анти-Карнеги, или Человек-манипулятор. Минск, 1992. - с. 44.
7. Доценко Е.Л. Механизмы межличностной манипуляции // Вестник Московского университета. Серия 14, Психология. 1993. № 4; Доценко Е.Л. Психология манипуляции. - М., 1996.
8. Ермаков Ю.А. Манипуляция личностью: Смысл, приёмы, последствия. Екатеринбург, 1995. - с. 90.

К ВОПРОСУ О СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ПАРАМЕТРАХ И КЛАССИФИКАЦИИ СОЦИАЛЬНЫХ ГРУПП И КВАЗИГРУПП

Айрапетова Алёна Геннадьевна

доктор философии (PhD)

по психологическим наукам

преподаватель Национального Университета Узбекистана

В социологической науке общество рассматривается не как неделимое образование, а как совокупность множества социальных групп, взаимодействующих и находящихся в определённой зависимости друг от друга. Каждый человек в течение своей жизни принадлежит к разным группам - семья, школьный класс, спортивная секция, студенческая группа, рабочий коллектив - при этом одновременно являясь членом нескольких из них.

Созданию групп способствуют сходные интересы и цели, а также осознание того факта, что при объединении усилий можно достичь существенно большего результата, чем при индивидуальном действии. При этом социальная деятельность каждого человека во многом определяется деятельностью тех групп, в которые он включён, а также взаимодействием внутри групп и между группами.

Социальные группы характеризуются следующими признаками:

- устойчивое взаимодействие, способствующее прочности и стабильности их существования;
 - относительно высокая степень единства и сплочённости;
 - чётко выраженная однородность состава, предполагающего наличие признаков, присущих всем членам группы;
 - возможность входления в более широкие социальные общности в качестве структурных единиц.
- Не всякое сообщество людей называют социальной группой. Если люди просто находятся в определённом месте, например, в метро или супермаркете, то такое временное объединение называется "агрегация". Социальная общность, которая объединяет людей только по одному или нескольким схожим признакам, также не называется группой. В данном случае употребляется термин "категория". Например, лица от 15 до 30 лет относятся к категории "молодёжь", пожилые люди, находящиеся на дотации государства, входят в категорию "пенсионеры" и т.д.

Содержание понятия "социальная группа" включает в себя ряд моментов, которые являются её характерными свойствами. К ним относятся:

- социальная интеракция - активное коммуникативное взаимодействие, как внутригрупповое, так и межгрупповое;
- стигматизация - "наклеивание ярлыков", по которым распознаётся членство в группе, оформившееся в социальный узнаваемый образ в массовом сознании по характерным признакам;
- сигнификация - коммуникация между членами группы, которая осуществляется с помощью особых знаковых систем, "кодов" (сленг, общие названия, одежда, внешняя символика, особые ритуалы, манеры и т. д.);
- хабитуализация - освоение индивидом социальной позиции группы и формирование у него установок, стереотипов, присущих данной группе (стиль жизни данной группы, коллективные привычки, повседневные обыкновения);
- идентификация - отождествление индивидом себя с данной группой через противопоставление "мы - они" с установлением социальных границ и фильтров, а также через механизм социального контроля (цензы, коды, символы, кодексы и т. д.).

Значимость социальной группы для личности заключается, прежде всего, в том, что группа - это определённая система деятельности, заданная ею местом в общественном разделении труда, и поэтому сама группа выступает субъектом определенного вида деятельности.

В современной социологии существует множество определений понятия "социальная группа". Так, по мнению российских социологов, социальная группа ? это совокупность людей, имеющих общие социальные признаки, выполняющих общественно необходимую функцию в структуре общественного разделения труда и деятельности [1]. Зарубежные социологи определяют социальную группу как совокупность индивидов, определённым образом взаимодействующих друг с другом, осознающих свою принадлежность к данной группе и признающих членами этой группы с точки зрения других [2].

Наиболее общим является определение социальной группы как объединение людей, имеющих

общий значимый социальный признак, на котором основано их участие в некоторой деятельности, связанной системой отношений, которые регулируются формальными или неформальными социальными институтами.

Основной вопрос, который встает перед социологами ? почему люди объединяются в группы? Существует несколько подходов к объяснению данного социологического аспекта.

Функциональный подход рассматривает образование групп в аспекте того, какие функции выполняет группа в жизни человека. Учёные выделяют целый ряд потребностей, которые могут быть удовлетворены только посредством принадлежности к группе: потребности в выживании (физического и психологического) и социальные потребности.

Сituационный подход описывает ситуационные характеристики, наиболее важные из которых - сходство окружающих людей с нами, географическая близость, физическая привлекательность человека.

Поскольку каждый человек в процессе своей жизнедеятельности является членом самых разнообразных социальных групп, различающихся по размерам, характеру взаимодействия, степени организованности и многим другим признакам, то возникает необходимость в их классификации по определенным критериям (рис. 1).

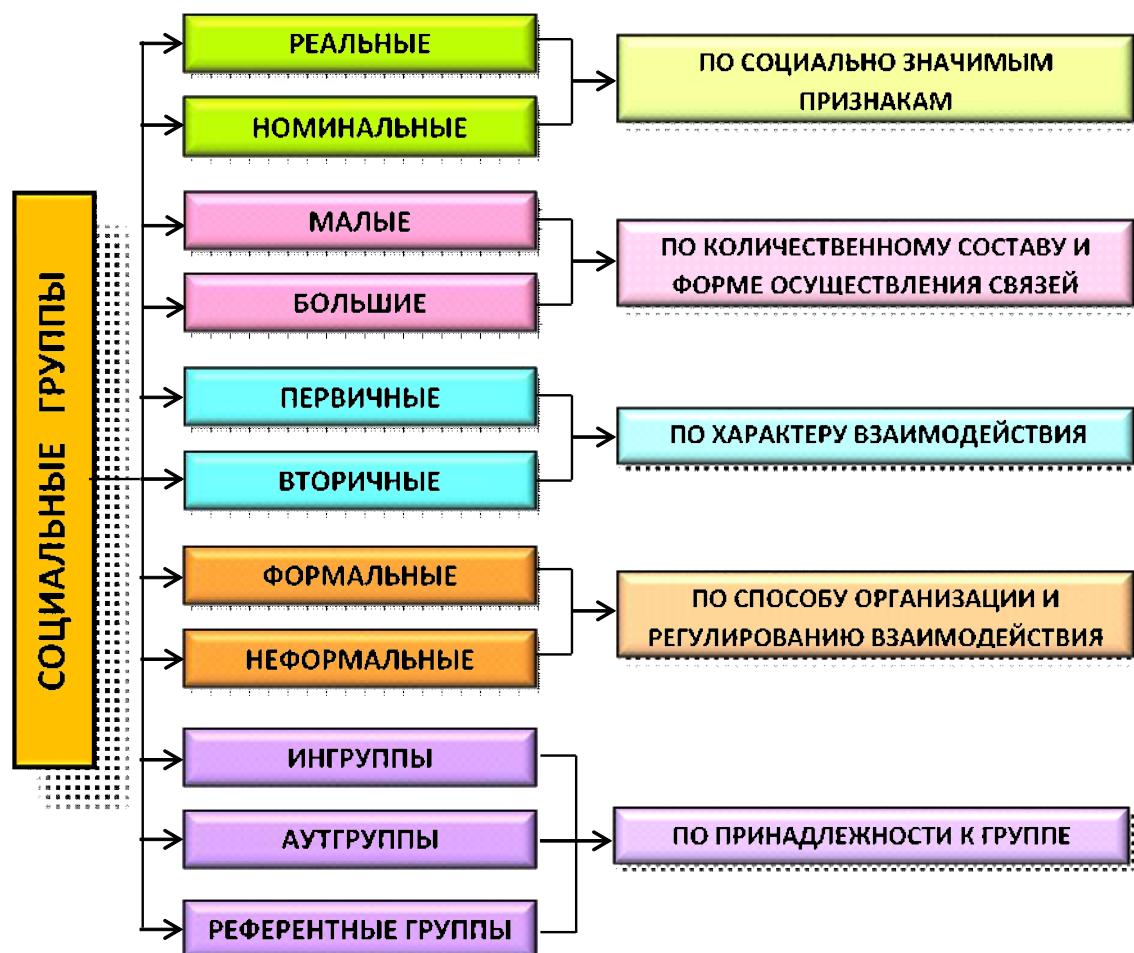

Рис. 1. Классификация социальных групп

В зависимости от социально значимых признаков социальные группы делятся на реальные и номинальные.

Реальные группы - это группы, выделяемые по социально значимым критериям:

- пол - мужчины и женщины;
- возраст - дети, молодежь, взрослые, пожилые;
- доход - обеспеченные, со средним доходом, малообеспеченные;
- национальность;
- семейное положение - женатые (замужние), холостые (незамужние), разведённые, вдовцы

(вдовы);

- профессия (род занятый);

- место жительства горожане, сельские жители.

Номинальные группы (иногда их называют условными группами или социальными категориями) ? это группы, выделенные с целью проведения социологического исследования или статистического учёта населения - например, чтобы выявить количество многодетных семей, потребителей конкретного товара, пользователей определённого мобильного оператора связи и т.д.

В зависимости от количественного состава и формы осуществления связей социальные группы могут быть малые и большие.

Малая группа - это непосредственно контактирующая немногочисленная группа людей, объединённая для осуществления совместной деятельности.

Малая группа может быть представлена разными вариантами, но исходными формами являются диада и триада. Диада состоит из двух человек и считается крайне непрочным объединением, в триаде активно взаимодействуют три человека, она более стабильна.

Характерными признаками малой группы являются: малочисленный и стабильный состав, пространственная близость членов группы, устойчивость и длительность существования, высокая степень совпадения групповых ценностей, норм и образцов поведения, интенсивность межличностных отношений, развитое чувство принадлежности к группе, неформальный контроль и информационная насыщенность в группе.

Большая группа - это многочисленная по своему составу группа, которая создаётся для определённой цели и взаимодействие в которой носит в основном опосредованный характер. Примером большой группы могут служить трудовые коллективы, предприятия и т.д. К данной категории так же относятся группы людей, имеющие общие интересы и занимающие одинаковое положение в социальной структуре общества, например, социальные, профессиональные, политические и другие организации.

В зависимости от характера взаимодействия социальные группы разделяются на первичные и вторичные.

Первичной группой, по определению Ч. Кули, является группа, в которой взаимодействие между членами носит непосредственный, межличностный характер и отличается высоким уровнем эмоциональности (семья, школьный класс, группа сверстников и т.д.) [3]. Осуществляя социализацию индивида, первичная группа выступает связующим звеном между личностью и обществом.

Вторичная группа ? это более многочисленная группа, в которой взаимодействие подчинено достижению определённой цели и носит формальный, безличный характер. В данных группах основное внимание уделяется не индивидуально-личностным качествам членов группы, а их умению выполнять определённые функции. Примерами таких групп могут служить производственные, политические, религиозные и другие организации.

В зависимости от способа организации и регулирования взаимодействия социальные группы могут быть формальными и неформальными.

Формальная группа - это группа, обладающая юридическим статусом. Взаимодействие в данной группе регулируется системой формализованных норм, правил, законов. Формальные группы имеют чёткую цель, нормативно закреплённую иерархическую структуру и действуют согласно административно установленному порядку.

Неформальная группа возникает стихийно, на основе общих взглядов, интересов и межличностных взаимодействий. Она лишена официальной регламентации и юридического статуса. Во главе таких групп обычно стоят неформальные лидеры. Примерами неформальной группы могут служить субкультурные молодёжные группы, дружеские компании, люди, объединённые общими хобби (нумизматы, владельцы кошечек, автолюбители).

Социальные группы разделяются на ингруппы и аутгруппы в зависимости от принадлежности к группе индивидов, которые входят в её состав.

Ингруппа - это группа, к которой индивид чувствует непосредственную принадлежность и идентифицирует ее как "моя", "наша" (например, "моя семья", "наша команда" и т.д.).

Аутгруппа - это группа, к которой данный индивид не принадлежит и поэтому оценивает её как "другую" (другая религиозная группа, другие семьи и т.д.). У каждого индивида ингруппы существует собственная шкала оценки аутгрупп: от индифферентной до агрессивно-враждебной. Поэтому социологи предлагают измерять степень принятия или закрытости по отношению к другим группам по так называемой "шкале социальной дистанции" Е. Богардуса [4].

Референтная группа ? это реальная или мнимая социальная группа, система ценностей, норм и

оценок которой служит для индивида эталоном. Термин впервые был предложен американским социальным психологом Г.Хайменом [5]. Референтная группа в системе отношений "личность - общество" выполняет две важные функции для индивида: нормативную, являясь источником норм поведения, социальных установок и ценностных ориентации и сравнительную, выступая эталоном и позволяя определить своё место в социальной структуре общества, оценивать себя и других. Наряду с социальными группами в социологии выделяют "квазигруппы" - неформальные, спонтанные, неустойчивые социальные общности, не имеющие определённой структуры и системы ценностей. Взаимодействие индивидов в квазигруппе носит, как правило, кратковременный характер. Основными видами квазигрупп являются аудитория, толпа и социальные круги.

Аудитория - это социальное образование, объединённое взаимодействием с коммуникатором и получающее от него информацию. Неоднородность данного социального образования определяет разную степень восприятия и оценки получаемой информации так как обусловлена различием личностных качеств, а также культурных ценностей и норм входящих в него людей.

Толпа ? временное, относительно неорганизованное, бесструктурное скопление людей, объединённых в замкнутом физическом пространстве общностью интересов, но при этом лишённых ясно осознаваемой цели и связанных между собой сходством эмоционального состояния.

Среди квазигрупп наиболее близкими к социальным группам являются социальные круги ? социальные общности, которые создаются с целью обмена информацией между их членами.

Польский социолог Я. Щепаньский выделяет следующие разновидности социальных кругов:

- контактные - общности, постоянно встречающиеся на основе тех или иных условий, например, интерес к спортивным соревнованиям и т.д.;
- профессиональные - собирающиеся для обмена информацией исключительно по профессиональному признаку;
- статусные - образующиеся по поводу обмена информацией между людьми с одинаковым социальным статусом;
- дружеские - основанные на совместном проведении каких-либо мероприятий [6].

Особенностью социальных групп в настоящее время является их мобильность, открытость перехода из одной социальной группы в другую. По мнению социолога С. Фролова, сближение уровня культуры и образования различных социально-профессиональных групп приводит к формированию общих социокультурных потребностей и тем самым создаёт условия для постепенной интеграции социальных групп, систем их ценностей, их поведения и мотивации [7].

Литература

1. Качанов Ю.Л., Шматко Н.А. Проблема реальности в социологии: как возможна социальная группа? // Социологические исследования. - 1996. - № 12. - с. 90-105;
Андреева Г.М. Социальная психология. - М.: Аспект Пресс, 2002. - с. 343;
- Кричевский Р.Л., Дубовская Е.М. Социальная психология малой группы. М.: Политиздат, 2001. - с 78; Социальная психология личности в вопросах и ответах / Под ред. В.А. Лабунской. - М.: Гардарики, 2004. - 397с.
2. Бэрон Р., Керр Н., Миллер Н. Социальная психология группы: процессы, решения, действия. - СПб.: Питер, 2008. - 272с.; Шериф М. Психология социальных норм. Минск: Асар. - 2005. - с.324; Аш С. Влияние группового давления на модификацию искажение суждений. - Спб.: Лира, 2000. - 289 с.; Хьюстон М. Введение в социальную психологию. - М.: Юнити-Дана, 2004. - 624с.
3. Кули Ч.Х. Человеческая природа и социальный порядок / пер. с англ. под ред. А.Б. Толстова. - М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуал. кн., 2000. - 320 с.
4. Bogardus E.S. Social distance. Los Angeles: University of Southern California Press, 1959. - 158 p.
5. Hyman, H. The psychology of status / H. Hyman. - New Jersey: Columbia University, - 1942.
6. Щепаньский Я. Элементарные понятия социологии / Я. Щепаньский. - М., 1969. - 240 с.
7. Фролов С.С. Социология. Учебник. Для высших учебных заведений. - М.: Наука, 2010. - с. 44.

ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА ПЕДАГОГИК-ПСИХОЛОГИК ҚОБИЛИЯТНИ ШАКЛАНТИРИШИННИНГ ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ.

Раупова Ш.А.
Комилова М.О

(Тошкент тиббиёт академияси Педагогика ва
психология кафедраси катта ўқитувчилари)

Мустақил Ўзбекистоннинг келажаги бўлган авлодни тарбиялаш ниҳоятда катта диққат-эътиборни талаб қиласиган, ички зиддиятли жараёндир. Шундай экан, ўқитувчи, ўкувчи ва талабанинг шаклланиши жараёнини кузатиши лозим. У педагогик жараённи бошқарар экан, педагогик билим ва маҳорат эгаси бўлиши лозим. Шундагина ўқитувчи педагогик ҳодисаларнинг моҳиятини ва диалектикасини, педагогик меҳнат методи, касб ва технологиясини ва профессионал педагогик маҳоратни эгаллай олади. Педагогик билим ва маҳорат эгаси бўлган ўқитувчи аввал, педагогика фанининг методологик асосларини шахс ривожланишининг конуниятлари ва омилларини, кадрлар тайёрлаш милий, дастурининг моҳияти, мақсад ва вазифаларини билиши керак. Таълим тизимида меҳнат қилаётган педагогларнинг кўпчилиги таълим ва тарбия жараёнида педагогик маҳоратнинг зарурияти ва аҳамиятини чуқур англамокдалар. Бугунги кунда халқнинг бой замонавий маданият, иқтисодиёт, фан, техника ва технологияларнинг ютуқлари асосида мутахассислар тайёрлашнинг мукаммал тизимини шакллантириш Ўзбекистон тараққиётининг муҳим шартидир. Жамият тараққиёти даражаси, ахборотларни ҳаддан ташқари кўплиги, иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришлар, умуман олганда ҳаёт тажрибаси шуни кўрсатадики, ёшларни етук, вазиятни тезда англай оладиган, айни шу вазият учун тўғри қарор қабул қила оладиган малакали мутахассислар қилиб тайёрлаш учун фақат анъанавий услубларга таяниб дарс ўтиш етарли эмас. Ҳозирда Республикаизда таълимни ривожлантиришнинг янги босқичида тиббий таълимнинг асосий вазифаси сифатида жаҳон талаблари даражасида янтиланиб бораётган ишлаб чиқариш шароитларига мослаша оладиган, тиббиётимизни буюк давлат даражасига кўтарадиган мутахассисларни тайёрлаш ва бу жараёнда асосий омил сифатида бериладиган ахборотлар ҳажмини эмас, балки ижодий ёндошувни шакллантириш, мустақил фикрлаш ва татбиқ қилиш сифатларини тарбиялашга эътибор қаратиш лозим.

Тиббиёт билан шугулланишнинг биринчи вазифаси талабаларнинг клиник билим савиасини ошириш бўлса, кейингиси ана шу билим асосида малака ва кўнікмалар ҳосил қилишидир. Билим ва кўнікмаларни ривожлантириш жараёни қуйидагиларда намоён бўлади, билим-кўнікма-малака. Касб таълими узоқ даврлар мобайнида ҳар томонлама ривожланган шахсни тарбиялашга йўналтирилиб борилди, бироқ ушбу тадбир битирувчиларнинг касбий маҳоратини шаклланиш даражасини пасайиши ҳисобига амалга оширилди. Бу ҳолат касбий маҳоратни ва лаёқатни ошириш, инсоннинг бутун умри давомида ўз билимини такомиллаштириб бориш ва ўз-ўзини тарбиялаш эҳтиёжини оширишга хизмат қилмас эди. Республикаиз таълим тизимидағи ислоҳатлар натижасида касбий таълим ишчи касбларига маҳсус тайёрлаш масаласига, таълим олувчи шахсида касбий маҳорат ва лаёқат сифатларини шакллантиришга алоҳида эътибор берилмоқда. Қобилият ҳамма инсонларда мавжуд бўлиб, бир текисда бўлмай, бири юқори, бири ўрта ва бири қуи даражадан иборатдир. Фақат ақли заиф инсонлардагина қобилиятни учрамайди. Мувафақиятли ишлаш учун ҳар бир педагог педагогик маҳоратга эга бўлиши зарур. Педагогик қобилият эгаси оз меҳнат сарф қилиб, катта натижага эришади. Қобилият фаолият жараёнида пайдо бўлади ва ривожланади, қобилиятни ривожлантириш учун эса лаёқат, зехн, истеъдод яъни инсон нерв тизимида анатомо-физиологик хусусият ҳам бўлиши зарур. Педагогнинг баззи психик процесслари унда шахсга хос сифатларининг шундай комплексини ташкил қиласиди, буни педагогик қобилият деб аташ мумкин. Таълим-тарбия ишларининг мувафақиятли бўлишини педагог шахсига хос бўлган бир қанча сифатлар, шу жумладан, унинг иродаси, ҳиссиятлари, характеристига хос бўлган бир қанча хусусиятларини ҳам таъминлаб беради. Қобилият - шахснинг муайян фаолият юзасидан лаёқати ва унинг ишини мувафақиятли бажаришдаги субъектив шарт-шароитини ифодаловчи индивидуал психик хусусиятлардир. Қобилият дейилганда битирувчининг юқори даражадаги касбий кўнікма ва малакаларни эгаллаганилиги тушунилади, у шахснинг меҳнат бозорида эгаллаётган касби бўйича рақобатбардошлиқ даражасида ўз аксини топади. Демак, қобилият шахснинг фаолиятини муваффакиятли амалга ошириш шарти хисобланган ва билим, куникма ҳамда малакаларни эгаллаш динамикасида юзага чикадиган фаркларда намоен буладиган индивидуал -психологик хусусиятдир. Агар шахснинг маълум сифатлари йигиндиси

одамнинг педагогик жихатдан асослаб берилган вакт оралигига эгаллаган фаолияти талабларига жавоб берса, унда мазкур фаолиятга нисбатан кобилияти бор деб хулоса чиқаришга асос булади. Қобилият шахснинг фаолиятини муваффакиятли амалга ошириш шарти хисобланган ва билим, куникма ҳамда малакаларни эгаллаш динамикасида юзага чикадиган фаркларда намоен буладиган индивиудал -психологик хусусиятдир.

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистон тараққиётининг муҳим шартларидан бири, жамият тараққиёти даражаси, ахборотларни кўплigi, тиббиётда таркибий ўзгаришлар, умуман олганда ҳаёт тажрибаси шуни кўрсатадики, ёшларни етук, вазиятни тезда англай оладиган, айни шу вазият учун тўғри қарор қабул қила оладиган малакали мутахассислар қилиб тайёрлаш учун фақат анъанавий услубларга таяниб дарс ўтиш етарли эмасдир. Ҳозирда Республикамизда таълимни ривожлантиришнинг янги босқичида тиббий таълимнинг асосий вазифаси сифатида жаҳон талаблари даражасида янгиланиб бораётган ишлаб чиқариш шароитларига мослаша оладиган, тиббиётимизни буюк давлат даражасига кўтарадиган мутахассисларни тайёрлашдан иборат, бу эса асосий омил сифатида бериладиган ахборотлар ҳажмини эмас, балки ижодий ёндошувни шакллантириш, мустақил фикрлаш ва татбиқ қилиш сифатларини тарбиялашдан иборат.

ФОЙДАЛАНГАН АДАБИЁТЛАР

1. This document is Attributed to Charles Stangar Saylor URL: <http://www.Saylor.org/books/>
2. Эгамбердиева Н. Ижтимоий педагогика: дарслик - Т.: А.Навоий номидаги ЎзМК нашриёти, 2009. - 232 б.
3. Фозиев Э. Умумий психология: Психология мутахассислиги учун дарслик; ЎзР ОЎМТВ, М.Улугбек номидаги ЎзМУ. - Т.: "Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти" нашриёти, 2010. - 544 б.

"ПОЯ ВА НОВДА ТУЗИЛИШИ" МАВЗУСИНИ ЎҚИТИШДА КЕЙС- СТАДИ ИННОВАЦИОН ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯСИДАН ФОЙДАЛАНИШ.

Рўзметова Сабоҳат Дурдиевна
Урганч тумани 16-мактаб биология ўқитувчиши
Машарипова Нигора Турсинбоевна
Янгибозор тумани 14-мактаб биология ўқитувчиши

Ҳозирги кунда узлуксиз, илгариловчи инновацион таълим тизимини жорий қилиш муҳим аҳамият касб этади.

Кейс стади инглизча case - аниқ вазият, stadi - таълим сўзларининг бирикувидан ҳосил қилинган бўлиб, аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил этиш ва ижтимоий аҳамиятга эга натижаларга эришишга асосланган таълим методидир. Дастроб ўқувчиларга поя ва новда тушунчалари ҳакида маълумотлар бериб ўтилади. Дарс тугасига 15 минут қолганда ўқувчиларни 2 гуруҳга бўлиб, топшириқлар берилади.

1-гуруҳ учун. Йиллик ҳалқаларга қараб климатолог ва палеонтолог олимлар ўтган йиллар ва ҳатто ўтган асрлар (қазилма ўсимликларда) иқлимини анқлайдилар. Олимлар йиллик ҳалқалардан иқлимини аниқлашда нималарга эътибор берадилар?

Таянч тушунчалар: Камбий, баҳор ва ёз ойларида ўсимликларни озиқ моддаларни ўзлаштириши, трахея ва трахеидлар, ёғингарчилик миқдори, ҳарорат режими.

2-гуруҳ учун. Ҳалқалар сонига қараб дараҳтларни ёшини аниқлаш мумкин. Лекин иқлими қуруқ ва иссиқ чўл шароитида ўсадиган баъзи ўсимликларда (саксовул, эльдор) ёздаги ёғингарчилик вақтида ҳам ҳалқалар ҳосил бўлади. Бу жараённи қандай тушуниш мумкин?

Таянч тушунчалар: трахея, трахеид, камбий, шира суюқлиги, ҳужайра пўсти, сохта йиллик ҳалқалар.

Ҳар бир гуруҳ аъзоси таянч тушунчалардан фойдаланган ҳолда ўз фикирларини баён қилиб борадилар. Берилган вақт тугагандан кейин ҳар бир гуруҳ жавоблари бирлаштирилади ва аниқ жавоблар ўқилади.

1-гуруҳ қалити: Камбийнинг фаолияти йил фаслларига қараб ўзгариб туради. Айниқса баҳор ойларида, ўсимликларда шира суюқлиги оқиши бошланган даврда камбийнинг фаолияти ортади. Мана шу вақтда шаклланган ўтказувчи элементлар - трахея ва трахеидларнинг диаметри йириклишади. Куз яқинлашиб келган сайин камбий фаолияти сусаяди, ҳамда ажратиб чиқарилаётган ҳужайралар сони камайиб, уларнинг диаметри кичрайди ва ҳужайра пўсти қалинлашади. Шундай қилиб, баҳорги ва кузги ҳосил бўлган ҳужайралар ўртасидаги кескин фарқланиш натижасида йиллик ҳалқалар ҳосил бўлади. Йиллик ҳалқаларнинг ўсиши тезлигига, қалинлигига ёғингарчилик миқдори, ҳарорат режими ва қуёшли кунлар сони таъсир этади. 2-гуруҳ қалити: Баҳор ойларида, ўсимликларда шира суюқлиги оқиши бошланган даврда камбийнинг фаолияти ортади. Мана шу вақтда шаклланган ўтказувчи элементлар - трахея ва трахеидларнинг диаметри йириклишади. Куз яқинлашиб келган сайин камбий фаолияти сусаяди, ҳамда ажратиб чиқарилаётган ҳужайралар сони камайиб, уларнинг диаметри кичрайди ва ҳужайра пўсти қалинлашади. Ҳар йили шундай ҳосил бўлган ҳалқалар сонига қараб дараҳтларни ёшини аниқлаш мумкин. Иқлими қуруқ ва иссиқ чўл шароитида ўсадиган баъзи ўсимликларда (саксовул, эльдор) ёздаги ёғингарчилик вақтида сохта йиллик ҳалқалар ҳосил бўлади. Агар эътибор билан қаралса, бу сохта ҳалқалар кўринади. Уларнинг ўзига хос хусусиятларидан бири шундаки, пайдо бўлган ҳалқалар тўлиқ доира ҳосил қилмайди.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикасининг "Таълим тўғрисида"ги Қонуни. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997 йил. 9-сон, 225-модда.
2. Кадрлар тайёрлаш милллий дастури. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997 йил. 11-12-сон, 295-модда.
3. Мустафаев С.М. Ботаника. - Тошкент: "Ўзбекистон", 2002. - 472 б.

BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA INNOVATSION USULLARDAN FOYDALANISH

Abduadizova Dilfuzra Raupovna,

(Navoiy viloyat Navbahor tuman 20-umumta'lim maktab
boslang'ich sinf o'qituvchisi)

Boslang'ich sinflarda ishlaydigan o'qituvchi vatanparvarlik burchini to'g'ri anglaydigan, o'z ixtisosligiga doir bilimlarni chuqur biladigan, milliy va umuminsoniy qadriyatlardan, dunyoviy, diniy ilmlardan ham xabardor, ma'naviy barkamol bo'lmos'i lozim.

Boslang'ich ta'lif asosiy poydevor hisoblanadi Bolaning o'qishga bo'lgan munosabatining zarur bo'lgan o'qish savodxonligi, turli ma'lumotlar bilan ishslash, asosiy matematik amallarni bilish va ularni kundalik hayotda qo'llay olish, mantiqiy va ijodiy fikrash, o'z-o'zini boshqarish, jamoada o'zini tuta bilish, yozma va og'zaki muloqot madaniyati qoidalarini egallah, ta'lifiy faoliyatni tashkil etish kabi ko'nkmalarini shakllantirishdan iborat.

Hozirgi kunda ta'lif jarayonida innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborotkommunikatsiya texnologiyalarini o'quv jarayonida keng qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan - kunga kuchayib bormoqda. Buning asosiy sabablaridan biri an'anaviy ta'lifda o'quvchilarni faqat tayyor bilimlarni egallahga o'rgatilgan bo'lsa, boslang'ich ta'lifda zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarni o'zları qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zları keltirib chiqarishlariga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxsning rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi.

Boslang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy salohiyati va ma'lumot darajasi, bolalar psixologiyasi, hozirgi zamon boslang'ich ta'lif metodikasini bilishi hamda o'qituvchi timmay o'z ustida mustaqil ishlashi fandagi barcha yangiliklardan xabardor bo'lishi ilg'or metodikalarga ega bo'lgan tajribali metodist-o'qituvchilar bilan o'z tajribalari to'g'risida o'rtoqlasha olishi, samarali o'qitish metodikalarini namoyish eta olishi lozim.

Barcha umumta'lim maktablarining boslang'ich ta'lif sifat va samaradorligini oshirish zamonaviy pedagogik, innovatsion va axborot -kommunikatsiya texnologiyalarini ta'lif jarayoniga keng tatbiq etish, ilg'or ish tajribalarini ommalashtirishni taqozo etadi. Masalan: "Tanishuv" "Muzyorar" mashqlaridan foydalanib, o'quv jamoasi ishtiroychilarini bir-birlari bilan tanishtirish. Do'stona, samimi munosabatni va ijodiy muhitni vujudga keltirish. Trening qatnashchilarining ishtiroykini jadallashtirish, ularning ijodiy imkoniyatlarini va shaxsiy sifatlarini ochish. Jamoa bo'lib ishslash uchun qulay sharoit yaratish. Jamoada do'stona muhitni yuzaga keltirish. Guruh dinamikasini jadallashtirish. Yakka, guruhda, jamoada ishslashni talab etadi.

Munozara-suhbat.

1-4-sinf darslarida matematika fanidan masalalar yechish usullari, interfaol usullardan foydalanib darslarni o'tish metodikasi haqida fikr-mulohazalar ko'p xonali sonlarda nechtadan birliklar borligini topishda qiyngagan. Pedagogik texnologiyalarni qo'llagan holda interfaol usullar asosida tashkil etiladi:

- darslarni ko'rgazmali qurollardan foydalangan holda, ya'ni noan'anaviy darslarni tashkil etgan holda olib borish;
- Olingan nazariy bilimlarini amaliyotga joriy etgan holda darslarni tashkil etish;
- zamonaviy interfaol metod va usullardan hamda pedagogik texnologiyalardan samarali foydalangan holda darslarni tashkil etish;
- Mavzuni tushuntirish jarayonida o'zaro hayotiy misollar bilan bog'lagan holda, tabiiy hodisa, jarayonlarni kuzatishga va shular asosida o'quvchilarni darsga jaib qilgan holda to'liq tushuntirib berishi lozim. (masalan, o'lchov birliklari mavzusi bo'lsa, kundalik hayotda uchraydigan mahsulotlar bilan tushuntirish ya'ni amaliyot bilan bog'lash 1 litr sut, 2 kg shakar va h.k.)
- Mavzudan kelib chiqqan holda mavjud bo'lgan turli o'quv va multfilmlardan, testlardan (testlar ham 2 xil ko'rinishda bo'ladi ochiq test va yopiq testlar) foydalanish, mavzuga oid turli jihozlardan unumli foydalanish;
- O'quvchilar olgan bilimlarini albatta amaliyot bilan bog'lagan holda va o'quvchilarni darsga jaib qilib darslarni tashkil etishlari talab qilinadi.

Shuningdek hozirgi kunda matematika fanidan juda ko'p misol va masalalar to'plamlari, qiziqarli matematika o'quv adabiyotlari nashr etilgan. Ushbu fanga taalluqli qo shimcha adabiyotlardan foydalanib, darslarni mustahkamlash qismida foydalanib o tish ham ijobjiy samara beradi.

MATEMATIKANI O'QITISHDA TARIXIY MA'LUMOTLARDAN FOYDALANISH

Azimova Mabuda

Namangan viloyati yangiqo'rg'on tumani

58-sonli maktab o'qituvchisi

Qosimov Qodirxon

Yangiqo'rg'on tumani

17-maktab o'qituvchisi

Bugungi kunda fanlarning o'qitishda faqat bir tomonlama-aynan fanni o'zini o'qitish yaxshi natija bermaydi. Dars ishlanmalari tayyorlashda ham har bir mavzu uchun mavzu yuzasidan kelib chiqib kompetensiya qo'yish talab etiladi. Shularni hisobga olgan holda Matematika fanini o'qitishda tarixiy ma'lumotlardan foydalangan holda darsni tashkil qilish o'quvchilarda fanga bo'lgan qiziqishni ortiribgina qolmay ularda ajdodlarga nisbatan faxr-g'urur tuyg'usini tuyishga va o'zligini anglashga xizmat qiladi. Matematika fani yurtimizda azaldan kuchli rivojlanganligi ajdodlarimiz bu fanning rivojiga kata xissa qo'shganliklari haqidagi ma'lumotlar darsliklarimizda nisbatan kam bayon qilingan. Aslida esa bu fanning ko'plab mavzularida ajdodlarimiz yetarlicha yangiliklar kiritishgan, buni dunyo olimlari tan olib ularning ilmiy meroslarini o'rganishmoqda. Bu sohadagi ma'lumotlarni va yangiliklarni o'quvchilarga yetkazish fano'qituvchilari va pedagoglarning mahoratiga va izlanuvchanligigabog'liq bo'lib qolmoqda. Bugungi kundagi zamonaviy matematikada ham ko'plab teorema va kashfiyotlarni, isbotlashlarni birinchi bo'lib fanga bizning ajdodlarimiz kiritishgani, keinchalik esa boshqa Yevropa va dunyo olimlari tomonidan topilgan bo'lsa ham ularning nomidan fanga kiritilgan. Ko'plab ilmiy ishlar va izlanuvchi olimlarningxizmati bilan bu ishlar tiklanib ajdodlarimizning nomi tiklanmoqda. Ushbu maqolada biz matematik ajdodlarimizningfan rivojiga qo'shgan xissalaridan kichik bir bo'lagini keltirib o'tmoqchimiz.

Algebra atamasining o'zi Xorazmiyning "al-jabr va-l-muqobala hisobi haqida qisqacha kitob" nomli asaridagi al-jabr so'zining lotincha yozilishidagi shakli . . Bu asar bizgacha 1342- yilda ko'chirilgan arabcha nusxada yetib kelgan.

Bu asar Oksford (Angliya) universiteti kutubxonasida saqlanadi. Bu asar juda ko'p yevropa tillariga tarjima qilingan.

Xorazmiyning bu asaridan foydalanim 1486-yil Logan Vidman birinchi marta Leyptsig (Germaniya) universitetida Algebra kursidan maruza o'qydi.

Shuni ta'kidlash lozimki o'rta asrlardagi algebraga doir kitoblarning deyarli barchasida Xorazmiyning algebraga doir asaridagi misol va masalalar uchraydi.

Xorazmiyning bu asarini rus tiliga tarjimasini 1964-yili B. A. Rozenfeld, o'zbek tiliga tarjimasini esa 1983-yili Ashraf Axmedov bajargan.

1. Asarning nomlanishidagi "al-jabr" va "va-l-muqobala" atamalari arabcha bo'lib, quyidagi ikki amalni bildiradi. "Al-jabr"- to'ldirish ya'ni tenglamani biror qismidagi ayiriluvchi hadni uning ikkinchi qismiga qo'shiluvchi qilib o'tkazish.

Masalan: $2x^2 - 4x + 5 = x^2 + 3$ tenglamaga "al-jabrni qo'llasak": $2x^2 + 5 = x^2 + 4x + 3$ xolga keladi.

"Va-l-muqobala" –qarama-qarshi qo'yish, yani tenglamani har ikkala qismidagi teng qo'shiluvchilarni o'zaro yeysihtirish.

Masalan: yuqorida tenglamamizga "Va-l-muqobala"ni qo'llasak

$x^2 = 4x - 2$ ko'rinishiga keladi. Biz kvadrat tenglamalarni yechish jarayonida har safar ushbu amallarni qo'llaymiz.

Xorazmiy bu kitobida: nomalum sonni-ildiz, x^2 ni esa kvadrat ildiz, natural sonni esa sodda son deb tariflagan.

2. Umar Xayyom(1048-1131)

"Algebra", "Arifmetika muammolari", "Yevklid kitobining qiyin postulatlariga sharxlar" va boshqa ko'plab asarlar yaratgan. Zamonaviy matematikada uning nomi jahon matematika darslikalariga kiritilgan. Uning geometriyaga kata xissa qo'shganligi V postulat bilan shug'ullanganligi ma'lum. Uning bu ishlaridan behabar Italiyalik matematik olim J. Sakkeri(1667-1773) bu postulat bilan shug'ullangan. Keyinchalik esa ularning bu ishlari fanga "Xayyom-Sakkeri" to'rtburchagi nomi bilan kirgan.

Umar Xayyom uchinchi darajali tenglamalarni yechishni geometrik nazariyasini yaratgan. U o'z sarida uchinchi darajali tenglamalrni 14 turini ko'rib chiqqan va bu tenglamalrni yechish uchun konus kesimlari

yani ikkinchi tartibli egri chiziqlardan foydalangan. U bu tenglamarni yetarlichalicha ilmiy asosda hal qildi, yani geometrik usulda yechib uchta ildizi bo'lishini asoslab berdi.

Umar Xayyomdan keyin to'rtinchilari darajali tenglamaning xususiy xollarini G'iyosiddin al-Koshiy yechib ko'rsatdi. G'iyosiddin al-Koshiygacha va uning zamondoshlaridan hech kim to'rtinchilari darajali tenglamalar bilan shug'ullangan emas. Uning bu ilmiy ishlari keyinchalik Ferrari tomonidan to'rtinchilari darajali tenglamaning to'rtta ildizini aniqlashda muhim tasir ko'rsatdi.

3. Ali Qushchi (1402-1474)

Ali Qushchi "Hisob risolasi", "Kasrlar haqida risola" Va boshqa ko'plab asarlar yaratgan.

Ali qushchining enga katta ishlardan biri tarixda birinchi bo'lib hozirgi "musbat" va "manfiy" atamalarini fanga kiritgan va quyidagi tengliklarni to'g'rilingini ko'rsatgan. $(+a)(+b)=+ab$, $(-a)(+b)=-ab$, $(-a)(-b)=+ab$

4. Abu Ali ibn Sino (980-1037)

Tib ilmining sultonini bo'libgina qolmay, matematika faniga ham o'z hissasini qo'shgan.

Tarixiy ma'lumotlarga ko'ra ibn Sino birinchi bo'lib $(a+2b)^2=a^2+2ab+b^2$; formulani geometrik usul bilan isbotlagan.

5. Jamshid Koshiy (1385-1430)

O'z davrida Koshiy $\pi=3,1415926535897932$ qiymatni 17 o'nlik honasigacha aniqlashtirib hisoblagan.

Uning matematika sohasida qilgan muhim kashfiyotlaridan birinchisi o'nli kasrlar ustida amallar bajarish qoidalari bo'lsa

Ikkinchisi sonlardan n-darajali ildiz chiqarish amalidir.

TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VA CHET TILLARIDAN FOYDALANISH

Baxodirova Omongul Baxodir qizi,
(Navoiy viloyat Zarafshon shahar 1-AFCHO'I maktabi ingliz tili fani o'qituvchisi)

Bugungi kunda chet tillarini o'rganish tabiiy ehtiyojga aylanib ulgurdi. Dunyoda kechayotgan globallashuv jarayonlari har kishidan ilm-fan, ijtimoiy hayotdagi olam yangiliklari bilan doimiy tanishib borishni talab qilmoqda. Bu esa o'z ona tilini qadrlagan holda chet tillarini ham chuqur o'rganishni talab etadi.

Hozirgi kunda ko'pchilik oliy ta'lif muassasalarida chet tili fani bo'yicha mashg'ulot mavzularini belgilashda an'anaviy yondashuv ustunlik qilib kelmoqda. Ya'ni, mashg'ulot uchun bosh mavzu sifatida grammatika olinib, dars davomida bajariladigan barcha amallar shu mavzuni tushuntirish va uni mustahkamlashga qaratiladi. Buning natijasida talabalar chet tili grammatikasini nazariy jihatdan puxta egallagan bo'lishiga qaramay, muloqotni amalga oshirishda jiddiy qiyinchiliklarga uchraydi. Bu muammoni hal etish uchun mashg'ulotning bosh mavzusi sifatida muloqot jarayoni olinishi tavsija etiladi. XXI asr - yuksak texnologiyalar asri bo'lib, zamonaviy yoshlari nafaqat davr ruhiga monand, balki elektron olamdagagi taraqqiyotga muvofiq qadam tashlamoqdalar. Shu boisdan ham, yosh avlodga ta'lif berish jarayoniga boshqacha yondashishni talab etmoqda. Darslarda o'qituvchining o'rni ham o'zgarib bormoqda. O'qituvchi endilikda asosan yo'naltiruvchi vazifasini o'tamoqda. Zamon bilan hamnafas qadam tashlashni maqsad qilgan o'qituvchilar darsning har qanday qismini AKT orqali jonlantirishga tayyor bo'lishlarini davr talab etmoqda.

Ta'lif jarayoniga axborot kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, ayniqsa, chet tillarini o'qitish va o'rganishda tobora katta ahamiyatga molik bo'lib bormoqda. Yangi axborot texnologiyalari chet tillarini o'qitishda katta imkoniyatlarni taqdim etadi, fan bo'yicha sifatli bilim olish va ta'lif samaradorligini oshirishda muhim o'rinni tutadi. Ma'lumki, davr talabiga monand dars o'tishda mazkur fandan o'tiladigan birorta ham mashg'ulot o'qituvchi yoki o'quvchilarning taqdimotisiz o'tmasligi lozim.

O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidentining 2012-yil 10-dekabrdagi "Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarorida "Zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda o'qitishning ilg'or uslublarini joriy etish yo'lli bilan, o'sib kelayotgan yosh avlodni chet tillarga o'qitish, shu tillarda erkin so'zlasha oladigan mutaxassislarni tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish hamda buning negizida, ularning jahon taraqqiyoti yutuqlari hamda dunyo axborot resurslaridan keng ko'lama foydalanishlari, xalqaro hamkorlik va muloqotni rivojlantirishlari uchun shart-sharoit va imkoniyatlar yaratish" ishlari va buning uchun bir qator muhim vazifalarni amalga oshirish zarurligi ko'rsatilgan.

Darsda AKT hech qachon o'qituvchining o'rnni egallay olmaydi, balki unga ko'makdoshlik vazifasini o'taydi. Dars mazmuniga ko'ra AKT va boshqa pedagogik texnologiyalarni navbatma-navbat oqilona qo'llashi lozim. AKT ni dars jarayoniga tatbiq etishdan maqsad darsni boyitish, oddiy kitob bera olmaydigan ma'lumotlarni, didaktik ko'rgazmalarni berishdir. Zamonaviy dars samaradorligiga ta'lifiy dasturlar, Internetda axborotni izlab topish, natija sifatida chet tillarini o'rganishga qiziqishning o'sishi, xalqlararo, madaniyatlararo muloqotga aloqadorlilikni anglash, ta'lif muhiti doirasini kengaytirish imkoniyati asosida erishiladi. Xulosa qilib aytganda, dars jarayoniga AKT va chet tillarini qo'llasak o'quvchilarda fanga bo'lgan tasavvurlari ortib, chet el adabiyotlaridan foydalanishlariga bir zamin bo'lib xizmat qilsa ajabmas.

FOYDALANILGAN ADABIYOT

1.Golish. "Ta'lifning faol usullari: mazmuni, tanlash, amalga oshirish". T.O'rta maxsus kasb-xunari ta'lif markazi. 2001 y.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARNI INNOVATSION METODLAR ORQALI O'QITISH

Buriyeva Rano Xolpulatovna,

(Navoiy viloyat Qiziltepa tuman 37-umumta'lim maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi)

O'quvchiga bilim berish, har bir dars mazmunini boyitish, qiziqarli mashg'ulotlarni dars jarayoniga singdirishni talab qiladi. Ruhshunoslarning aniqlashicha, boshlang'ich sinf o'qituvchilar o'qituvchining oddiy tushuntirishi orqali egallab olgan ma'lumotlarga qaraganda turli xil ruhiy kechinmalar orqali o'zlarini mulohaza yuritib, mustaqil bajargan ishlari vositasida o'zlashtirilgan bilimlarini uzoq esda saqlab qoladilar. Chunki o'quvchi mustaqil mashqlarni bajarishda faoliyat ko'rsatib, ilgari olgan bilimlariga tayangan holda ko'plab o'quv materiallarni hayolidan o'tkazadi.

O'xshash hodisalarni taqqoslaydi. O'zicha mulohaza yuritib mustaqil hukm chiqaradi.

O'qituvchilarning tayyor holda bergan ma'lumotida esa o'quvchi fikrlash faoliyati to'la ishga kirishmasdan to'g'ri javobni o'zlashtirib oladi.

O'xshash hodisalarga duch kelishi bilan o'qituvchi bergan bilimni amaliyotga taqbiq qilishda qiynalib qoladi. Davlat ta'lif standarti va amaldagi maktab dasturlarida o'quvchi egallashi lozim bo'lgan materiallar ancha murakkab bo'lib, bolalarning bu bilimlarni bosqichma - bosqich egallab olishlarini, kengaytirib va rivojlanТИRIB borishlarini taqozo etadi.

Bugungi Davlat ta'lif standarti va ta'lif tizimi biz boshlabg'ich sinf o'qituvchilar oldiga o'ta mas'uliyatli vazifalar yuklamoqda. O'qituvchi har bir o'tilayotgan darsga ijodiy yondashishi, mashg'ulotlarni ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida qurishi, darsning har bir minutidan unumli foydalanishi zarur. Mashg'ulotlarni shunday tashkil etish kerakki, o'quvchi har bir dars davomida egallashi lozim bo'lgan bilimlar hajmini, o'zida hosil qiladigan ko'nikma va malakalarni oldindan belgilab olishi lozim. Bu o'z navbatida o'quvchining mashg'ulotlarga aniq maqsad bilan qatnashishini taqozo qiladi. Chunki o'quvchi darsning oxirida belgilangan maqsadga erishganligini bilish imkoniyatiga ega bo'lishi zarur. Albatta, boshlangich sinf o'quvchisiga bilim berish, har bir dars mazmunini boyitish, qiziqarli mashg'ulotlarni dars jarayoniga singdirishni talab qiladi. Bunda oqituvchining dars uchun oildindan puxta tayyorgarlik korishi va darsda foydalanidigan usullari bolalarning mustaqil ishlashiga qaratilishi zarurdir. Chunki o'quvchi mustaqil mashqlarni bajarishda faoliyat ko'rsatib, ilgari olgan bilimlariga tayangan holda ko'plab o'quv materiallarni hayolidan o'tkazadi.

O'xshash hodisalarni taqqoslaydi. O'zicha mulohaza yuritib mustaqil hukm chiqaradi. O'qituvchilarning tayyor holda bergan ma'lumotida esa o'quvchi fikrlash faoliyati to'la ishga kirishmasdan to'g'ri javobni o'zlashtirib oladi. O'xshash hodisalarga duch kelishi bilan o'qituvchi bergan bilimni amaliyotga taqbiq qilishda qiynalib qoladi. Davlat ta'lif standarti va amaldagi maktab dasturlarida o'quvchi egallashi lozim bo'lgan materiallar ancha murakkab bo'lib, bolalarning bu bilimlarni bosqichmabosqich egallab olishlarini, kengaytirib va rivojlanТИRIB borishlarini taqozo etadi.

Pedagogik texnologiyalar asosida darslarning tashkil etilishi boshlang'ich sinf o'quvchilarni o'zi bajarayotgan mashg'ulotga nisbatan ongli munosabatda bo'lishga o'rgatadi. O'quvchi har bir mashg'ulot jarayonida ixtiyoriy diqqatini ishga soladi, darsda ilg'orlikka, g'alaba qozonishga intiladi. Maktab bola hayotida juda muhim o'rın turadi. Shu davrda u atrof-muhit, jamiyat va kishilar mehnati, maktab-maorif haqidagi bilimlarni egallaydi. Kecha o'yin bilan band bo'lib, erkin faoliyat ko'rsatib yurgan bolaning birdan maktabning ichki qonun-qoidalariga moslashishi, belgilangan tartib asosida mashg'ulotlarga o'z vaqtida qatnashishi oson kechmaydi. Shu tufayli kichik maktab yoshidagi bolalar o'yin bilan bog'liq darslarda juda faol qatnashadi. Biz o'qituvchilar buni hisobga olib, darslarga o'yin elementlarini kiritishimiz va undan ta'lif-tarbiyaviy maqsadlarda samarali foydalanishimiz lozim.

Bugun maktabga ilk bor qadam qo'ygan o'quvchining kechagi mashg'uloti o'yin edi. Bolada boshlang'ich sinflarda o'rganiladigan materiallarni o'zlashtirib olishga yordam beradigan epchillik, hozirjavoblik, voqealarni bir-biriga taqqoslash, sinchkovlik kabi ijobiy xislatlarning shakllanish davri bo'ladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga mo'ljalangan bilimlarning o'zlashtirib olinishiga erishish uchun ana shularga tayaniш va uni parvarish qila borish lozim. Bu o'rinda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o'rni va ahamiyati juda kattadir. "Tasavvur qiling, bola ma'lum amaliy va ruhiy tayyorgarlikdan keyin maktab o'quvchisi bo'ladi. Uning vazifasi o'zgaradi. Bir kecha - kunduzda o'rtacha 4 soat ta'lif oladi. Kechagi o'yin qaroq bola bugun 40-45 daqiqa davomida diqqatini bir joyga joylab, o'qituvchi bilan

muloqatda bo'ladi.

O'quv axborotini qabul qiladi va idrok etadi. Ana shu vaqtida o'qituvchi loqayd, mas'uliyatsizlik qilsa, uning bu holati otaonalarning holati bilan hamohang bo'lib qolsa, ota-onha ham yordam berishdan ojiz, nazorat qilishga "vaqt yo'q" bo'lsa, o'sha o'quvchilar bo'sh o'zlashtiruvchi, tartibsiz yomon o'quvchilarga aylanadilar. O'z kasbining mohir ustasi bo'lgan fidokor o'qituvchi ana shu paytda o'quvchilarni qo'lga oladi, ularning mehrini, ishonchini qozonadi: o'quv mashg'ulotlariga qiziqish uyg otadi.

Xulosa o'rniда shuni aytish mumkinki, davlatimiz tomonidan ta'lim tizimini takomillashtirishga bo'lgan e'tibor, bu ulug' xalqimiz, kelajagimiz va ertangi kunimizga bo'lgan e'tibordir. Kelajagimiz vorislari bo'lgan yosh avlodning mustahkam bilim olishlari, olgan bilimlarini kundalik faoliyatda qo'llay olishlariga, komil insonlar bo'lib voyaga yetishlariga imkoniyatlar yaratishimiz, ta'lim tizimiga bo'lgan e'tiborning yaqqol namunasidir. Bu esa buyuk kelajagimizga bo'lgan ishonch garovidir.

BOSHLANG'ICH SINFLARNI O'QITISHDA AKT NING AHAMIYATI

Davlyatova Xayitxon

Namangan viloyati Yangiqo'rg'on tumani
58-sonli ummiy o'rta ta'lif maktabi o'qituvchisi

Maraimova Nilufar

Namangan viloyati Yangiqo'rg'on tumani
58-sonli ummiy o'rta ta'lif maktabi o'qituvchisi

Bugungi kunda ta'lif sohasida aktning roli sezilarli darajada ortib borayotgani va bu ta'lif sifatiga o'z ta'sirini ko'rsatayotgani quvonarli hol. Ta'lif tizimimizda aktdan 3 hil yo'nalishda foydalanilmoqda passiv, faol, interfaol. Passiv holatda kompyuter qurilmalaridan shunchaki yozish va nashr qilish uchun foydalanimayotgan bo'lsa, faol holatda slaydlar, roliklar va proektor orqali ma'lumotlarni taqdim qilishda foydalanimoqda. Interfaol usulda foydalanish nisbatan kamroq ko'zga tashlanmoqda. Biz ushbu moqlada akt vositalari va kompyuter dasturlaridan darsda interfaol usulda foydalanish usullari va darsni o'zlashtirish samarasini oshiruvchi dasturiy taminotlar haqida so'z yuritmoqchimiz. Interfaol foydalanimilda o'quvchilar bevosita kompyuter bilan muloqotga kirishishlari, kompyuter bilan savol javob qilish orqali o'z bilimlarini mustahkamlashlarini ko'zda tutamiz. Bu yo'nalishda savol-javoblar, so'rovnomalar anketalar o'quvchilarini mavzu yuzasidan fikr yuritishga, u orqali mantiqiy tafakkurini o'stirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari mamlakatimiz 2021yilda xalqaro "pisa" tadqiqotlari sinov jarayoniga qatnashishini hisobga olsak bu jarayonda AKT ning roli juda muhim. Pisa topshiriqlarini matematika yo'nalishida to'g'ri javoblar bir nechts bo'lishi, javoblarda "xa,yo'q" tanlovinig mavjudligi, aniq javoblarga yaqinroqlarini tanlash javoblari mavjudligini hisobga olsak interfaol dasturlarga murojaat qilish o'quvchilar bilan birlashtirishda pedagoglarga juda foydalijayondir. Bunda tashqari uzluksiz ta'lif tizimida elektron axborot ta'lif resurslarini (EATR) yaratish hozirgi vaqtida dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Dasturiy ta'minotlar tahlilini bayon etishdan oldin, EAT resurslariga nimalar kirishini ko'rsatib o'taylik.

EAT resurslariga fan bo'yicha yaratilgan elektron darslik, o'quv qo'llanma, metodik ko'rsatmalar, multimediali vositalar, ma'lumotnomalar valug'atlar, gipermatnlar, elektron testlar vatopshiriqlar hamda shunga o'xshash o'quvchining mustaqil bilim olishini ta'minlovchi, o'rganishga qiziqish uyg'otuvchi resurslar kiradi

yuqorida keltirilgan resurslarga qo'shimcha sifatida pedagogik dasturiy vositalar, video va audio ma'ruzalar, virtual laboratoriya stendlari, intreaktiv plakatlarni kiritish mumkin.

Ko'plab o'qituvchilarimiz mashg'ulotlar yuzasidan "POWER POINT" dasturiga murojaat qilishadi. Bu ta'lismifatiga sezilarli foya keltirsada ko'plab kamchiliklar mavjud: dasturda testlar va interaksin mahsulotlar yaratish o'qituvchilar ayniqa boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun noqulaylik tug'diradi va ko'p vaqt o'g'irlaydi. Savol-javob va muloqotlarni yaratish murakkab dastur interfeysi o'quvchilarini zerikishiga sbab bo'ladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini etiborini jalb qilish, ularni mavzudan chalg'itmasdan bilimberish biroz murakkabligini hisobga olgan holda darsjarayonlarida iSpring dasturidan foydalanish ancha samarali usul hisoblanadi. Bu dasturdan foydalanish oson va o'qituvchidan ko'p bilim va vaqt talab etmaydi.

iSpring nafaqat flash-taqdimotlarni yaratishga, balki ta'lif jarayonida qo'llanilishi mumkin bo'lgan roliklar tayyorlashda, xususan, ularga turli shakldagi so'rovlar, elektron testlarni ham kiritgan holda o'zaro interaktiv bog'lanish imkoniyatini ham beradi.

iSpring quyidagi imkoniyatlari mavjud:

- taqdimot fayllarini bir necha (exe, swf, html) formatlarda konvertatsiyalash imkoniyati;
- taqdimot kontentiga tashqi resurslarni (audio, video yoki flash fayllarni) kiritish imkoniyati;
- taqdimot kontentini muhofaza qilish: parol yordamida ko'ra olish, taqdimotga "himoya belgi"si qo'yish, taqdimotni faqat ruxsat etilgan domenlardagina "aylantirilishi";
- video qo'shish va uni animatsiyalar bilan sinxronlashtirish;
- elektron test(nazorat)larini yaratish va natijalarini elektron pochtaga yoki masofaviy o'qitish tizimiga (LMS) uzatib berish imkoniyatini beradigan interaktiv matnlar yaratish uchun vosita o'matilgan (Quiz tugmachasi);
- masofaviy o'qitish tizimida foydalanish uchun SCORM/AICC - mos keluvchi kurslarini yaratish;
- taqdimot dastur darajasida yatlantirish uchun ActionScript API;
- videotasvirni yozish va uni taqdimot bilan sinxronlashtirish;

Bugungi kunda boshlang'ich sinf o'quvchilarini olgan bilimlarini eslab qolishlari uchun ularga turli hil testlar va savollar berib borishjuda muhim. Mazkur dastur imkoniyati boshlang'ichsinf o'qituvchilarini uchun juda qo'l keladi.

Dastur yordamida ta'lim jarayonini samaradorligini oshirish uchun interfaol testlar yaratish va so'rovlar o'tkazish mumkun, jumladan 11 turdag'i savollar, savollar orasiga shaxobchalanish senariylarini qo'shish mumkun.

Test savollarini sozlanadigan dizayni mavjud.

Audio va video materallarni aynan tesni o'ziga qo'shish imkoniyati mavjud

Test savollariga o'qituvchi redaktor yordamida o'zining ovozini qo'shish imkoniyati mavjudligi

Testlarga audio, tasvirlar formulalar qo'shish

To'g'ri va noto'g'ri javoblar uchun ma'lumotarni yashirin sozlash.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mavzularni o'zlashtirishlarida uy vazifalarini bajarish muhim hisoblanadi. Dastur imkkoniylari ichida buning uchun ham imkoniyat mavjud. O'qituvchi o'zlashtirishi past o'quvchilari uchun mustaqil ravishda o'zi ma'lumotlar, qo'llanmalar va mahsus vazifalar to'plamini tayyorlashi mumkun. O'quvchilarni ota-onasining telefoniga bu tayyorlangan mahsulotni tushirib berishi mumkun. Bunda o'quvchining ota-onasi bilan birgalikda ishlab bilim darajasini oshirish.

O'quvchilarning butun diqqat etiborini mashg'ulotga jalg'ish va uning o'rganilayotgan ma'lumotlarni butunlay eslab qolishi uchun u sevgan qaxramonlar orqali amalga oshirishsamarali vosita hisoblanadi. Dasturda yaratilayotgan test 3D kitob va mahsulotlarga sevimli qahramonlarning qo'shish imkoniyati mavjud.

Ayniqsa interaktiv muloqot qilish, o'quvchiga kompyuter tomonidan savollar berishda o'sha savolning o'quvchi sevgan multqahramonlar tomonidan amalga oshirilishi o'quvchining ijodiy fikrlashinioshishiga yordam beradi. Dasturni <http://www.ispringsolutions.com> saytidan yuklab olish mumkun.

BOLA TARBIYASIDA KITOBNING O'RNI

Ergasheva Dildora,

Navoiy viloyat Uchquduq tuman 5-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Bilim olishning dastlabki usullaridan biri kitob mutolaa qilishdir. Kitob hayotni va uning kurash qonunlarini o'rgatadi. Bilag'on, suhbatda topqir, hozirjavob qiladi. Kitobdan o'rinni saboq olish esa kishini komillikka olib boradi.

O'qish ayni mahalda o'z shaxsiy fikrlarini yaratish ham demakdir. Bola tarbiyasida donolikka yo'g'rilgan, ko'taringki ruhda yozilgan kitoblar juda katta ahamiyatga egadir.

*Kitobdan yaxshiroq do'st yo'q jahonda,
G'amxo'ring bo'lgay u har dam yoningda.
U bilan qol tanho, hech bermas ozor,
Jonga yuz rohat bergusi takror!*

(Abdurahmon Jomiy)

Boshlang'ich sinf o'quvchilari qalbida yuksak ma'nnaviyatlilikni shakllantirishda kitob va kitobxonlikning ahamiyati beqiyosdir.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoevning 2017-yil 12-yanvardagi "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va madaniyatini oshirish hamda targ'ibot qilish bo'yicha komissiya tuzish to'g'risida"gi Farmoyishi, 13-sentyabrdagi "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi Qarori jamiyat ma'nnaviyatini yuksaltirishda adabiyotning, kitobning o'rni nechog'li yuksak ekanini ko'rsatadi.

Bilim manbai bo'lgan kitobni sevish, uni o'qish va ko'z qorachig'idek saqlay bilish, o'qish uchun uni tanlay olish va o'qish madaniyatini bilish kerak.

Kitobga muhabbat, uni qadrlash, o'qishga ishtiyoq xalqimizning qon-qoniga singib ketgan. Xalqimiz ilm va fan, adabiyot va san'atga oid nodir qo'llanmalar, adabiyotlari bilan haqli ravishda faxrlanadi. Dunyoning qaysi bir mashhur kutubxonasida bo'lmanq xalqimizning ulug' allomalar, tafakkur xazinasini yaratgan donishmandlarining qo'lyozmalarini kitob holiga keltirib, boqiy umr bag'ishlagan xattotlar, musavvirlar mehnatini ko'rish mumkin.

XIX asrning o'rtalarida Buxoro madrasalari faoliyati bilan tanishgan N.Xanikovning yozishicha, madrasaning to'liq kursini o'qib tugatish uchun tolib tahminan 137 ta kitobni o'qib chiqishi talab etilgan. Ota-bobolarimiz kitobni ko'z qorachig'idek asrashgan. Ular kitob sahifasiga hech narsa o'ramaganlar. Kitob saqlanadigan joy xoh u kutubxona bo'lsin, xoh uy bo'lsin-muqaddas sanalgan, har qanday kitob eng pok, eng yuqori joy-tokchalarga qo'yilgan.

Ota-bobolarimiz xonadonlarda Mashrab, Navoiy, Bedil va boshqa adiblarning asarlarini maroq bilan o'qishgan. Farzandlari kitobxonlik davralarida ishtirok etishgan. Natijada bolalarda kitob o'qishga havas uyg'ongan. Hozirgi kunda oilalarda kitob o'qishga e'tibor ancha susaygan. Ota-onalar ishda band bo'lganliklari sababli kechki paytda oila davrasida farzandlar bilan birga kitob o'qishga vaqtłari yetishmayapti.

Oilada bolalarga alohida xona ajratish va albatta kichkina kitob javonini tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Shu o'rinda hurmatli ota-onalarimiz bolajonlarga kitob muqaddasligi, u bilan ehtiyyot bo'lib muomala qilish kerakligini uqtirishlari lozim.

Oilada bolani kitobga nisbatan qiziqtirish, e'tiborini oshirishda ota-onalar va o'qituvchilarning xizmati beqiyosdir.

Bolaning yoshlik chog'idayoq uning murg'ak qalbiga kitobga nisbatan qiziqtirish, mehr uyg'otish zarurki, u doimo kitobni sevsin, ardoqlasin, avaylasin, kitob ustida ishlashni bilsin. Ota-onalar bolaning 3-5 yoshidan boshlab ularga rangli suratli kitoblar sovg'a qilishi, "O'zing bo'ya", "Chiza olasanmi?", "Mantiqiy fikrla!" mazmunidagi sodda, psixologik tomondan yoshiga mos kitob-albomlarni xarid qilishi lozim. Boshlang'ich ta'limda bu xayrli ishni davom ettirib, 1-4-sinflarda yosh xususiyatlarini e'tiborga olib kichik kutubxonalar tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Umumta'lim maktablarida xat savodga o'rgatish boshlang'ich sinflardan boshlanar ekan, ularda kitobxonlik faoliyatini barqarorlashtirish, yoshlik chog'laridan kitob o'qishga o'rgatish muhim ahamiyat kasb etadi. Buning uchun sinf rahbarlari tashabbuslari bilan "Sinf kutubxonasi" tashkil etilishi maqsadga muvofiqdir. O'z-o'zini boshqarish tizimi bo'yicha eng zukko, bilimli bir o'quvchini "Sinf kutubxonachisi" etib tayinlash orqali, sinfdagi kitoblar soni, saqlanish holati qat'iy nazoratga olib boriladi.

Sinf rahbari bilimli, iste'dodli, mahoratlari o'quvchilarini kitobga nisbatan mehrini oshirib, uni sevishga undashi muhimdir. Chunki bolalar mo'jizalarga ishonadilar, kitob qahramonlari ular haqidagi dastlabki taassurotlarni buvi-buvalardan, ota-onalardan, tarbiyachi-o'qituvchidan eshitgan ertagu-afsonalardan olsalar, keyinchalik o'zlarini kitobni o'qish orqali bilim doiralari kengayib boradi. Shoир Hamid Olimjon ham "Semurg" yoki Parizod va Bunyod" dostonida ertak va dostonlarni buvisidan eshitganini eslaydi. Yuqorida aytganimizdek, o'quvchilarda kitob o'qish malakasini shakllantirish va o'stirish o'qituvchi mahoratiga bog'liq.

Kitobxonlikni zaruratga aylantirish kerak. Agar farzandlarimizda kitob o'qishga havas bo'lmasa, uning kitob o'qishga bo'lgan e'tiborini o'zgartirish mushkul bo'lib qoladi. Ularni o'qishga majburlash emas, balki kitob o'qishga havas uyg'otish lozim. Bu borada ota-onasi, ustoz-u murabbiylar va kutubxona xodimlari bevosita yordam berishlari lozim bo'ladi. Bunda bolalarning yosh xususiyati, qiziqishi hisobga olinishi kerak. Italiya yozuvchisi Seneka: "Kitoblarning soni emas, ularning yaxshisi foyda keltiradi", - deb aytgan edi.

Qush ikki qanotisiz ucha olmaganidek, inson ham bilim egallamasidan, olgan ilmlarini bir biriga bog'lamasdan haqiqatni anglab yetmaydi.

БОШЛАНГИЧ СИНФЛАРДА ТАБИИЙ-ИЛМИЙ БИЛИМЛАРНИ КОМПЕТЕНЦИЯВИЙ ЁНДАШУВ АСОСИДА ЎҚИТИШГА ҚЎЙИЛАДИГАН ТАЛАБЛАР

Эргашева Мухтарам Ярошовна,
(Навоий вилоят Зарафшон шаҳар 12-умумтаълим мактаб
бошлангич синф ўқитувчиси)

Бошлангич синфларда табиий-илмий билимларни эгаллашда биринчи ўринда, кўргазмаликка эътибор беришимиз зарур. Чунки ушбу билимлар бевосита болаларнинг кўз ўнтида содир бўлаётган табиат ҳодисалари билан боғлиқ. Шунинг учун дарс қанчалик фаол ташкил этилмасин, ўқувчи уни кўриши, тасаввур қилиши, иложи бўлса, кўллари билан ушлаб кўргандек даражада аниқ ҳис эта олиши, мушоҳада қилиш, эркин фикр юритиш даражасида билим, кўникма ва малакага эга бўлиши лозим. Бунда ўқувчилар ушбу дарсларда турли гурухларга мансуб ўсимлик ва ҳайвонлар, паррандалар ҳамда ҳашаротларнинг тузилиши, кўпайиши, ривожланиши, ер юзида тарқалиши, турларнинг хилма-хиллиги билан танишади; уларни системага солиш ва аниқлашни ўрганишади. Булардан ташқари ер ва унинг тузилиши, коинот ва ундаги сайёralар, ватанимиз чегаралари, одам ва унинг тузилиши каби билимлардан ҳам боҳабар бўлишади. Бунинг учун албатта, ҳар хил дидактик воситалар ва ўқув материаллардан кўпроқ фойдаланишга эътибор бериш лозим. Бошлангич синфларда табиий-илмий билимларни эгаллашда бундай дидактик воситаларга ўқув ва методик кўлланмалардан ташқари расмли жадваллар, харита, глобус, оптик асбоблар, ўсимликлардан тайёрланган гербарийлар, ҳайвонларнинг куруқ ва хўл препаратлари, дидактик тестлар, топшириқлар, кроссвордлар ва ҳатто мультимидали электрон воситалар, яни ҳозирги кунда ривожланиб бораётган компьютер техника воситалари, табиат ва ундаги ҳодисалар (кушлар ва ҳайвонларнинг ҳаёт тарзи, вулқон отилиши, осмон жисмларининг ҳаракатлари ва б.)ни ифодаловчи ўқув диафильмлари ва бошқаларни киритиш мумкин. Ўқитувчи 1 соатлик дарс давомида мана шундай воситалар ёрдамида мавзу юзасидан ўқувчиларга билим беришга, амалий ишлар асосида уларнинг эгаллаган билим, кўникма ва малакаларини ўз шахсий, касбий ва ижтимоий фаолиятларида амалий қўллай олишларига йўналтиради, кўмаклашади, ҳаракат қиласи. Бундай жараённи компетенциявий ёндашувли фаолиятдир. Ушбу фаолият ўқувчиларда мустақиллик, фаол фуқаролик позициясига эга бўлишни, ташаббускорлик, медиаресурслар ва ахборот-коммуникация технологияларидан ўз фаолиятида оқилона фойдалана олишни, онгли равиша касб-хунар танлашни, соғлом рақобат ҳамда умуммаданий кўникмаларни, компетентлиликтни шакллантиради.

Ўқув-тарбиявий жараённи компетенциявий ёндашув асосида ташкил этиш вазифаси бевосита ўқитувчи ва ўқувчидан ижодкорона фаолиятни талаб этади.

Ижодкор ўқитувчи ва ўқувчи учун асосий касбий-меъёрий кўрсатгич эса бу биринчи навбатда педагогик жараёнда ўз ўрнини бунёдкор яратувчи сифатида ҳис этиш ва англаб этишдир. Ўқитувчи ва ўқувчи воқелиқдаги ўз ўрнини баҳолай олмас экан, улардан ҳеч қачон ижодкорликни талаб қилиб бўлмайди. Педагогик фаолиятга кириб келаётган ҳар бир шахс ўзининг унга мослашувчанлигини, қолаверса, "инсон-инсон" кўринишидаги касблар тизимига лаёқати, қизиқиши борлигини тўлиқ тасаввур этиши керак. Энг муҳими, дарс жараёнининг мазмун-моҳиятини, аҳамиятини ва мақсадини тушуниб этиш, доимий равища ўқитиш вазифаларини истиқболлари билан бирга олиб боришни уddyлаши керак. Агар шу қобилият ўқитувчida ийӯқ бўлса, у яхшигина "бажарувчи" бўлиши мумкин, лекин ҳеч қачон ижодкорлик погонасига кўтарила олмайди. Ўқувчиларни ҳам таълим жараёнининг фаол иштирокчисига, ўқув масъулиятини оширишга ундей олмайди. Компетенциявий ёндашув эса доимо таълим мақсадини аниқ ўрнатишдан бошлаб, унинг натижаларини баҳолашгача бўлган босқичларнинг ҳар бири, улардаги ҳатто мимикали хатти-ҳаракатлар учун ҳам ижодий фаолиятни талаб этади.

Бошлангич синфларга табиий-илмий билимларни компетенциявий ёндашув асосида ўқитиш ва улардан юқорида келтирилган тартибда фойдаланиш дарс самарадорлигини оширишда яхши натижалар беради. Чунки, машгулотларни компетенциявий ёндашув асосида ташкил этиш ўқувчилар учун қулийлик туддиради, уларни пассив тингловчидан фаол иштирокчига айлантиради, масъулиятини оширади, энг суст ўзлаштирувчи ўқувчиларни ҳам илҳомлантирган ҳолда ҳаракатлантиради. Аммо бунинг учун ўқувчиларни амалий фаолиятга йўналтириш, образга

кириш, театрлаштирилган кичик сахналар қўйиши, баҳс-мунозаралар уюштириш, саволлар қўя олиш, ўз фикрини эркин ифодалаш ва шу билан бирга, баҳс-мунозаралар юритиш маданиятини эгаллашларига имкон бериш лозим. Ўқитувчи ўқувчини ўзи билан тенг иштирокчи, ҳамкор сифатида кўриши, бола фикрларини ҳурмат қилиши, эшитиши, улар билан ҳисоблашиши, ўз фикрини ҳукм сифатида эмас, ўқувчилар фикри билан тенг даражада ўртага ташлаши зарур. Бундай тарзда, яъни ҳамкорлик, ҳамдардлик асосида дарс самарадорлигининг оширилиши ўқувчиларда мустақил фикр юритиш, муносабат билдириш қўникмасининг шаклланиши билан бирга ўзи фаол иштирок этган ҳолда, якка, жуфтлиқда, гурухларда муаммо ва саволларга жавоб топишга ҳаракат қиласи, фикрлайди, баҳолайди, ёзди, сўзга чиқади, далил ҳамда асослар орқали қўйилган масалани ёритиб беришга ҳаракат қиласи. Оқибатда мавзу ўқувчиларнинг хотирасида узоқ сақланадива янги мавзуни ўзлаштиришда ҳам танқидий, таҳлилий ёндаша оладилар. Бошлангич синфларда табиий-илмий билимларни компетенциявий ёндашув асосида шакллантиришда қўйидаги талабларга амал қилиш лозим:

- 1) дарс мақсадининг аниқлиги, мазмунининг замонавийлиги, миллий маънавий қадриятлар билан бойитилиши ва ўқувчиларнинг мустақил ижодий фаолияти учун ўйин, тест саволлари, кўргазмали қуроллар, савол ва топшириқлардан фойдаланиш;
- 2) ўқув жараёнида ўқувчи билан бўлган фаолиятни алгоритмлаш, оптималлаштириш, фаоллаштириш, уларнинг ички руҳияти ва тарбия даражасини кенгайтириш;
- 3) илмийлик -янги усулавоситалардан фойдаланиб, ўқувчиларни мустақил фикрлаш ва ўзини англашга ўргатиш;
- 4) ўқувчиларни дастур мавзулари асосида амалий фаолиятга жалб этиш, синфхона ва мактабда табиат бурчаги ташкил этиш, табиат қўйнига саёҳатлар уюштириш;
- 5) ўқув жараёнига янги воситалар, метод ва технологиялар ҳамда АКТ, ахборотлаштириш усувларининг жорий этилиши;
- 6) ўқитувчининг юриш-туришидан бошлаб дарс жараёнини ташкил этишигача бўлган алгоритмли ва эркин, ижодий фаолияти, қобилияти;
- 7) ўқувчи ва ўқитувчи фаолиятида шахсий мотивлашганликнинг таъминланиши;
- 8) ўқитиш жараёнининг ҳар бир босқичида коммуникатив муносабатларнинг, ахборот техникалари билан муомала қилишнинг мақсаддага мувофиқлиги ва б.

Ўйлаймизки, бошлангич синфларда табиий-илмий билимларни юқорида санаб ўтилган талаблар асосида, компетенциявий ёдашув асосида ўзлаштириш дарс жараёнининг янада самарадорлигини оширади, ўқувчининг ички имкониятларини, янги қирраларини очади.

BOLALARING MAKTABGA PSIXOLOGIK TAYYORGARLIGI

Ergasheva Oydin,

Navoiy viloyat Navbahor tuman 14-umumta'lim maktab, psixolog

Toshmurodova Malohat,

Navoiy viloyat Navbahor tuman 15-umumta'lim maktab, psixolog

Inson tafakkuri nihoyatda kuchli bo'lib bu kuchning beqiyosligi uning yoshligidan bilimlarni qanday va qancha o'zlashtirishga juda bog'liqidir. Pedagog va psixologlarimiz fikricha bola 5 yoshgacha insoniyat tajribasining 50-60% o'zlashtirar ekan, demak mana shu yoshgacha bolaga eng kerakli bilimlarni yoshiga mos ravishda berish bolaning kelajakda qanday inson bo'lishiga juda katta turtki bo'ladi.

Bolaning psixologik tayyorligi uning jamiyatdagi ijtimoiy mavkeini uzgarishi va kichik maktab yosh davridagi bolalar o'quv faoliyatining uziga xosligi bilan uzviy boglik.

Maktabning bola shaxsiga qo'yadigan asosiy talablaridan biri psixalogik tayyorgarlikdir.

Shuni ta'kidlab utish joizki, maktabda psixologik anik bir mazmun doimiy xisoblanmaydi, balki u doimo uzgarib boyib boradi. Psixologik tayyorlikning tarkibiy jixatlari: intellektual (aqliy), ma'naviy va irodaviy tayyorgarlikdan iboratdir.

Maktabgacha yosh davridayoq bola kichik maktab yosh davrida yetakchi faoliyat turi bo'ladigan - o'quv faoliyatiga tayyorlangan bo'lishi lozim. Bunda bolada ma'lum bir tegishli masalalarning shakllangan bo'lishi muhim ahamiyatga ega. Bunday malakalarning asosiy xususiyatlaridan biri bolaning o'quv topshirig'ini ajratib olishi va faoliyatni mustaqil maqsadga aylantira olishidir. Bunday jarayonlar birinchi sinf o'quvchilaridan topshiriqda o'zi belgilagan o'zgarish, yangilik alomatlarini qidirib topa bilish va ulardan xayratlanishni, qiziqishni talab qiladi. Bunday topshiriqlar amaliy ishlarga aylantirilsa yoki o'yin tarzida bajarilsa, osonroq kechadi va bola o'zlashtiradi.

Yuqorida to'xtalib o'tganimiz intellektual tayyorlik bolaning maktabda muvofaqqiyatli o'qib ketishi uchun yagona zamin emas.

Agar bola zarur malaka va ko'nikmalar zaxirasiga ega bo'lsa, unda intellektual rivojlanganlik darajasi ham yuqori bo'lsa-yu o'quvchilikning ijtimoiy xolatiga shaxsan tayyor bo'lmasa, maktabda o'qib ketishi qiyin kechadi. Agar o'qituvchi yoki ota-onasi uni o'qishga qiziqtira olmasalar, o'quv vazifalarini zo'rmazo'raki, sifatsiz, qo'l uchida bajaradilar. Bundaylarda zarur natijalarga erishish qiyin bo'ladi.

Eng yomoni, bu yoshda maktabga borishni xoxlamaydigan bolalar ham uchrab turadi. 5-7 yoshli bolaning maktabga borishdan bosh tortishi asosan uni tarbiyalashda ota-onalar tomonidan yo'l qo'yilgan xatoning oqibati hisoblanadi. Ayrim ota-onalarda maktabgacha yosh davridagi bolani maktab bilan qo'rqtish hollari ham kuzatiladi.

- Ikkita gapni eplab gapira olmasang, maktabda qanday o'qiysan?
- Sanashni bilmaysan-u, maktabga qanday borasan?
- Maktabga borsang, o'rtoqlaring bu qilig'ingdan kulishadi!
- Xech narsani bilmaysan, maktabga borsang bizni uyaltirasan!

Kabi ta'na-dashnomalar, bolada maktabdan qo'rqish, undan xavfsirashning shakillanishiga asos bo'lishi mumkin. Shunday qurquv bilan maktabga borgan bolalarning maktabga bo'lgan munosabatini o'zgartirish, ularda o'ziga nisbatan ishonch uygotish uchun xaddan ziyod kuch, vaqt, mehnat, sabr-toqat, chidam, e'tibor zarur bo'ladi. Bu esa bolada oldindan maktabga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishga qaraganda shubhasiz, murakkab jarayondir.

Bolani birinchi sinfda o'qitishda yuzaga keladigan qiyinchiliklarning sababi kattalarning bola bilan bo'ladigan muloqotlari shakli u yoki bu vaziyatga bog'liq bo'limgan holda, shaxsiy ahamiyatga ega bo'lishi muhim ahamiyatga ega. Bunday muloqot bolaning kattalar e'tiboriga va hamdardligiga bo'lgan ehtiyoj va ehtiyojlarni kattalar tomonidan qondirilishi bilan harakterlanadi. Muloqotning bu shakliga erishgan bolalar uchun kattalarga e'tibor, ular murojatini tinglash va tushunishga intilish va kattalar tomonidan ham ularga nisbatan shunday e'tibor ko'rsatilishiga bo'lgan ishonch xosdir. Bunday bolalar kattalarning turli vaziyatlarda (ko'chada, uyda, mehmonda, ishxonada) o'zlarini qanday tutishlarini farqlay oladilar. Ota-onalar har bir bola ruhiy rivojlanishida o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligi va bu xususiyatlar ularning u yoki bu faoliyat turini egallashida namoyon bo'lishini yodda tutishlari lozim. Ba'zi bolalar endigina birinchi so'zlarni o'zlashtirganlarida ularning tengqurlari allaqachon ma'lum bir iboralar bilan gaplasha oladigan bo'ladilar. Ta'lim jarayonida bola imkoniyatlarining namoyon bo'lishi ma'lum darajada nasliy omillar bilan ham bog'liqidir.

Bolalar o'z temperament xususiyatlariga ko'ra ham bir-birlaridan ajralib turadilar:

- Kushchaqchaq, sergap, quvnoq, xayotning o'zgaruvchan sharoitlariga tez moslasha oladigan bolalar - sangvinnik temperamentga mansub bo'ladilar.
- Ko'pincha noxush kayfiyatda yuradigan, ta'sirchan, kamgap, sust bolalar - melanxolik temperamentga kiradilar.
- Xotirjam, befarq, kamharakat, mutqi sust bolalar - flegmatiklardir.
- Jaxldor, betoqat, serzarda, harakatchan bolalar - xolerik xisoblanadilar.

Bolalar kattalarning yordamiga muhtoj bo'lishiga qarab ham bir-birlaridan farq qiladilar. Ba'zi bolalar biror xatti-harakatni bajarishni bir necha marta ko'rsatish, tushuntirish, ketidan ergashtirish kerak. Boshqa bolalarga esa bajariladigan ish bir marotaba ko'rsatilsa yetarli bo'ladi. Shunday bolalar ham borki, ular berilgan vazifani mustaqil bajaradilar.

Bolalar o'zlarini qiziquvchanlik, aqliy faolliklariga qarab ham bir-birlaridan ajralib turadilar. Ba'zi bolalar ko'p savol beradilar va harakatchan bo'ladilar, ba'zi bolalarni esa hech narsa qiziqtirmaydi.

Ota-onalar bolalaridagi o'ziga xosliklarni qanchalik chuqur bilsalar, ularga o'rgatishni muvoffaqiyatl tashkil qila oladilar.

UMUMINSONIY QADRIYATLAR ASOSIDA KASBIY KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISH

Eshboyeva Sabohat Elmurodovna,
Navoiy viloyat Karmana tuman 8-maktab ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Xalqimiz ma'naviyatini yuksaltirishda milliy urf-odatlarimiz va ularning zamirida mujassam bo'lgan mehr-oqibat, insonni ulug'lash, tinch va osoyishta hayot, do'stlik va totuvlikni qadrlash, turli muammolarni birgalashib hal qilish kabi ibratlari qadriyatlar, avvalo, o'qituvchi ongiga singgan bo'lishi va shu asosida o'quvchi ongiga singdirilishi, demokratik jamiyat barpo etish va uni mustahkamlash uchun barkamal avlodni ta'biyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuning uchun hozirgi kun tarbiyachisi:

- pedagogik faoliyatda qobiliyatli, ijodkor, ishbilarmon;
- milliy madaniyat va umuminsoniy qadriyatlarni, dunyoviy bilimlarni mukammal egallagan, ma'naviy barkamol;
- O'zbekistonning mustaqil davlat sifatida taraqqiy etishiga ishonadigan, vatanparvarlik burchini to'g'ri anglagan e'tiqodli fuqaro;
- mutaxassislikka doir bilimlarni, psixologik, pedagogik bilim va mahoratni, shuningdek nazariy ilmlarni mukammal egallagan;
- o'qituvchilik kasbini va bolalarni yaxshi ko'radigan, har bir o'quvchi ulg'ayib, yaxshi odam bo'lishiga chin ko'ngildan ishonadigan, ularning shaxs sifatida rivojlanib, inson sifatida kamol topishiga ko'maklashadigan;
- erkin va ijobjiy fikrlay oladigan, talabchan,adolatli, odobli bo'lmos'i darkor.

Ushbu qadriyatlar ta'limgartibiyasida yosh avlod ongiga singdiriladi. Mamlakatimiz ta'limgartibiyasida faoliyat ko'rsatayotgan o'qituvchilar va tarbiyachilarining pedagogik mahoratida umumbashariy qadriyatlar ularning ma'naviy dunyosi naqadar keng ekanligini namoyish etadi. Buyuk allomalarimizning ta'limgartibiyaga oid qarashlarida umuminsoniy, ma'naviy qadriyatlarga bo'lgan e'tibor asosiy o'rinni tutadi. Ota-bobolarimiz qadimdan bebafo boylik bo'lmissiz ilm-u ma'rifat, ta'limgartibiyasi inson kamoloti va millat ravnagining asosi deb bilganlar. Inson xulqi va xatti-harakati aqlga, ilm-fanni o'rganishga hamda ma'rifatga asoslangandagina kamolotga erishadi.

Yosh avlodni tarbiyalashda ularga ilmiy bilimlarni berish bilan birga ma'naviy bilimlarni ham berish hamda umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash maqsadga muvofiqdir. Shunday ekan bu maqsadlarga erishish uchun, eng avvalo, o'qituvchining ma'naviy dunyosi va umuminsoniy qadriyatlarga nisbatan munosabati juda yuqori darajada bo'lishi kerak.

O'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish jarayonlarini tashkil etishda ma'lum omillarga e'tibor qaratish zarur:

- o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish jarayonlari samaradorligi o'qituvchilar faolligi va mustaqil ta'limgartibiyatiga bog'liqligi;
- ta'limgartibiyasida o'qituvchi shaxsining rivojlanishiga turli darajada ta'sir ko'rsatuvchi tarbiyaviy munosabatlar jarayonlari o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish jarayonlarining komponenti sifatida ahamiyatliligi;
- tarbiyaviy munosabatlarning asosiy shakllaridan biri bo'lgan inson-kitob-inson munosabatlarini, ya'ni inson-kitob-inson munosabatlari jarayonida ham o'zaro ta'sir jarayoni mavjudligini inobatga olish o'qituvchilarining kasbiy kompetentliligi jarayonlarini ilmiy asosda tashkil etishda o'ziga xos ahamiyat kasb etadi.

Buyuk Sharq allomalarining fikrlariga ko'ra, insonparvarlik g'oyalarining amalgalashishi ma'naviy barkamollikka erishish, bilimli va ma'rifatli bo'lishiga bog'liq. Shuning uchun ham ular ilmlilikni insoniy qadriyat darajasida ulug'lab, jamiyatning barcha a'zolarini ilm egallashga chaqiradilar, muallimlarning mehnatini qadrlaydilar. Shu jumladan, Abu Rayhon Beruniy bilim-umuminsoniy qadrityatlarni o'rganishning kaliti ekanligini alohida ta'kidlab, shunday yozadi: "Ilmning foydasini ochko'zlik bilan oltin, kumush to'plash uchun bo'lmay, balki u orqali inson uchun zarur narsalarga ega bo'lishdir". Demak, umuminsoniy qadriyatlarning mohiyatini pedagogik nuqtayi nazardan izohlaganimizda, insonning ma'naviy ehtiyojlari asosida paydo bo'lgan, amaliy faoliyatda davr sinovidan muvaffaqiyatlari o'tgan, o'z shakl va mazmunida xalqning ma'naviy olamini mujassam etgan, asrlar davomida xalqning ma'naviy madaniyatini shakllantirish manbayi sifatida qadrlanib kelgingan ma'naviy-ruhiy xatti-harakatlar, narsa va hodisalar tushuniladi.

Pedagogik faoliyatda umumbashariy qadriyatlar o'qituvchining qizg'in mehnati evaziga shakllanib boradi va

quyidagi muammolar o'qituvchi uchun bugungi kunda eng muhim ahamiyatga ega:

- o'qituvchi mehnatida jamiyatga xos umumbashariy qadriyatlarni o'z maqsadlarining asosi deb bilishi;
- o'qituvchi mehnatida maqsadli qadriyatlarni samarali o'qivchilarga uzatish istagini mavjudligi va imkoniyatlari;
- o'quvchilar maqsadli qadriyatlarni qabul qilishi uchun o'qituvchi tomonidan zarur shart-sharoitlarning yaratilishi.

O'qituvchi mehnatining mohiyatida uning ma'naviy saviyasini ko'rsatadigan intellektual ong, yuksak ma'naviyat, an'analarga va umumbashariy qadriyatlarga tayanadigan zamonaviy ilg'or yutuqlardan oziqlanadigan milliy dunyoqarash va e'tiqod kabi mezonlar mavjud bo'lishi kerak.

Bizning milliy xususiyatlarimiz umuminsoniy qadriyatlar bilan bog'lanib ketgan. Asrlar davomida xalqimiz umuminsoniy, umumbashariy qadriyatlar rivojiga ulkan hissa qo'shgan. Turli millat vakillariga hurmat, ular bilan bahamjihat yashash, diniy bag'rikenglik, dunyoviy bilimlarga intilish, o'zga xalqlarning ilg'or tajribalari va madaniyatini o'rganish kabi xususiyatlar ham xalqimizda azaldan mujassam.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abu Rayhon Beruniy: O'ylar, hikmatlar, naqllar, she'rler. Toshkent.

KITOB MUTOLAASI RIVOJIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNING O'RNI VA MOHIYATI

Hamroyeva Nazokat,

(Navoiy viloyati Zarafshon shahar 12-umumta'lim maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi)

*Kitobdan yaxshiroq do'st yo'q jahonda,
G'amxo'ring bo'lgay u har dam yoningda.
U bilan qol tanho, hech bermas ozor,
Jonga yuz rohat bergusi takror!
(Abdurahmon Jomiy)*

Respublikamiz aholisining yar mini yoshlari tashkil etishi, tariximiz, milliy an'analarimiz, qadriyatlarimizning tiklanishi, yoshlarda o'zligini bilishga bo'lgan hissiyotning kuchayishi, xilma-xil axborotlarga bo'lgan ehtiyojlarning kuchliligi, jamiyatning, davrning tezkor rivojlanishiga munosib, hozirjavob bo'lishida badiiy asarlarning o'rni beqiyos. Chunki dunyoda bo'layotgan barcha voqeal va hodisalar, yangiliklar, kashfiyotlar, yangi texnologiyalar avvalo kitoblarda, vaqtli nashrlarda o'z aksini topadi. Xarakteri, ruhiy olami, dunyoqarashi endi shakllanib kelayotgan bola ushbu axborotlarni o'qiydi, tahlil qiladi va o'ziga singdirib oladi. Shu asosda bilim oladi, tarbiyalanib boradi. Bolalarni tarbiyalash davlat ahamiyatiga ega bo'lgan jarayondir, chunki unda jamiyatning barcha a'zolari ishtirok etadilar. Shuning uchun ham

Respublikamizda ushbu jarayonga katta ahamiyat berilmoqda. Zero yoshlari bizning kelajagimiz, biz ularga qancha ko'p bilim va tarbiya bersak, kelajagimiz shunchalik farovon, mamlakatimiz tinch va osoyishta bo'ladi. Bolalar xarakterida shakllanayotgan ilk tushuncha va hissiyotlarni o'z vaqtida ilg'ab olib, ularning keyingi amaliy faoliyatiga yordam berish har bir o'qituvchi va tarbiya muassasalarining birinchi navbatdagi vazifasidir.

Badiiy asarlarni ifodali o'qish, rollarga bo'lib o'qish, tahlil jarayonida berilgan savollarga javob topish, asar qahramonlarini tavsiflash o'quvchilarning og'zaki nutq boyligini o'stirishga samarali ta'sir ko'rsatadi.

Kitoblar sharq xalqlari, jumladan, o'zbek xalqi hayotida ham har doim juda katta ijtimoiyma'naviy ahamiyatga ega bo'lgan. Cho'lpionning "Adabiyot yashasa - millat yashar" degan fikri bejiz emas. Ammo uni o'qitish birdaniga hozirgi holiga kelmagan.

"Ta'lim to`g`risida"gi Qonunning, "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi"ning qabul qilinishi ana shu vazifalarni amalga oshirishiga qaratilgan jiddiy qadamdir. Bu boradagi eng asosiy maqsad barkamol avlodni tarbiyalashdan iborat. Har tomonlama barkamol yetuk avlodni badiiy adabiyotlarsiz tarbiyalash tasavvurga sig'maydi.

Adabiy asarlarni ifodali o'qish qoidalariga binoan ravon nutqda, ifodali, tushunarli va jozibali tarzda o'qish ham muhim ahamiyatga egadir. O'quvchi asarni ifodali o'qiyotgan shaxs shu asarning mazmunini tinglovchiga yetkazishga undan badiiy zavq olishga ta'sir ko'rsatadi.

Adabiyot darslarida hamisha ifodali o'qishdan foydalilanadi. Agar dars ifodali o'qish darsi sifatida taskil etilgan bo'lsa, bu metod sifatida namoyon bo'ladi. Agar dars ma'lum asar tahliliga bag'ishlangan bo'lsa ifodali o'qish usul sifatida qo'llaniladi. Metod keng ma'nodagi tushuncha bo'lib o'quvchilarni ma'lum ijodiy ishga yo'llash yoki muayyan bilimlar berishdagi o'qituvchi qo'llaniladigan ta'lim vositasidir.

Ma'lum asardan parchalarni matn mazmunini umuman o'zgartirmasdan o'qish zarur. Masalan: "Yulduzli tunlar"dan... umumiyl mazmunini saqlagan holda ijodiy o'qish mumkin. Sharhli o'qish usulidan klassik matnlarni o'rganish va tahlil qilishda foydalilanadi.

O'qituvchi har bir bayt mazmunini sharhlab, tushuntiradi, izoh talab so'zlarga izoh beradi.

Rollarga bo'lib o'qish usulidan sahna asarlarni yoki nasriy a sarlarni o'rganishda foydalilanadi. Jo'r bo'lib o'qishusuli ta'limning boshlangan bo'g'inlarida qo'llaniladi va o'quvchini kitob o'qishga o'rgatiladi. Ssenariy o'qish usulidan tayanch va yuqori sinflarda foydalilanadi. Matnni o'qib o'rganish asosida senariy tuzish amalga oshiriladi. Bu usul matnni mustahkam o'zlashtirish va qayta hikoyalashga yordam beradi.

Ma'ruza metodidan asosan yuqori sinflarda foydalilanadi. Sarhisob mavzular, davrlarga obzor berish, ma'lum yozuvchining hayoti va ijodini monografi k tarzda o'rganshda ma'ruza metodidan foydalilanadi.

Tadqiqot metodidan sinfda o'qib o'rganilgan ijodkor uslubining yangi qirralarini o'rganishda tadqiqot

metodidan foydalaniлади. Tayanch sinflarda adabiyotni o'rganishda badiiy asar qismlari bo'yicha rejalar tuzdiriladi. Yuqori sinflarda esa monografik mavzularni o'rganish jarayonida o'qituvchi o'z ma'rzasining rejasini beradi. Mazkur rejalarda belgilangan masalalarga oid adabiyotlar ko'rsatiladi. O'quvchilar qo'shimcha adabiyotlar, matbuot materiallari yordamida rejadagi masalalarni to'ldirgan holda o'rganadilar. Mustaqil holda. insho, bayon adabiy taqriz tayyorlaydilar.

Bilim olishning dastlabki usullaridan biri kitob mutolaa qilishdir. Kitob hayotni va uning kurash qonunlarini o'rgatadi. Bilag'on, suhbatda topqir, hozirjavob qiladi, kitobdan o'rinli saboq olish esa kishini aniqlikka o'rgatadi.

O'qish ayni mahalda o'z shaxsiy fikrlarini yaratish ham demakdir.

G'AFUR G'ULOMNING "SHUM BOLA" QISSASIDA UCHRAGAN MAQOL, IBORA, HIKMATLI SO'ZLAR HAMDA ULAR TARKIBIDAGI YASAMA SO'ZLAR HAQIDA BA'ZI MULOHAZALAR

Haydarova Muhabbat,

(Navoiy viloyat Qiziltepa tuman 29-umumta'lim maktab
Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi)

O'zbek xalqining boy adabiy merosi, bitmas-tuganmas xalq og'zaki ijodi borligi, uning bilimdon, zukko va dono ekanligidan dalolat beradi. Xalqning o'zi yaratgan qo'shiqlari, laparlari, maqol-u matallari, hikmatli so'zlari uning tafakkurida yaratilib, sayqallanib mana necha asrlar davomida yashab o'z ma'noini yo'qotmasdan kelyapti.

Xalq og'zaki ijodining go'zal namunalaridan biri bu maqollardir. Xalqning dono purhikmat ifodalari, uning hayotiy tajribalari asosida yuzaga kelgan dono fikrlarni ixcham shaklda ifodalovchi asar maqol deyiladi. Maqol arabcha "so'z" degan ma'noni anglatadi. O'zbek adabiyotida maqolning "Otalar so'zi" degan ma'nosini ham bor.

Maqolning o'ziga xos xususiyati bu fikrning aniqligi, xulosaning tugalligi, ifodaning lo'ndaligidir. Maqol ikki xil shaklda bo'ladi.

1. She'riy shaklda: Tilingni avayla, omondir boshing,

So'zingni avayla, uzayar yoshing.

2. Nasriy shaklda : Til dil kaliti.

Odobli bola elga manzur.

Maqollarning mavzu ko'lami keng. Masalan, ota-onas, vatan, mehnat, mardlik, sadoqat va vafo, to'g'riso'zlik, bilim, aql, bola odobi, yaxshilik va yomonlik, hayvonlar, tabiat va hokazolar haqidadir. Xalq og'zaki ijodida maqollarning yozma adabiyotga kirib kelishi Mahmud Koshg'ariyning "Devoni lug'tit turk" asari bilan bog'liqdir. Mahmud Koshg'ariy o'zining asarida bir nechta maqollardan misollar keltirgan. Masalan, "Erik erni yan'lig", ermagu bashi qanlig" (Tirishqoqning labi yog'lig', erinchoq, dangasaning boshi qonlik), "Emgak bekorga ketmaydi" (Mehnat bekorga ketmaydi)

Badiiy asarda maqollardan foydalanish adabiyotimizning ko'pgina ijodkorlari tomonidan go'zal tarzda qo'llanilib kelinadi.

Yozuvchi va shoир G'afur G'ulom o'zining "Shum bola" qissasida o'zbek xalq maqollaridan bir necha o'rinn larda foydalangan. Maqollar qissaning badiiy jihatdan betakror bo'lishida bevosita o'z ta'sirini ko'rsatgan. Qissada quyidagi maqollar keltirilgan.

Maqollar:

Oziqlik ot horimas.

Semizlikni qo'y ko'tarar.

O'g'ri qarisa so'fi, g'ar qarisa parixonbo'ladi.

Yopiq qozon yopiqligicha qoldi.

Tuya ko'rdingmi-yo'q.

Bo'sh qorin tik turmas.

Maslahatli to'n tor kelmas.

Yangi yorni ko'rganda eskisidan kechmoq kerak.

Sheriklioshni it ichmas.

Bir kaptan bersa to'yg'uzadi, Bir mushtdan ursa o'ldiradi.

Mard maydonda.

O'zingni ehtiyyot tut, qo'shningni o'g'ri tutma.

Yetim qo'zi asrasang og'zi burning moy etar,

Yetim o'g'lon asrasang og'zi burning qon etar.

Qissada maqollardan tashqari iboralar va hikmatli so'zlar ham qo'llanilgan .

Iboralar:

Pul-dardi kabob.

Egasi yo'q mol afandiniki.

Qora po'stakdanburga qidirish qiyin.

Ashulaga non-osh beradi.

Jon og'ritgani jondorqidirar.

Zirapchani nina bilan olganday.

Qornilaring to'q -qayg'ularing yo'q .

Qulog'i ostida qolgan (o'lgan ma'nosida).

Qush uchsa qanoti, odam yursa qanoti kuyadi.

Qo'ling yengil ekan.

Mumtoz adabiyotining yirik vakillaridan Sa'diy Sheroziy va Alisher Navoiy hikmatlaridan ham namuna keltirilgan.

Hikmatli so'zlar:

1. Sa'diy aytibdur: "Bir mamlakatda g'arib bo'lsang, hurmatsizlansang, safarni ixtiyor qil".

2. Navoiy aytibdur: "Ul kishidurkim, u dunyoni tark qiladi, dunyo uni tark qilmasdan".

Yuqoridagi maqollar qissaning bosh qahramoni Qoravoy , uning do'sti Omon va asarning boshqa qahramonlari tilidan qo'llanilgan. Bugungi kunda ushbu maqol, ibora va hikmatli so'zlarning shakllari o'zgargan bo'lsa-da , ma'nova mazmuni o'zgarmay xalq orasida ishlatilib kelinadi.

Umuman olganda, badiiy adabiyotda yaratilgan biror bir asar yo'qliki, maqollar, iboralar, hikmatli so'zlar ishlatilmagan bo'lsa. Asarning go'zalligini, ta'sirchanligi va albatta badiiy jihatdan mukammalligini ham aynan shular ta'minlaydi. Yozuvchining aytayotgan fikrini lo'nda qilib o'quvchiga yetkazishida maqol, ibora va hikmatli so'zlarning ahamiyati beqiyosdir.

Shuning uchun ham badiiy adabiyot namunalarida ushbu janrlar keng ko'lamda qo'llanilib kelinmoqda.

Endi biz atoqli shoir va yozuvchimiz G'afur G'ulomning "Shum bola" qissasida ishlatilgan, yuqorida qayd etilgan maqol, ibora va hikmatli so'zlarda ishlatilgan yasama so'zlar xususida to'xtalamiz.

Yuqorida keltirilgan maqol, ibora va hikmatli so'zlardagi yasama so'zlar, asosan, affiksatsiya (so'zga so'z yasovchi qo'shimcha qo'shish) usulida va oz miqdorda kompozitsiya (so'zga so'z qo'shish) usulida yasalgan.

Affiksatsiya usulida yasalgan so'zlar:

- oziqlik -oziq+lik (otdan sifat yasalgan);
- semizlik -semiz+lik (sifatdan ot yasalgan);
- parixon -pari+xon (otdan ot yasalgan);
- yopiq -yop+iq (fe'lidan sifat yasalgan);
- yopiqligicha -yop+iq+ligicha (fe'lidan sifat, sifatdan ravish yasalgan);
- maslahatli -maslahat+li (otdan sifat yasalgan);
- sherikli -sherik+li (otdan sifatyasalgan);
- po'stak -po'st+ak (otdan ot yasalgan);
- jondor -jon+dor (otdan sifat yasalgan);
- hurmatsizlan -hurmat+siz+lan (otdan sifat, sifatdan fe'l yasalgan).

Kompozitsiya usulida yasalgan so'zlar:

- ixtiyor qil -qo'shma fe'l (ot+fe'lidan yasalgan);
- tark qiladi -qo'shma fe'l (ot+fe'lidan yasalgan);
- tark qilmasdan -qo'shma fe'l (ot+fe'lidan yasalgan).

INTELLEKTUAL SHAXSNI TARBIYALASH BOSHLANG'ICH TA'LIMNING ENG MUHIM MASALASI SIFATIDA

Hotamova Shaxlo Mirzakulovna,

(Navoiy viloyat Qiziltepa tuman 37-umumta'l'm maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi)

Fan, texnika va innovatsion texnologiyalarning rivojlanishi natijasida o'quv-tarbiya jarayonida interfaol uslublardan foydalanib, ta'limgan samaradorligini ko'tarishga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundankunga kuchayib bormoqda. Ta'lim tizimida zamonaviy texnologiya qo'llanilgan mashg'ulotlar egallanayotgan bilimlarni o'quvchilar tomonidan o'zlari qidirib topishlari, mustaqil o'rganib, ularni tahlil qilishlari, o'z bilimlarini baholashlari, to'g'ri xulosalar chiqarishga qaratilgan. O'qituvchi bu jarayonda shaxs va jamoaning rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga, shuningdek, erkin fikrlab sinfdoshlari bilan o'zaro hamkorlikda ishlash va harakat qilishlariga sharoit yaratadi, shu bilan bir qatorda, boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik vazifasini bajaradi.

Bunday o'quv-tarbiya jarayonida o'quvchi asosiy ishtirokchiga aylanadi.

Pedagog - olimlarning ko'p yillar davomida ta'lim tizimini yanada samaraliligi va natijaliligini oshirishga doir olib borgan ishlari zamirida o'sib kelayotgan kelajak vorislari hisoblanmish yosh avlodni yanada komil insonlar etib tarbiyalashga qaratilgan. Ya'ni har bir darsni yaxlit holatda ko'ra bilish va uni tasavvur etish uchun o'qituvchi bo'lajak dars jarayonini loyihashtirib olishi kerak. Buning uchun u darsning texnologik xaritasini Xalq ta'limi vazirligi tomonidan tavsiya etilgan "Dars muqaddas" uslubiy taviyasi asosida tuzib olish juda muhim.

O'quv jarayonida o'quvchilarga bola sifatida emas, shaxs sifatida qaralishi, mavzuga oid pedagogik texnologiyalar hamda zamonaviy uslublarning qo'llanilishi o'quvchilarni mustaqil, erkin fikrlashga, izlanishga, har bir topshiriqqa ijodiyyondashish, mas'uliyatni his qilish, shuningdek, o'qituvchiga nisbatan hurmati oshadi.

O'quvchilarga ta'lim va tarbiya berishda ko'proq samaraga ega bo'lish uchun o'tmish allomalarimizning g'oya va qarashlaridan foydalangan holda innovatsion va axborot texnologiyalarni qo'llash zarur. Ma'lumki, pedagogik texnologiya o'quvchini mustaqil o'qishga, bilim olishga qiziqtirish, fikrlashni o'rgatishga xizmat qiluvchi jarayondir. Til va adabiyot o'qitish metodikasida yangi texnologiyalarni qo'llash va interfaol usullardan foydalanish yaxshi samara bermoqda.

Darhaqiqat, har bir dars har bir mavzuning o'ziga xos texnologiyasi mavjud. Dars jarayonida o'quvchilarning faolligini oshirishga xizmat qiladigan turli usullardan fodalanish yaxshi natija beradi. O'quvchilarning yetuk kasb egasi sifatida shakllanishida uning shaxsiy sifatlari muhim ahamiyatga ega. Shaxsiy sifatlar individning oila va uzlusiz ta'lim tizimida asosan adabiy ta'lim orqali oladigan tarbiyasi jarayonida ruvojlantiriladi.

Bunday sharoitda to'laqonli natijaga erishish uchun adabiy ta'limda uzviylik va uzlusizlik tamoyilini qo'llash ijobiy samara beradi. Bu tamoyil ta'limda zarur fiziologik, psixologik qonuniyat hisoblanib, bilimni mantiqiy bog'liqlikda o'rganishni ta'minlaydi. Boshlang'ich sinfda barcha sohalarni puxta egallagan o'quvchi yuqori sinfga o'tganda murakkablashib borayotgan mavzularni o'zlashtirib boradi. Qolaversa, o'quvchilarda tayanch va fanga oid kompetensiyalarni ham rivojlantirib borish ham juda muhim hisoblanib, pirovardida o'quvchilarda kommunikativ, axborotlar bilan ishslash, o'z o'zini rivojlantirish, milliy va umummadaniy, faol fuqarolik kompetensiyalari mustahkamlanib boradi.

Xulosa qilib aytganda, intellektual shaxs o'z dunyoqarashi nuqtai nazari ga ega bo'lishi, o'zida aqliy-axloqiy sifatlarni, shuningdek, o'z bilim, ko'nikma va qobiliyatlarni namoyon etish asosida shakllanadi. Bu jarayonda adabiy ta'lim uzviylik hamda uzlusizlikni ta'minlash, o'quvchilarda intellektual salohiyatni rivojlantirishning asosiy mezoni hisoblanadi.

XALQARO MIGRATSIYA JARAYONLARI VA MUAMMOLARI" MAVZUSINI O'QITISHDA TA'LIMNING FAOL USULLARIDAN FOYDALANISH

Ismoilova Saidaxon Ergashevna

Namangan tumani 22-maktab geografiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada xalqaro migratsiya jarayonlari, Ta'lrim jarayonini pedagogic texnologiyaning milliy modeli bilan ta'minlash masalalari, "Muqobil imkoniyatlar tanlovi "(mit) strategiyasidan foydalanish usullari, tayancha tushunchalar bilan ishlash masalalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: xalqaro migratsiya, migratsiya emigratsiya, immigratsiya, remigratsiya , faol usullar, "Muqobil imkoniyatlar tanlovi "(mit) strategiyasi

Mamlakatimizda ta'lrim - tarbiya jarayonini ilmiy asosda tashkil qilib, uni jadallashtirish va samaradorligini oshirish maqsadida zamonaqiy pedagogic texnologiyani o'quv jaryoniga tadbiq etish davom etmoqda. Ta'lrim jarayonini pedagogic texnologiyaning milliy modeli bilan ta'minlash, unga oid o'quv adabiyotlarni tayyorlash va amaliyotga tadbiq etish - asosiy vazifalardan biridir.

Jahon mamlakatlarida aholi tarkibi va joylashuviga migratsiyalar katta ta'sir ko'rsatadi. Migratsiya (lotincha - migratio - "Ko'chish") -aholining bir hududdan boshqa hududga doimiy yoki vaqtincha muddatga ko'chishi. Bitta manzilgoh ichidagi ko'chish migratsiya hisoblanmaydi. Migratsiyalar bir necha mezonlarga ko'ra tasniflanishi mumkin. Hududiy miqyosi jihatidan tashqi va ichki migratsiyalar ajratiladi.

"MUQOBIL IMKONIYATLAR TANLOVI "(MIT) STRATEGIYASI

Diqqatni yohnaltirishga yordam beradigan ushbu strategiya mavzularni puxta o'zlashtirish asosida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash ko'nikmalariga ega bo'lishlari uchun keng imkoniyat yaratadi.

Odatda, o'quvchilar fikrlash jarayonida dadil harakat qilish o'rniiga imkoniyatlarni chamalashga urinadi. Ko'p holarda o'z imkoniyatlarini chamalarini past baholaydi. Strategiya o'quvchilar oldidagi ana shunday sun'iy to'siqni bartaraf qilish, dadil harakatlanishga yordam beradi. Unga ko'ra mavzuga oid tayanch tushunchalardan biri ajratib olinadi va garchi to'g'rilingiga ishonch hosil qilinmasada, unga muqobil tahriflar topiladi. Muqobil tahrifni topish ma'lum afzallliklarga ega. Zero, ba'zan muqobil tahriflar mavjud tahriflarga nisbatan mavzu mohiyatini aniqroq, yorqinroq ifodalash imkoniyatiga ega bohladi.

Strategiyadan foydalanishda, eng muhimi, ko'zlanayotgan maqsad haqidagi aniq tasavvurga ega bo'lish talab qilinadi. Zero, metod aniq maqsadga muvofiq qo'llanilgandagina samaradorligi yuqori bohladi.

Ta'lrim jarayonida strategiyani qo'llash quyidagicha amalga oshiriladi:

O'qituvchi o'quvchilarni strategiya mohiyati bilan tanishtiradi.

O'qituvchi o'quvchilarga mavzuga oid tayanch tushunchalar va ularning muqobillarini topish vazifasini beradi.

O'quvchilar tomonidan ifodalangan tayanch va muqobil tushunchalar o'qituvchi tomonidan yozuv taxtasi yoki vatman qog'ozga yozib boriladi

Tayanch va muqobil tushunchalar aniqlashtirib olingach, o'qituvchi o'quvchilarni kichik guruhlarga biriktiradi.

Guruhrlar tayanch, muqobil tushunchalarni sharhlab, yozma holda ifodalaydi.

Guruhrlar navbat bilan o'z yechimlarini namoyish qiladi

Jamoa o'qituvchi yordamida guruhrlar ishini muhokama qilib, eng yaxshi ishni ajratadi

O'qituvchi har bir guruh ishiga baho berib, mashg'ulotni yakunlaydi.

O`quvchilar quyidagicha javob berishi mumkin.

Tayanch tushunchalar:

1. migratsiya
2. emigratsiya
3. immigratsiya
4. Remigratsiya
5. mayatniksimon migratsiya

Xulosa o`rnida shuni aytish mumkinki, "Xalqaro migratsiya jarayonlari va muammolari "mavzusini o`qitishda ta'larning faol usullaridan foydalanish orqali quyidagi nailarga erishiladi:

- O`quvchilarni dars mavzusiga qiziqtirish;
- Bilimlarni puxta o'zlashtirishga erishish;
- Bola tafakkurini rivojlantirish, ya'ni o`quvchini fikrlashga o'rgatish;
- O`quvchilarni o'zaro muloqot qilishga o'rgatish;
- Ta'lim jarayoniga hamma o`quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash uchun sharoit yaratish;
- O`quvchilar guruhida mo'tadil psixologik iqlim yaratish;
- O`quvchilarni faollashtirish uchun dars jarayonida qo'llaniladigan usullarni to'g`ri tanlash va savollarni aniq tuzish kata samara beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev SH.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. - T.: "O'zbekiston". - 2017.- 102b.
2. Soatov A, Qurban niyozov R, Mirakmalov M, Nazaraliyeva E. Materiklar va okeanlar tabiiy geografiyasi. O`qituvchilar uchun metodik qo'llanma.T.: "Tafakkur nashriyoti" 2014 yil.
3. Qurban niyozov R. Geografiya o`qitish metodikasi. Geografiya ta'limi uchun qo'llanma. "Urganch - 2001"

GEOGRAFIYA FANINI O'QITISHDA TA'LIMNING INTERFAOL METODLARIDAN FOYDALANISH

Isoqova Moxira Xamidovna

Namangan tumani 10-maktab geografiya fani o`qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada interfaol metodlar haqida tushuncha, interfaol metodlardan foydalanishning ahamiyati, "Ajurli arra" strategiyasidan foydalanish usullari, geografiya mavzularini o`qitishda krossvordlardan foydalanish masalalari yoritilgan.

Kalit so`zlar: interfaol metodlar, "Ajurli arra" strategiyasi, krossvord, ijodiy topshiriq, materik, qit''a.

Hozirgi vaqtida O`zbekiston Respublikasida jamiyat hayotining barcha sohalarida yutuqlarga erishish, jahon hamjamiyati davlatlari bilan ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hamkorlikni qaror toptirish, rivojlangan davlatlar qatoridan munosib o`rin egallashdan iborat maqsad yo`lida keng qamrovli islohotlar amalgam oshirilmoqda. Muhtaram Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek, "Globallashuv davrida o`qituvchining pedagogik jarayondagi asosiy vazifalari o`zgaradi. Uni boshqaruvchanlik faoliyatiga yangicha talablar quyiladi. Boshqarish - bu yo'naltirish, vazifa quyish, o'rganish, yordam berish va qo'llab-quvvatlashni hamda maslaxat berish, rahbarlik qilish, kuzatish, talab qilish, ko'rsatma berishlari o'z ichiga oladi. Ta'limg-tarbiyada donishmand va mo'tafakkirlarning, xalqimizning milliy ma'naviy qadriyatlariga tayanish muhim ahamiyatga ega". Shu maqsadda ta'limg-tarbiyaning yangi o`qitish usullarini qo'llash dolzarb vazifa sanaladi.

Zero, dars jarayonida interfaol metodlar turli murakkablikgagi o`quv materiallарини juftlikda, kichik guruhlar va katta guruhda o`quvchilar bilan birgalikda, o`zaro o`zlashtirish imkonini beradi. Shuningdek, o`quvchilar berilgan materiallarni o`zlashtirish qobiliyatini rivojlantiradi. Eng muhimi interfaol metodlarni qo'llash orqali o`qituvchi o`quvchilarning aniq ta'limiyl maqsadga erishish yo`lida ozaro hamkorlikka asoslangan harakatlarni tashkil etish, yo`naltirish, boshqarish, nazorat va tahlil qilish orqali xolis baholash imkoniyatini qo`lga kiritadi.

Geografiya mavzularini o`qitishda interfaol metodlarni qo'llash orqali o`qituvchi belgilangan maqsadga erishish imkoniyatiga ega bo`ladi.

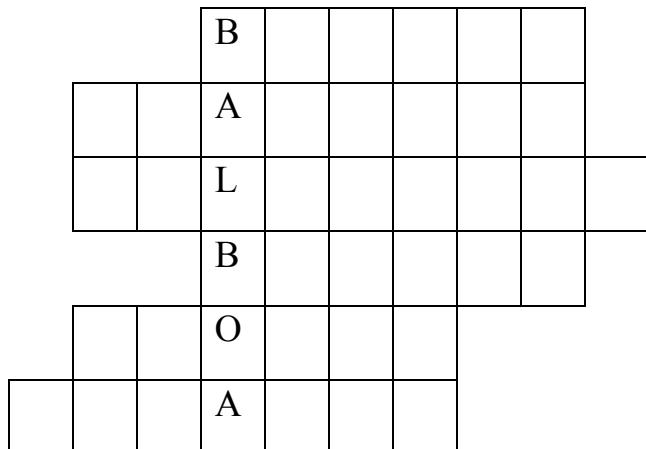
Xususan, "Ajurli arra" strategiyasi asosida mavzuga doir ijodiy topshiriqlarni bajarish. O`quvchilar avval ikkita katta guruhda topshiriqni bajaradi. Har ikki guruhga bitta mazmundagi ikkita topshiriq beriladi. Topshiriqni bajarish uchun vaqt belgilanadi. Guruhlarga quyidagi ish qog`ozlari taqdim etiladi:

6-sinflar uchun

E							
V							
R							
O							
P							
A							

1. Eng katta materik.
2. Sayyoohlardan biri.
3. Shimoliy Amerika kashf qilgan shaxs.
4. Dunyo okeaneaning ikkinchi nomi.
5. Janubiy Amerika cho'llari.
6. Eng yengil daraxt.

9-sinflar uchun

1. Sayyoohlardan biri.
2. Eng sersuv daryo.
3. Okeanlardan biri.
4. Dengizlardan biri.
5. Eng kup zilzila buladigan davlat?
6. Poytaxti Kiev.

Xulosa o'rniда shuni aytish mumkinki, hozirgi sharoitda ta'larning interafol metodlaridan foydalanish orqali o'qituvchi, o'quvchi va o'quvchilar guruhi o'rtasida hamkorlikni yuga keltiradi, qizg'i baxs-munozaralar, o'zaro fikr almashish imkoniyatini yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldag'i PF-4947 sonli Farmoni
2. Ваҳобов Ҳ., О.Мирзамаҳмудов "География ўқитиши методикаси" Наманган 2016 йил-4-11 бет
3. Жўраев, Р. Зуннунов А. "Таълим жараёнида ўқув фанларини интеграциялаш". Шарқ нашриёти. Т.: 2005-52 бет

BOSHLANG'ICH SINFLARGA TA'LIM BERISHDA KUZATISH METODINING AFZALLIGI

Jo'rayeva Hidoyat,

(Navoiy viloyat Navbahor tuman 16-umumta'l'm maktab
boslang'ich sinf o'qituvchisi)

Bugungi kunda ta'l'm tizimini interfaol metodlarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Dars jarayonida interfaol metodlar o'quvchilarni yos h xususiyatini inobatga olgan holda dars jarayoni olib boriladi. Boshlang'ich sinflarda interfaol metodlardan kuzatish metodi ancha ijobjiy samara beradi. Rasmlarni ko'zdan kechirish (namoyish qilish) bolalar ta'l'm tarbiyasida ular bilan rasmlarni ko'zdan kechirish, diapositiv, diafilmlar va kinofilmlarni ko'rish alohida ahamiyatga ega bo'ladi. Bunday hol boslang'ich maktab yoshidagi bolalar bilan olib boriladigan ta'l'miy ishlar mazmuni, shuningdek, ular bilish faoliyatining asosiy shakllar bilan belgilanadi. Ta'l'm-tarbiya jarayonida rasmlarni ko'rib chiqish metodi: xilma-xil didaktik, o'quv vazifalarni hal etish uchun, buyumlar va atrof-muqitdag'i hayot hodisalari haqidagi tasavvurlarini aniqlashtirish va boyitish uchun, bilimlarini umumlashtirish va sistemalashtirish uchun, lug'at boyligini faollashtirish va bog'lanishli nutqini rivojlantirish uchun, estetik idrokni shakkantirish, estetik taassurot va his-tuyg'ularni boyitish uchun foydalaniladi. Ilk maktab yoshi tarbiya amaliyotida rasmlar asosida suhbat o'tkazish, hikoya tuzish, ijodiy hikoya, rasmlarga nom o'ylab topish kabi ish turlari tashkil etiladi. Tarbiyachi zarur hollarda tushuntirish beradi, bolalarning hikoyalari yoki fi kr-mulohazalarini to'ldiradi. Dia pozitivlar, diafilm va kinofilmlarni namoyish qilish bolalar bilan olib boriladigan ta'l'miy ishda o'quv ekranidan foydalanish uchta vazifani hal etishga yordam beradi: bolalar bilimini kengaytiradi, ular nutqini rivojlantiradi va filmni ongli ravishda chuqurroq idrok qilishga qodir bo'lgan madaniyatlari tomoshabinni tarbiyalaydi. O'quv filmlarni namoyish etish quyidagi tartibda olib boriladi:

1. Namoyishdan oldin suhbat o'tkazilib, unda bolalarning ko'rsatladigan hodisa haqidagi tajribalari, bilimlari jonlantiriladi. Muhokama so'ngida bolalar oldiga bilishga oid yangi vazifa qo'yiladi. Keyin film ko'rsatiladi.
2. Film namoyishidan so'ng bolalar qisqa suhbatda tengqurlari va ustozlar orasida o'z taassurotlari bilan o'rtoqlashadilar. Pedagog o'rtaqa faqat bolalarning film mazmunini qay darajada o'zlashtirganini aniqlashga imkon beruvchi savollar tashlaydi, bu bilan u ularga film g'oyasini aniq tushunib olishga, bo g'lanishlar o'matishga yordam beradi.
3. Bir necha kundan (3-4 kun) so'ng filmning qayta namoyishi o'tkaziladi, bunda tarbiyachi namoyish oldidan bolalar diqqatini filmning yetarlicha idrok qilinmagan yoki tushunilmagan jihatlariga qaratadi.
4. Takroriy namoyishdan so'ng suhbat o'tkaziladi. U o'z ichiga film mazmunini qayta hikoya qilib berishni, uning taqlilini muhim hodisa va ular o'rtasidagi aloqalarni ajratib ko'rsatishni oladi. Shunday qilib, maktabgacha tarbiya muassasalarida qo'llaniladigan barcha ko'rgazmali metodlarning maqsadi bolalarda buyumlar va atrof muhitdag'i voqelik haqidagi aniq tasavvurlarni shakllantirishdan iboratdir.

Ko'rgazmali metodlardan foydalanish idroknинг yetakchi bilish jarayoni sifatida rivojlanishni, shuningdek, nutq va tafakkurning ko'rgazmali -harakat va ko'rgazmali -obrazli shakllarining, ilk maktab yoshidagi bolalarning asosiy faoliyat turlarining, tasviriy va mehnat faoliyatining rivojlanishini ta'minlaydi. Amaliy metodlar: Bolalarda o'qitishning amaliy metodlari guruhi mashqlar, o'yin metodlari (didaktik o'yinlarni qo'shgan holda) elementar tajribalari va modellashtirish kiradi. Bunda bolalarning bilish faoliyati og'zaki -mantiqiy tafakkur bilan o'zaro aloqadagi ko'rgazmali - harakat va ko'rgazmali -obrazli tafakkurga asoslanadi. Mashqlar-bu berilgan mazmunning aqliy va amaliy harakatlarini bola tomonidan ko'p marotalab takrorlashdir. Mashqlar mohiyatan bilimlarni amalga tatbiqetilishi bo'lib, u bilimlarning o'rgatuvchi va rivojlaniruvchi ahamiyatini belgilaydi: bolalar mashqlar yordamida turli aqliy usullarni egallaydilar, ularda o'quv va amaliy ko'nikma hamda malakalar shakllanadi: aqliy va amaliy zamindagi bilimlar birmuncha mustahkam va ongli bo'la boradi. Natijada bolalarning bilish qobiliyatları mustahkamlanadi. Bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirish - uzoq davom etuvchi jarayon. U turli tabiatidagi ko'p martali mashqlarni talab etadi. Pedagog ta'l'miy vazifalarga muvofiq, bolalardan taqlidiy - ijrochilik, qurish-yasash va ijodiy darajasida bo'lgan faollik va mustaqillikni talab qiluvchi mashqlardan foydalanishi mumkin. Taqlidiy-ijrochilik mashqlarni tashkil etishdabolalar oldiga o'quv-bilish vazifalar qo'yiladi, uni hal etish usuli, harakat va ular izchilligini ko'rsatiladi, hamda natijani baholash mezonlari ko'rsatiladi. Bolalar mashqlarni ko'rsatilgan namunaga ko'ra bajaradilar. Pedagog takroriy mashqlar paytida harakat usullarini o'zlashtirish darajasiga qarab harakatlarni ko'rgazmali namoyish qilishni tobora ko'paytira boradi.

Bunda u ularni og'zaki eslatishlar bilan almashtiradi, shu asnoda bolalarni ham harakatlarning tabiatini va izchilligini og'zaki belgilashga jalb qiladi. Bolalar tomonidan ko'rsatilgan harakat usulining yetarlicha o'zlashtirilishi qurish - yasash mashqlariga o'tishga imkon beradi. Ularning o'ziga xosligi o'zlashtirilgan harakat usulining yangi mazmuniga, dastlab unga yaqinroq, so'ng birmuncha o'zgacharoq mazmunga o'tishdan iboratdir. Bunda bolalar o'zlariga ma'lum harakat va operasiyalardan tegishli yechim usulini yaratadilar. Ijodiy mashqlar o'zlashtirilgan usullarni yangi sharoitda foydalanishni, shuningdek, bolalar hali o'rganmagan yangi harakat va operasiyalarni qo'llanishni ko'zda tutadi. Oz darajadagi faol va mustaqil mashqlardan izchil ravishda mustaqil, ijodiy mashqlarga o'tish bilim va oqilona harakat usullarini o'zlashtirishni ham, bolalarning aqliy va amaliy mustaqilligining rivojlanishini ham ta'minlaydi.

Bilimlarning tasavvurlar darajasida shakllanishi mashqlar jarayonida xilma - xil buyumlardan, o'yinchoqlar va didaktik materiallardan "tarqatma" material sifatida foydalanishni talab qiladi.

YOSHLARDA KREATIV TAFAKKUR VA MAQSADGA ERISHISHGA NISBATAN ISHONCH HISSINI SHAKLLANTIRISH

Jumayev Sarvarbek Soibjon o'g'li
O'zMU 1-bosqich magistranti,
Eraliyev Abduxalil Jaloldin o'g'li,
Xo'jaboboyev Ahmadxon Sayfulloxon o'g'li
ADU 4-bosqich talabalari.

Inson yaralibdiki hayotda o'z taqdirining yo'lidan borib, bu yo'lida eng oliv orzularini amalga oshirishni maqsad qilib yashaydi. Bu yo'lida har kim turli vositalardan foydalanib, turli natijalarga erishadi. Ushbu jihat jamiki insoniyatga hosdir.

Yoshlarda kreativ tafakkur va maqsadga erishishga nisbatan ishonch hissini shakllantirishning samaradorligi mavzusi mohiyatiga ko'ra faqat yoshlardan emas balki barcha uchun barobar bo'lgan maqsadga erishish usullarini o'zida qamrab olgan. Yoshlar - ertangi kunimiz egalari, boshlangan ha qaysi islohotlarning davomchilari sifatida yuqorida qamrab olingan maqsadni amalga oshiradi. Buning uchun ularni iste'dodlarini vaqtida aniqlab, "muvaffaqiyat ijodkorlariga aylantirish" hamda ularga yuksak ishonch ato etish ozod yurtning har bir fuqarosining fikridir.

Zero, Prezidentimiz ta'kidlaganlaridek, "Agar biz mamalakatimizning qaysi shahar yoki qishlog'ida bo'lmasin, yilt etgan iste'dod uchqunini ko'rganda, hammamiz uni o'z vaqtida payqab, ardoqlab, parvona bo'lib, unga yo'l ochib bersak, barcha sa'y-harakat va intilishlarimizni ana shunday olivjanob maqsadga qaratsak, muhtasar aytganda, hasad qilib emas, havas qilib yashashni hayotimiz qoidasiga aylantsak, hech shubhasiz, biz milliy taraqqiyot bobida yanada yuksak marralarni egallashga erisha olamiz. "O'zbekiston Respublikasida yoshlarga oid davlat siyosatini amalga oshirishga qaratilgan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi Qonunning joriy qilinishi bejizga emas.

Shiddat bilan rivojlanib borayotgan zamonomiz bugungi kun yoshlardan ijodiy fikrlashni, yangilik yaratishni talab etadi. Yoshlarda kreativ tafakkurni shakllantirishning nazariy asoslari orqali kreativ tafakkur borasida umumiy tushunchaga ega bo'lish, ijodiy tafakkur va ishoch hiini o'zaro uyg'un tarzda amaliyotda qo'llay olish yoshlarning ongini, ularning ma'naviy dunyosini boyitishga xizmat qiladi. Nazariya va amaliyot birligi ta'lif prinspiga asosan esa maqsadga erishishda kreativ tafakkur va yuksak darajadagi ishonchning samaradorlik darajasini aniqlash, ularning shakllantirish usullarini hayotga tadbiq eta olish esa egallangan bilimlarning besamar ketmasligini ta'minlaydi.

Barchamizga yod bo'lib ketgan shunday jumlalar mavjud: "islohot - islohot uchun emas islohot inson uchun; ta'lif - ta'lif uchun emas, ta'lif inson uchun xizmat qilishi kerak". Ushbu fikrlarga tayangan holda mavzuning mohiyati faqat tor doiradagi maqsadlarni emas balki, o'z oldiga maqsad qo'yib, uning amalgaoshishiga astoydil ishonib harakat qiluvchi har qanday shaxs "omad-baxtning eng samarali formulasi"ga aylana olgan taqdirda u o'z mazmunini to'laqonli tarzda oqlay olgan bo'ladi.

Odatda ko'pchilik insonlar muvaffaqiyatga erishish uchun tinimsiz jismoniy harakat qilsalarda ularning o'y-fikrlari ana maqsadlari tomon yo'naltirilmagan bo'ladi yoki aksincha orzularni amalgam oshishiga ishonilgan taqdirda mehnat darajasi pastroq bo'ladi. Bunday holatlarda orzu orzuligicha qoladi va "bir kam dunyo" atamasi yuzaga keladi. Aslida ko'zlagan maqsadimizning amalgam oshishi ham harakat ham matonat tushunchalarining uyg'unligini taqozo etadi. Bu yerda harakat - kreativ tafakkur, matonat esa - ishonch hissini mazmunini ifodalaydi.

Zero, Prezidentimiz I.A.Karimov tomonidan 2010 yilda e'lon qilingan "Barkamol avlod yili" Davlat dasturida "ilm-fanni yanada rivojlanirish, iqtidorli va qobiliyatli yoshlarni ilmiy faoliyatga keng jalb etish, ularning o'z ijodiy va intelektual salohiyatini ro'yobga chiqarishi uchun sharoit yaratishga doir kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish" asosiy vazifalardan biri qilib belgilanganligi bejiz emas.

Endi esa mavzu borasidagi tavsiyalarimni berib o'tsam:

1. Kreativ tafakkurning mohiyatini to'liq anglash hamda uning ahamiyatini bugungi kun qiyofasi bilan taqqoslash;
2. Yuksak darajadagi ishonchni shakllantirishni dastavval "o'ziga ishonishdan boshlash":
3. Prezidentimiz "□moddiy va ma'naviy olamni bamsoli parvoz qilayotgan qushning ikki qanotiga qiyoslasak, o'ylanmanki, o'rinni bo'ladi." 24 deganlaridek, kreativ tafakkur va ishonch hissini bamsoli hayot davomiyligini ketma-ketlikda ta'minlaydigan kun va tunnga taqqoslash va uni hayotiy shiorga aylantirish;
4. Psixologik asarlar (Deyl Karnegi, Paulo Kaelo asarlari va xokazo) larning mazmun - mohiyatini to'liq

o'zlashtirish va ularni amaliyotga tadbiq etish;

5. Sharq allomalari (Forobiy, Navoiy va boshqa) larning har bi g'oyasini qalbga singdira olish;

6. Jamiyat rivoji uchun yangilik yaratishga intilish, jahon andozalariga mos keladigan kashfiyotlar egasiga aylana olishlariga astoydil ishonch hosil qilish;

7. O'quv dasturlarini faqatgina ma'ruza, seminar, labaratoriya mashg'ulotlarini amalgam oshirish bilan cheklanmasdan balki, ta'lim oluvchilarni ijodiy yondashaoladigan qilib tayyorlanishiga erishish;

8. Buyuk ajodolar nomi bilan fahrlanishdan tashqari, hozirgi kunning ana shunday buyuk mutafakkiriga aylanish uchun qobiliyat + mehnat + ijodkorlik + ishonch = Natija uyg'unligini barobar olib borishlari lozim bo'ladi.

Mamlakatimiz yoshlarga yaratib berayotgan imkoniyatlarining cheklanmaganligi bilannjahon xalqlari e'tiborida. Statistik ma'lumotlarga qaraganda Prezidentimiz Islom Karimov tomoonlaridan eng koo'p ishlatiladigan so'z bu - yoshlar jumlesi ekan! Bu shunchaki statistika emas, balki davlatimiz rahbarining biz yoshlarni kreativ fikrlash orqali ijodkorlikka undashlari va juda bizlarga juda katta ishonch bildirishlaridan dalolatdir. Buni oqlash uchun esa aqlning peshqadamligini ilgari surib, kelajakka mos holatda mushohada yuritish, noodatiy fikrlashdan hayiqmagan holda kreativ tafakkur sohi-bu sohibasiga aylannish va albatta eng muhimi hayottimizdagii har_bir voqeani o'zimiz uchuun o'zimiz tortib olishimizga ishonch hosil qilgan holda ezgu maqsadlar samaradorliginni tortuvchi kuchga aylanmog'imiz darkor. Ana shunda har birimiz eng oliy ne'mat atalmish hayotda besamar yashamaganligimizni isbotlagan bo'lamiz.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" , -T., 1997.
2. Karimov I.A. O'zbekiston buyuk kelajak sari - Toshkent , 1998.
3. Barkamol avlod - kelajagimiz poydevori. - T. : Ma'naviyat asoslari.

INTERFAOL USULLARNI QO'LLASH VA O'QUV JARAYONINI TASHKIL ETISHDAGI QIYINCHILIKLAR

Kadirova Gulnoz Obloberdiyevna,

(Navoiy viloyati Karmana tuman 1-umumta'lim maktab

Ingliz tili fani o'qituvchisi)

Dars o'tishning talabalar faolligini oshiruvchi interfaol metodlari ayrim adabiyotlarda noan'anaviy dars o'tish metodlari deb ham ta'riflanadi. Bu metodlardan avvallari ham foydalanilgan, lekin kamroq e'tibor berilgan. Hozirgi paytda butun dunyoda faol interfaol metodlarni qo'llashni dars o'tishning samarali metodi sifatida tan olinib, keng qo'llanilmogda.

Interfaol metodika o'zaro hamkorlikning nihoyatda ko'p usul va turlarini qamrab oladi. Lekin metodik usul qanday bo'lishidan qat'iy nazar, o'quvchi talabalaming tajribalari asosiy ta'lim manbai hisoblanadi. Hamkorlik asosida amalga oshirilayotgan metodlarning asosiy xususiyati shundaki, unda o'quvchi, talaba o'zi uchun nimanidir kashf qiladi.

O'qituvchi yaxshi dars berishning tayyor retseptiga emas, balki interfaol metodlarga asoslangan ta'lim texnologiyasiga ega bo'lishi kerak. U ijodiy hamkorlikda ishlashga va mas'uliyatli qarorlar qabul qilish uchun tayyor turishga o'rgatadi.

Ta'limming interfaol metodlari pedagoglarda:

- darsda o'rganilayotgan mavzuga qiziqish uyg'otishni ta'minlaydi;
- o'quv materialini puxta o'zlashtirish imkonini beradi;
- o'quvchi, talabaning tahliliy fikrlashini rivojlantridi;
- barcha o'quvchi, talabalarni o'quv jarayoniga tortish, faolligini oshirish uchun sharoit yaratadi;
- guruhda ko'ngildagidek ijobji psixologik iqlim, muhit yaratadi.

Dars o'tish metodlari turlicha bo'lib, ulardan ayrimlari quyidagilar:

To'g'ridan-to'g'ri bayon qilish uslubi. Bu model (uslub)da yangi tushunchalar, navbatma-navbat, astasekinlik bilan, mantiqiy izchillikda berib boriladi. Bu uslub ko'proq ma'ruza o'qiganda qo'llaniladi.

Guruhlarda juftlik yoki kichik guruhlarga bo'linib ishlash. Bu uslubda juftlik yoki kichik guruh bilan birgalikda qo'yilgan u yoki bu masalani, ma'lum belgilangan vaqt ichida o'zaro fikr almashish, muloqot qilish orqali echish ko'zda tutiladi.

Intervyu - bir yoki bir necha kishilardan axborot olish uchun aniq maqsadga qaratilgan so'rov (savol - javob) o'tkaziladi.

Modellashtiruvchi amaliy o'yinlar va mashqlar. Bu uslubda talabalar qatnashadi. Modellashtirishda abstrakt uslublardan foydalanib, real voqelikka iloji boricha yaqinlashtiriladi. Bu uslub oson tushunadigan talabalarga qo'l keladi. Modellashtiruvchi o'yinda talabalar o'zları belgilangan rollarni bajaradilar. O'z xattiharakatlari orqali zarur malaka va ko'nikmalami egallashadi.

Referat - baholash nuqtai nazaridan neytral pozitsiyada turgan holda mavzu bo'yicha og'zaki axborot bo'lib, u aniq ob'ektiv, struktura, kitob yoki risolaning mazmunini qisqacha bayon qilish yoki biron mavzu, asar bo'yicha qisqacha doklad tarzida tayyorlanishi mumkin.

Masala yoki mashq yechish. O'tilganlarni nazarini jihatdan yodga tushirib, berilgan topshiriqni bajarish. Nazariy bilimni mustahkamlash va amaliy ko'nikmalarga ega bo'lishga qaratiladi.

Tadqiqot metodi. Bu metoddabiron muammo yoki gi potezaqo'yilib, guruh birgalikdatadqiqot o'tkazadi, mantiqiy xulosachiqariladi, uni ilgari surilgan gi potezabilan taqqoslaydi.

"Aqliv hujum" metodi muayyan muammo yechish uchun talabalar o'rtasiga qo'yiladi. Unda har bir guruh yoki alohida talabalar tomonidan fikr va mulohazalar bildiriladi. Ular solishtiriladi va xulosa chiqariladi.

O'qish jarayonini tashkil etishdagi qiyinchiliklar:

- a) butun o'quv jarayonini tashkil qilishga tegishli;
- b) o'quv materialining ma'lum bir qismiga tegishli bo'lishi mumkin.

Kamchiliklar esa:

- 1) umumiyl xarakterga ega bo'lgan;
- 2) o'quv jarayonidagi individual to'siqlar;
- 3) guruh tufayli kelib chiqqan qiyinchilik;
- 4) dars jarayonini tashkil qilishdagi qiyinchiliklar tufayli kelib chiqqan to'siqlar.

Darsni tashkil qilish bilan bog'liq qiyinchiliklar shovqin, dars paytidagi tanaffus, darsni boshqalar tomonidan buzilishi tufayli kelib chiqishi mumkin.

Dars jarayonida qo'llanishi kerak bo'lgan texnik vositalar, darslik, zarur o'quv qurollari etishmasligi kabilar

ham qiyinchiliklar tug'diradi.

O'qituvchininig o'z fanini puxta bilmasligi, fanga doir yangiliklardan xabardor emasligi, o'zini birorbir aybi bor yoki biror narsa etishmayotganday tutishi ham dars o'tishda qiyinchilik tug'diradi.

Dars o'tishda yuz beradigan turli kamchiliklar natijasida talabalarning o'qishdan ko'ngli soviydi. Bu individual, ruhiy va intellektual qobiliyati darajasiga nisbatan o'zlashtirish darajasini tushib ketishida ifodalanadi.

O'quv jarayonida to'sqinliklar yuz bergenmi yo'qligini quyidagi mezonlar bo'yicha aniqlash mumkin:

- o'zlashtirish ko'rsatkichining pasayishi;
- darsga qatnashish darajasining pasayishi;
- materialni o'zlashtirish uchun ajratilgan vaqtida ulgurmaslik.

Demak, dars jarayonini tashkil qilishda o'qituvchi iloji boricha ana shu kamchiliklar yuz bermasligining oldini olishga harakat qilishi kerak.

Darsda pedagog interfaol metodlami qo'llashi uchun shaxsiy tajriba talab qilinadi. Interfaol metod va ularni qo'llash haqida ko'plab o'quv, uslubiy adabiyotlarni o'qish mumkin. Lekin ularni qo'llash malakasiga esa bevosita ana shu jarayonda o'zi qatnashibgina ega bo'lishi, ko'nikma hosil qilishi mumkin.

TA'LIM - TARBIYAGA E'TIBOR - KELAJAKKA E'TIBOR

Sarvarbek Jumayev Soyibjon o'g'li
O'zMU magistranti.
Madaminbek Ikramov Otobek o'g'li
ADU talabasi.

Mamalakatimizda amalga oshirilayotgan global o`zgarishlar ta`lim va tarbiya sohasiga ham o`zning ta`sirini ko`rsatmoqda. Bu bir tomonidan, global o`zgarishlarni ob`ektiv jarayon sifatida inson hayoti sohalariga ta`sirini holisona o`rganishni taqozo etadi. Ikkinchidan global o`zgarishlar ta`lim - tarbiya jarayonlariga ham o`zining ta`sirini ko`rsatayotganligi sababli uning bilan bog`liq bo`lgan yutuq va muommolarni bilish va tegishli xulosalar chiqarish amaliy ahamiyatga ega. O`zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti Islom Karimov asarlarida e'tibor berilganini e'tirof etish joizdir. Mustaqillik tufayli mamlakatimizda ta`lim - tarbiya sohasi tubdan isloh etildi, "Ta`lim to`g`risida" gi Qonun va "Kadrlar tayyorlash" milliy dasturi qabul qilindi. Bu ta`lim - tarbiyaga qo`yilayotgan yangicha talablarga o`ziga xos javobdir. Shuningdek, ta`lim - tarbiya bilan bog`liq bo`lgan yutuqlar va muammolar Islom Karimovning "Yuksak ma`naviyat - yengilmas kuch" asarida o`z ifodasini topgan ... "Ta`limni tarbiyadan, tarbiyani esa ta`limdan ajratib bo`lmaydi - bu sharqona qarash, sharqona hayot falsafasi" - ta`kidlanadi. Islom Karimovning "Yuksak ma`naviyat - yengilmas kuch" asarida aytliganidek, ... "Shuni unutmaslik kerakki, kelajagimiz poydevori bilim dargohlarida yaratiladi, boshqacha aytganda, xalqimizning ertangi kuni qanday bo`lishi farzandlarimizning bugun qanday ta`lim va tarbiya olishiga bog`liq".

Hozirgi davrda mamalakatimizda ta`lim - tarbiya axborot kommunikatsiya tizimi, internet tarmoqlari va zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan bog`liq yangi imkoniyatlar yaratilib berilmoqda. Ta`limni an`anaviy usullari o`rnida interfaol usullarni qo`llash orqali uni samaradorligiga erishish dolzarb bo`lib turibdi. Innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o`quv jarayonida qo`llashga bo`lgan qiziqish kundan - kunga rivojlanib bormoqda. Bunday bo`lishni sabablaridan biri, shu vaqtgacha an`naviy ta`limda o`quvchilarni faqat tayyor bilimlarni egallashga o`rgatilgan bo`lsa, zamonaviy pedagogik texnologiyalar dars jarayoniga tadbiq etishda esa, ularni egallayotgan bilimlarini o`zları qidirib topishlariga mustaqil o`rganib, taxlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o`zları keltirib chiqarishlariga o`rgatadi.

Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o`quvchi va o`quvchi faoliyatiga yangilik, o`zgarishlar kiritish bo`lib, uni amalga oshirishda asosan interfaol ta`lim metodlaridan to`liq foydalaniлади. Interfaol usullar esa bu jamoa bo`lib fikrlash deb yuritiladi, ya`ni pedagogik ta`sir etish usullarini o`ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va o`quvchilarni kichik guruhlarga bo`lib, birgalikda faoliyat ko`rsatishi orqali amalga oshiriladi. Bunday pedagogik hamkorlik jarayoni o`ziga hos xususiyatlarga ega bo`lib, ularga quyidagilar kiradi:

- o`quvchining dars davomida befarq bo`lmaslikka, mustaqil fikrlash, ijod etish va izlanishga majbur etish ;
- o`quvchilarni o`quv jarayonida fanga va bilim olishga bo`lgan qiziqishlarini doimiy ravishda bo`lishini ta`minlashi ;
- o`quvchining bilimga bo`lgan qiziqishini mustaqil ravishda bajarishi va har bir masalaga ijodiy yondoshgan holda kuchaytirishi .

Albatta, bunday o`zgarishlarning barchasi birinchi prezidentimiz ta`kidlaganidek "Farzanlarimiz bizdan ko`ra kuchli, bilimli, dono va albatta baxtli bo`lishlari shart" shiori ostida olib borilayotgan ishlar sirasiga kiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Karimov I.A. Yuksak ma`naviyat - yengilmas kuch. -T.: "Ma`naviyat", 2008.
2. O`zbekiston Respublikasining "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" - T., 1997
3. O`zbekiston Respublikasining "Ta`lim to`g`risida" gi Qonuni - T., 1997

"JAMIYAT VA TABIAT O'RTASIDAGI MUNOSABATLAR" MAVZUSINI O'QITISHDA ROLLI VA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI

Muminova Fotima Murodjon qizi

Kosonsoy tumani 22-maktab geografiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada tabiat jamiyat munosabatlarining mohiyati va mazmuni, jamiyatni o'rab turgan tabiiy sharoit; ijtimoiy ishlab chiqarishning muayyan tarixiy bosqichlari, tabiat jamiyat munosabatlarini o'qitishda "Bingo o'yini"dan foydalanish usullari keltirilgan.

Kalit so'zlar: Tabiat va jamiyat, tabiiy muhit, geografik muhit, texnogen muhit, atrof-muhit, "Bingo o'yini" metodi.

Inson o'z hayoti davomida ehtiyoji uchun zarur bo'lgan moddiy narsalarning barchasini tabiatdan oladi. U tabiat bilan o'zaro chambarchas bog'langan. Fan texnika rivojlangan sari insonning mehnat qurollari takomillashib boradi. Natijada u o'zini o'rab turgan tabiatning xususiyatlarni o'zgartirib, o'ziga xos "muhit" yaratadi. shuning uchun tabiat va jamiyat munosabatlari haqida gapirganda tabiiy muhit, geografik muhit, atrof-muhit, texnogen muhit kabi tushunchalar qo'llaniladi.

Tabiat bizni o'rab turgan borliq, olam. Tabiat vaqt va fazoda cheksizdir, to'xtovsiz ravishda harakatda, rivojlanishda va o'zgarishda b'ladi. Tabiat ham jamiyatning, moddiy olamning o'ziga xos bir bo'lagidir.

Tabiiy muhit-tabiyy jism va moddalarning nimanidir yoki kimnidir o'rab turuvchi, uning hayotiy faoliyati kechadigan tabiiy sharoit yoki tabiiy sharoitlar mujassamligi. Geografik adabiyotlarda mazkur tushuncha, ko'pincha geografik qobiqning inson va xo'jalik faoliyatini o'rab turgan qismiga nisbatan aytildi.

Geografik muhit-jamiyatni o'rab turgan tabiiy sharoit; ijtimoiy ishlab chiqarishning muayyan tarixiybosqichida tabiatning jamiyat bilan o'zaro ta'sirda bo'ladigan bir qismi. Geografik muhit jamiyat taraqqiyotining doimiy va zaruriy sharoitlaridan biri, u mehnat taqsimotiga va xo'jalik tarmoqlarining joylashishiga faol ta'sir etadi. O'z navbatida jamiyat ham geografik muhitga ta'sir ko'rsatadi. Jamiyat rivojlanib borgani sari geografik muhit doirasi kengayib, o'zgarib boradi.

Texnogen muhit-aholini o'rab turgan atrof-muhitning bir qismi bo'lib, inson tomonidan yaratilgan ob'ektlar, jism va moddalar tushuniladi. Jamiyat rivojlanib borgani sari texnogen muhit takomillashib boradi.

Atrof -muhit - aholini o'rab turgan tabiiy va texnogen muhitni qamrab olgan yashash va mehnat qilish sharoiti.

Jamiyat va tabiat o'rtasidagi ta'sir va munosabatlar makon va zamonda o'zgarib, xilma-xillashib boradi. Inson faoliyati maqsadga to'g'ri yo'naltirilgan bo'lsa, tabiatdan oqilona foydalanish shu joy, hudud, o'lkanish yashnashiga olib kelgan. Aks ta'sir esa, noqulay sharoitning kelib chiqishiga sabab boladi. Insoniyat tarixi davomida uning tabiat bilan bo'lgan munosabati doim o'zgarib murakkablashib borgan.

Tabiat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlar mavzusini o'qitishda "Bingo o'yini" dan foydalanish samarali natija beradi.

"Bingo" o'yini.

(8 daqqaq) Bingo oyhinida katakchalar soni o'quvcilar soni asosida belgilanadi va guruhlarga beriladi hamda guruhdagi har bir o'quvchi uni o'zi to'ldirishi va yozgan javobining tagiga familiyasini yozib hamda keyingi shergiga beradi va ohsha o'quvchi ham to'ldiradi so'ngra keyingi shergiga beradi. O'yin shu tarzda davom etadi. Jadvalni to'ldirish uchun 6 daiqa beriladi.

Arafur	Nikobar	Lakadif
Kashmir	Jammu	Kalkutta
Kochin	Marmagan	Digbay

Javob

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak dars jarayonida qaysi mavzu bo'lishidan qat'iy nazar noan'anaviy usul va an'anaviy usullar bilan hamohang tarzda dars o'tish, o'quvchilarning qaysi usul bo'lishidan qat'iy nazar, fanga qiziqtira olish hamda mavzu yuzasidan o'quvchilarda bilim, ko'nikma va malaka hosil qila olish, DTS talablari asosida dars o'tishni tashkil qila olish kerak bo'ladi yuqoridaqilarni amalga oshirish esa o'qituvchuning ham kasbiy, ham pedagogic mahoratiga bog'liq bo'ladi ya'ni mavzuga mos bo'lgan, o'ziga xos afzalliklarga ega bo'lgan usullarni va shu bilan birga usullarni olib borishda innovatsion vositalardan to'g'ri tanlash kerak bo'ladi.

Gaz koni	Orolning nomi	Orolning nomi
Shtat Nomi	Shtat nomi	Millioner shahar
Dengiz porti	Temir koni	Neft koni

Foydalanilgan adabiyotlar

1. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldag'i PF-4947 sonli Farmoni
2. Soatov A, Qurban niyozov R, Mirakmalov M, Nazaraliyeva E. Materiklar va okeanlar tabiiy geografiyası. O'qituvchilar uchun metodik qo'llanma.T.: "Tafakkur nashriyoti" 2014 yil.
3. Qurban niyozov R. Geografiya o'qitish metodikasi. Geografiya ta'llimi uchun qo'llanma. "Urganch - 2001"

ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI ORQALI BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI INNOVATSION FAOLIYATGA TAYYORLASH

NavDPI magistranti N.M. Akmalova
Ilmiy rahbar: dotsent F.O.Xodjiyeva

Uzluksiz ta'limning asosiy bo`g'ini sifatida oliy ta'lim tizimida o`quv faoliyatini modernizatsiya qilish masalasi bugungi kunda o`z yechimini kutayotgan asosiy masalalardan biri bo`lib qolmoqda. Bu haqda professor J. Yo`ldoshev shunday deydi: "Ta'limdagি sifat va samaradorlikni oshirish faqat ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, takomillashtirish, uzyiylik, uzluksizlikni ta'minlash, o`qituvchi-pedagoglarni innovatsion faoliyatda ishslashda o`quvchi-talabalarning faolligini va ma'suliyatini oshirish bilan bog'lanib qolaveradi" Oliy ta'lim oldida turgan yuqorida muammolarni hal qilishda bo`lg'usi mutaxassislarni innovatsion jarayonlarga tayyorlashda innovatsion ta'limning o'rni muhimdir.

Hozirgi paytda ko'p mamlakatlar, shu jumladan respublikamiz uzluksiz ta'lim tizimida ham turlicha nomlangan zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalaniylmoqda. Bu texnologiyalarning barchasi ma'lum umumiylukka ega bo`lib, ular xususiy jihatlariga binoan tasniflanishi V.S.Kukushin., G.K.Slevko., G.Berdiev kabi ko'plab olimlar tomonidan ko'rsatilgan. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni nazariy jihatdan ilmiy asoslagan olimlar: J.G.Yo`ldoshev, N.Sayidahmedov, O.Tolipov, N.Azizzoxjayeva, A.S.Jo'rayev ishlarida ko`rishimiz mumkin.

Shu bilan bir vaqtida hozirgi paytda amaliyotda bir qator zamonaviy pedagogik texnologiyalardan keng ko'lamda foydalaniylib, bo`lajak pedagog kadrlarni innovatsion faoliyatga tayyorlashda ijobjiy natijalar olinmoqda. Jumladan:

- Individual ta'lim texnologiyasi
- Jamoaviy ta'lim texnologiyasi.
- Ishbilarmenlik yoki rolli o'yin ta'lim texnologiyasi.
- Muammoli ta'lim texnologiyasi.
- Keys-stadi texnologiyasi.
- Axborot ta'lim texnologiyasi.
- Dasturli ta'lim texnologiyasi.
- Integrativ ta'lim texnologiyasi.
- Modulli ta'lim texnologiyasi.
- Mualliflik ta'lim texnologiyalari.
- Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasi.
- Tayanch sxemalaridan foydalaniyl o'qitish texnologiyasi.
- Masofaviy ta'lim texnologiyasi.
- Faol ta'lim texnologiyasi.
- Hamkorlik ta'lim texnologiyasi.
- Tabaqalashtirilgan ta'lim texnologiyasi.

Bu ishlab chiqilgan texnologiyalarni amaliyotda qollash uchun o`qituvchilarining o`zлari zamonaviy bilimga ega bo`lishlari kerek.

Yuqorida nomlari keltirilgan zamonaviy ta'lim texnologiyalari o'qitish jarayoni talablari asosida ta'lim-tarbiya jarayoniga tadbiq qilish orqali o`quv maqsadlariga erishiladi. Ilmiy-tehnika taraqqiyot jadallahashgan davrda o'qitish samaradorligi, asosan, o`quvchi-talabaning o'qitish jarayonidagi o'rni ta'lim jarayoni ob'yekti emas balki, sub'yektiga aylanadi.

Ta'lim-tarbiyada maqsadning amalga oshishi va kafolatlangan natijaga erishish, ham o`qituvchi, ham talaba-o`quvchining hamkorlikdagi faoliyati hamda ular qo'ygan maqsad, tanlangan mazmun, metod, shakl, vositaga, ya'ni texnologiyaga bog'liq.

Individual ta'lim texnologiyasi pedagogik jarayonda pedagogning tahsil oluvchilar bilan o'zaro munosabati, ularning shaxsiy xususiyatlarini hisobga olgan holda quriladi va butun guruh hamda har bir alohida tahsil oluvchining rivoji uchun psixologik-pedagogik muhit yaratiladi. Individuallashtirilgan o'qitishning asosi, tahsil oluvchining individual-pedagogik xususiyatlarini o'rnatish hisoblanadi. Bu texnologiya talabalarga tahsil oluvchining mavjud shaxsiy imkoniyatlarni ro'yogha chiqarishini ta'minlash, zamonaviy o`quv jarayoniga qo'yiladigan jadallahashgan ilmiy-tehnikaviy taraqqiyotdan xabardor bo`lishga erishadi.

Keys-stadi texnologiyasi hodisa yoki vaziyatni oddiy tafsilotidan farqli o'laroq, u o`quv materialini talabalar tomonidan o`zlashtirish uchun ko'maklashuvchi axborotni o'z ichiga oladi, bunga duch kelgan muammoni aniqlash va uning yechim yo'llarini izlash orqali erishiladi. Bu texnologiyani o`zlashtirish

asnosiда bo`lajak pedagoglar ta'lim-tarbiya jarayonidagi duch kelishi mumkin bo`lgan muammolarning yechimini topishga zamin yaratadi.

Shu jihatdan olganda yuqorida keltirilgan har bir ilg'or pedagogik texnologiyalarni ta'lim-tarbiya jarayoniga tadbiq qilish, bo`lajak pedagoglarda kasbiy kompetentlikni rivojlantirish barobarida fanning so`ngi yangiliklari bilan qurollantiradi.

Shuning uchun mutaxassislar tayyorlovchi barcha tizimlar bir tomonidan ulardan uzluksiz o'zgarib turadigan texnika va texnologiya sharoitida zudlik bilan moslashuvni shakllanishiga yo'naltirilishi, ikkinchi tomonidan ular bilimining harakatchanligi, tanqidiy fikrlashuv kasbiy faoliyatida ijodiylik va moslashuvchanlik kabi xislatlarga ega bo'lishiga zamin yaratadi. Bu esa zamонавиу pedagog muhandis, pedagogik innovatsiyalarni ta'lim-tarbiya jarayoniga tadbiq qila olish qobiliyatlarini kamol toptirishga xizmat qiladi. Chunki, ta'limdagi sifat va samaradorlik zamонавиу yondashuvlarga hamda ulardan foydalana bilishga bog'liq bo`lib qoldi.

Bugungi kunda olimlarimiz, amaliyotchi pedagoglarimiz tomonidan pedagogikaning zamонавиу texnologiyalari ishlab chiqilganki bu o`z novbatida "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da belgilangan vazifalarini to`laqonli bajarishga va oily ta'lim jarayoniga tadbiq qilish orqali bo`lajak pedagoglarni pedagogik innovatsiyalarni o`zlashtirib, jamiat tomonidan qo'yiladigan talablarga mos yetuk mutaxassis bo`lishiga imkon beradi.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНОЙ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Нарзуллаева З. Ш.,
(учитель школы № 17 г. Навои)

Современное общество неразрывно связано с процессом информатизации. Одним из приоритетных направлений этого процесса является информатизация образования. С каждым годом возрастает роль аудиовизуальных и интерактивных технологий, они становятся неотъемлемой частью современного учебного процесса. Одной из главных задач на уроке остается формирование у обучающихся прочных знаний, умений и навыков. Ее решению способствуют возможности интерактивной доски, позволяющие сочетать инновационные и традиционные приемы обучения русскому языку. Доска, мел, карточки с заданиями и бумажные плакаты - это составляющие части педагогических технологий, которые были хороши в прошлом. Традиционная школьная меловая доска уже не справляется с новыми функциями. Новое поколение школьников, выросшее на компьютерах и мобильных телефонах, у которого гораздо выше потребность в визуальной информации требуют от учителя другого подхода. Современная школьная доска должна быть интерактивной - к этому выводу приходит каждый, кто сталкивается с все возрастающими требованиями к организации и информационному наполнению процесса школьного обучения. Интерактивные доски на практике оказываются значительно эффективнее традиционных школьных досок или проекторов. За счет того, что материал подается в интерактивном режиме, существенно улучшается коммуникативное взаимодействие с учениками, что позволяет быстрее и эффективнее доводить до них информацию. Соответственно, улучшается качество образования.

Учителя-практики, как показывают наблюдения во время учебной практики, в своей работе для оптимизации учебного процесса на базе новых информационных технологий по-разному применяют компьютер: на уроках, на факультативных занятиях, во внеклассной работе по русскому языку и литературе, в исследовательской работе и как классный руководитель. На наш взгляд, использование интерактивной доски не обязательно на каждом этапе урока, что обусловлено спецификой предмета "русский язык". Учитель в зависимости от темы, типа урока, поставленных целей может обратиться к возможностям интерактивной доски лишь тогда, когда эффективность и целесообразность такой работы очевидна и дает результат. Я применяю компьютер с интерактивной доской на всех этапах процесса обучения. При этом для ребенка интерактивная доска выполняет различные функции: учителя, рабочего инструмента, объекта обучения, игровой среды. Эффективно применение интерактивной доски на этапе объяснения нового материала. Это дает возможность учитывать возрастные и психологические ребенка, позволяя каждому ученику в соответствии с его ведущим каналом восприятия (аудиал, кинестетик, визуал) выбрать ту форму задания, с помощью которой он быстрее и легче овладеет учебным материалом. Теоретический материал параграфа можно представить в виде схем, таблиц. Визуальная информация, самостоятельное составление схемы или заполнение таблицы формирует умение обучающихся анализировать, выделять главное, обобщать, лаконично излагать мысли. Развиваются слуховая, зрительная и моторная виды памяти. С помощью интерактивной доски можно активно вовлекать учащихся в процесс освоения материала, улучшать темп и течение занятия.

Учителя русского языка знают, как сложно дети запоминают словарные слова. В этой работе также помогает интерактивная доска. На экран выводится словарное слово для запоминания правописания, дается его этимология, лексическое значение. Ученики могут составить словосочетания как самостоятельно в тетради, так и на доске, записать однокоренные слова. Оформление словарных слов как гиперссылки позволяет создать словари различных видов: тематический, орфографический, орфоэпический. Работу по созданию страниц в таких словарях поручаю и детям в качестве индивидуального дифференцированного домашнего задания. Это повышает мотивацию к изучению предмета, активность на уроке. Широкие возможности открывает использование интерактивной доски при работе с текстом. Заранее готовлю текст и использую его для разностороннего анализа: лексического, орфографического, пунктуационного. В тексте могут быть пропущены буквы, знаки препинания, которые необходимо вставить, могут быть выделены цветом слова, словосочетания, предложения, на которые надо обратить особое внимание. Удобно выполнять виды грамматического разбора. Возможно, нестандартно представить текст: разный шрифт и цвет букв привлекает внимание обучающихся, развивает орфографическую зоркость. На этапе закрепления изученного демонстрирую вопросы с правильными ответами, открывающими поэтапно. Хороший помощник доска и на уроках

развития речи. Ученик при работе с интерактивной доской не только видит и воспринимает, он переживает эмоции. Наглядная, всегда находящаяся перед глазами информация помогает сосредоточить внимание на ключевых моментах и активно воздействовать зрительную память. На уроках подготовки к сочинению демонстрирую репродукции картин известных художников, осуществляю подбор рабочих материалов (слова, словосочетания). Можно представить богатый дидактический материал при определении признаков стиля речи, основной мысли, при анализе изобразительно-выразительных средств связи предложений в тексте. При наличии в школе Интернета, учитель должен плодотворно воспользоваться им.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для вузов / И.А. Зимняя. - М.: Логос, 2001.
2. Колмогорова С.Е. Интерактивные формы и методы работы // Педагогическая техника. - 2007. - № 2. - С. 18.

TA'LIM MUASSASASIDA FAVQULODDA VAZIYATDA FUQARO MUHOFAZASINI TA'MINLASH BOYICHA TADBIRLARNI REJALASHTIRISH.

Nazarov Tohir Toshpo'lotovich

(BuxDU Harbiy ta'lism fakulteti Maxsus tayyorgarlik sikli o'qituvchisi)

Jo'rabayev Komoldin Komiljon o'g'li

(BuxDU Harbiy ta'lism fakulteti 1-bosqich talabasi)

Ushbu maqolada mamlakatimiz hududida sodir bo'lishi mumkin bo'lган favqulodda vaziyatlar tasnifi va xususiyatlari, talabalarning favqulodda vaziyatlar sodir bo'lгanda harakatlanish rejasi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Favqulodda vaziyat, bino xom-ashyo, xavf-xatar tabiiy, texnogen, texnogen, epidemiy, antropogen, zaharli moddalar, avariya.

Favqulodda vaziyatda fuqaro muhofazasini ta'minlashda rejalashtirish aso-siy omillardan biridir. U maqsadga erishish borasida vaqt, mablag' va ijrochilarni aniqlashtiradi. U sharoitni ilmiy asosda prognoz qilish, har tomonlama tahlil qilish, moddiy va ma'naviy zaxiralarni baholash va talabalarni FV holatida himoya qilishning zamonaviy, nazariy va amaliy tadbirlariga asoslanadi.

Favqulodda vaziyatlar oqibatida ko?riladigan zararlarning oldini olish tadbirlarini quyidagi guruhlarga bo?lish mumkin:

Doimiy o'tkaziladigan tadbirlar. Ular uzoq muddatli prognoz asosida tuziladi:

- barcha talablarini hisobga olgan holda, qurilish-montaj ishlarni olib borish;
- talabalarni xavf-xatar haqida xabardor qilishning ishonchli tizimini yaratish;
- talabalarni shaxsiy himoya vositalari bilan ta'minlash va himoya inshootlarining yetarli zaxirasini tuzish, nurlanish, ximik va bakteriologik kuzatuv ishlarni tashkil etish;
- talabalarni favqulodda vaziyatlar (FV) chog'ida o'zini qanday tutish va faoliyati xususida umumiy o?quvlarni tashkil etish;
- epidemiyaga qarshi va sanitariya-gigiyena tadbirlarini o'tkazish;

FV vaqtib aytib berilgach, ko'rishi kerak bo'lган himoya tadbirlari: prognoz uchun zarur bolgan razvedka va kuzatish tizimini jonlantirib yuborish, talabalarga FV haqida xabar beruvchi sistemani tayyor holga keltirish, iqtisodiy va jamoat hayotini maxsus qoida asosiga qayta qurish, favqulodda holatgacha, yuqori xavfli manbalarni FV holatida neytrallash, ular ishlarni to'xtatib qo'yish, qo'shimcha mustahkamlash yoki demontaj qilish, avariya qutqaruv xizmatini tayyor holatga keltirib qo'yish, qisman evakuatsiya qilish.

Ushbu tadbirlar ro'yxatidan ko'rinish turibdiki, bu zarur tadbirlarni amalga oshirish uchun ko'p yillar kerak bo'ladi, binobarin, uzoq yillik prognoz zarur bo'ladi. Vaholanki, boshqa, zarurati bundan kam bo'limgan tadbirlarni tez va qisqa muddatda bajarish mumkin. Bunday tadbirlar uchun qisqa muddatli prognoz zarurdir.

Rejalashtirishning natijasi sifatida ma'lum hujjat-reja tuziladi. U quyidagi shartlarni o'z ichiga olishi kerak: aniq ko'rsatkichlar (ish turlari, tadbirlar), bu ishlarni bajarish muddati, rejani bajarish uchun zarur zaxiralar (turlari, soni, manbalari) har bir bandni bajaruvchi mutasaddi shaxslarga topshiriqlar, reja bajarilishining borishini nazorat qilish usullari (va sh.o').

Rejaning matn qismi ikki bo'limgan tashkil topgan bo'lishi mumkin: birinchi bo'limga sharoitni baholash natijasida qilingan xulosalar bo'lsa, ikkinchi bo'limini FV vujudga kelganda va xavf tug'dirganda talabalarning xavfsizligini ta'minlash bo'yicha belgilangan tadbirlar tashkil etadi. Ularning asosiyлари quyidagilardir: xabar berish tartibi, razvedka va nazoratni tashkil qilish, qutqaruv va boshqa kechiktirib bo'lmaydigan ishlarni o'tkazish uchun kuch va vositalarni tayyorlash, FV oqibatlarini ogohlantirish va yumshatish tadbirlari, odamlarni va moddiy boyliklarni zdilik bilan himoyalash choralar, tibbiy ta'monot, dozimetrik va kimyoviy nazorat, muassasani avariyasiz to'xtatish tadbirlarini qoilash tartibi, odamlarni himoya qilishni tashkil etish, evakuatsiya qilish tadbirlarini tashkil etish, boshqaruvni tashkil etish, har xil sharoitlarda qutqaruv va boshqa kechiktirib bo'lmaydigan ishlarni olib borish tartibi va navbat, yuqori tashkilotlarga, FV komissiyasiga axborot berish tartibi.

Rejaga turli ma'lumotnomaga va tushuntiruvchi manbalar (chizma, matn) ilova qilib qo'yilishi mumkin. Reja aniq, mazmunan to'liq, qisqa, iqtisodiy jihatdan, maqsadga muvofiq va ob'yeqtning haqiqiy imkoniyatlarini hisobga olgan bo'lishi kerak. Rejaning hayotiyligi kelib chiqishi bo'yicha tabiiy va texnogen Favqulodda vaziyatda fuqaro muhofazasini ta'minlash bo'yicha ishlarni tashkil qilishda muntazam mashq va o'quvlarni jarayonida sinab boriladi.

Fuqaro muhofazasining amaliy mashg'ulotlarmi zamon talablariga mos holda o'tkazish, talabalarni dushman tomonidan qo'llaniladigan zamonaviy qurol vositalaridan, shuningdek, hududimizda kuzatiladigan

tabiiy ofatlar, ishlab chiqarish avariyalari va fojialar oqibatlaridan muhofaza qilish, odamlarda ma'naviy - ijtimoiy va psixologik sifatlarni tarbiyalash, ob'ektlarni uzlucksiz faoliyat ko'rsatishni ta'minlash, qutqaruv va tiklov ishlarini amalgalash oshirish bo'yicha bilimlarini, qobiliyatlarini oshirish imkonini beradi.

Maxsus taktik mashg'ulotning rejasi matn bo'yicha ishlab chiqiladi va talabalar uchun o'quv maqsadlari, mashg'ulotni o'tkazish vaqt, o'quv mashg'ulotiga jalb qilinadigan bo'linmalarning tarkibi, texnikalar soni va sarf bo'lish me'yorni, mashg'ulotning bosqichlari, ularning davomiyligi va o'quv savollari, taktik sharoit, kuchlarni guruhash, boshqarish maskanlarining joylashgan yeri, zamонавиyo qurollari va xodimlarning vazifalarini o'z ichiga oladi. Maxsus taktik mashg'ulotning yaxshi ishlab chiqilgan rejasi va boshqa hujatlari, uning tuyaffaqiyatli o'tishiga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI .

1.O.Qudratov, T.G'aniyev "Favqulodda vaziyatlarda fuqaro muhofazasi". 2."Yangi asr avlodii". Toshkent 2005-yil.

3.M.Q.Oripova, I.R.To'xtayev Fuqaro muhofazasi O'quv uslubiy qo'llanma Buxoro 2006-yil.

INTERAKTIVE MEDIEN UND HEUTIGES BILDUNGSWESEN

Ne'matova N.N.,
(*Navai Bezirk, Qizitepa Region*)

Annotatsiya: Maqola interfaol metodlar va bugungi kun nazariyasining maktab darslarida qo'llanishi, afzallik taraflari yoritib berilgan. Interaktiv metodlar asosida til ko'nikmalarini yanada keng yoritish qoidalari ifodalangan.

Die heutige moderne Gesellschaft fordert dazu auf, im Unterricht neue Unterrichtsmethoden und Hilfsmittel zu benutzen. Die Mehrheit der Schulen hat diese Hilfsmittel schon zur Verfügung Computer, interaktive Tafeln, weiße Tafeln oder Whiteboards, auf die man nicht mehr mit den Kreiden schreibt, sondern mit den Filzstiften und weitere. Die Gesellschaft unterstützt die Innovation im Schulwesen, ja fordert sie sogar. Wenn man heute im Schulwesen arbeiten will, muss man mindestens die Grundlagen der Arbeit mit dem Computer beherrschen. Und wenn man auch mit anderen Geräten arbeiten kann, z.B. mit der interaktiven Tafel, ist das zweifellos ein großer Vorteil. Aber nicht viele Lehrer verwenden diese Hilfsmittel, obwohl die Mehrheit der Schulen sie zur Disposition hat. Viele Lehrer wehren sich die neuen Unterrichtsmethoden zu nutzen, meistens aus mehreren Gründen. Entweder haben sie Angst, etwas Neues zu probieren, oder sie haben ungenügend gute Ideen für neue Unterrichtsmethoden. Die Mehrheit der Lehrer verweigert sich den innovativen Methoden aber wegen ihres Zeitaufwands. Eine Idee bekommen, sich etwas zu überlegen, alle notwendigen Hilfsmittel und Materialien für eine konkrete Unterrichtsstunde vorbereiten, das alles dauert zu viel Zeit. Wenn jeder Lehrer diese anstrengende Vorbereitung bei der Vollzeit-beschäftigung einundzwanzigmal in der Woche machen sollte, bliebe ihm fast keine Freizeit. Aber trotzdem sollten die Lehrer die modernen Unterrichtsmethoden in den Stundenprüfen, mindestens bei einigen Fächern, wenigstens in einigen Stunden, und zwar nicht nur für die Effektivierung des Unterrichts, sondern auch wegen der Abwechslung. Das Fach könnte dann für die Schüler wieder interessant sein. Man kann gerade bei der Fremdsprache beginnen. In einem Fremdsprachenunterricht gibt es viele Möglichkeiten, den Schülern spielerisch und unterhaltend die neuen Kenntnisse zu vermitteln.

Die Schüler wollen nicht den ganzen Tag bewegungslos in den Bänken sitzen, stumpf auf die Tafel starren und dem Lehrer zuhören, der ihnen gar nichts interessantes sagt. Das bringt ihnen überhaupt nichts. Hier und da schreiben sie etwas in ihre Hefte oder sie gehen einmal in der ganzen Stunde zur Tafel. In der übrigen Zeit denken sie an etwas anderes. Man darf sich nicht wundern. Wenn die Unterrichtsstunde langweilig ist, bleibt niemand fünfundvierzig Minuten in der Bank sitzen. Die Lehrer können jederzeit stehen, gehen oder sitzen. Langweilen wir die Schüler nicht mit monotoner Vorlesung, mit klassischer Einschreibung ins Heft oder mit dem Üben immer gleichartiger Übungen. Der Lehrer sollte in ihnen die Phantasie und die Wissbegier wecken. Es gibt viele Möglichkeiten, wie man das erreichen kann.

Eine Grundhaltung wie die oben dargestellte spiegelt sich folgerichtig auch bei Hochschulabsolventen wider. Sehr häufig sind es, wie wir aus einer Vielzahl von Fortbildungsveranstaltungen wissen für uns anfangs doch recht überraschend, gerade schon Referendare, also Berufsanfänger, die Skepsis äußern, bevor sie dabei behilflich sind, die Informations und Könnensdefizite abzubauen, welche die Schule gegenüber dem Homebereich besonders beim Einsatz multimedialer Software aufweist. Von den deutschen Lehrern sind derzeit so Bundes Forschungsminister Rüttgers nur 20 bis 30% freiwillig bereit, sich mit dem Thema Multimedia zu befassen. Daß die Schule zumindest beim Einsatz multimedialer Lernsoftware im Wettbewerb mit dem Homebereich absolut ins Hintertreffen geraten ist, wird nicht nur am Ausstattungsgrad mit Hardware deutlich, sondern auch bei einem Überblick über die entwickelte

Lernsoftware:

Von läblichen Ausnahmen abgesehen, handelt es sich bei den entsprechenden CD ROM Produktionen um sog. Nachmittagssoftware, die bestenfalls in Teilbereichen mit dem schulischen Curriculum kompatibel ist. Sie ist häufig von Hobby informatikern oder Hobbypädagogen verfaßt und weist schwerwiegende Mängel nicht nur in fachlicher, medialer, didaktischer und programmiertechnischer, sondern auch in ethischer, ästhetischer und erzieherischer Hinsicht auf.

Bei der Verteidigung einer praxisorientierten, didaktisch-methodischen Abhandlung zum Sprachenlernen und -lehren mit interaktiven Medien an einer deutschen Universität im Frühjahr 1997 legten einige Mitglieder der Promotions-kommission besonderen Wert auf den exakten Nachweis der größeren Effektivität des Unterrichts mittels der genannten Medien im Vergleich zum etablierten Fremdsprachenunterricht. Eine derartige Forderung folgt zwar einer ehrwürdigen akademischen Tradition, ist aber u. E. derzeit aus mehreren Gründen unproduktiv und wenig hilfreich; denn anstatt erst einmal die Chancen der neuen Medien zu untersuchen und auf die aktuellen, dringen den Anforderungen der Praxis, etwa durch Beratung und Verbesserung der angebotenen Software, zu reagieren, werden erst einmal Bedenken geäußert, vor allem wenn es um die Einführung neuer Techniken geht.

Heute in unserem Land sind wir in einer Situation, in der in einem gesellschaftlich wichtigen Bereich, nämlich beim Computer, Kinder zum Teil eine höhere Kompetenz als ihre Eltern haben. Und oft haben die Älteren noch gar nicht mitbekommen, was für Jugendliche im Umgang mit dem PC schon selbstverständlich ist. Bei allen Unterrichtsformen ist darauf zu achten, daß die Potenzen, die sich aus der multimedialen, meist fächerübergreifen den Konzeption der interaktiven Medien ergeben, für die Entwicklung des fächer übergreifenden, vernetzten Denkens genutzt werden.

Literatur

1. Ammon, U. / Kemper, D. (2011): *Die deutsche Sprache in Russland. Geschichte, Gegenwart, Zukunftsperspektiven*. München
2. Internet recourse. www.DAAD.uz

JADVALLARDAN FOYDALANISH - BOSHLANG'ICH SINFLARDA SO'Z TURKUMLARINI O'RGANISHNING SAMARALI USULI SIFATIDA

Nosirova Fazilat,

Navoiy viloyat Navbahor tuman 9-maktab o'qituvchisi

O'qituvchi o'quvchi ma'naviyatining me'mori. Biz bilamizki, o'qituvchi o'z ijodiy va ilmiy salohiyatidan kelib chiqqan holda darsni turli plakat va ko'rgazmalar bilan boyitishi mumkin. Boshlang'ich ta'limning ona tili darslarida o'quv materiallarni sxemalar va shartli belgilardan iborat ko'rgazmalar, modellar (tayanch signalli konspektlar) asosida ham tashkil etish yaxshi samara beradi. Davr talabidan kelib chiqib jadvallardan kampyuter texnologiyalari vositasida, turli elektron shakllarda taqdim qilish ham mumkin. Ilmiy asosga ko'ra biror narsa yoki tushunchani xotirada saqlab qolish uchun shu narsa yoki tushunchaga oid bo'lgan detalga e'tibor berish tavsiya etiladi. Biror so'zni esda saqlash uchun shu so'zga o'xshash so'zni eslab qolish, biror narsani ko'rib eslab qolish uchun rangi va shakl-shamoyiliga e'tibor berish kabi. Ona tili darslarida foydalanish uchun zaruriy chizma va sxemalar yetarli emas, deya hisoblagan holda 2-sinf ona tili darsligida berilgan so'z turkumlariga doir mavzularini yoritish uchun quyidagi sxemalarni tavsiya qilsa bo'ladi. "Shaxs va narsa nomini bildirgan so'zlar" mavzusi uchun:

T/R	Yoritilgan mavzu	So'rog'i	Ifodalab kelgan so'zlariga misol
1.	Kishilarning ismini bildirgan so'zlar	Kim?	Ishchi, shifokor, otboqar
2.	Narsalarning nomini bildirgan so'zlar	Nima?	Uy, chumchuq, chumoli, ot

1-shakl

Ushbu mavzu o'tilgach o'quvchilaridan bir nechtasini sinf doskasiga chaqirib quyidagi sxemada mavzuni mustahkamlatish mumkin.

t/r	Kim? so'rog'iga javob bo'ladigan so'zlarga misollar	Nima? so'rog'iga javob bo'ladigan so'zlarga misollar
1.	Namuna: sartarosh	Namuna: baliq
2.		

2-shakl

Bu usul oddiy yozib olishdan yaxshiroq samara beradi va tekshirish uchun qulay hisoblanadi. 2-sinf o'quvchilari uchun ot turkumidan yangi nazariy ma'lumot otlardagi ko'plik kategoriyasi hisoblanadi. Birlik va ko'plikni o'rgatishda jadvalidan foydalanish yaxshi samara berishi mumkin. Albatta, bu usuldan to'laligicha barcha mavzularda foydalanish kerak, degan fikrdan mutlaqo yiroqmiz.

T/R	Bitta shaxs yoki narsaning nomi	Ikki yoki undan ortiq narsa yoki shaxs nomi
1.	Namuna: Ona	Namuna: Onalar
2.		

Bilamizki, darslarda turli qiziqarli metodlardan foydalanish o'quvchilarni zeriktirib qo'ymaydi. Unda qiziqish uyg'otadi. Yana shuni aytish mumkinki, chizmalardan, sxemalardan juftliklarda ishlarda, guruhlarda ishslashda foydalansa ham bo'ladi.

Jumladan, mavzular kesimida joy olgan "Shaxs yoki narsaning harakatini bildirgan so'zlar" mavzusini o'tish uchun juftliklarda ishslash usulini tavsiya etamiz. Buning uchun ot+fel shaklidagi jadvalni tavsiya etamiz.

T/R	Shaxs yoki narsaning nomini bildirgan so'zlar	Shaxs yoki narsaning harakatini bildirgan so'zlar
1	O'qituvchi	gapiradi, dars o'tadi, o'qiydi, yozadi, yuradi
2.	O'quvchi	tinglaydi, yozib oladi, o'tiradi, so'zlab beradi

3-shakl

Shuni aytish kerakki, sinfning psixologik xususiyatlardan, ularning faoliik darajasidan kelib chiqqan holda shunga o'xshash jadvallardan ayrim mavzularni o'tish jarayonida foydalansa bo'ladi. Bu mashqlarda berilgan ma'lumotlarni boyitish, kengaytirish o'qituvchining xohishi bilan amalga oshirilishi shart, lekin kengaytirilgan mashqlar darsning maqsadli shakllantirilgan qismlariga halal bermasligi, reglamentdan chiqmasligi, oldindan belgilangan muddatdan ortsagina bo'sh qolgan muddatni to'ldirish uchun kiritilishi maqsadlidir. Aks holda pedagogik maqsadga erishish darajasini bilmaganimiz holda kamaytirib yuborishimiz mumkin. 2-sinf ona tili darsligida sifat turkumini o'rganish uchun, samaradorlikni oshirish uchun aqliy hujum metodini chizma asosida yoritsa bo'ladi. Bu mashqni biz darslikdan tashqari mustahkamlash qismi uchun tavsiya qilamiz. Bunda o'quvchilar fasllarning o'ziga xos jihatlarini sharhlaydilar. Oqibatda ularda fikrlash ko'nikmasi shakllantiriladi, badiiy tafakkuri yuksaladi. Badiiy boy tafakkur egalari bunyodkorlik qobiliyatiga ega bo'lishi shubhasizdir.

T/R	Fasllar nomlari	Fasllarning o'ziga xos belgilari
1.	Bahor	Go'zal, ajoyib, yam-yashil, gulli (bog'), musaffo (osmon), iliq
2.	Yoz	Issiq, shirin (mevalar), ko'm-ko'k bog'lar....
3.	Kuz	Salqin, sariq (yaproqlar), xazonli (yo'llar)
4.	Qish	Sovuq, oppoq (qor), ayozi (kun)

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, ona tili fanidan 1-2-sinf darsliklarida berilgan materiallar amaliy ahamiyatga ega. Jadvallar esa buni o'rganishda juda asqotishi, o'rganish jarayonini tezlashtirishi va osonlashtirishi, ma'lumotlar osonlik bilan bolaning ko'z o'ngida gavdalanishi bilan xarakterlanadi. Shulardan kelib chiqib aytish mumkin: jadvallar o'qituvchi - o'rgatuvchi va o'quvchi ? o'rganuvchining ta'lim jarayonidagi yaxshi yordamchisidir.

QALAMTASVIRDA AUDITORIYA ISHLARIDAN TASHQARI ISHLAR

Usmanov Botir Allaberdiyevich
Guliston davlat universiteti o'qituvchisi,
Yoqubova Ozoda Yoqub qizi
Guliston davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: yoshlarimiz ta'lif-tarbiyasida madaniyatimiz, qadriyatlarimiz, milliy san'atimiz namunalaridan foydalanishning zaruriyati to'g'risida fikr bildirilgan.

Kalit so'zlar: Tasviriy san'at, qalamtasvir, perspektiva, natyurmort.

Ayni paytda yoshlarimizning intellekti, qobiliyati va qiziqishlari, ularning bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish eng dolzarb masalalardan biri. Hususan, hozirda rivojlanib borayotgan tasviriy san'at yo'nalishida tahsil oluvchi istedodli talaba yoshlarning ijod na'munalari tafsinga sazovor. Ularning ijodiy ishlari orasida qalamtasvirda bajarilgan ishlari ham a'lovida e'tiborga loyiq. Sababi, oddiy qalam orqali san'at asari darajasigacha yetkazilgan ishlar kishini hayratga soladi.

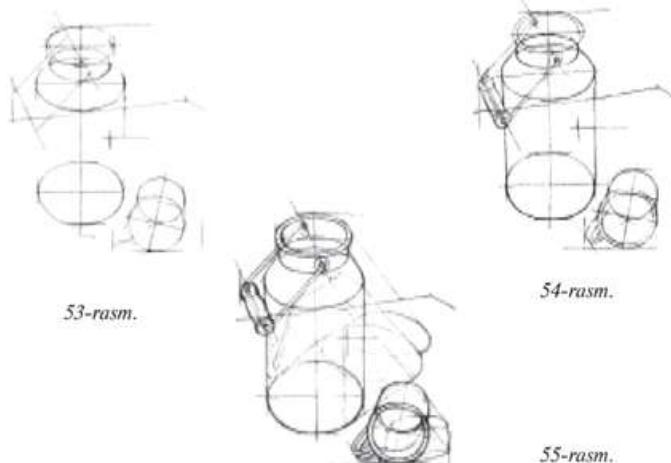
Tasviriy san'at sohasida amaliy jihatdan mahoratni shakllantirish jarayoni naturani hayotiy tasvirlash mashqlari orqali amalga oshiriladi. Bu haqda ko'plab ilmiy maqlolalar, o'quv adabiyotlari va risololar yozilgan bo'lib, qadimgi Uyg'onish davridayoq rassom-ijodkorlar o'zlarining dunyoga mashhur san'at asarlari va metodik izlanishlari orqali o'z fikrlarini bayon etishgan.

Shaklni to'g'ri tasvirlash uchun o'quvchi, avvalambor, uning o'ziga xos tomonlarini aniq tasavvur etishi va ko'rishni o'rganishi kerak. Yosh va boshlovchi rassom uchun bu oson ish emas va doimiy ravishda nazariy hamda amaliy mashg'ulotlarni talab qiladi. Mashhur ijodkorlarning fikriga ko'ra, agarda, rassom bir kun rasm chizishdan to'xtasa, u ikki kun orqaga ketadi. Shuning uchun yosh rassom naturaga qarab, jismlarning haqqoniy rasmini chizishni bir kun ham to'xtatmasligi kerak. Bu esa, uning shakl va hajmni qanday qabul qilishiga, anglab yetishiga bog'liq. Tabiatan barcha narsalar, buyumlar va ularning shaklini insonlar turlicha tasavvur etishadi. Tasviriy san'at janrlaridan hisoblangan "jonsiz tabiat" ma'nosini anglatuvchi natyurmort janri alovida o'ringa ega. Bu janrda turli buyumlar tasvirlanadi, hamda shakllarning o'zaro munosabatlari, tasvirlashda yordamchi chiziqlar o'tkazib ish yuritish usuli, perspektiva qonunlariga asoslanib, mashq bajariladi. O'tilgan mavzularga qiyoslab o'quvchi uyda mustaqil ravishda ko'plab xomaki rasm va qalamchizgilar bajarishi muhim ahamiyatga ega. Chunki auditoriyada bajarilgan har bir vazifa asosida parallel ravishda uyda ishlangan mashqlar o'quvchining o'qituvchi rahbarligida kompozitsiya borasida olgan fazoviy tasavvur, chiziqli konstruktiv tuzilish, yorug'-soya munosabatlari, perspektiva qonuni, nisbatlarni to'g'ri belgilash va ayniqsa, tasvirlash malakalarini rivojlantiradi. Buning uchun uydagi turli shakllarga ega bo'lgan quti, kursi, yashik, bidon, ko'za, choynak, piyola, stakan va boshqa ko'plab uy jihoz va buyumlarini tasvirlash orqali amalga oshirish kerak bo'ladi (1, 2, 3-rasmlar). Bu ishlar qalamtasvir texnikasi orqali mahorat oshirishning eng gulay va foydali

yo'llaridan biridir va albatta bu usul vaqt o'tgan sayin o'zining samaradorligini yo'qotmay boraveradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

15. B.Boymetov. Qalamtasvir.O'quv qo'llanma. -T.: "ILM ZIYO"-2013.
16. R.Xudoyberganov. Kompozitsiya. -T.: 2004.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINI O'QISH MALAKASINI SHAKLLANTIRISH USULLARI

Nosirova Gulsanam

(Navoiy viloyat Qiziltepa tuman 6-maktab o'qituvchisi)

Umumta'lim maktablari boshlang'ich sinflarda o'qish darslari o'z mazmun-mohiyati va maqsad-vazifasiga ko'ra ta'limga tizimida o'zining katta ahamiyatiga egadir. Boshlang'ich ta'limga barcha predmetlarni o'qish faoliyatiziz tasavvur qilib bo'lmaydi. Sababi matnni tushunib, to'g'ri, ravon o'qishni o'rgatish bilan o'qish fani shug'ullanadi.

Bugungi kunda mustaqil taraqqiyot yo'lidan borayotgan mamlakatimizning uzlusiz ta'limga tizimini isloh qilish va takomillashtirish, yangi sifat bosqichiga ko'tarish, unga ilg'or pedagogik texnologiyalarni joriy qilish hamda ta'limga samaradorligini oshirish davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Shu nuqtai nazardan qaraganda boshlang'ich sinf o'quvchilarini yaxshi o'qish malakasini shakllantirish sifatlari va ularni takakomillashtirish muhim vazifaga aylandi. Ya'ni o'quvchining to'g'ri talaffuz qilishi orqali DTS bo'yicha o'zlashtirishlari ko'zda tutilgan bilimlarni o'quv-biluv ko'nikma va malakalarini egallashlariga yo'l ochiladi. O'qish ta'limga insонning avvalo, o'zligimi, qolaversa, olamni anglashga bo'lgan intilishlariga turtki beriladi.

Boshlang'ich ta'limga o'qish darslarida har bir mavzu uchun tanlangan matnlarning janriy rang-barangligiga, poetik mukammalligiga, o'quvchilarning bilim darajasi va yosh xusussiyatlariga mos kelishiga alohida e'tibor qaratiladi.

Ijtimoiy-tarixiy mazmunidagi mavzular Vatanimiz o'tmishi, xalqimiz hayoti, mardonovor kurashi, ulug' siymolar amalga oshirgan ishlari, tarixiy sanalar to'g'risida muayyan tasavvur beriladi. Beruniy, Amir Temur, Alisher Navoiy, Bobur va boshqa ajodolarimiz haqidagi matnlarni shular jumlasidandir. Bu xildagi asarlar o'quvchilarini faqat o'tmish bilan tanishtirib qolmasdan, Vatan oldidagi farzandlik burchi va mas'uliyatini teran anglashga ham yordam beradi. Badiiy asarlarni ifodali o'qishga o'rgatish jarayonida ularni janr xususiyatiga ko'ra o'rganish ahamiyatlidir.

Boshlang'ich o'qish darslari oldiga qo'yilgan didaktik talablar mavjud:

1. O'quvchilarida yaxshi o'qish sifatlari: to'g'ri, tez, ongli, ifodali o'qish malakalarini shakllantirish.
2. O'quvchilarini kitobdan foydalanishga, undan kerakli bilimlarni olishga o'rgatish, kitobga muhabbat yug'onish, ularni oddiy, ularni oddiy kitobxondan chuquqr mulohaza yurituvchi, ijodkor kitobxon darajasiga ko'tarish.
3. O'quvchilarning atrof-muhit haqidagi bilimlarini kngaytirish va boyitish hamda ilmiy dunyoqarashlarni shakllantirish.
4. O'quvchilarini axloqiy-estetik jihatdan yetuk kishilar qilib, mehnatga muhabbat ruhida tarbiyalash.
5. O'quvchilarning bog'lanishli nutqini va adabiy estetik tafakkurini o'stirish.
6. O'quvchilarning xayolot olamini boyitish.

Shuni unutmaslik kerakki, har bir vazifani bajarishning aniq metodik usullari mavjud. Ammo ular boshqalari bilan o'zaro bog'liq holda o'qish darslari va sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlari jarayonida hal qilindi. Yaxhi o'qish sifatlarini egallash maktabda o'qitiladigan barcha predmetlarni muvoffaqiyatli o'zlashtirishni ta'minlaydi. O'qish metodikasi ilmida o'qish malakasini shakllantirish so'zlarni bog'lab o'qish malakasini shakllantirishdan boshlanishi qayd etiladi. So'ngra so'zlar sidirg'a o'qiladi. Ma'lumki, so'zlar ko'rish orqali idrok qilinadi. So'zlarining ma'nosini tog'ri talaffuz qilish orqaligina aniqlash mumkin.

To'g'ri o'qish matndagi so'zlarni tovush jihatdan xatosiz va bir maromda ravon o'qishdir. Adabiy talaffuz me'yorlariga qo'yoladigan barcha talablar o'quvchilarning to'g'ri o'qish ko'nikmalarini shakllantirishga ham taalluqlidir. O'qilganda tovush va so'zlarni tushirib qoldirmay, o'rnnini almashtirmay, yangi tovush qo'shmay, so'z urg'ulariga riosa qilgan holda to'g'ri o'qish sanaladi. O'qituvchi o'quvchilarning so'zlarini to'g'ri talaffuz qilishlariga hamda ma'nosini anglashlariga alohida e'tibor qaratilishi lozim. Ko'p bo'g'inli, tuzilishi jihatidan murakkab hamda oldin eshitilmagan va ma'nosini tushunarsiz so'zlarni izohlash talab etiladi.

Matndan o'qilishi qiyin, tuzilishi murakkab bo'lgan so'zlarni, birikma va gaplarni aniqlash, matnning yaxshi, o'rta va yomon o'qiydigan o'quvchilariga o'qitiladigan qismini oldindan belgilab chiqish zarur. Gaplarni o'qish davomida urg'uni noto'g'ri qo'yib o'qish so'zlarning asl va o'z ma'nosini tushunishga xalal beradi, albatta.

Maktab 4-sinf o'quv materiali hajm jihatdan ancha katta. Shu sababdan o'quvchilarini to'g'ri va ravon, tez va ifodali o'qishga o'ratishda, asar voqealari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlashda turli topshiriqlar asosida tanlab oqishga katta e'tibor beriladi. Badiiy matnlarni mazmuni asosida reja tuziladi, to'liq va qisqartirib, shaxsni

o'zgartirib qayta hikoya qilinadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarni ular faoliyatida zarur bo'ladigan lug'at turlari bilan tanishtirishga alohida e'tibor berish kerak. Chunki turli lug'atlar bilan tanishgan o'quvchi nimani qaerdan izlash kerakligini ham yaxshi biladi. Lug'atlar turli-tuman bo'lgani kabi, ular bilan ishlash usullari ham rang-barangdir. O'quvchilarning lug'at bilan ishlash malakalarini shakllantirish uchun muayyan ish turlari talab etilsa, ularning imlo savodxonligini oshirish uchun tamoman boshqa, so'z boyligini rivojlantirish uchun esa o'ziga xos maxsus mustaqil isho' turlaridan foydalanish talab qilinadi.

INGLIZ TILI DARSALARIDA YANGI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASHNING AHAMIYATI

Nurillayeva Xurshida,

(Navoiy viloyati Navbahor tuman 6-umumta'l'm maktab
Ingliz tili fani o'qituvchisi)

Har qanday davlatda bo`lgani kabi bizning mamlakatimizda ham ta'l'm-tarbiya va maorif masalalariga katta e'tibor qaratilib, bu masala davlat siyosati darajasiga ko`tarilgan. Ta'l'm sohasini yuksaltirish, barkamol avlodga samarali, sifatli hamda zamonaviy bilim berish bugungi kunning dolzarb vozifalaridan biridir. Jahon ta'l'm tizimida mavjud ilg`or tajriba va usullar, yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish hamda har tomonlama yetuk va barkamol yosh avlodni yetishtirishda mustaqil O'zbekiston jahon hamjamiyatidagi o`z o`rnini mustahkamlab bormoqda.

Bugun mamlakatimizda qator qonunlar qabul qilindiki, ularning barchasi ta'l'm tizimini tubdan isloh qilish, yoshlarga chet tili fanini chuqurroq o`rgatish, ta'l'm jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va ta'l'm sifatini yuqori bosqichga ko`tarish kabi masalalarga qaratilgan. Ushbu ustuvor vazifalarni muvaffaqiyatli amalga oshirishda, ta'l'm tizimini tashkil etishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ahamiyati haqida to`xtalib o`tsak. "Pedagogik texnologiya" tushunchasi "an educational technologue" so`zidan olingan bo`lib, "ta'l'm texnologiyasi" degan ma'nonini bildiradi. Pedagogik texnologiya bu -o`qituvchining o`quvchilarga o`qitish vositalari yordamida muayyan sharoitlarda ta'sir ko`rsatishi va bu faoliyat mahsuli sifatida ularda oldindan belgilangan shaxs sifatlarini intensiv shakllantirish jarayonidir. Ushbu tushunchani T.S.Nazarova quyidagicha ta'riflaydi: "Pedagogik texnologiya- ta'l'm- tarbiyadan ko`zlangan maqsadga erishish uchun o`quv jarayonida qo`llaniladigan usullar, vositalar majmuidir."

O`quvchilarga chet tili fanini o`rgatishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va ta'l'm jarayoniga bu texnologiyalarni joriy qilish bugungi kunda yaxshi samara va natija bermoqda. Bugungi kunda yoshlarimiz chet tillarini o`rganib, dunyoning turli mamlakatlari o`z bilimlarini oshirmoqdalar va jahonda joriy qilingan ta'l'm tizimi bilan tanishmoqdalar.

Mustaqillikdan so`ng yoshlar, xususan, malakali yosh kadrlar tayyorlash masalasiga katta ahamiyat va e'tibor qaratilmoqda. Buni birgina ta'l'm sohasida yaratilib berilayotgan shart-sharoit va imkoniyatlar bilan izohlash kifoya. Bugungi yosh avlod chet tillarini o`rganish barobarida chet mamlakatlarning turli sohalarda erishayotgan yutuqlari va tajrbasini puxta o`rganmoqdalar. Chet tillarini bilish imkoniyati yoshlarimizga o`zga mamlakatning tili, urf-odati va madaniyati o`rganish kabi imkoniyatni beradi. Bu esa o`z navbatida, chet tili ta'l'mini sifatli tashkil etishni taqozo qiladi. Bugungi kunda ingliz tili fanini yangi pedagogik texnologiyalar asosida o`qitayotganligi ta'l'm samaradorligini yanada oshirishga olib kelmoqda. Dars jarayonini zamonaviy lingofon xonalarida olib borish, internet tarmoqlari va axborot texnologiyalaridan unumli foydalanish yangi metodikaning bir ko`rinishiga aylanib bormoqda. O`qituvchilar talabalarning og`zaki va yozma nutqi, so`z va lug`at boyligini o`stirib, ularni chet tilida sof va ravon so`zlashga o`rgatayotganligi quvonarli hol, albatta. Mamlakatimizdagи ko`pgina oliv o`quv yurtlarida xorijlik mutaxassislar talabalarga bilim berib, o`z bilim va malakalarini o`qituvchilarimizga o`rgatishmoqda. Respublikamizning ba'zi o`quv yurtlarida jahon standartlariga asoslangan IELTS, TOEFL kabi dasturlar asosida darslar tashkil etilib, ular maxsus kompyuterlashtirilgan xonalarda o`tilmoqda. Darslarda o`zaro suhbat va munozaralar, video taqdimotlar uyuştirilib, bu og`zaki nutq amaliyotini oshirish bilan birga talabalarning ijtimoiy-siyosiy, madaniy va ma'naviy salohiyatini takomillashtirishga xizmat qiladi. Iqtidorli talabalar maxsus grantlar asosida dunyodagi eng mashhur universitetlarda ta'l'm olishmoqda. Ushbu sanab otilgan yutuqlardan quvonsak arziydi.

Bugungi kunda uzlusiz ta'l'm tizimini mazmunan modernizatsiyalash va ta'l'm-tarbiya samaradorligini yangi sifat bosqichiga ko`tarishdan asosiy maqsad yoshlarimizning zamonaviy bilim va kasbga ega bo`lishiga qaratilgan. Bugun barcha davlatlar ta'limga imkon qadar ko`p yangilik kiritishga, uning sifatini oshirishga intilmoqda. Chunki ta'l'm millat ko`zgusi bo`lib, jamiyat va davlatning yuksalib borishini ta'minlovchi, xalqqa yaratuvchanlik, ijodkorlik xususiyatlarini baxshida etuvchi kategoriyadir.

Yoshlarimizning ongi va tafakkurini o`stirish, ularni barkamol avlod darajasiga ko`tarish masalasi eng dolzarb muammolardan biri sanaladi. Chunki yoshlarimiz kelajagimiz poydevoridir. Barkamol avlod o`z bilimi, iqtidori, yuksak salohiyati, o`z kuchi va mehnati bilan Vatanimizning ravnaqiga ulkan hissa qo`shishlariga ishonchimiz komil. Yuqorida aytib o`tganimizdek, davlat ta'l'm tizimidagi mavjud imkoniyatlar, ayniqsa, ingliz tili darslarini o`tishda qo`llanilayotgan eng yangi, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va metodik usullar yoshlarimizni shu sohada keljakda yetuk va malakali kadr bo`lib yetishishlari uchun zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.X.I.Ibragimov.,Sh.A.Abdullayeva.Pedagogika nazariyasi.T.:2008,257-b.
- 2.Назарова Т.С. Педагогическая технология: новый этап эволюции.Т.-1999,16-с.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING INTELLEKTUAL SALOHIYATINI RIVOJLANTIRISH

Ochilova Xurshida

(Navoiy viloyat Karmana tuman 10-maktab o'qituvchisi)

Maktabga borish bolalarning hayotida juda-katta voqeadir. Maktab hayoti bolalarga yangi bir dunyonı ochib beradi, maktab davrida bolalaming asosiy faoliyatları o'zgaradi. Endi bolalarning asosiy faoliyatları, asosiy vazifasi va ijtimoiy burchi o'qish bo'lib qoladi. 6-7 yoshli bolalar uchun yangi faoliyat bo'lgan o'qish ulardan yangi sifat, yangi xususiyatlarga ega bo'lismeni talab etadi. O'qish faoliyatini uchun bolalarda barqaror diqqat, o'tkir zehn, mustaqillik, ishchanlik va bartiblik xislatlari bo'lishi kerak. Bog'chadan maktabga o'tishlari natijasida kattalar bilan bo'lgan munosabatlarida ham birmuncha o'zgarish yuz beradi.

Birinchi sinf o'quvchisi ko'pincha obrazli xotiraga suyanib bilish faoliyatini tashkil etsa ham bu ish xotiraning boshqa turlarini inkor qilmaydi. Aksincha, ta'lim so'z-mantiq xotirasini taqozo etadi. So'z mantiq xotirasining mavjudligi ma'nosini tushunib esda olib qolish jarayornining samaradorligi ortishiga keng imkoniyat yaratadi. Tajribadan ma'lumki, bola ma'nosiz so'zlardan ko'ra ma'nodor tushunchalarini birmuncha tez va mustahkam eslab qolish xususiyatiga ega. Iqtidor -bu inson psixikasining butun umr davomida tizimli rivojlanuvchi sifati bo'lib, insonning boshqa odamlarga nisbatan bir yoki bir necha sohada yuqori natijalarga erishish imkoniga ega ekanligi bilan belgilanadi.

Psixologik lug'atda "iqtidor" tushunchasi quyidagicha ta'riflanadi.

1. Iqtidor bu-faoliyatning muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta'minlaydigan qobiliyatlarining o'ziga xos uyg'unlashuvindir;
2. Iqtidor bu-insonning imkoniyatlari doirasi, faoliyatları darajasi va o'ziga xosligini belgilaydigan umumiyy qobiliyatlar;
3. Iqtidor bu - aqliy potensial, ta'lim olish qobiliyati va bilish imkoniyatlarining bir butun individual xarakteristikasi;
4. Iqtidor bu - tabiat tomonidan in'om etilgan qibiliyatlar, qibiliyatlar tabiiy asoslarining o'ziga xosligi va ularning namoyon bo'lishi darajalari;
5. Iqtidor bu - iste'dodlilik, faoliyatda yuqori natijalarga erishish uchun ichki imkoniyat va sharoitlarning mavjudligi.

Ushbu tavsiflardan kelib chiqqan holda, shuni ta'kidlash mumkinki, iqtidor asosida umumiyy intellektual va insonning bilish imkoniyatlarini belgilaydigan, tabiat tomonidan in'om etilgan qibiliyatlar, biror bir faoliyatda (masalan, ta'lim, ijodiy, kasbiy, ilmiy) muvaffaqiyatga erishishni ta'minlaydigan maxsus qibiliyatlar yotadi.

Umumiyy qobiliyat egalari yuqori intellektual imkoniyatlarga ega bo'lib, muammoning yoki biron-bir masalaning yechimini tezda topishi, faoliyatiga ijodiy yondashishi bilan ajralib turadi. Maxsus qobiliyat egalari esa-biron-bir aniq (masalan, matematika, musiqa, rasm chizish, shaxmat o'ynash, sport) faoliyat turiga qobiliyatni bo'lgan va mana shu faoliyat bilan shug'ullanishni afzal ko'radilar.

Iqtidorli bolalar bu umumiyy va maxsus qibiliyatlarini o'zida mujassam etgan bolalardir. Ular boshqa bolalardan quyidagi belgilari bilan ajralib turadilar: Pedagogik nuqtai nazardan umumiyy va maxsus qobiliyat yoshdavrlarini inobatga olgan holda muhim jihatlarga bog'liq. Erta yosh davrlar maktabgacha va kichik maktab yoshida iqtidor umumiyy hamda universal qobiliyat sifatida ko'rlishi va rivojlanishi mumkin. Vaqt o'tishi bilan bu "umumiyy qobiliyat" o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib ma'lum bir yo'nalishni belgilaydi. Ayni vaqtda bu iqtidor bola tomonidan qay darajada namoyon bo'layotganligiga e'tibor qaratish kerak bo'ladi. Aniq namoyon bo'lgan, ya'ni psixolog, pedagog, ota-onalar tomonidan e'tibor berilgan qobiliyat "aktual", atrofdagilar payqamaydigan qobiliyat "potensial"qobiliyat deyiladi.

Ko'pgina mashhur olimlar, bastakorlar, rassom va yozuvchilar (masalan, yosh V.A.Motsart, F.Galton, I.Mechnikov, K.Gauss, N.Vinner, G.Leybnits, V.Gyugo) erta yoshdayoq o'zlarining qibiliyatlarini namoyon qilganlar. Va aksincha ko'p hollarda bolalikda hech qanday iqtidorga ega bo'limgan bolalar etuklik davrda muvaffaqiyatlarga erishishlari mumkin. Bu aqliy potensialga ko'pincha atrofdagilar e'tibor bermasliklari mumkin. Tabiiyki, har bir holatda iqtidorni payqamaslikning sabablari turlidir. Potensial qobiliyat haqiqatdan ham ma'lum bir vaqtgacha namoyon bo'limgandir. Balki, ota-onalar pedagoglar va kattalar tomonidan bola qalbining nozik harakatlaridagi o'zgarishlarga yetarlicha ahamiyat berilmagandir, intuitiv holda buni payqamagandirlar yoki bilimlari etmagandir. Yoki aksincha, bu narsalarni tushunmaganliklari

sababli boladagi buyuk potensial imkoniyatlarni sezmaganlar va hattoki, bu ijodkorlikni, intellektual tashabbusni negativ xususiyat sifatida qabul qilganlar.

Boshqa, xususiyatlarni esa qadrliroq deb hisoblaganlar, ya'ni, hammamizga shaxsiy tajribamizdan ma'lumki, tirishqoqlik, itoatkorlik, saranjom-sarishtalik kabi xislatlarni fikrlar originalligi, dadillik, harakatlardagi va mulohaza yuritishdagi mustaqillikdan ustun qo'yadigan ota-onalar, o'qituvchilar, olyi o'quv yurtlari professor o'qituvchilari, rahbarlar uchraydi.

Aktual va potensial qobiliyatlar tushunchasining mavjudligi rivojlanishni oldindan prognoz qilish muammosini muhim deb hisoblaydi. Shaxsning qanday sifatlari va xarakter xususiyatlari, fe'l-atvoridagi va faoliyatidagi fazilatlari kattalarga kelajakda bolaning buyuk olim, rassom yoki davlat arbobi bo'lishi mumkinligini aniqlashga yordam beradi. Bu savolga javob topish birmuncha mushkuldir. Psixologlar bolaning kelajagini "bashorat" qilish imkonini beradigan qator qonuniyatlarni belgilab bergenlar, lekin asoslangan prognozlar berishga hali erishilgani yo'q.

Shu bilan birga jahon pedagogika va psixologiyasi sohasidagi tajriba shuni ko'rsatadiki, bolaning imkoniyatlariga ishonchning pedagoglar va ota-onalarning mahoratiga yo'g'rilganligi mo"jizalar sodir etishga qodir. Ba'zi hollarda hayotda insonga tabiat tomonidan berilgan qobiliyatdan ham ko'ra u ana shu xususiyatni qanday rivojlantira olgani muhimdir.

TO'GARAK MASHG'ULOTLARIDA KITOBOXONLIKNI TATBIQ QILISH.

Ostonova Umida Usmonovna

Buxoro viloyati, Kogon tumani, 1-umumta'lim məktəb boshlang'ich sinf o'qituvchisi.

Men Buxoro viloyati, Kogon tumanidagi 1-umumta'lim məktəbida 2-"B" sinfida dars beraman. Biz o'quvchilar bilan haftada 2 kun 30-35 daqiqali "Ifodali o'qish" to'garagini yurityapmiz. To'garak Chorshanba, Payshanba kunlari darsdan so'ng o'tiladi. To'garakka sinf o'quvchilarining barchasi jalb qilingan. 1 dan 5 - mashg'ulotlarda o'zim ertaklar va she'rlar tanladim. Mashg'ulotning birinchi kunida ertakni o'qib, mazmun - mohiyatini o'quvchilarga tushuntirib tegishlicha xulosolasak, ikkinchi kuni aynan shu ertakni sahnalashtiramiz. Sahna ko'rinishida o'quvchilarning o'zları rol bajaradilar. 5 - mashg'lotni o'tib bo'lgandan so'ng o'quvchilarga quydagicha topshiriq berdim. Sizga to'garak mashg'ulotlari yoqdimi? Unday bo'lsa navbatdagi mashg'ulotga sizlar o'zlarizga yoqqan ertaklar va hikoyalarni olib keeling. Buning uchun siz ushbu kitoblarni o'qigan bo'lishingiz lozim. Agar qaysi o'quvchining ertagi qiziq va u o'sha kitobni to'liq o'qigan bo'lsa, biz o'sha ertakni birgalikda o'qiyimiz, sahnalashtiramiz dedim. Shundan so'ng o'quvchilar turli xil ertak, hikoya hattoki she'riy va maqollar to'plamlaridan iborat kitoblar o'qiy boshlashdi. O'quvchilar yod olgan she'rlari va maqollaridan turli xil məktəbda, sinfan tashqari o'tkazilgan tadbirlarga foydalanaman. Agar ular o'qigan asarlarini chin dildan o'qib maqol, she'rlarni astoyidil yod olsalar tadbirlarga turli kutilmagan mehmonlarni taklif qilishni aytgandim. Shu sababli 1-oktyabr kuni "Ustoz va murabbiylar kuni" munosabati o'tkazilgan sinfdan tashqari tadbiriga boks bo'yicha jahon championi Shaxram G'iyosovni, 14-yanvar "Vatan himoyachilari kuni" munosabati bilan o'tkazilgan "O'zbegim o'g'lolnari" nomli tadbirda esa olimpida sovrindori Shahobiddin Zoirovni taklif qildik. Bu uchrasuvlardan o'quvchilar juda xursand bo'ldilar. 22-dekabr kuni o'tkazilgan "Yangi yil sarguzashtlari" nomli musobaqa tadbirida esa ko'p kitob o'qigan, she'r, maqollarni yod olib ifodali aytgan o'quvchilar Qorbobo tomonidan turli xil sovg'alar bilan taqdirlandilar. Bu o'quvchilar o'rtasida sog'lom raqobatni kuchaytirdi.

Ushbu tadbir va mashg'ulotlardan so'ng har bir o'quvchi o'zining shaxsiy kutubxonasi ega bo'lib, kutubxonadan hozirgi kunda 7-8 tadan kitoblarga ega bo'ldilar. Farzandlaridagi kitobga bo'lgan qiziqishlari, mehr-muhabbatlaridan ota-onalar ham xursand. Bu mashg'ulotlar jarayoni Kogon tumanidagi məktəblarga ommalashtirilgan.

Mashg'ulotdan namuna keltiraman.
Mavzu: Ochko'z bo'ri

Mashg'ulot maqsadi: O'quvchilarni ogohlilikka o'rgatish, sabr-qanoat tuyg'ularini shakllantirish.

Mashg'ulot uslubi: suhabat, sahna ko'rinishi.

Jihoz: hayvonlar kiyimi, ertak kitoblari.

Mashg'ulot borishi: tashkiliy qism o'tkaziladi, navbatchi axboroti tinglanadi. Ertakchi bola: Bir bor ekan bir yo'q ekan qadm zamonda bir ochko'z, laqma bo'ri bor ekan. U judayam och qolibdi. Tulkidab qornini to'ydirishni so'rabdi. Ayyor tulki esa bo'rini uzumzorga olib boribdi va bo'kkuncha yeysisni majbur qilibdi. Bo'ri ko'p uzum yeganidan qimirlay olmabdi. Bundan foydalangan ayyor tulki bog'bonni chaqirib bo'rini savalatibdi. Kaltak zarbiga chiday olmagan bo'ri olib qolibdi. Ko'rdizmi bolajonlar bo'ri o'zining laqmaligi, ochko'zligi tufayli halok bo'libdi. Hozirgi kunda ayrim opa-akalarimiz o'zlarining bo'ri singari ochko'zliklari va laqmaliklari tufayli ayyor tulki singari insonlar makriga ishonib go'zal, obod ona vatanimizga qarshi tosh otmoqdalar biz undaylarga qarata ogoh bo'ling, aldanib qolmang bu ishingizning oxiri voy deb qolamiz.

МАКТАБЛАРДА ТАДБИRLARNI SAMARALI TASHKIL ETISH USULLARI

Ostonova Zarnigor Usmonovna

Kogon tuman 1-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada tadbir larni samarali tashkil etish usullari o'rganilib chiqildi va kerakli tavsiyalar berib o'tildi.

Kalit so'zlar : tadbir, maktab, ijodkorlik, konsert, ommaviy tadbirlar, qo'shiq, syujet

Har qanday jamiyatning rivojlanish darajasi uning ta'limg-tarbiyaga bo'lgan e'tiboriga, ta'limg mazmuni va mohiyatiga, ma'naviy-ma'rifiy omillarni teran va mustahkam tayanchiga ega bo'lishiga bog'liq bo'ladi. Zotan, ta'limg va tarbiya jamiyatni rivojlanishi, davlat va millatning kelajagini taminlaydigan, dunyo uzra nufuzini belgilaydigan eng asosiy omil hisoblanadi.

O'zbekiston Mustaqillikning dastlabki kunlaridanoq ushbu haqiqatni o'z taraqqiyot yo'lining bosh mezoni deb biladi. O'zbekiston Respublikasining "Ta'limg to'g'risida"gi Qonuni va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da ta'limg tarbiyaning konstitutsiyaviy va huquqiy asoslari belgilab berildi. Shu asosda ta'limg tizimi qaytadan shakllantirildi, ta'limg barcha sohalarida islohotlar amalga oshirildi. Bugungi kunda ta'limg mazmunini eng ilg'or, rivojlangan mamlakatlar darajasiga ko'tarish ishlari izchil davom ettirilmoqda. Maktablarda o'tkaziladigan "O'zbekiston vatanim manim" konkursi, uning keyingi bosqichlarda ishtirot etish turli tarixiy sanalarga, Mustaqillik va Navruz, Xotira va qadrlash kuni, "Alisbe" bayrami, uchrashuvlar kechalarga tayyorlanadigan kontsert dasturlari tadbirda qatnashuvchilar bilan birga tinglovchi tomoshabinlarni xam estetik extiyojolarini nazarda tutadi. Maktablarda musiqiy ommaviy tadbirlar aniq bir maqsadni ko'zda tutgan holda o'tkaziladi. Aslida mana shunday tadbirlarni o'zini tashkil etishdan maqsad nima? Xuddi mana shu savolga javob negizida musiqiy ommaviy tarbiyani maqsad va vazifalari xam anglashiladi. Chunki maktabning vazifasi faqatgina maxsus o'quv rejasida belgilangan fanlar bo'yicha o'quvchilarga tegishli bilimlar berish bilan ahamiyat kasb etadiki, shu bois ham har qanday ta'limg muassasalarida turli madaniy-ma'rifiy, bayram tadbirlari turli darajadagi ko'rik-tanlovlar o'tkazilishiga jiddiy e'tibor beriladi va ular yoshlar ta'limg tarbiyasida benihoya muhim o'rinn tutadi. Shu maqsaddan kelib chiqib o'quvchilarni iloji boricha ommaviy tarzda turli bayram tadbirlariga jalb etish bilan ularni birinchidan, vaqtlarini mazmunli o'tishi ga, ikkinchidan, san'at va madaniyatning qudratli badiiy-emotsioial ta'siri orqali estetik-axloqiy fazilatlarini shakllanishiga, shu bilan umumiyl dunyoqarashlarini har tomonlama rivojlanishi, badiiy didini o'stirishga erishiladi. Bu faoliyatda qatnashgan o'quvchi-yoshlarni har jihatdan faolligi o'sadi, ona vatanga hayotga mexr-muxabbati oshib boradi. O'quvchilarning barcha konsert chiqishlari ma'lum bir maqsadni o'z oldiga qo'yadi. Maktab o'quvchilari va havaskorlarining madaniy - hayotida quyidagi shakllarni alohida ko'rsatish mumkin.

1. Tarixiy sanalar, xalq qadriyatlariga bag'ishlangan tadbirlar. (Mustaqillik bayrami, 8 - dekabr konstitutsiya kuni. 14- yanvar vatan himoyachilari kuni, 9-may Xotira va qadrlash kuni).
2. Bayramlarga Navro'z, 8-mart xotin - qizlar kuni, 1 - oktyabr - o'qituvchilar kuni, "Savodxonlik" bayramlari;
3. Badiiy havaskolik festivallari, kuni ko'rik tanlovlarga tayyorgarlik;
4. uchrashuv konsertlarga tayyorgarlik va qatnashish;
5. Mavzuli konsertlar ma'ruza konsertlarda chiqish;
6. hisobot konsertlar sifnning yil yakunidagi hisobot konsertlari va badiiy havaskorlik to'garaklarining hisobot konsertlari;

Maktablarda tadbir tashkil qilish o'quvchilarning ijodkorligini, jamoada o'zini tuta olish qobiliyatlarini o'stirishga, rivojlantirishga xizmat qiladi. Men sinfim bilan har bir bayramga atab tadbir tayyorlayman. Bu an'anani sinfim tayyorlov guruhida bo'lganidan boshlaganman, chunki bola tadbirda qancha ko'p ishtirot etsa, jamoa oldida o'zini tutishni, nutqi ravonlikni, uyatchani bo'lmay o'zidagi qobiliyat va intilishni namoyish qilishni o'rganadi nazarimda. Shuning uchun ham sinfim bilan juda ko'p noan'anaviy tadbir va bellashuvlar o'tkazaman. An'anaviy tadbirlar yaxshi, lekin noan'anaviy tadbirlarning ta'siri, unga bo'lgan qiziqishlar ko'proqdir. Shu bois tadbir o'tkazishimdan oldin yaxshilab o'layman: yo biror bir sahna ko'rinishi qo'shaman, yo kompozitsiyali raqlar qo'shaman, yoki biror bir syujet asosida sahnalashtiraman. Boshlang'ich sinflarda tadbirlarni tashkil etishda asosan biror bir syujetdan, ertaklardan foydalansak, o'quvchilarning tadbirlarga qiziqishi ortadi. O'quvchilar o'zlarini mustaqil hech qiyalmasdan berilgan she'r, matnlarni bemalol yodlay oladilar. Yuqori sinf bo'lganlardan so'ng egallagan ko'nikmalari malakaga aylanadi va o'qituvchi rahbarligisiz ham bemalol tadbirlarni o'zlarini tashkillashtira oladilar. Tadbirlarni ko'plab tashkillashtirish keyinchalik o'quvchilarning kasb tanlashlariga ham zamin yaratadi. Shuning uchun maktablarda o'tkaziladigan tadbirlarning saviyasi juda yuqori darajada bo'lishi kerak deb o'layman. Tadbirlarni tashkil etishda o'quvchilarning yoshlarni

,qobiliyatlarini ham inobatga olish kerak.Boshlang`ich sinflarda qo`sish tanlashga alohida e'tabor qaratish lozim,chunki qo`sish bolalarning yoshiga mos tanlanishi lozim.Asosan bolalar qo`sishlaridan foydalansa maqsadga muvofiq bo`ladi.Tadbirlarni qanchalik ko`p tashkillashtirsak,o`quvchilarning (xususan boshlang`ich sinf) maktabga bo`lgan qiziqishlarini orttirgan bo`lamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.ziyonet.uz va uzedu.uz internet resurlari
- 2.@estetik fanlar jurnali
- 3.O`quvvchilar uchun x.b.va "Boshlang`ich ta`lim" telegram kanallari

ONA TILI DARSALARIDA O'QUVCHI FAOLLIGINI OSHIRISH

Qaimova Sanobar Jo'raqulovna,

(Navoiy viloyat Karmana tuman 5-maktab ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi)

Ona tili fani o'quvchilarni erkin fikrlash hamda nutqini to'g'ri ifodalay olishga o'rgatadi. Binobarin, ona tili fanining bosh maqsadi mustaqil fikrlovchi, dunyoqarashi keng, ijodiy va badiiy tafakkurga ega, savodxon shaxsni kamol toptirishdan iboratdir. Shunday ekan, darslarga ilg'or pedagogik texnologiyalarni olib kirish, o'quvchi darsning tinglovchisigina emas, balki faol ishtirokchisiga aylanishi bugungi kunning dolzarb vazifasidir. Bunga esa ona tili ta'limida interfaol metodlardan foydalanish orqali erishish mmkin. Faollik tufayli beriladigan bilim, ko'nikma va malakalar o'quvchining "shaxsiy mulki" ga ko'chadi va u bu bilimlarini tanish-notanish vaziyatlarda ishga solish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Yangi pedagogik texnologiyaning muhim talabi hisoblangan interfaol metodlarda o'quv topshiriqlari bilan ishlash yaxshi natija beradi. O'quv topshirig'i orqali o'quvchi til hodisalarini kuzatadi, izlanadi, taqqoslaydi, umumiylikni aniqlaydi, farqlarini izohlaydi, guruhlaydi, xulosa va hukm chiqaradi, mustaqil tarzda amaliyatga tatbiq etadi. Masalan, "Tasviriy ifoda" mavzusini o'rganishda o'quvchi berilgan topshiriqni tahlil qilib, berilgan tasviriy ifodalarni diqqat bilan o'rganadi, ular ma'nosiga mos keluvchi so'zlarni topib yozadi, ularni o'zaro qiyoslaydi, farqli jihatlarini izohlaydi:

Dala malikasi - makkajo'xori

Mo'yqalam ustasi - rassom

Charm qo'lqop ustasi - bokschi

Aql gimnastikasi - shaxmat ...

O'quvchilardan tasviriy ifodaga mustaqil ravishda ta'rif berish talab etiladi. Berilgan topshiriqni bajarish natijasida o'quvchilar quyidagi umumlashmaga keladilar: ma'lum bir so'zning so'z birikmalari bilan ifodalangan ma'nodoshlariga tasviriy ifoda deyiladi. Tasviriy ifodalar so'z ma'nosini oydinlashtirish, matnni badiiylashtirish, takrorning oldini olish uchun qo'llanadi. Shundan so'ng o'quvchi o'zida hosil bo'lgan umumlashmani darslikda berilgan ta'rif bilan qiyoslab, tahlil qiladi. Chunki interfaol metod har bir ish turning oxirida muayyan xulosaga - to'g'ri va samarali yechimga kelishni talab etadi. Bola o'z-o'zidan bunday yechimga kelmaydi. Bu murakkab jarayon o'quvchi tomonidan bosib o'tiladi.

Hozirgi vaqtida darslarda interfaol metodalarining quyidagi turlari keng qo'llanilmoqda:

1. Tushuntiruvchi metodlar.
2. Muammoli o'qitish metodlari.
3. Rivojlantiruvchi metodalar.
4. Nazorat metodlari.

Bu metodlar asosida tashkil etilgan zamонавиy darslarda o'qituvchi o'zidagi bor imkoniyatdan o'quvchi bilimini shakllantirishda, faollagini oshirishda foydalanishi lozim.

Barchamizga ma'lumki, "Ona tili" darsliklarida o'rganilgan mavzu doirasida berilgan so'zlar asosida gaplar tuzishga mo'ljallangan mashqlar ko'p. Aslida, darslikda ham, o'quv topshirig'ida ham o'quvchilardan mazmunli gaplar tuzish talab etilishi, ular oldiga aniq vazifa qo'yilishi shart. Ona tili darslarida bolalarni mazmundor gaplar tuzishga o'rgatishning qudratli omili - bu tasviriy san'at asarlaridan iborat ko'rsatmalilikdir. Demak, darslarda tasviriy san'at namunasidan foydalanish:

- gap tuzish jarayonini estetik jihatdan boyitadi;
- tuziladigan gaplarning mazmunli va ta'sirchan bo'lishi lozimligiga ishora qiladi;
- o'quvchilarning bir tasviriy san'at asari asosida turli xil mazmundagi gaplarni tuzishga intilishi kichik hajmli matn yaratishda, insho yozishda tayyorgarlik vazifasini bajaradi, pirovard natijada ularni shunday insholarni mazmundorlik va ta'sirchanlik talabi bilan vujudga keltirish malakasi bilan qurollantiradi, yozma ishning bu jihatlariga e'tibor berishni odad tusiga aylantiradi, eng ahamiyatlisi, ta'limdi uzviylikni ta'minlaydi. Jumladan, ot va sifat so'z turkumlarini o'rganishda naturmort rasmlar qo'l keladi. Suratda musavvir narsa-buyumlarning go'zal tomonlarini bo'rttirib tasvirlaydi, shu sabab o'quvchilar e'tiborini ayni shu jihatga qaratish zarur. Harakat tasvirlangan rasmlarni ko'proq fe'l so'z turkumini o'rgatishda ishlatish muhim. O'rining tasvirlarida ot so'z turkumidan tashqari, yordamchi so'zlardan ko'makchilar ortiqroq qo'llanadi. Ona tili ta'limida tasviriy san'at asari asosida har darsda tuziladigan mazmundor gaplar o'quvchining nutq madaniyatini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qilish bilan birga, mashg'ulotlar samaradorligini yanada oshiradi.

O'quvchi-yoshlar savodxonligini yaxshilashda, ularning lug'at boyliklari kengayishida lug'atlar ustida ishlashning ahamiyati juda katta. Ona tili darslarida lug'at ustida ishlash o'quvchilar nutqini o'stirishga, savodxonligini oshirishga, so'z boyligini kengaytirishga qaratiladi. Bugungi kunda ona tili darsliklariga o'quvchilarni

lug'at bilan ishslashga o'rgatuvchi leksikografik mashqlar ham kiritilgani quvonarli holdir. Bu mashqlarni bajarish davomida o'quvchi ona tilining lug'at boyligini o'rganadi, lug'at tarkibidagi so'zlarni to'g'ri yozishga intiladi, yangi-yangi so'zlar bilan tanishadi.

Xullas, o'qituvchi har bir darsini o'ziga xos ijod mahsuli sifatida o'quvchiga taqdim etmog'i va bu bilan ularni shu jarayonning zukko, faol ishtirokchisiga aylantirmog'i lozim. Zero, bu dars orqali bolaga bilim berish bilan birga, uni kamol toptirish, ona tilimizga bo'lgan cheksiz muhabbat ruhida tarbiyalash zarur.

BIRINCHI SINF O'QUVCHILARINING O'QUV FAOLIYATIGA MOSLASHISHIDAGI QIYINCHILIKLAR VA UNI BARTARAF ETISHDA BOSHLANG'ICH SINF O'QITUVCHISINING INNOVATSION FAOLIYATI

Qayumova Gulsanam Axtamovna,
(Navoiy viloyati Zarafshon shahar 12-umumta'lim maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi)

Uzluksiz ta'limga ta'lim-tarbiya jarayoni maktabgacha ta'limga so'ng maktab deb atalmish ulug'dargohda davom ettiriladi. Bu haqda mamlakatimizning birinchi prezidenti Islom Abdug'aniyevich Karimov ham o'zining "YUksak ma'naviyat -yengilmas kuch" asarida "Inson o'z umri davomida qanday yutuq va natijalarga erishmasin, qayerda, qanday lavozimda ishlamasin, maktab dargohida olgan ta'limtarbiysi uning yetuk shaxs va malakali mutaxassis bo'lib shakllanishida ulkan ahamiyatga ega ekani shubhasiz", -degan fikrlari ayni haqiqatdir. Uzluksiz ta'limning poydevori bo'lgan boshlang'ich ta'limga bolalarining eng muhim psixologik jarayonlari va sifatlari tarkib topadigan davr hisoblanadi. Birinchi sinfga qadam qo'ygan murg'ak va bug'ubor bola bolalarcha bitmas-tuganmas orzu-umidlar bilan maktabga ilk qadam qo'yar ekan, uning maktab deb atalmish muqaddas dargohda ko'nikib ketishi, o'yinqaroq bolaligining shirin damlaridan ma'lum bir qismini ta'lim jarayoniga sarflashi jarayonidagi qiyinchiliklarni yengib o'tishi boshlanich sinf o'qituvchisining mahorati va innovatsion faoliyatiga bog'liq.

Birinchi sinfnинг dastlabki o'qish davomida bola aqliy-ruhiy zo'riqish olmasligi uchun bolaning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda o'qituvchi bolaga bilishi kerak bo'lgan materiyalni o'rgatishda interfaol o'yin va metodlardan foydalangan holda darslarni tashkil qilishi bolalarda o'qishga qiziqish uyg'otib maktabga moslashishiga yordam beradi.

Birinchi sinfga kelgan bolalarning aksariyatida (ayniqsa, 6-yoshdan kelgan bo'lsa) miya strukturasi va nerv-psixik jarayonlarining maktabda o'qish uchun to'liq yetilmaganligi, ko'ruv-harakat koordinatsiyasi va kichik motorikaning rivojlanmaganligi, mantiqli fikr mahsuldarligining pastligi, irodaviy jihatlarining shakllanmaganligi bolaning o'qishga moslashishiga qiyinchilik tug'diradi. O'qituvchi o'quvchilarining har birini orqasiga ma'lum bir harfni yopishtirib qo'yadi. Ushbu harflar xona devorlariga ilib qo'yiladi. Ana endi o'quvchilar gapirmasdan o'zlarining orgalariga qanday harf ilinganligini bilmasdan xonaning qaysidir tomonidan o'ziga joy topishi kerak bo'ladi. Bu vazifani bajarish o'zi uchun juda mushkul, biroq bir -biriga yordam berishi mumkin. Gapirmasdan sinfdoshining orqasidagi harfni o'qib qo'lib o'rtog'ini yetaklab kerakli tomoniga olib boradi va o'z navbatida unga ham yordam beradi. Shunday qilib, o'quvchilar o'zlarining joylarini topishlari kerak. Hamma o'z joyini topib oladi degan xulosaga kelingach, navbatma-navbat harflar tekshirib chiqiladi. Agar noto'g'ri turganlar bo'lsa nima uchun noto'g'riliq va uning qayerda bo'lish kerakligi aniqlanadi. Bu jarayonda o'qituvchi o'quvchilarini turli savollar bilan faollashtiradi. Bu birgina o'yinnin g'o'zida bola harflarni tez o'rganish va eslab qolish bilan bir qatorda jamoa bilan birlgilikda harakat qilish, bir-biriga yordam berish kabi do'stona munosabatlar ham shakllanadi. Shuning uchun birinchi sinf o'qituvchisi bolalarni maktabga moslashishi uchun qiziqarli interfaol o'yin va mashqlardan oqilona foydalana olishi maqsadga muvofiq.

V.A.Slastenin tadqiqotlarida o'qituvchining innovatsion faoliyatga bo'lgan qobiliyatlarining asosiy xislatlari belgilab berilgan.

Unga quyidagi xislatlarni taalluqli:

- shaxsning ijodiy-motivatsion yo'nalganligi. Bu - qiziquvchanlik, ijodiy qiziqish, ijodiy yutuqlarga intilish, peshqadamlikka intilish, o'z kamolotiga intilish va boshqalar;
- kreativlik. Bu - xayilot (fantastlik), faraz, qoliplardan holi bo'lish, tavakkal qilish, tanqidiy fikrlesh, baho bera olish qobiliyati, o'zicha mushohada yuritish, refleksiya.

Bundan tashqari, o'qituvchining individual qobiliyatiga ham e'tibor qaratiladi, ya'ni, bu - ijodiy faoliyat sur'ati, shaxsning ijodiy faoliyatdagi ish qobiliyati, qat'iyatlik, o'ziga ishonch, mas'uliyatlilik, halollik, haqiqatgo'ylik, o'zini tuta bilish va boshqalar.

Albatta, bu individual qobiliatlarsiz o'qituvchining innovatsion faoliyatini tasavvur qilib bo'lmaydi.

Yuqorida aytilan fikrlardan hamda bugungi kun talablaridan kelib chiqqan holda birinchi sinf o'quvchilarining o'quv faoliyatiga moslashtirishda boshlang'ich sinf o'qituvchisining innovatsion faoliyati muhim ahamiyat kasb etishi va undan kelib chiqqan holda quyidagi tavsiyalarimni berishni maqsadga muvofiq deb topdim. Ular quyidagicha:

- yosh xususiyatlariga mos interfaol o'yin turini tanlash;
 - interfaol mashqlar va o'yinlardan foydalanishda birinchi sinf o'quvchilarining qiziqishlarini inobatga olish;
 - har bir bolaning imkoniyatlarini rag'batlantirish;
 - innovatsion texnologiya o'quvchi shaxsini shakllantirishga qaratilgan bo'lisi;
 - Interfaol o'yin va mashqlarning vaqt-vaqt bilan yangi turlarini qo'llash;
 - o'quvchini o'quv faoliyatiga moslashishi uchun qulay sharoit va "psixologik himoya" bilan taminlash;
 - o'quv-tarbiya faoliyatini defferentsiyallash;
 - o'quvchini kuchi va imkoniyatlariga ishontirish;
- Xulosa qilib aytganda, uzluksiz ta'limning poydevori bo'lgan boshlang'ich sinfda ta'lim beradigan o'qituvchi -pedagog o'zining innovatsion faoliyatini kengaytirishi va o'z ustida mustaqil ishlashi o'sib kelayotgan yosh avlodni har tomonlama komil inson bo'libshakllantirishga xizmat qiladi.

O'QISH DARSLARIDA O'QUVCHILARNING AQLIY TARBIYASINI SHAKLLANTIRISH

Qurbanova Guljahan,
Navoiy viloyat Navbahor tuman 33-maktab o'qituvchisi

Boshlang'ich sinflarda aqliy tarbiyani shakllantirishda quyidagi metodlardan foydalanish zarur deb hisoblaymiz. Bu esa o'quvchilarnin aqliy tafakkurining shakllanishida muhim o'rinn egallaydi. Kuzatish va nazorat qilish, suhbat va hikoya, tushuntirish, rag'batlantirish va tanbeh berish, ma'qullah, ko'rgazmalilik, namuna ko'rsatish, ishontirish, bahs, munozara kabilalar. Kuzatishlar shundan dalolat beradiki, boshlang'ich sinf o'qituvchilari dars jarayonida yozma ishlardan faqat ona tili darslarida foydalanishadi. Bunday mashg'ulotlar aksariyat hollarda, o'quvchilarning yozma savodxonligini tekshirishga qaratilgan bo'ladi. Vaholanki, "o'qish", boshqa darslarda ham yozma ish turlaridan foydalanish yaxshi natijalarga olib keladi. Yozma ishlar bolalarni mustaqil fikrleshga, dunyoqarashini o'stirishga xizmat qilishi bilan birga, barcha o'quvchilarning mavzu yuzasidan olgan bilimlarini tekshirib ko'rishga imkon beradi. Bo'lim yoki mavzu yakunida yozma ishlar tashkil etilganda o'quvchila darsda olgan bilimlarini mustahkamlaydilar, mavzuga qayta murojaat etish orqali asar haqidagi tasavvurlari yanada teranlashadi, xotirasidan mustahkam joy oladi.

Yozma ishlarni bajarish jarayonida o'quvchilarda Vatanga nisbatan g'urur, muhabbat tuyg'ulari tarbiyalanadi. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi yozma ish uchun o'zi mustaqil holda mavzu tanlashi ham mumkin, albatta, bu mavzular ham shoir asarlaridagi asosiy g'oyalarga qaratilishi lozim. Mavzular quyidagi mazmunda "Men sevgan shoir", "Vatanim kuychisi", "O'zbekiston - vatanim manim", "Men nechun sevaman O'zbekistonni" kabi mavzularda bo'lishi mumkin.

Demak, dars jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarining yozma, ijodiy ishlardan samarali foydalanish aqliy tafakkurining shakllanishida muhim o'rinn tutadi. Yozma ishlar "O'qish" darsida amalga oshiriladigan ishlarning rejasida ko'rsatilishi, uning maqsadi, ularga qo'yiladigan talablar aniq belgilangan bo'lishi lozim. 1. Yuqorida fandan yozma ishlarni uyushtirishdan oldin, o'quvchilar mavzu yuzasidan bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'lislari shart.

2. Yozma ishlarni tashkil qilishda o'quvchilarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari, talablari hisobga olinishi lozim.

3. Yozma ishlarni erkin mavzuda tanlash qoidasiga amal etish zarurki, bunda bola o'z imkoniyatlarini o'zi hisobga oladi.

4. Yozma ish mavzusi o'quvchini o'ziga jalb qila oladigan darajada jarangdor bo'lishi lozim.

5. Mazkur ishlarni amalga oshirishda har bir o'qituvchi, eng avvalo, tashkil qilinadigan darsning mazmunini chuqur o'rganishi, uning natijalariga jiddiy e'tibor berishi va bu bilan o'quvchi shaxsiga ijobiy ta'sir etishga intilmog'i, Vatanga muxabbat, milliy g'urur, Vatan ravnaqi uchun xizmat qilish, qolaversa, ona tabiatni asrash kabi sifatlarni yanada rivojlantirish yo'llarini izlamog'i lozim.

Boshlang'ich sinflarda o'qish darslari ta'lrim va tarbiya ishlarning markaziy qismi hisoblanib, o'quvchilarni bilim, ko'nikma, malakalar bilan qurollantirishda, milliy qadriyatlarimiz haqida tushunchaga ega bo'lislida, axloqiy sifatlarni hosil qilishda muhim ahamiyatga ega. Ma'lumki boshlang'ich sinflarda o'qitiladigan "O'qish" darslari ham umumiy didaktik talablarga javob berishi, jumladan, darsda mavzuning xarakteridan kelib chiqib, xalqimizning boy pedagogik merosiga tayanish, shoir va ijodkorlarimizning asarlaridagi tarbiyaviy g'oyalardan foydalanish imkoniyatlarini izlash lozim.

Dars jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarining dunyoqarashi shakllana boradi, mustaqil fikrleshga o'rganadi, dunyoviy bilimlar bilan tanishadi va ularning uzlusizligi rivojlanib boradi. Har bir darsning muvaffaqiyati uning oldiga qo'ygan maqsadiga bog'liqdir. Qachonki, maqsad aniq va puxta, o'quvchini har taraflama rivojlantirishga qaratilgan bo'lsa, darsning samaradorligi ta'minlanadi. Bugungi kunda pedagogik jarayonining samaradorligini ta'minlash masalasi har qachongidan ham dolzarb muammo hisoblanadi. Bunda boshlang'ich sinf o'qituvchisi pedagogik jarayon oldida quyidagi maqsadlarni qo'ya olishi kerak:

- darsda o'rganilayotgan mavzu xarakteridan kelib chiqqan holda ijodkor ilgari surayotgan g'oyani aynan o'quvchi ongiga etkaza olish yo'llini tanlay bilish;

- dars jarayonida turli didaktik va texnik vositalardan foydalanish ko'nikmasiga ega bo'lish; Bugungi kunda maktablarda sinf-dars shaklidagi mashg'ulotlardan foydalanib kelinmoqda va ularga qo'yilgan talablar ham o'zgarib bormoqda. Darslarni qiziqarli uyushtirish uchun o'qituvchilar yangicha dars turlaridan turli tuman interfaol usul va vositalardan foydalanishlari lozim. Boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'qish darslarida keltirilgan asarlardan, jumladan, AbdullaOripov asarlaridan foydalanganda dars lohasini tuzishda o'quvchining yoshi, individual xususiyati va darsning davomiyligiga alohida e'tibor qaratishi o'quvchilarning bilimlarini

sinash va qiziqishlarini oshirish maqsadida boshqortirma, rebus, o'zin topishmoq kabi dars samaradorliigini oshiruvchi vositalardan foydalanishi lozim. "Boshqotirma" - o'quvchilarning bilimini tekshirib ko'rish, mustahkamlashga imkon yaratadigan didaktik vositadir. Boshqotirmalar o'quvchilar yoshiga mos holda, soddako'rinishdatuzib olinadi. Masalan, AbdullaOri povning 1-sinf "O'qish" kitobidakeltirilgan "Qushcha" she'ri uchun quyidagi boshqotirma tuzish mumkin. Bolalar, mana bu bo'sh katakchalarga undosh harflarni qo'ysangiz, shoirimiz AbdullaOri povning sizgatanish she'rining nomi kelib chiqadi.

Demak, o'qituvchi dars jarayonini yaxshi tashkil qilishi uchun nafaqat bilimli, balki pedagogik mahorat va pedagogik texnologiyani yaxshi egallagan bo'lishi lozim. U o'quvchiga qachon va qanday ta'sir o'tkazishni bilishi, shu bilan birga ozroq kuch sarflab, ko'proq natijaga erishish yo'llarini izlashi lozim.

KITOB O'QISH O'QUVCHILARNING DUNYOQARASHINI KENGAYTIRADI

Rajabova Mohigul To'xtayevna,
Navoiy viloyat Qiziltepa 17-umumta'lim maktab, ARM xodimi

O'zbekiston Respublikasi o'z mustaqilligini yil sayin barqarorlashtirib borar ekan, uning istiqboli bugungi avlodning har tomonlama bilmidon, ma'naviy va jismoniy jihatdan barkamol insonlar bo'lib yetishishlariga bog'liqdir. Eng avvalo, yosh avlodning ilmiy-dunyoviy bilimlar asoslarini puxta egallashi, ularda keng dunyoqarash hamda tafakkur ko'laming hosil bo'lishi va ma'naviy-axloqiy sifatlarning shakllanishi uchun ta'lif-tarbiya ishlarini samarali tashkil etilishiga erishish lozim.

Zero, yurtning porloq istiqbolini yaratish, uning nomini jahonga keng yoyish, ulug? ajdodlar tomonidan yaratilgan milliy - madaniy merosimizni jamiyatga namoyish etish, ularni boyitish,

O'zbekiston Respublikasini rivojlangan mamlakatlar qatoridan joy egallashini ta'minlash, yosh avlodning komil inson bo'lib kamol topishiga bog'liqdir. Har tomonlama barkamol avlodni tarbiyalab, voyaga etkazishda esa zahmatkash o'qituvchi va murabbiylarning mashaqqatli mehnatlari yotadi. Ummu'l'm muktabida o'qitiladigan bir qator o'quv fanlarida badiiy asarlarga ko'p murojaat qilinadi. Masalan, o'qish darslarida yozuvchilar, shoirlarning hayoti va ijodi, ularning asarlari, ona tili va rus tili fanlari darslarida badiiy asarlardan parchalar, gaplar keltiriladi va ularni tahlil etish orqali fan asoslari o'rganiladi hamda shu asosda o'quvchilarga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatiladi. Mehnat ta'limi darslarida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish ishlarining samaradorligini oshirishda ham badiiy asarlardan foydalanish yaxshi natijalarga olib kelishi mumkin.

O'zbekistonning kelajagi va ravnaqi uchun yangi dastur va tadbirlarni ishlab chiqilar ekan, xalqimiz hayotining yanada farovon bo'lishiga hissa qo'shish har bir yurt fuqarosining burchidir.

Ana shu burchlarimizdan biri yoshlarning bilim olishlariga shart-sharoitlar yaratib berishimiz lozim. Buning uchun nima qilmoq kerak, degan savol paydo bo'lishi tabiiy. Eng to'g'ri va oqilona fikr bu o'quvchilarni o'zining qiziqishi va moyilligiga, qobiliyatiga mos bilim olishlariga imkoniyat yaratib berishimiz va mustaqil qaror qabul qila olishi uchun har xil chora-tadbirlarni o'rgatishimiz lozim. Chunki, o'quvchilar badiiy asarlarni mutolaa qilganlarida asar qahramonlarini o'zlarining tasavvurlarida ko'radir. Bo'lib o'tgan voqealarni tahlil qiladilar. Natijada fikrlash doiralari kengayib hayotga real qaray boshlaydilar.

Hamma bolalar ham badiiy asarlarni o'qiyvermaydilar-ku, degan e'tiroz paydo bo'lishi mumkin. Buning uchun esa maktablarda darsdan tashqari tadbirlarni, o'quvchilarning qiziqishiga mos bo'lgan kechalarni tashkillashtirish maqsadga muvofiqdir.

Yoshlarga bilim berish uchun, avvalo, o'qituvchilar izlanuvchan va bilimli bo'lmosg'i darkor. O'qituvchi bir daraxt bo'lsa, o'quvchilar esa uning shohari. Daraxtning ildizlari qanchalik baquvvat bo'lsa, mineral o'g'it, quyosh nuri va suvg'a yetarli darajada to'yingan bo'lsa, uning mevasi shunchalik totli va shifobaxsh bo'ladi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, kelajagimiz buyuk bo'lishi, mamalakatimiing ravnaqi uchun vijdongan harakat qilmog'imiz zarur. O'quvchi yoshlarning har tomonlama barkamol inson bo'lib voyaga yetishlari uchun, avvalo, biz o'qituvchilar bilimli, ma'naviyatli, raqobatbardosh mutaxassis bo'lib shakllanishimiz darkor. Ana shundagina biz ko'zlagan maqsadimizga erishgan bo'lamiz.

BOSHLANG'ICH SINF YOSHIDAGI O'QUVCHILARNI SHAXSINI SHAKLLANISHIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR

Rasulova Mahbuba,
Navoiy viloyat Navbahor tumani 25-maktab o'qutuvchisi

Insonni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash bashariyatning azaliy orzusi bo'lib, ajdodlarimiz ma'rifat va ma'naviyatni qanday qilib yosh avlodlarga o'rgatish, ularni komillikka yetaklash yo'llari, qonun-qoidalalarini izlaganlar. Ana shu izlanishlar natijasida ma'naviy tarbiya asoslari shakllandi. Bugungi kunga kelib, yosh avlodni barkamol inson sifatida tarbiyalashda pedagogika fani ulkan ahamiyat kasb etadi. Tashkil qilingan tarbiyaviy jarayonda jamiyatga, davlatga aynan shu zamон va makonda qanday inson kerakligi nazarda tutiladi. Demak, qo'lga kiritilgan ma'naviy bilim pedagogika fani nazariyasida, xususan, ta'lum-tarbiya maqsadida ham aks etmog'i kerak. Chunki tarbiyaviy jarayon maqsadiga ijtimoiy maqsadlar mos kelgan hollardagina jamiyatda madaniyat, san'at, ma'naviy va moddiy ishlab chiqarish rivojlanadi.

Ma'naviy shakllanishga ta'sir etuvchi ijtimoiy muhit etnik xususiyatlar ta'lum-tarbiyava pedagogik jarayon maqsadlarining birligi bugungi O'zbekistonning jahon miqyosida hurmat qozonishiga sabab bo'lmoqda. Demak, ma'naviy ta'lum-tarbiya maqsadi xalqimizning o'z farzandlarini qanday kishilar bo'lib yetishishlari haqidagi orzu-umidlarining pedagogik in'ikosidir. Kadrlar tayyorlash milliy dasturini amalga oshirishda pedagogika faniga asosiy o'rinni ajratilgani bejiz emas.

Pedagogika mazmunini, tuzilishini tanlash, tamoyillarini ishlab chiqish, yosh avlodning bilimi va ma'naviyatini shakllantiruvchi samarali vositalar, uslublarni qidirib topish eng muhim vazifadir. Milliy va ma'naviy tarbiya tarixida sohibqiron Amir Temur qarashlari alohida o'ren egallaydi. Buyuk sohibqironning hukmronlik yillarda Samarcand, Hirot shaharlarida ilm-fan, madaniyat rivojlanib bordi. Amir Temurning ibratlari, hayotiy pand-nasihatlarining teranligi, ta'sirchanligi uning "Temur tuzuklari" asarida yaqqol namoyon bo'ladi. Bu asarni qadrli xazina, odob-ahloqqa oid beqiyos qo'llanma, deya olamiz. Bola tarbiyasida tarixiy qarashlar muhim rol o'ynaydi. O'zbek mumtoz adabiyotining asoschisi, ma'rifatparvar davlat arbobi Alisher Navoiyning tarbiya borasida bildirgan fikr-mulohazalari bugungi kunda ham dolzarbdir. U o'zining badiiy asarlarida komil inson obrazlarini yaratib, ta'lum-tarbiya to'g'risidagi fikrлarini ifodalagan bo'lsa, ta'lumiyoq qarashlarida esa komil insonni shakllantirish mazmuni, yo'llari, usullarini bayon etadi. Alisher Navoiy yoshlarga chuqur bilim berishda muallimning hamda ustoz-murabbiylarning o'zlarini ham biliqli, tarbiyalri bo'lishi zarurligini uqtiradi. Navoiy bu bilan berilayotgan ma'lumotlarni, munosabatlarni nutq orqali uzatishda nutqning to'g'riligi nutqniring tiniqligi nutqning, uzviyligi nutqning ilmiyligi farzand tarbiyasida nutqdagagi badiiy uslubning shakllanishini ta'minlash va uni shaxs sifatida shakllantirishga katta ahamiyat berib, tarbiyalanuvchini "hayot chirog'i" deb ta'riflaydi.

Ma'naviyatimiz namoyondalaridan yana biri Abdurauf Fitrat barcha ilmli zamondoshlari qatori xalqni ziyoli qilib, hayotni, jamiyatni yangilashga intildi. Fitratning barcha asarlarida ta'lum-tarbiya masalalariga alohida e'tibor beriladi. Fitrat ota-onanining vazifasi o'z farzandlarini yetuk kishilar qilib tarbiyalashdan iboratligi, bunda ayniqsa, tarbiyaning uch turiga:

- jismoniy tarbiya-salomatlik;
- aqliy tarbiya-sog'lom fikrlilik;
- ahloqiy tarbiya-ahloqiy poklikka e'tibor berish kerakligini ta'kidlaydi.

O'zbek xalqi o'z farzandlari uchun ideallarni xalq pedagogikasi, maqol, doston, ertak, qo'shiq, san'at asarlarida etnik xususiyatlar aks ettirgan urf-odatlar an'analar qamrovi ostida tirbiyalaydi. Xalq pedagogikasining muhim ahamiyati shundan iboratki, unda ota-onalarning farzand tarbiyasiga munosabati, oiladagi o'zaro munosabatlari, qariyalar va bolalarga g'amxo'rlik, bolalarni kichik yoshsdan mehnatga o'rgatish bo'yicha o'y-fikrlar aks ettirilgan. Shuning uchun ma'naviy shakllanishida pedagogikadagi qarashlarni chuqur tahlil qilish, ularni bugungi kun talablaridan kelib chiqib, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" ga mos ilmiy asoslash, hayotga tatbiq etish dolzarb masalalardan hisoblanadi. Boshqa fanlar orasida pedagogikaning yetakchilik roli shundan iboratki, u alohida uslubiyatlarga xizmat qiladi, ularni ta'lum maqsadlari, vazifalari va mazmunini belgilash, ta'lum-tarbiya va shaxsni rivojlantirish masalalariga kompleks yondashishni, umumidiktaktik tamoyillar bilan nutq va fikrlash faoliyatini jadallashtiradi. Buning hammasi pedagogik fanlar tizimida markaziy o'rinni egallab turgani bejiz emas. Pedagogikaning maqsadi nafaqat Vatanimiz, balki jahon fani va ma'naviyatiga kirib bora oladigan xalqaro hamjamiyat a'zosi bo'lishga qodir, ma'nani sog'lom, yuksak ahloqqa ega, ma'naviy boy shaxslarni yetkazish hisoblanadi. Bolalarni tarbiyalashda jins tarbiyasi qizlarga xos sharmi-xayoli, iboli, aql-farosatilik fazilatlarini, o'g'il bolalargaadolatparvar, jasur, mardonavor

qilib tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi.

Ko'rinib to'ribdiki, adib va mutafakkirlar yoshlarning ilmli, aqli, sog'lom, Vatan ravnaqi uchun fidoiy bo'lib yetishishlari yo'lida tinmay mehnat qilib, fikr-mulohazalari, qarashlari bilan asarlari orqali ma'naviy ozuqa beradi. Ularning vatanparvarlik, xalqparvarlik, ilm-fan taraqqiyoti haqidagi g'oyalari hozirgi davr uchun ham qimmatlidir. Bugungi kunda pedagogikada ta'lif-tarbiya ma'naviy meros hamda umumbashariy, umuminsoniy qadriyatlar bilan bog'langan holda amalga oshirilmoqda. Zero, har bir millatning o'ziga xos meros va qadriyatlariga suyangan holda tarbiyashunoslik masalalarini kelajak avlodlarga yetkazish barchamizning vazifamizdir.

O'QUVCHILARDA FIKRNI ERKIN BAYON ETISHNI SHAKLLANTIRISH

Ravshanova Dilrabo Xolpulatovna,

(Navoiy viloyat Karmana tuman 5-maktab ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi)

Har tomonlama bir xil shakllangan insonlar bo'limganidek, bolalar ham har xil va har biri har xil munosabat va e'tiborni talab etadi. Bilamizki, har bir bola o'ziga xos psixologiyaga, tushunish darajasi, qiziqish, kirishimlilik darajasi, iqtidori va xotira, ya'ni eslab qolish va fikrni bayon eta olish qobiliyatiga ega. Bir guruhda bir xil ta'lim olayotgan bolalarning har biri har xil o'zlashtirish darajasiga erishadi. Ayni vaqtida ularning o'z ona tillarida so'zlay olish, muloqotga kirisha olish darajasi ham farq qiladi. O'z ona tilimizda fikrimizni erkin va to'g'ri ifodalay olishimiz jamiyat orasida o'z nufuzimiz va o'rнимизни egallashda naqadar muhim ekanligini ta'kidlashimiz lozim.

O'z ona tilida ravon so'zlay oladigan, fikrni erkin ifoda eta olish ko'nikma va malakasi rivojlangan bolaning jamiyat orasida o'z o'rнини topa olish imkoniyati tabiatan tortinchoq, so'zga no'noq, fikrini erkin ifodalay olmaydigan bolaga nisbatan kengroq ekanligi hammamizga ma'lum.

Bolaning o'z ona tilida fikr va tushunchalarini erkin so'zlay olish ko'nikmasining mo'tadil darajada rivojlanmasligiga obyektiv va subyektiv omillar mavjud.

Bola o'rganishni qachon boshlaydi? U ilk savol berishni boshlagan paytdan o'rganishni boshlaydi. O'sha paytdan boshlab bolada atrof-olam va borliq haqidagi ilk savollar tug'iladi va savollarga javobni ota-onadan kutadi. Shu davrda bolaning har bir savoliga javob berish, unga e'tiborli bo'lish, u bilan muloqotdan qochmaslik va aksincha unga qayta savollar bilan murojaat qilish bilan ota-onsa uning kirishimlilik xislatini oshirib, tortinchoqlik vaziyatlariga tushib qolish, bilmaganlarini so'rashdan uyalish xislatlaridan xalos bo'la olish ko'nikmasini shakllantiradi.

Bolada adabiyot va kitobga bo'lgan mehr va qiziqishni shakllantirishga bo'lgan e'tiborning sustligi ham mavjud. Bu jarayonga e'tiborni oshirish yo'lida ustoz va ota-onalar parallel ishtirot etishlari maqsadga muvofiqdir. Hozirgi kunda bolalarda kitob o'qishga bo'lgan qiziqishning va kitobga bo'lgan mehrning sustlashib ketayotganligi borasida ko'p gapirilmoqda. Bolalarimiz badiiy adabiyot bilan qay darajada tanish? Bolaga faqat, kitob o'qi, qabilidagi talab bilan emas, bu masalaga qandaydir ijodkorroq yondashuv o'quvchilarining savodxonlik darajasi, erkin muloqotga kirishish va fikrlarini erkin ifoda etish darajasining, qolaversa ona tilidan bilimi yaxshilanishi va mustahkamlanishi borasida ijobjiy natijalarga olib keladi. Fikrimcha, maktabgacha ta'lim muassasalarida "Uyda o'qish" darslarini o'quv rejasiga kiritish borasida o'ylab ko'rish maqsadga muvofiqdir. Bolaning o'qigan kitobi, hikoya va yoki ertagi mazmuni bilan qiziqish, o'qiganlarini gapirib berishni so'rash, bu borada savollar berish, umuman suhbat qurish, savol-javob va muhokama jarayonini tashkil etish uning muloqotga kirishish darajasini oshiradi, dunyoqarashini shakllantiradi va rivojlanadiradi, so'z boyligini kengaytirib, undagi so'zlashuv uchun mavzular rang-barangligiga erishish, ya'ni suhbat uchun mavzu topa bilish qobiliyatini rivojlanadiradi. Ba'zan, hatto o'z ona tilimizda nimadan so'z boshlashni, nima haqida gapirishni bilmay qolgan vaziyatlarimiz ko'p bo'ladi, bunday holatning ayrim bolalarda doimiy xislatga aylanib qolishi uning indamas, sirli, o'ta tortinchoq, fikrini erkin bayon etolmaydigan bo'lib qolishiga olib keladi.

Yana bir omil maktabgacha ta'lim muassasalarida mashg'ulotlarning ilmiy, amaliy, didaktik va uslubiy jihatdan to'g'ri tashkil etilishi va ustozlar tomonidan berilayotgan bilimning tushunarli, yaxlit, sodda, hayotga bog'langanlik darajasi va qiziqarli ekanligidadir. Mavzuni o'quvchi ongiga yetkazib berishning eng sodda, ravon, tushunarli va jonli usullarini topish, darslarni yangi pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda tashkil etish tarbiyachini nafaqat fanga qiziqtirish, balki ularning fan yuzasidan egallayotgan bilimlarining mustahkam bo'lishini ta'minlaydi va o'z bilimiga ishongan bolaning mustaqil shaxs sifatida kamoliga zamin hozirlaydi.

Jaimyatda o'z o'rнини topgan, erkin fikrlovchi, bilimdon, hech kimdan kam bo'limgan kelajagimiz bo'l mish yoshlarmi shakllantirishga qaratilgan maqsadlarimiz arzimas deb qaraladigan shunday oddiy muloqotlar, ota - ona va o'qituvchi e'tibori, o'qituvchi va bola o'rtasidagi munosabat va ustozning tinimsiz mehnati va ijodi asosida shakllanadi

BOTANIKA DARSLARIIDA ATAMALARNING INGLIZ TILIDAGI NOMLANISHINI O'QITISHDA MASALA VA MASHQLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Ravshanova Go'zal,

(Navoiy viloyati Karmana tuman 8-umumta'l'm maktab
biologiya fani o'qituvchisi)

Birinchi Prezidentimiz I.A. Karimovning 2012 yil 10-dekabrdra "Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari" to'g'risida chiqargan qaroriga asosan hozirgi kunda yurtimizda zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalardan foydalangan holda o'qitishning ilg'or uslublarini joriy etish yo'li bilan o'sib kelayotgan yosh avlodni chet tillarga o'qitish, shu tillarda erkin so'zlasha oladigan mutaxassislarini tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish hamda dunyo axborot resurslaridan keng ko'lamda foydalanishlari, xalqaro hamkorlik va muloqotni rivojlantirishlari uchun shart-sharoit va imkoniyatlar yaratish maqsadida ko'plab chora-tadbirlar olib borilmoqda.

Botanikani o'qitishda masala va mashqlardan foydalanish o'quvchilarni fikr yuritishga yo'llaydi. Masala va mashqlarni yechish orqali mustaqil o'qib o'rganishga, o'z ustida ishlashga fanni o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirishda katta ahamiyatga ega. Hozirgi vaqtida yoshlar o'rtasida ingliz tilini o'rganishga bo'lgan talab oshib bormoqda va bunga kerakli barcha shart-sharoitlar hukumatimiz tomonidan yaratilib berilmoqda. Hab bir fanning o'ziga xos atamalari bo'lgani kabi botanika fanining ham tayanch so'zlar mavjud. Tayanch so'zlar boshqacha qilib aytganda terminlar ham deb aytildi. Termin so'zi lotincha "terminus" so'zidan olingen bo'lib, chegara, chegara belgisi, chek ma'nolarini anglatadi.

Fan-tehnika va boshqa sohaga oid narsa-hodisa haqidagi tushunchani aniq ifodalaydigan, ishlatalish sohasi shu sohalar bilan chegaralangan so'zlar yoki so'z birikmasi atama deb ataladi. Atamalar bir ma'noli bo'lishi ekspressivlik va emotsiyonallikka ega bo'lmashligi kabi belgilari bilan ham umumiste'moldagi so'zlar bilan farqlanadi.

Botanika fanining tayanch so'zlariga asoslanib mavzuni yoritishda ushbu atamalar to'g'risida bat afsil ma'lumot berish ularning fan asoslarini chuqur o'rganishida katta ahamiyat kasb etadi. Atamalar bilan ishlashda o'quvchilarining yosh fiziologik xususiyatlarini, qiziqishlarini inobatga olgan holda turli mashq va topshiriqlardan foydalanish o'quvchilarining mavzuga tegishli atamalarni chuqur o'rganish imkoniyati paydo bo'ladi. Chunki shunchaki darsda aytib o'tilgan atamalar va ularning izohi xotirada uzoq qolmaydi. Mavzuga tegishli tayanch so'zlarini mashq va topshiriqlar yordamida mustahkamlash yaxshi samara beradi.

O'quvchilarining mustaqil, ijodiy va mantiqiy fikr yuritishini rivojlantirish ta'limning talablaridan biridir. Botanika darslarida chet tilidan foydalanish o'quvchilarining o'rganayotgan fan sohasini nafaqat o'z ona tilida balki o'rganayotgan chet tilida ham kelgusida ish yurita olish imkoniyatiga ega bo'ladir.

Botanika darslarida atamalarni o'rganishda bir qancha topshiriq va mashqlardan fodalanish mumkin, jumladan, "Pantomima", "Tavakkal qilish", "Telefon", "Kubik", "Xotirani mustahkamlovchi o'yin" va boshqalarini.

Tavakkal qilish. O'qituvchi doskaga mavzu o'tib tugatilgach, quyidagilarni yozishi mumkin: 100, 200, 300;

Masalan: Birinchi guruh bir mavzuni 100 ni tanlaydi. O'qituvchi savol beradi: "O'simlik hujayrasiga xos bo'lgan organoidni inglizchadagi nomlanishini aytin" agar komanda to'g'ri javob bersa, 100 ballni qo'lga kiritadi; xato javob bersa 100 ballni yo'qotadi. Agar 300 ballik savolni tanlansa savol ham murakkablashadi. Telefon. O'qituvchi sinfni uch guruhga ajratadi. Birinchi turgan o'quvchiga qog'ozda atamanining inglizcha nomi yozib beriladi. Oxirgi o'quvchigacha atamanining nomi to'g'ri yetib borishi hamda uning izohini to'g'ri aytib berishi kerak bo'ladi. Hamma atamalar oldin darsda o'tilgan bo'lishi kerak. Bu usul o'quvchilarining lug'at boyligini oshiradi.

Kubik. (Kubik) usuli har tomonlama fikrlash, tasavvur qilish, tafakkur qilish, ko'rsatish, faollikni oshirishga qulay bo'lganligi bilan ham ajralib turadi. Bu usuldan foydalanish 2 xil ko'rinishda bo'lishi mumkin: 1-usul. Qog'ozdan kubik yasab olti tomoniga atamalar yozib qo'yiladi, tashlangan kubik qaysi tomoniga tushsa, o'sha atamanining inglizcha nomlanishini va izohini tushuntirib beriladi. Bu usulni o'tkazishdan oldin barcha atamalarning inglizcha, ruscha nomlanishi vatman qog'ozga yozib qo'yiladi. Bir necha kubik (2-3) ishlatalish ham mumkin.

2-usul. Qog'ozdan kubik yasab tomonlariga: Buni izohlang! Buni tasvirlang! Buni taqqoslang! kabi shartlar yozilishi mumkin.

Xotirani mustakamlovchi o'yin. Bir o'quvchi bitta atamani aytadi, boshqa o'quvchi shu atamaning inglizcha nomini qo'shib aytib, o'zi ham bitta atamani aytadi. Shu tariqa davom etadi. Masalan: 1-o'quvchi: Barg. 2-o'quvchi: Barg-leaf, poya; 3-o'quvchi: Barg - leaf, poya - stem;

Qaysi o'quvchi so'z qo'sha olmasa yoki xatoga yo'l qo'ysa o'yinni tark etadi.

Botanika darslarida atamalarning ingliz tilidagi nomi bilan qo'shib o'rgatib borish o'quvchilarni fanga bo'lgan qiziqishini oshirish bilan bir qatorda darsda do'stona muhit yaratishga, dunyoqarashini kengaytirishda va o'quvchilarni bir-birlariga yaqinlashtirishda o'ziga xos ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'. Pratov, A. To'xtayev, F. Azimova "Botanika" (5-sinf uchun darslik) T."O'zbekiston" 2015.
2. M.M. Ahmedova, A.M. Mahmedov, N.A. Husanova "Inglizcha-o'zbekcha-ruscha botanika atamalar lug'ati" T. "O'zbekiston" 2003.

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ЖАРАЁНИГА ИННОВАТИВ ЁНДАШПУВ

Рахматова Нафиса Мехридиновна,
(Навоий вилоят Қизилтепа туман 14-МТТ тарбиячиси)

Мультимедиа технологиясининг асосий мазмуни - компьютерли таълимдир. Машгулоти эса, компьютерли машгулотдир. Демак, мультимедиа технологияси компьютердан фойдаланиб, машгулот ўтказишга мўлжалланган .Мультимедиа технологиясини мактабгача таълим муассасаларининг таълим жараённида татбиқ этиш ва унга педагогик ишлов бериш асосида, таълим беришнинг барча талабларига мос келадиган (жавоб берадиган) таълим жараёнини тўла-тўкис амалга оширадиган мультимедиали педагогик (компьютер) технология сифатида шакллантириш мумкин.

Маълумки, педагогик технологиянинг ўзига мос ва хос элементбўлади. Агар шу элементлар тарбияланувчиларга тўла шакллантирилган бўлса, педагогик технология тўла шаклланган ҳисобланади.

Педагогик технологиянинг - "таълим-тарбия жараёнини илгор воситалар, услублар, техник воситалар, усулларга таяниб такомиллаштириш тизими" мазмунидаги таърифидан келиб чиқиб, мультимедиа технологиянинг компонентларига қўйидагиларни киритиш мумкин:

- * назарий ва амалий асослари.
- * педагогик-психологик жиҳатлари.
- * техник ва дидактик воситалари.
- * таълим-тарбия бериш услуби?ти.
- * тарбияланувчиларнинг олган билимларини баҳолаш мезони.
- * таълим манбалари.

Таълимда ахборот технологияси моддий маҳсулотлар ишлаб чиқариш технологиясига ўхшаш, маълумотлар ёки бошлангич ахборотни йиғиш, маълмотларни қайта ишлаш ва сернатижа ахборот олиш-сернатижа ахборот асосида қарорлар қабул қилиш учун фойдаланувчига узатиш жараёнидан иборат.

Хозирги вақта ахборот технологиялари тезкорлик билан ривожланиб замонавий мультимедиа технологияларига айланди. Шу боисдан, уйнлаб йўналишлар ва соҳаларга татбиқ этилиб келинмоқда. Таълим жараённига эса мультимедиа технологиялари 1990 йиллардан бошлаб кириб келди. мультимедиа технологиясининг бир нечта таърифлари мавжуд бўлиб, шулардан бирини келтирамиз: Мультимедиа технологияси-информатиканинг дастурий ва техниковий воситалари асосида аудио, видео, матн, графика ва анимация (объектларнинг фазодаги ҳаракати) самаралари асосида ўқув материалларини етказиб беришнинг мужассамлашган кўринишидаги технологиясидир. Бу ерда шуни таъкидлаш керакки, мультимедиа ахборот(материал) шакллантирилиши учун камидан унинг учта элементи (нутқ, тасвир ва анимация) қатнашиши шарт. Масалан, радиоэшиттирища бериладиган ахборотни бир ўзи ёки телекўрсатувларда кўрсатиладиган овозсиз тасвирларнинг (ахборот ни) бир ўзи мультимедиа бўла олмайди.

Мактабгача таълим муассасаларда мультимедиа технологиясининг туб мазмуни-мультимедиали компьютер таълимни амалга оширишдан иборат.

Мактабгача таълим муассасаларда мультимедиа технологиясининг таълим соҳасидаги асосий ва етакчи ташкилий шакли - компьютерли машгулотдир. Ушбу технология бўйича машгулотлар 30 дақиқа давомида, компьютерлардан фойдаланиб олиб борилгани учун, ўртада 15 дақиқадан сўнг 5-10 дақиқали ўрганиладиган материалга тегишли ўйин машгулоти ёки суҳбат, савол-жавоб ўтказилади. Шундан кейин, яна машгулотнинг 15 дақиқаси давом эттирилади.

Мактабгача таълим муассасаларнинг таълим-тарбия жараёнига компьютерлардан фойдаланишининг афзаллик томонларидан бири шундан иборатки, болалар компьютерда ишлашни тўла ўрганиб олганларидан кейин, ундан 15 дақиқа давомида мустақил равишда материалларни ўрганишлари мумкин. Компьютернинг "бағри кенг" ва "тоқатли, сабрлидир". Бола хато қилган тақдирда ҳам, хатони ўзи тузатгунга қадар, ҳеч ким унга танбеҳ бермайди. Мультимедиа технологиясида таълим ва тарбияни машгулот шаклидан ташқари, ўйин шаклида (компьютерли ўйинлар), экскурсия, саёҳат, амалий машгулот шаклида (экологик таълим), масофали мuloқot шаклида олиб бориш мумкин.

Мактабгача таълим муассасаларда таълим жараёнига татбиқ этиладиган мультимедиа технологияси анъанавий услубларга нисбатан маътум бир афзаликларга эга. Жумладан:

- болаларнинг фикрлаш қобилиятини ўстиради;
- бола бир вақтнинг ўзида ҳам кўради, ҳам эшигади (миянинг ўнг ва чап ярим шарлари бир вақтда фаоллик кўрсатади);
- анъанавий усулга нисбатан болаларга ўргатиладиган материалларнинг ҳажми ортади;
- машгулотларнинг самарадорлиги ошади;
- МТМ болаларининг компьютер саводхонликларини шакллантиришга ёрдам беради;
- болалар машгулотда толиқиб қолмасликлари учун дидактик материалларни анимациялар орқали кўрсатиш имконияти мавжуд;
- ўрганилаётган материалларни кичик лавҳаларга ажратган ҳолда намойиш этиш ёки қайта намойиш этиш мумкин.

Мактабгача таълим муассасаларда мультимедиа технологиясидан фойдаланишининг ўзига хос хусусиятлари мавжуд, бу хусусиятларни ўрганиш технологияларни жорий этиш жараёнида болаларнинг ёшларини ҳисобга олиш ва дидактик материалларни уларга мос танлаш, таълим жараёнида педагогик ва психологик таъсир этиш усулларини ўрганиш ва жорий этиш бугунги куннинг долзарб вазифаларидан бири ҳисобланади .

BOSHLANG'ICH SINF MASHG'ULOTLARIDA AKTNING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI

Raxmonova Xursand Raxmonovna,
(Navoiy viloyati Zarafshon shahar 12-umumta'lim maktab
boslang'ich sinf o'qituvchisi)

Ta'lim va tarbiya jarayonlari o'z-o'zidan insонни rivojlantirmaydi, balki ular faoliyatli shaklga ega bo'lganida rivojlantira oladi. O'quvchi rivojlanishi uchun uning faoliyatini tashkil etish zarur. O'quv materialini passiv idrok etishda rivojlanish sodir bo'lmaydi. Misol uchun, bola kitobni qanchalik ko'p varaqlamasin, o'zi harflarni eslab qolmasa, ulardan so'z tuzishni o'rgana olmaydi -unda hech qanday o'qish ko'nikmasi shakllanmaydi. Bolaning aynan o'z harakatlari kelajakda uning qobiliyati shakllanishining asosi bo'lib qolishi mumkin.

Demak, ta'limga vazifasi bolani harakatlarga chorlovchi sharoitlarni tashkil etishdan iborat bo'ladi. Boshqacha aytganda, o'qituvchilar har bir o'quvchida turli sharoitlarda o'z yo'lini topa olishiga imkon beruvchi harakatlar individual vositalari va usullarini shakllantirishga yordam beruvchi maxsus o'quv sharoitlarini yaratishlari zarur.

Boslang'ich sinflar o'qituvchilari mana shunday o'quv vaziyatlari majmuini yaratish ustida ishlamoqdalar. Bu holat ko'zlangan natijalarga erishish texnologiyasining muhim masalalaridan biri hisoblanadi. Kichik yoshdagi o'quvchilarning diqqatlari mustahkam emas, ular ko'pincha diqqatlarini bir faoliyat turidan ikkinchisiga qaratishni bilmaydilar. Biroq o'quvchining o'ziga doskada har qanday obyektni, geometrik shakllar, yozuvlarni bajarish, rangi, kattaligi, shaklini o'zgartirish imkoniyati berilganda diqqati kuchayadi. Masalan, matematika darsida kompyuter vositalari, interfaol doskadan foydalanilishi bilan bolalarning qiziqishlari ortishi kuzatiladi va shu bilan birga, darsning jadalligi oshadi. Barcha o'quvchilar dars jarayoniga jalb qilinadilar. Material hajmining ko'pligi bolalarni qiynamaydi, balki faoliyat o'yin shakli metodikasi bo'yicha faol o'qishga imkon beradi. Bu juda muhim omil, chunki olti-to'qqiz yoshli bolaning faol faoliyat turi o'yin hisoblanadi.

Interfaol doska - matematika faniga o'qitish jarayonini ko'rgazmali, yorqin, chaqqon qiluvchi juda qulay uskunadir. Ta'lim jarayonini jadallashtirish boslang'ich maktab o'quvchilari uchun muhim hisoblanadi.

Olimlarning ta'kidlashicha ta'limga sohasida qo'llaniladigan AKT vositalaridan foydalanish quyidagi masalalarni amalga oshirishni o'z maqsadi qilib qo'yishi kerak: o'quvchilarning fikrleshchlari tizimliligini ta'minlash va rivojlantirish; bilim olish, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish hamda mustahkamlashda o'quvchining idrok etish faoliyati barcha turlarini qo'llab-quvvatlash; ta'limga jarayoni yaxlitligini saqlab qolgan holda o'quv jarayonini individuallashtirish tamoyilini a malga oshirish.

Zamonaviy o'qituvchining jamiatni axborotlashtirish sharoitida ishlashga tayyorligini belgilab beradigan quyidagi axborot-kommunikativ salohiyatlar muhim hisoblanadi:

- kasbiy vazifalarni informatikaning zamonaviy vositalari va metodlarini axborotkommunikativ texnologiyalardan foydalangan holda bajara olish malakasi;
- kasbiy faoliyatda axborot-kommunikativ texnologiyalardan foydalanish borasida tayyorgarlik darajasini real aks ettiruvchi, shakllanib ulgurgan shaxsiy sifatlari;
- vaziyatni to'g'ri baholash va pedagogik faoliyatda axborot-kommunikativ texnologiyalardan foydalangan holda samarali qarorlar qabul qila oladigan predmet -maxsus bilimlarni tashkil etish imkoniyatiga ega bo'lish.

AKT ta'limga vositalarini qator ko'rsatkichlari bo'yicha turlarga ajratish mumkin:

1. Hal qilinadigan pedagogik masalalar bo'yicha:

- tayanch tayyorgarlikni ta'minlovchi vositalar (elektron darsliklar, ta'limga tizimlari, bilimlarini nazorat qilish tizimlari);
- amaliy tayyorgarlik vositalari (masalalar to'plamlari, praktikumlar, virtual konstrukturlar, imitatcion modellashtirish dasturlari, trenajyorlar);
- yordamchi vositalar (ensiklopediyalar, lug'atlar, adabiyotlar, rivojlantiruvchi kompyuter o'yinlari, multimediali o'quv mashg'ulotlari);
- kompleks vositalar(masofali o'quv kurslari).

2. Ta'limga jarayonini tashkil qilish funksiyalari bo'yicha:

- axborot-ta'limga (elektron kutubxonalar, elektron kitoblar, elektron davriy nashrlar, lug'atlar, o'quv kompyuter dasturlari, axborot tizimlari);

- interfaol (elektron pochta);
- izlanish (kataloglar, izlash tizimlari)

"QUTADG'U BILIG" DOSTONINI FSMU TEXNOLOGIYASI ASOSIDA O'RGANISH

Rizaqulova Dilbar Eshpo'latovna,

(Navoiy viloyat Navbahor tuman 20-umumta'lim maktab
Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi)

Bugungi kunda rivojlangan mamlakatlarda to'plangan tajribalar, interfaol uslublar asosda darsni tashkil etish jarayonida pedagogik texnalogiya katta samara beradi.

Respublikamiz ta'lif tizimida interfaol metodlar, darsga yangi pedagogik texnalogiya bilan yondashuv, ta'lif- tardiya jarayonida nazariy va amaliy bilimlarni berishni yangicha shakli joriy etildi. Yosh avlodni milliy istiqlol g'oyasi milliy -axloqiy qadriyatlar ruhida tarbiyalash insonparvarlik g'oyalarni singdirish bugungi ustuvor vazifamizdir.

Maktabda "Qutadg'u bilig" dostonini o'rganishda FSMU texnologiyasini qo'llash maqsadga muvofiqdir. Ushbu texnologiyani o'quvchilarning o'quv rejasi asosida biror mavzuni o'rganishga kirishish yoki mavzuni o'rganib bo'lqandan so'ng (O'quvchilarning badiiy asar haqidagi fikirlarini bilish maqsadida) qo'llash mumkin. Mazkur texnologiya o'quvchilarни o'z fikrini himoya qilish, erkin fikirlash, ta'lif jarayonida egallagan bilimlarni tahlil etish, bilimlarni qay darajada egallaganliklarini baholash hamda o'quvchilarни bahslashish madaniyatiga o'rgatish imkoniyatini beradi.

Bu texnologiyaga ko'ra o'qituvchi mashg'ulotni yakka tartibda yoki o'quvchilarни guruhlarga bo'lib olib boradi. Bunda u o'rganilgan mavzuni belgilab oladi va har bir guruhg'a FSMU texnologiyasining to'rt bosqichi yozilgan qog'ozlarni tarqatadi.

F-Fikringizni bayon eting

S -Fikringiz bayoniga sabab ko'rsating

M - Ko'rsatilgan sababni isbotlovchi misol keltiring

U - Fikringizni umumlashtiring

Guruhrar o'z fikrini qog'ozga tushiradilar. Guruh a'zolaridan vakil chiqib, har bir bosqich bo'yicha yozilgan ma'lumotni alohida-alohida o'qiydi. Jumladan, guruhlardan biri quyidagicha javob beradi :F-Yusuf xos Hojib "Qutadg'u bilig" dostonida odob - axloq masalalarini yoritishga kata ahamiyat bergen. O'zinig hayotiy tajribalariga tayangan holda yaxshi xislat va fazilatlarni ezgulik, salbiy xususiyatlarni esa yomonlik nom bilan atagan. U kishilarni ezgu ishlar qilishga undagan.

S- Adib yaxshi tarbiyaning natijasi kishining xulqida, axloq-odobida, ulug'larga hurmatda yaqqol ko'rindi, -deydi. Ulug'lik bilan mag'rurlanib ketish yaramaydi. Har bir kishi qanchalik ulug'likka erishsada, O'zini kamtar tutishi kerak. Chunki kamtarlik ezgu xislatlardan deb ko'rsatadi.

M - Ulug'lar so'zin tut, ishin qil, bajar, Ulug' so'zin olgan tilakka etar.

Yoki:

Seni siz deganlarni sen sizlagil,

Yana undan Afzal javob so'zlagin.

U - Adib o'gitlari qadr - qimmatini, obro'-e'tiborni tushuruvchi, el-yurt ishiga putur etkazuvchi odatlardan tiyilishga, ko'ngilni boy qiluvchi xislatlarni o'zida shakllantirishga undaydi. Ikkinchи guruhi vakili esa masalaga quyidagicha munosabat bildirdi:

F - Adib o'z asarida har bir kishi himmatli baland va muruvvatli bo'lishi kerakligini alohida ta'kidlaydi.

S - Zero, adolatli siyosat yuritish, davlat ravnaqi, el yurtning gullab yashnashi uchun himmat vamuruvvat suv bilan havodek zarurligini ta'kitlaydi.

M - Yusuf xos Hojib hikmatlarga himmat, muruvvat zarurligini aytadi. Muruvvati yo'q kishini o'lik-ikki dunyo manfaatlaridan bebabra deb biladi:

Kishilikka himmat, muruvvat zarur,

Kishi qadri himmat, muruvvat bilan.

Yoki:

Kishi himmati bo'lmasa u o'lik

U dunyobu dunyo emas bahralik.

U -Yusuf hos Hojibning davlatni mustahkamlash, el-yurtning gullab-yashnashi uchun bergen maslahatlarini, olyjanob insoniy fazilatlarga ega bo'lish haqidagi o'gitnasihatlari asar odob-axloq majmuasidan iborat ekanligini ko'rsatadi.

O'qituvchi o'quvchilarning javoblarini tinglab, mashg'ulotga yakun yasaydi, aytilgan fikrlarga o'z munosabatini bildiradi, ularning fikrini to'ldiradi.

Demak, "Qutadg'u bilig dostoni-pandnoma asar!" degan xulosa qiladi. Mashg'ulotni shu tarzda tashkil etish dars samaradorligini oshiradi, o'quvchilarning, ma'naviyatimiz durdonasi bo'l mish "Qutadg'u bilig" dostonini o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini yanada oshiradi.

ONA TILI DARSLARIDA ALOHIDA SO'Z TURKUMLARINING O'QITILISHI

Rizayeva Lola,

(Navoiy viloyat Karmana tuman 14-maktab ona tili fani o'qituvchisi)

Bugungi kunda ona tili va adabiyot fanini o'qitish metodikasi ancha rivoj topmoqda. Fanning oldida turgan dolzarb muammolar o'ta jiddiydir. Bugungi zamonaviylashgan texnika asrida yuz berayotgan o'zgarishlarni o'quvchi-talabalar ongiga to'g'ri shakllangan holda yetkazib berish, ularni oq-qoraga ajratish, og'zaki va yozma savodxonlik darajasini oshirish, mustaqil tafakkur va fikrlay olishga o'rgatish, o'zgalar fikrini anglash va o'quvchi shaxsini mustaqil va ijodiy ishlashi, olgan nazariy bilimlarini hayotda qo'llay olishi, muammoli vaziyatlarda ziddiyatlari holatlardan chiqib keta olishi; ma'naviy ruhiy komillikkha intilishi, vatanparvarlik, insonparvarlik g'oyalarini singdirishi; oilaviy-shaxsiy, iqtisodiy-ijtimoiy munosabatlarni oldindan rejalashtira olishi uzlusiz ta'lif tizimiga joriy etilayotgan Davlat ta'lif standartlarining fanimiz oldidagi asosiy maqsad, vazifalari sifatida pedagoglar oldiga katta, sharafli talab sifatida qo'yilmoqda. O'qituvchi "qurollangan", ya'ni dars jarayonini oldindan rejalashtira olgan, yangi pedagogik texnologiyalarni mavzu doirasida to'g'ri tanlay oladigan, kasbiy kompetentlilik darjasini keng, fanining va ta'lif tizimidagi o'zgarishlarni doimo kuzatib boradigan, nazariyani amaliyotda qo'llay oladigan, mahoratli, dunyoqarashi boy, talabchan, izlanuvchan bo'lishi shart va majburiyidir.

O'quvchi-talabalarning mustaqil ijodiy fikrlash kompetensiyasini oshirish, o'z bilim, ko'nikma va malakalarini erkin hamda ta'sirchan holda etkazib berish, yozma va og'zaki shaklda ifodalash ona tili va adabiyot fanining qonun-qoidalarini ongли o'zlashtirishga o'rgatish, shuningdek ularning fikrlash doirasini kengaytirish, Vatanimiz, milliy merosimiz, boy ma'naviyatimiz, buyuk tariximiz, moddiy boyliklarimizga mehr-muhabbat ruhida tarbiyalash ta'lif tizimining oldida turgan eng katta maqsad-vazifa hisoblanadi.

Yuqoridagi vazifalardan tashqari, o'quvchilarga so'zning serqirra ma'noga ega ekanligi, uning shakliy va mazmuniy tuzilishi, so'z turkumlari va ularning tasnifi muammolari va xilma-xilliklari, mustaqil, yordamchi vaalohidati pdagi so'zlar haqidagi qarashlar, ularning ilmiy-nazariy asoslari; onatilidaundov, modal, taqlid so'zlearning o'rganishi, ta'lif tizimida ularning orfoepik va orfografik nuqtai nazarları; uni sinf va auditoriyaga zamonaviy pedagogik texnologiyalar, ilg'or metodologik usullar, o'qitishning eng samarador asoslarini ishlab chiqish, o'quvchi-talabalarning bilimini oshirishning nazariy-pedagogik usullarni zamonaviylashtirish, modernizatsiyalash, innovatsion texnologiyalarni joriy etishimiz lozim.

O'zbek tilshunosligida undov, modal va taqlid so'zlar haqida turli muammoli qarashlar mavjud. Yuqoridagi so'zlarga so'z turkumi sifatida yondashish lozim, lekin ayrim tilshunos olimlarning so'z turkumlari talablariga javob bera olmaydi deya rad qiluvchi fikrlari ham mavjud.

Bu qarashlarga asossiz ravishda qarashimiz modal, undov va taqlid so'zlearning semantik, morfologik va sintaktik xususiyatlari ham mavjudligini o'rganishimiz lozim. So'zlovchining fikrga yoki munosabatlarni borliqda aks etishini ko'rsatuvchi albatta, shubhasiz, darhaqiqat, to'g'ri, zero, ehtimol, demak, masalan, xullas, umuman, xulosa qilib aytganda, shuningdek, birinchidan kabi modal so'zlar; so'zlovchining turli his-tuyg'ularini, hissiyat va xitoblarini ifodalovchi oh, voh, uh, voy-voy, hoy, ofarin, rahmat, barakalla, salom, xayr, marhamat kabi undov so'zlar; shaxs, narsa-buyum jonivorlar tovushiga, harakat-holatiga taqlid bildiruvchi qars-qurs, taq-tuq, chars-churs, yalt-yult, qiqir-qiqir, chug'ur-chug'ur, shaqir-shuqur kabi taqlid (tasviriy) so'zlarni o'quvchilarga yetkazib berish, ularda mantiqiy, mustaqil ijodiy fikrlashini o'stiradi, ong va tafakkur, til va nutq hodisalarini amalda qo'llay olishga o'rgatadi va bevosita boshqa fanlar bilan, ya'ni psixologiya, adabiyot, nutq madaniyati va uslubiyati, fizika fanlari bilan uzviy bog'liq ekanligini ko'rsatib beradi; og'zaki va yozma nutq savodxonligi tekshiriladi va samaradorligi oshib boriladi. Bugungi kunda o'quvchilarda yozma savodxonlikning pastligi yoki og'zaki nutqda ijodiy mustaqil fikrini bildira olmaslik, olgan bilim va ko'nikma, malakalarini hayot vaziyatlarda qo'llay olmasligi, muammoli ziddiyatlardan chiqib keta olmasligi kabi ayrim qusurlar ham uchrab turadi. Bunga sabab esa o'qituvchidan pedagogik mahorat, o'z kasbini to'laqonli o'zlashtira olmaslik, uslubiy-metodik qo'llannamalarning yetarli emasligi, o'qitish jarayonida BKM larning hosil qilinmayotganidadir. 7-sinfda berilgan ushbu alohida ti pdagi so'zlar (modal, taqlid, undov) ni o'qitayoganda ularni to'laqonli o'zlashtirishga, ma'noviy guruhlarga ajratishga, statistik tahlilni yo'lga qo'yishga va har qanday so'zni to'g'ri qo'llay olishga, ularni imlo qoidalari asosida yozishga, kompetensiyaviy yondashuvga o'rgatadi. Aytaylik, uh-salbiy his-tuyg'uni ifodalovchi undov so'zini umuman o'quvchilar qo'llamasligi lozim. Sababki, bizning milliy e'tiqodimizda kattalar va kichiklar murojaat qilganda hech qachon ularga uf, uh, oh, voh, voy-ey demaslik kerakligini o'quvchilarga nazariy va amaliy asosda, to'g'ri qo'llay olishga o'rgatishimiz kerak. Ona tilida olgan BKMlarini adabiyot darslarida ham, badiiy

asar tahlilida ham har qanday so'zni qo'llanganlik darajasini o'rganishlari, ma'noviy guruhlarini aniqlashi, jadval asosida matematik savodxonlikka va g'oyaviy-badiiy yondashuvga o'rgatishimiz eng muhim vazifalarimizdandir.

O'QUVCHILARGA BIOLOGIYA FANIDAN MA'RUZA O'TISHDA "BLITS - SO'ROV" TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH

Sharipova Fazilat Ollaberganova.

TTAUR fil.ak.lits.

Tabiiy fanlar kafedrasi mudiri.

Biologiya fani o'qituvchisi

O'quvchilarga darslarda yangi pedagogik, kompyuter texnologiyalaridan foydalanib dars o'tish ancha yaxshi samara bermoqda. Biologiya fanidan "Oqsillar tuzulishi va vazifalari" mavzusidagi darsini yangi pedagogik texnologiyadan foydalanish keltirilgan. O'qituvchi mavzuni e'lon qilib, mavzuni o'tishdan maqsad, uning rejasи bilan tanishtiradi. Har bir bosqichga mo'ljallangan vazifalarni bajarishga aniq vaqt berilishi, o'quvchilar esa shu vaqt dan unumli foydalanishlari kerakligi haqida ularni ogohlantiradi.

Hamma o'quvchilarga alohida - alohida tarqatma material beradi va ulardan ushbu materialni sinchiklab o'rganishlarini so'raydi. Tarqatma material mazmuni va bajariladigan vazifani tushuntiradi. Tarqatma materialda berilgan vazifa dastlab yakka tartibda bajarilishini ta'kidlaydi. Kichik guruhlardagi o'quvchilarning har biri o'z qog'ozidagi "yakka baho" bo'limida belgilangan harakatlar ketma - ketligi bilan bir-birlarini tanishtiradilar, keyin ular 5 kishida uch xil bo'lgan ketma - ketlikni birgalashib, kelishilgan holda, tarqatilgan qog'ozdag'i "guruh bahosi" bo'limiga muqobil raqamlarni belgilab chiqadilar.

Barcha kichik guruhlar o'z ishlarini tugatgach, o'qituvchi harakat ketma - ketligi bo'yicha to'g'ri javobni beradi, ya'ni o'quvchilardan ularga tarqatilgan qog'ozlardagi "to'g'ri javob" bo'limiga u tomonidan aytilgan harakatlar ketma ketligi raqamlarini yozishni so'raydi (1-jadval). O'qituvchi "to'g'ri javob" bo'limida berilgan raqamlar bilan "yakka baho" hamda "guruh bahosi" bo'limidagi baholarni solishtirish va kattasidan kichigini ayirish, ayirmalarni mos holda "yakka xato" va "guruh xatosi" bo'limlariga yozishni so'raydi.[1] Mustaqil bajarish uchun vazifalar beradi. Dars mashg'ulotni umumlashtiradi, tahlil qiladi va baholaydi. Mavzu bo'yicha xulosa qilinadi.

Blits - so'rov. "Oqsillar tuzilishi va vazifalari"

Guru bahosi	Guru xatosi	To'g'ri javob	Yakka xato	Yakka baho	Oqsillar vazifalari	tuzilishi va
					Oqsillar xaqida umumiyl tushuncha	
					Oqsillarning klassifikatsiyasi prinsiplari	
					Metalloproteidlar	
					Polipeptid spetsifikligi	zanjirini
					Aminotransferaza	

				Dekarboksillanish reaksiyalari
--	--	--	--	-----------------------------------

Baholash mezonlari: 7 - 8 ta to `g` ri javob - "qoniqarli"; 9 - 12 ta to `g` ri javob - "yaxshi"; 11 - 12 ta to `g` ri javob - "a`lo" baho qo'yiladi.[2]

Xulosa qilib aytganda, bu usuldan darsda talabalar bilim darajasini orttirish, ko'nikmalarni malaka darajasida yetkazish maqsadida qo'llanib, unda talabalar o'quv materiallarni ta'lil qiladilar, yangi axborot oladilar va bilimlarini chuqurlashtiradilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Raximov O.D. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. //Pedagoglar uchun qo'llanma. Qarshi, 2011y., 64 bet.
2. Biologiya . Sitobiologiya va Genetika asoslari 9-sinf darslik . A.Zikiryoyev, A.To'xtayev, I. Azimov, N.Sonin Toshkent -2014. 58-60b.

SINFDAN TASHQARI MASHG'ULOTLARDA TARIXIY MA'LUMOTLARNING O'RNI

I.O.Shixova

XVXTXQTМОHM "Aniq va tabiiy
fanlar metodikasi" kafedrasi katta o'qituvchisi,

F.Y.Yaxshimuratova

Qo'shko'pir tumanidagi
13- mактабning matematika fani o'qituvchisi

Matematika murakkab va mushohadalarga, ma'lumotlarga boy fan bo'lib uni o'zlashtirish o'quvchilarimiz uchun murakkablik qiladi. Mavzularning ko'pligim, tushuntirish metodlarining bir xilligi, sinfdan berilgan ma'lumotlarni haddan tashqari ko'pligi o'chilarning o'zlashtirish samaradorligini pasaytiradi. Buning uchun esa barcha ta'lim muassasalari o'quvchilarida sinfdan tashqari mashg'ulotlar idan samarali foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish muhimdir. Binobarin, sinfdan tashqari ta'lim har bir ta'lim oluvchida ta'limi faollikni yuzaga keltirib, uning oddiy o'quvchi yoki axborotlarni qabul qiluvchi bo'lib qolishiga yo'l qo'ymay, balki faol sub'yeqt sifatida bilimlarni puxta va tezkor o'zlashtirishlariga yordam beradi. Ta'lim sifatini oshirish bugungi kunning asosiy vazifalaridan biridi blib bugungi kunda insoniyat rivojlanishi shunday bosqichga yetib bordiki, bu bosqichda inson aql-zakovati, bilimi va uning mutaxassis sifatidagi malakasi hal qiluvchi rol o'ynaydigan bo'lib qoldi.

Ta'lim jarayonini tashkil etish, uni yetarli materiallar bilan ta'minlash, o'quv jihozlaridan maqsadli foydalanish, o'quvchi fikrini darsga doimiy jalb etish o'qituvchidan katta mahorat, bilim va ko'nikma talab etadi.

Ushbu maqola orqali biz ba'zi bir murakkab mavzularni oson va tez tushunish usullari ustida to'xtalmoqchimiz. Ma'lumki, o'quvchilarimiz hajm mavzusini o'rganishda qator qiyingchiliklarga uchraydilar. Shu bois mazkur mavzuni tushuntirish barorida qadimiyl o'lchov birliklaridan foydalanib, ularni amalda bajarish mazkur mavzuni yaxshi o'zlashtirishiga olib keladi. Uni quyidagicha tushuntirish yaxshi natija beradi.

Hajm -o'lchov birliklarini metrli tizimga o'tkazishda hajm birligi XBTda metr kub (m³) SGS tizimida santimetrik kub(sm³), ya'ni 1 m³=106 sm³ bo'lishiga qaramasdan, amalda ko'proq hajm birligi-litr qo'llaniladi. Bunday qilinishiga sabab 4° da 1 kilogramm suvning egallagan hajmi 1 litrga yoki 1,000028 dm³ hajmga teng ($1l=1dm^3$) bo'lganidandir.

Qadim zamonda insonlar sochiluvchi narsalarning jumladan bug'doy va arpa donlarining vaznni tortmasdan, ularni biror hajmga ega bo'lgan vosita, ya'ni hajm o'lchovi bilan o'lchar edilar. Shunday yo'llar bilan donlarning miqdori o'lchanar edi. Suyuqlik hajmlari ega ma'lum sig`imga ega bo'lgan idishlar yordamida o'lchanadigan bo'ldi. Mana shunday yo'llar bilan bobolarimiz hajm o'lhash uchun bir qator hajm o'lchovlarini hamda hajm o'lchov birliklarini kashf etdilar.

Kaylaja-hajm o'lchov birligi; Ishlatilish davri va joyiga qarab qiymati har xil bo'lishiga qaramasdan 10-asrdan Eronda, O'rta Osiyoning ba'zi joylarida va boshqa joylarida qo'llanilgan . 1 Kaylaja 1,875 kg bug'doya - yoki 2,5 1 ga teng bo'lgan. Sharqiy Eronda 1 Kaylaja 1523,4 g bug'doy yoki 21 ga , Ozorbayjonda 1 -Kaylaja 1,354 kg bug'doya yoki 1,75 1 ga, Falastinda 1 Kaylaja 6,31 ga teng bo'lgan. Abu Ali Ibn Sinoning ma'lumotiga ko'ra 1 Kaylaja 1275g narsa sig`adigan o'lchov idish bo'lgan, agar shu narsani bug'doy desak, u holda 1 Kaylajaning hajmi taxminan 1,65-1,75 1 ga to'g'ri keladi.

Kapgir (arabcha, forscha-arabcha)-osh taqsimlashda taxminiy hajm o'lchov birligi vazifasini bajaruvchi oshpazlik anjomni; shartli ravishda: 2 kapgir=1 lagan oshga teng bo'lib bugungi kunda ham hayotda keng tarqalgan.O'ilada, bazm, to'ylerda, oshxonalarda bugungi kunda ham keng foydalaniladi.Mazkur hajm o'lchov birligi orqali katta va kichik qozon, lagan,idish tovoqlarning ham hajmlarini aniqlashimiz mumkin.

Piyola-hajm o'lchovi, narsalarning taxminiy hajmlarini o'lhashda qo'llaniladi. Asosan 100,150,200,250,300 va 400 sm³ hajmli piyolalar bo'ladi. Mazkur hajm o'lchov birliklaridan foydalanib ixtiyorli idishning hajmini topishimiz mumkin bo'ladi. Masalan 2 kg gurunchni olhash uchun 100glik piyoladan 20 marta ,200 grammlikdan 10 marta,250 grammlikdan 8 marta,400glikdan 5 ta kerak bo'ladi. Sarjin-hajm o'lchov birligi. Juda qadimdan paxsa devor va o'tinlarning hajmini o'lhashda qo'llanilib kelingan. O'lchami aslida bo'y 4 qari, balandligi 2 qari, eni 1 qari deb qabul qilingan. Shunda 1 Sarjin= 1 qari x 2 qari x 4 qari=8 kub qariga teng bo'lgan. Agar 1 qarining 0,5 m ga teng ekanligi hisobga olinsa, unda 1 kub qari=(0,5

m) $3 = 0,125 \text{ m}^3$ ga teng,. Demak, 1 sarjin eni 0,5m, bo'yi 1m va uzunligi 2 m bo'lgan narsaning hajmiga, ya'ni 1 m³ (1 sarjin= 1 m³)ga teng ekan.

Bu kabi qadimiy o'lchovlar o'quvchilarni matematikaga bo'lgan qiziqishlarini oshiribgina qolmasdan balki narsa va predmetlardan to'g'ri va oqilona foydalanish layoqatini shakllanishiga olib keladi. Bu esa matematikaning hayot haqidagi fan ekanligini yana bir bora isbotlaydi.

Foydalilanilgan adabiyotlar ro'yxati

- 1.Jumayev M.E, Bolalarda matematik tushunchalarni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi Toshkent. "Ilm Ziyo", 2005 yil.
- 2.Haydarov M., Hasanboeva O. Pedagogik amaliyotni tashkil etish metodikasi. Toshkent. TDPU, 2003 yil. 40 bet

XORIJY TIL TA'LIMIDA INFORMATSION TEXNOLOGIYA YONDASHUVLARNING AFZALLIKLARI

Shodiyeva Gulbona,

(Navoiy viloyat Karmana tumani 14-umumta'lim maktab
Ingliz tili fani o'qituvchisi)

Bugungi kunda chet tilni bilish o'ta muhim ahamiyat kasb etganligi bois chet tili o'qitish tizimini ham isloh etish, dars jarayonlarida zamонавиу педагогик va axborat kommunikasiya texnologiyalaridan foydalangan holda o'qitishning ilg'or usullarini qo'llash ta'lism tizimidagi dolzarb masalalardan biriga aylandi.

Bugungi kunda yangi darsliklar, o'quv va o'quv -uslubiy qo'llanmalar yaratilmoqda. Ular talabalar savodhonligini oshirish, aqliy qobiliyatini rivojlantirish, nutqini o'stirish, ijodiy fikrlay olish hamda ta'lism tizimlari orasidagi uzyiyilikni ta'minlashga qaratilmoqda. Chet tili darsi jarayinida zamонавиу педагогик taxnologiyalardan unumli foydalanish, talabining tilga bu'lgan qiziqishini yanada oshirish va ularning tildan egallaydigan bilim, malaka va ko'nkmalarini yuqori bo'lishni ta'minlaydi. Shu tufayli Oliy ta'lism muassasalarini nofilologik mutaxassislar uchun xorijiy "nemis, fransuz, ingliz" tillaridan bakalavr va magistratura bosqichlari uchun Respublikamizning tajribali mutaxassislar tomonidan namunaviy dastur tuzildi.

Innovasion texnologiyalar pedagogik jarayonda o'qituvchi va talaba faoliyatiga yangilik, o'zgartirishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda interfaol metodlardan foydalanishni taqozo etadi. Innovasion texnologiya asosida o'tkazilgan mashg'ulotlar yoshlarning muhim hayotiy yutuqlar va muammolariga o'z munosabatlarini bildirishlariga intilishlarini qondirib, ularni fikrlashga, o'z nuqtai nazarlarini asoslashga imkoniyat yaratadi. Hozirgi davrda sodir bo'layotgan innovasion jarayonlarda ta'lism tizimi oldidagi muammolarini hal etish uchun yangi axboratni o'zlashtirish va o'zlashtirilgan o'zlarini tomonidan baholashga qodir, zarur qarorlar qabul qiluvchi, mustaqil va erkin fikrlaydigan shaxslar kerak. Shuning uchun ham ta'lism muassasalarining o'quv - tarbiyaviy jarayonida zamонавиу o'qitish uslublari - interfaol uslublari, innovasion texnologiyalarning o'mi va ahamiyati beqiyosdir.

Interfaol usullar ta'lism jarayonida qatnashadigan har bir o'quvchining faolligiga, erkin va mustaqil ta'lism fikr yuritishga asoslanadi. Bu usullardan foydalanganda bilim olish o'quvchi uchun qiziqarli mashg'ulotga aylandi. Interfaol usullar qo'llanilganda o'quvchilar o'qituvchilar yordami va hamkorligida mustaqil ishslash ko'nkma va malakalariga ega bo'ladi.

Dars davomida interfaol metodlardan foydalanish o'qituvchi va talaba o'rtasida o'zaro faollikni, bog'liqlikni, bir birini qo'llab -quvvatlashni, to'ldirishni ta'minlaydi.

Ta'lism texnologiyalarini joriy etishda auditoriya mashg'ulotlari, elektron kutubxonalar, internet tizimidan foydalanish kabi imkoniyatlardan foydalanganda holda xorijiy tillarni o'qitishda, avvalo, shu soha pedagoglari oldiga bir qancha vazifalarni qo'yqdi. O'qituvchi o'z talabalarining dars jarayonidagi ilmiy - amaliy faoliyatini samarali tashkil qilish avvaldan rejalashtirilgan, aniq bir maqsadga -mustaqil matn yaratishga yunaltirish uchun har bir dars puxta rejalashtirilishi, darsni zamонавиу педагогик texnologiyalar asosida tashkil qilishi, lozim bo'lsa, yangi mashq namunalarini tanlab, qo'shimch mashg'ulot sifatida rejaga kiritishi, darsni guruuhlararo musobaqa ruhida olib borishi nihoyatda foydalidir. O'qituvchi doimiy ravishda talabalarni o'rganilgan mavzu yuzasidan o'zfikrlarini aytishga undashi, ular tamonidan kiritilgan taklif va mulohazalarni, o'z iste'dodini namoyish qilishga bo'lgan urinishlarini ijobiy tushunishi, bunday ijodkorlik, kashfiyotchilik harakatlarini muttasil rag'batlantirib borishi, ularga sharoit va yaratib berishi zarur bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, darslar qanday shakl, usul va vositalar yardamida tashkil etilishidan qat'iy nazar, ta'lism - tarbiya jarayonida loyihalangan педагогик texnologiyalaridan foydalanish pedagog tajribasini oshiribgina qolmay, undan mavzuni yoritishda tizimli, texnologik, individual, tadqiqiy - ijodiy yondashuvni talab etadi. Shundagina pedagoglarimizning xorijiy tillardan berayotgan darslari bugungi kun talabiga javob beradi. Shunungdek, til o'rganuvchi til o'rganishdan maqsadi vaunu qanday natijalar ko'tayotganligini belgilab olishi, o'qish jarayonida topshiriqlarni o'z vaqtida aniq va to'g'ri bajarishi, o'rganayotgan tili bo'yicha lug'at boyligini muntazam oshirib borishi, bu o'rinda o'qituvchining o'gitlarini inobatga olishi zarurdir. Shunday qilib innovasion faoliyat ta'lism -tarbiya jarayonida o'quvchi va o'qituvchini hamkorga aylantiradi. Darsni qiziqarli va samarali bo'lishini ta'minlaydi va talabalarning fanga bo'lgan qiziqishlari ortadi va o'quv materiallarini mustaqil o'lashtirishga erishadilar.

O'QUVCHIGA QO'YILAYOTGAN BAHO-FAOLLIK OMILI

To'rayeva Amina,

Navoiy viloyat Qiziltepa tuman 13-maktab o'qituvchisi

Ta'lif va tarbiya borasida amalga oshirilayotgan islohotlarning tub mohiyati bilimdon, aqlan rivojlangan, ongli, zamonaviy dunyoqarashga ega, jismonan sog'lom, axloqan pok, erkin, ijodkor, komil insonni shakllantirishdan iborat. Mamlakatimizda sog'lom va barkamol avlodni tarbiyalsh, farzandlarimizni ijodiy va intellektual salohiyatini ro'yobga chiqarish, ularni XXI asr talablariga to'liq javob beradigan shaxslar qilib voyaga yetkazish barchamizning ezgu maqsadimiz.

Boshlang'ich ta'lif konsepsiyasida boshlang'ich ta'limning maqsad va vazifalari aniq belgilab berilgan. Chunonchi: bolalarning ongi va tafakkurida mayjud bo'lgan yashirin imkoniyatlarni aniqlash va rivojlantirish kichik mактаб yoshidagi bolalarda ta'limning dastlabki davridan boshlab yangi imkoniyatlarni o'quv materialini muvaffaqiyatli o'zlashtirishgagina emas, balki hayotiy muammolarni yechishga ham tayyorlaydi, o'quvchilarda o'rganish va ta'lif jarayoniga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Boshlang'ich maktab har qanday holda ham o'quvchilarda bilimlarni shakllantirishda va ularning qobiliyatlarini aniqlashda asosiy rol o'ynaydi va undan keyin ham shunday bo'lishi kerak. Ammo boshlang'ich maktabdagi barcha o'qituvchilar bolalarning qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirish uchun tegishli ishlarni amalga oshirayotirmi? Masalan, nima uchun yuqori sinflarda a'llo bahoga o'zlashtiradigan bolalar soni kamayib bormoqda?

Maktabni bitta yoki ikkita o'quvchi a'llo baholar bilan bitirishini qanday tushunish kerak? Iste'dodli, qobiliyatli bolalar yo'qmi, yoki o'qitish jarayoni shunchalik samarasiz bo'lib qolganmi? Bularning sababi nima? Sababi ko'p. Birinchidan, boshlang'ich sinf o'qituvchisining bolalar bilan individual ish olib borish imkoniyaticheklangan. Sinflarda bo'sh o'zlashtiradigan o'quvchilarga alohida e'tibor berish zarur. Ikkinchidan, mazkur o'qituvchilarning metodik saviyasi yetarli emas. Sinfdag'i umumiyl ishlarni jarayonida qobiliyatli bolalarning ijodiy imkoniyatlari cheklanib qolmoqda. Ular o'z qobiliyatlarini ko'rsata olmayotir. O'qituvchi kuchi va e'tibori butun sinfga qaratilib, qobiliyat li bolalar ko'zga tashlanmayotir. Umumiy aytganda, bolalarni saralash va o'qitishga boshqacha yondashish bilan ularning ijodiy qobiliyatlarini ro'yobga chiqarish kerak.

Boshlang'ich sinf o'quvchilar shaxsining shakllanishi o'quv faoliyati kichik maktab yoshidagi o'quvchi uchun nafaqat bilish jarayonlarining yuqori darajada rivojlanishi, balki shaxsiy xususiyatlarini rivojlantirish uchun ham imkoniyat yaratadi. Yetakchi bo'lgan o'quv faoliyatidan tashqari boshqa faoliyatlar o'yin, muloqot va mehnat faoliyati ham o'quvchi shaxsi rivojiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bu faoliyatlar asosida muvaffaqiyatga erishish motivlari bilan bogliq bo'lgan shaxsiy xususiyatlar tarkib topa boshlaydi. O'quv faoliyati kichik maktab yoshidagi bolalarda o'qishda ma'lum yutuq larga erishish ehtiyojini qondirishga, shuningdek, tengdoshlari orasida o'z o'rniqa ega bo'lishiga imkoniyat ham yaratadi. Aynan ana shu o'rinn yoki mavqega erishish uchun ham bola yaxshi o'qish uchun harakat qilishi mumkin. Bu yoshdag'i bolalar doimiy ravishda o'zlar erishgan muvaffaqiyatini boshqa tengdoshlari muvaffaqiyati bilan solishtiradilar. Ular uchun doimo birinchi bo'lismi nihoyatda muhim. Bahо o'quvchini o'qishga undashi kerak.

Darsga tayyorlanmagan bolani yaxshiroq harakat qildirish, mas'uliyatni chuqurroq his qilishi uchun ham har doim a'llo baho qo'yib bo'lmaydi. Har bir o'quvchini mehnatiga yarasha baholash kerak. Har qanday vaziyatda ham bola rag'batlantirib turilsa, tushkunlikka tushmaydi. Uning o'rniqa xatolarini takrorlamaslikka tirishadi. Buning uchun quyidagi usuldan foydalanish maqsadga muvofiq: hafta mobaynida "to'rt" olmagan o'quvchiga yulduzcha sovg'a qilinadi. Agar bir-ikkita "to'rt" olsa-da, bolaning intilishlari namunali bo'lsa, uni ham yulduzcha bilan siyplash mumkin. Bir oy oxirida 4 ta yulduzcha, ya'ni har haftada yulduzcha olgan bolaga kitob sovg'a qilinadi. Buni ko'rjan sinfdagi yaxshi yoki o'rta o'qiydigan o'quvchilar ham qiziqadi, havas qiladi va o'zlar ham qatorasiga rag'batlarni qo'lga kiritishga harakat qiladi. Chunki o'quvchi uchun o'qituvchining e'tibori hamma narsadan ustun turadi.

Baho bolaga u yoki bu tarzda ta'sir ko'rsatadi. Fikrimizcha, har bir baho o'qituvchi tomonidan izohlanishi kerak. "Mana bugun juda yaxshi o'qiding, so'zlarni ham burro-burro talaffuz qilding, shuning uchun "besh" bilan baholanasan", deyilganda o'quvchi o'ziga nisbatan alohida e'tiborni his qiladi. Xuddi shunday har bir "ikki" ball ham izohlanishi kerak. Masalan, diktantdan "2" olgan bolaga nisbatan "Sunnatilla, sen mana bu so'zlar imlosini yaxshi bilar eding. Lekin darsda diqqatingni bir joyga jamlamaganing uchunmi, nimagadir xatolikka yo'l qo'yibsan. Kel, yana bir bor o'tgan mavzulardagi grammatik qoidalarni yodga olamiz. O'ylaymanki, har bir yo'l qo'yilgan xatoni tuzatasan..." kabi tadbir tutilganda bola nima uchun past baho olganining isbotini ko'radi va qayta shu natijani takrorlamaslikka urinadi. Shuningdek,

o'tilgan mavzularni mustahkamlashga o'quvchilarning e'tibori jalb qilinadi. Yana sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlaridan o'quvchidagi yaxshi rivojlanmagan malakalarni shakllantirish maqsadida foydalanish kerak. Qayta-qayta mashq qildirish natijasida o'quvchining bilim darajasi oshadi va tabiiyki, baholari ham ko'tariladi. Turli qarashlar, yondashuvlardan ko'rindik, qo'yilayotgan har bir ijobiy va salbiy bahoning o'quvchiga, uning o'zlashtirishiga ta'siri, albatta, bo'ladi. Shunday ekan, muhtaram o'qituvchilarimiz bilim olishga qiziqish aynan boshlang'ich sinfdan boshlanishini nazardan qochirmagan holda har bir bolani munosib taqdirlasalar, shu bolalar kelajakda ham olgan mukammal bilimlari tufayli munosib mavqelarga sazovor bo'ladilar, deb umid qilamiz.

BOSHLANG'ICHTA'LIMDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

To'xtayeva Mayram Qilichovna,

(Navoiy viloyat Karmana tuman 4-umumta'l'm maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi)

Hozirgi kunda ta'lim jarayoniga inovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish kundan-kunga kuchayib bormoqda.

Yangi dars boshlani shida yoki o'tgan darsni mustahkamlashda didaktik o'yinlar va musobaqalardan foydalinish o'quvchilarni darsga bo'lgan qiziqishlarini oshiradi.

O'yinlar turli maqsadlarga yo'naltirilgan bo'ladi. Ular didaktik, tarbiyaviy, faoliyatni rivojlantiruvchi va ijtimoiylashuv maqsadlarida qo'llaniladi.

O'yinning didaktik maqsadi bilimlar doirasi, bilish faoliyati, amaliy faoliyatda bilim, malaka va ko'nikmalarini qo'llash, umumta'l'm malaka va ko'nikmalarini rivojlantirish, mehnat ko'nikmalarini rivojlantirishni kengaytirishga qaratilgan bo'ladi.

O'yinning tarbiyaviy maqsadi mustaqillik, irodani tarbiyalash, muayyan yondashuvlar, nuqtai nazarlar, ma'naviy, estetik va dunyoqarashni shakllantirishdagi hamkorlikni, kollektivizmni, jamoaga kirishib keta olishni, kommunikativlikni tarbiyalashga qaratilgan bo'ladi.

Faoliyatni rivojlantiruvchi o'yinlar diqqat, xotira, nutq, tafakkur, qiyoslash malakasi, o'xshashini topish, faraz, xayol, ijodiy qobiliyat, empatiya, refleksiya, optimal yechimni topa olish, o'quv faoliyatmi motivatsiyalashni rivojlantirishga qaratilgan bo'ladi.

Ijtimoiylashuv o'yinlari jamiyatning me'yorlari va qadriyatlariga jalb qilinish, muhit sharoitlariga ko'nikish, ehtiroslarni nazorat qilish, o'z-o'zini boshqarish, muloqotga o'rgatishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Didaktik o'yinli mashg'ulotlarni o'quvchilarning bilim olish va o'yin faoliyatining uyg'unligiga qarab: syujetli-rolli o'yinlar, ijodiy o'yinlar, ishbilarmonlar o'yini, konferentsiyalar, o'yin-mashqlarga ajratish mumkin.

O'qituvchi-pedagog avval o'quvchilarni individual (yakka tartibdag'i), so'ngra guruhli o'yinlarga tayyorlashi va uni o'tkazishi, o'yin muvaffaqiyatlari chiqqandan so'ng esa, ularni ommaviy o'yinlarga tayyorlashi lozim. Chunki o'quvchilar didaktik o'yinli mashg'ulotlarda faol ishtirok etishlari uchun zaruriy bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lishlari, bundan tashqari, guruh jamoasi o'rtasida hamkorlik, o'zaro yordam vujudga kelishi lozim.

„Ko'p ,oz , barobar" o'yini. O'yin materiali: partada har bir o'quvchi oldida sanoq cho'plar, geometrikshakllar, turli miqdordagi narsalar rasmi solingan kartochkalar va h.z.O'yin mazmuni : o'qituvchi biror bir raqami (3) ko'rsatib „ko'p" , „oz" „barovar" so'zlarning aytganda, o'quvchilar shu so'zlarga mos miqdorga narsalarni ko'rsatishlari kerak. Bu o'yinni murakkablashtirishi ham mumkin. Masalan „o'qituvchi „O'ng qo'limda bitta," chap qo'limda oz, o'ng qo'limda esa ko'p" so'zlarni aytadi bolalar shunga muvofiq miqdordagi narsa yoki raqamli kartochkalarini bo'yagan o'ng va chap qo'llarini ko'taradilar.

„Hisoblash dominosi" Bu o'yinni yakka tartibda yoki jamoa bo'lib o'tkazish mumkin. Dars oxirida, kuni uzaytirilgan guruhlarda, dars vaqtida a'llochilar zerikib qolmaslik uchun, bo'sh qolmaslik uchun o'tkaziladi . O'yin davomida o'quvchi 10 dan ortiq misollar dominolarni tuzishda +, -, ., :, amallardan samarali foydalanishi kerak. Toki o'quvchi o'yin oxirigacha zerikib qolmasin. Uni rag'batlantirish kerak.

Bu o'yin uchun 10 yoki 20 ta bir xil kartochkalar tayoranadi va ularni chiziq bilan 2 qisimga bo'linadi . Kartochkaning o'ng tarafiga mustaqil yechish uchun beriladigan misol, chap tarafidagi qismiga esa boshqa bir kartochkadagi ana shunday misolning javobi yoziladi. Ular konvertlarda saqlanadi. O'quvchi kartochkadagi misolni yechadi va shu misolning javobini berilgan boshqa kartochkadan topib, uni birinchi kartochkaning yoniga qo'yadi. Keyin 2-kartochkadagi misolni yechadi, javobini topadi.

Psixologlarning ta'kidlashlaricha, o'yinli faoliyatning psixologik mexanizmlari shaxsning o'zini namoyon qilish,hayotda o'z o'rnini barqaror qilish, o'zini o'zi boshqarish, o'z imkoniyatlarini amalga oshirishning ftindamental ehtiyojlariga tayanadi.

O'yin ijtimoiy tajribalarini o'zlashtirish va qayta yaratishga yo'nalgan vaziyatlarda, faoliyat turi sifatida belgilanadi va unda shaxsning o'z xulqini boshqarishi shakllanadi va takomillashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sh.M.Mirziyoyev. "Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini
birgalikda barpo etamiz". Toshkent, 2018-yil.
2. Farberman. B.L. Ilg'or pedagogik texnologiyalar.-T.:2001
Internet saytlari:
3. www.edu.uz.
4. www.ziyonet.uz.

BIOLOGIYA DARSALARIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Toshpo'latova L.R.,

Navoiy viloyat Karmana tuman 8-umumta'l'm maktab

Nurova M. X.,

Navoiy viloyat Navbahor tuman 14-umumta'l'm maktab

Biologiya fani o'qituvchilari

Bugungi kunda ko'p rivojlangan davlatlarda, shuningdek bizning mamlakatimizda xam o'quvchilarning o'quv va ijodiy faoliyklarini orttiruvchi, ta'l'm tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi pedagogik texnologiyalarni qo'llash bo'y icha katta tajriba to'plangan. Bu tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar interfaol metodlar deb nomlanmoqda. Masalan, "Odam va uning salomatligi" fanidan "Xujayra haqida umumiyl tushuncha" mavzusini o'qitishda quyidagi interfaol metodlardan foydalanish mumkin.

Darsning maqsadi: odam organizmi hujayraviy tuzilishi haqida ma'lumot berish, hujayra organoidlarining tuzilishi va vazifalari bilan tanishtirish.

Dars rejasи:

1. Inson tanasining tuzilishi va vazifalarining evolyutsion taraqqiyoti.

2. Xujayraning tuzilishi.

3. Xujayraning kimyoviy tarkibi.

"Zigzag" strategiyasi asosida yangi mavzuning moxiyati ochib beriladi. Sinf o'quvchilari 7 guruhga ajraladilar. Guruhlarga mavzuning matni bo'lib beriladi. Guruhdan lider aniqlanadi. Liderlar matnni gapirib beradilar. Qolgan o'quvchilar mavzuni to'ldiradilar. Hamma guruhlarning o'quvchilari o'zlariga berilgan matn xususida so'zlab bergenlaridan so'ng, matnlar guruhlararo almashtirilib, avvalgi faoliyat takrorlanadi.

1 -guruhga: 1matn Xujayra xaqida ma'lumot

2 -guruhga: 2 matn Xujayraning tuzilishi

3 -guruhga: 3 matn Xujayra sitoplazmasi

4 -guruhga: 4 matn Yadro va uning vazifasi

5 -guruhga: 5 matn Xujayraning kimyoviy tarkibi

6 -guruhga: 6 matn Xujayraning bo'linishi

7 -guruhga: 7 matn Xujayraning xayotiy jarayonlari

Shunday kilib, xamma matnlar mazmuni guruhlar tomonidan o'rganiilib chiqilgach, o'quvchilar "hujayra haqida umumiyl tushuncha" mavzusini bo'yicha asosiy tushuncha elementlarni ajratadilar. Tushunchalarning o'zaro mantiqiy bog'liqligini aniqlaydilar. Yuzaga kelgan g'oyalar asosida mavzuga oid sxema ishlab chikadilar.

Masalan, "Sitoplazma organoidlari" nomlisxemasi:

sentrosom

Mitoxondriy Ribosoma

Vakuol sitoplazma

Goljiapparati Lizosoma Endoplazmatik tur

Dars yakunida o'qituvchi qatnashgan o'quvchilarni baholaydi va uyga topshiriqlar beradi. Botanika fanidan "Hujayra va uning tarkibi" mavzusini yoritishda sinkveyn (axborotni yig'ish) metodidan foydalanish. Bu metodni qo'llash jarayonida o'quvchilarda mavjud bo'lgan tarqoq axborot asta-sekinlik bilan bosqichma-bosqich yo'naltirilgan axborotga aylanib boradi. Buning uchun o'quvchilarda 5 imkoniyat mavjud bo'ladi yoki sinkveyn 5 qatordan iborat o'ziga xos qofiyasiz she'r bo'lib, o'rganilayotgan mavzuga oid tushunchalar (hodisa, jarayon) ketma-ketlikda qatorlarga yozib chiqiladi. Sinkveyn tuzish orqali o'quvchilar o'z fikrlarini bir joyga to'plash ko'nikmasini gallashadi, ularni ixcham ifodalashga, to'g'ri xulosalarni shakkantirishga o'rganishadi.

Sinkveyn tuzish tartibi:

1.Qatorga mavzudagi bosh g'oya, 1 so'z bilan kayd etiladi.

2.Ikkinchi qatorda bosh g'oya 2 sifat bilan ifodalanadi.

3.Uchinchi qatorda mavzuga oid tushunchalar 3 ta so'z bilan namoyon qilinadi.

4.To'rtinchi qatorda mavzuga oid fikrlar 4 ta so'zdan iborat bo'lishi lozim.

5.Beshinchi qatorga mavzuni oydinlashtiradigan 1ta so'z yoziladi.

Masalan:

1. Tiriklikning birligi.
2. U bir qancha organoidlardan iborat.
3. Unda juda ko'pxayotiy jarayonlar sodir bo'ladi.
4. Uning turlicha shakllari mayjud.
5. Xujayra

Sinkveyn mavzu bo'yicha birorta muammoli vaziyatni yechishda o'quvchilar tafakkurini charxlash uchun tuziladi. Agar birinchi qatordagi mavzu muammosi so'z turkumi ot orqali o'qituvchi yoki o'quvchi tomonidan ifodalansa, ikkinchi qatorda topshiriqning muhim xossalarni belgilovchi bir juft sifatni o'quvchilar o'ylab turishi, ko'p variantli javoblardan eng ma'qulini ajratib olishi lozim bo'ladi. SHunday keyingi qatorlarda yoziladigan javob so'zlar ham o'quvchilarning tezkor fikrlashi natijasida izlab topiladi va sinkveyndan ko'zlangan maqsad, yakuniy natijaga erishiladi.

Adabiyotlar:

1. Sayidaxmedov. N.S. YAngi pedagogik texnologiyalar. T.:2003.
2. Selevko. G.K. Sovremennye obrazovatelniye texnologii. M.:2000.
- 3.Toli pov.O'.Q.Pedagogiktexnologiyalarning tatbiqiylarasi.T.2006.

TA'LIMDA ZAMONAVIY AXBOROT VOSITALARINING O'RNI

Tuxtayeva Shafoat Murtazoyevna,

Navoiy viloyat Karmana tuman 8-maktab ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Bugungi kun o'qituvchisiga barkamol avlodni tarbiyalash, voyaga yetkazishdek mas'uliyatl vazifa yuklangan bo'lib, ta'lismazmunini takomillashtirishga qaratilgan vazifalarni belgilab olish, zamon bilan hamnafas bo'lib, ta'limga zamonaviy texnologiyalarini joriy etgan holda o'quvchilarda o'z faniga qiziqish uyg'otishlari, hurmat-ehtirom tuyg'ularini shakllantirib borishlari talab etiladi.

Qadimdan inson savodini chiqarishda avlodlarimiz qaysi bir jamiyatda yashashidan qat'i nazar vaqlar o'tishi bilan ta'lismayonini sifat jihatdan o'zgartirishga va rivojlantirishga harakat qilganligining guvohi bo'lib kelmoqdamiz. Mamlakatimizda yil sayin rivojlanib borayotgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini ta'lismayoniga ham jadallik bilan kirib borayotganligi, ta'lismayonini sifat va mazmun jihatdan yanada yuqori bosqichga ko'tarish uchun xizmat qilayotganligining guvohi bo'lmoxdamiz. Ta'limga zamonaviy texnologiyalarini barkamollik asosi ekan, ta'lismayoniga xodimlarning zimmasiga ta'lismazmunini sifat jihatdan rivojlantirish borasidagi dolzarb vazifalar turibdi. Bu esa, zamon shiddat bilan rivojlanayotgan davrda, o'qituvchilar bilan birga ta'lismayon muassasalarini rahbarlari zimmasiga kechiktirilmashdan bajariladigan vazifalarni yuklaydi. O'quvchilarga beriladigan bilim esa fundamental asosga ega bo'lib, har qanday axborotlarni tahlil qila oladigan, mantiqiy to'g'ri xulosa chiqaradigan kuchga ega bo'lishi lozim. O'quvchilar ana shunday intellektual bilim olishda zamonaviy texnik vositalardan oqilona foydalanish, ta'lismayoniga o'zgarishiga olib kelishi shubhasiz. Ayniqsa, ta'lismayonini mazmunli tashkil etish uchun zamonaviy texnik vositalardan unumli foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bu esa, ya'nidars mashg'ulotlari jarayonida texnologiya, axborot, kompyuter, multimedya, internet va shunga o'xshash axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o'zining samarasini bermoqda. Shu o'rinda yuqoridagi texnik vositalar o'quvchining o'zlashtirish darajasini oshirish, berilayotgan bilimlarni tushunish darajasini, xotirada saqlash va uni qo'llashni yuksaltirish imkoniyatlarini ham bermoqda.

Elektron taqdimot - darsda slaydlardan ko'rgazmali material sifatida foydalanish o'qituvchi uchun keng imkoniyat yaratadi. O'quv materialining elektron taqdimotida animatsiyalar asosida o'tilayotgan materialning berilishi mavzuni o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishini yengillashtiradi va ko'rgazmalilikni oshiradi. Namoyish slaydlarini o'quvchilarga tarqatma material sifatida ham berish mumkin. Axborot kommunikatsiya texnologiyalarining imkoniyatlaridan shaxsga yo'naltirilgan ta'limga rivojlantirish, o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda samarali foydalanish kerak.

Yuqoridagi fikrlarimizni ona tili va adabiyot fanida axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish qanday ijobjiy natija va samara berishi misolida dalillaymiz. Darslarda axborot kommunikatsiyalaridan foydalanish quyidagi natijalarni beradi:

- o'qituvchilarning fikri yoki darsning mohiyati bir zumda monitorda paydo bo'ladi;
- bir vaqtning o'zida hamma jarayonni ko'rish, o'qish va eshitish mumkin;
- o'z-o'zini o'qitish, baho berish, kuzatish, kichik tadqiqot o'tkazish mumkin;
- eshitib, ko'rib, his qilib olingan bilimning uzoq muddatli va samarali bo'lishini ta'minlash mumkin;
- o'qituvchining mustaqil ishlashi, yangiliklar yaratishiga, kasbiy mahoratini rivojlantirishga va vaqtini tejashga erishishi;
- ta'lismayonida berilayotgan ma'lumotlarni chuqurroq va mukammalroq o'zlashtirish imkoniyatining mavjudligi;
- ta'lismayonida bilim olish vaqtining qisqarishi natijasida vaqtini tejash imkoniyatiga erishish va shuning hisobiga ko'proq bilimga ega bo'lish;
- olingan bilimlar samaradorligini yuqori darajadaligi, yoshlar xotirasida uzoq muddat saqlanishi va uni amaliyotga qo'llash imkoniyatining mavjudligi va hokazo.

Zamonaviy ta'lismayonining xususiyatlaridan biri bilimlarni saralash, jamg'arish, tizimlashtirish va uzatish jarayonida yangi axborot texnologiyalaridan foydalanish hisoblanadi.

Insonning axborotni qayta ishslash bo'yicha imkoniyatlarini kuchaytiruvchi zamonaviy texnologiyalar bilan qurollantirish - axborotlashtirish sanoatini jadal rivojlantirishni talab etuvchi eng muhim vazifa hisoblanadi. Ta'limga zamonaviy texnologiyalaridan foydalanish axborotlar sifati, uning aniqligi, obyektivligi, tezkorligini va buning natijasi sifatida esa boshqaruv qarorlarini o'z vaqtida qabul qilish imkoniyati oshishini ta'minlaydi. Demak, ta'lismayonida berilayotgan talaba yoki o'quvchi uchun bir qator imkoniyatlar yaratiladi.

Ta'lismayonida yangi axborot texnologiyalarini joriy etish, asosan, quyidagi yangi imkoniyatlarini beradi: zaruriy o'quv va ilmiy axborotni izlash vaqtining qisqarishi va ulardan foydalanish imkoniyati; yangi o'quv va uslubiy adabiyotlarni ishlab chiqishga o'qituvchilar vaqtining qisqarishi hisobiga yangilash jarayonining

jadallashuvi; ta'lim oluvchilarda individual mustaqil ishlash uchun qo'shimcha vaqt paydo bo'lishi; ta'lim jarayonining sifatini oshirish vazifalarini hal qilish imkoniyatini beradi. Chunonchi, yangi axborot texnologiyalari ta'limning har bir bosqichida uning sifatini kuzatib borish, ta'limning sifatiga innovatsion texnologiyalar ta'sirini aniqlashga imkoniyat yaratadi.

Ta'limda axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish eng dolzarb talablardan biri ekan bugungi kun o'qituvchisidan, avvalo, kompyuter savodxonligi, matbuot va internet xabarlaridan voqif bo'lishi, o'z ustida tinimsiz ishlashi va izlanishi zamon bilan hamnafas bo'lishi talab etiladi. Aks holda bugungi kunning qiziquvchan va aqlii o'quvchisi kompyuter savodxonligi bo'yicha o'qituvchi-pedagoglardan ilgarilab ketishi mumkin.

YOSHLARNI MEHNATSEVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA ALISHER NAVOIY ASARLARINING AHAMIYATI

Xamroyeva Yulduz Ro'ziyevna,
Navoiy viloyat Karmana tuman 8-maktab ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Alisher Navoiy merosi shu qadar ulkanki, bu merosni har qancha o'rgangan bilan uning mohiyatiga to'la yetib bo'lmaydi. Unda ilgari surilgan g'oyalar va ularning badiiy talqini asrlar osha kishilarni hayratga solib kelmoda. Chunki Navoiy qalamga olgan, badiiy aks etiirgan turmush muammolari, hayotiy haqiqatlar, vatanparvarlik, xalqparvarlik, mehnatsevarlik, do'stlik, sadoqat, vafodorlik, rostg'oylik, ma'rifatparvarlik singari g'oyalar bugungi kunda ham ahamiyatini yo'qotgan emas va ularning naqadar zamonaviy ruh kasb etishi buyuk mutafakkir badiiy merosining qadr-qimmatini tobora oshirib bormoqda. Biz shoir ijodiga qayta-qayta murojaat qilar ekanmiz, mustaqillik tufayli yuzaga kelgan milliy istiqlol mafkurasi oldimizga qo'ygan ulug'vor vazifalarni hal etishimizda bu asarlar nihoyatda katta ahamiyatga ega ekanligini, yosh avlodni barkamol insonlar qilib voyaga yetkazishda ko'makdoshligini his etamiz.

Yoshlarni har tomonlama komil inson qilib tarbiyalash bugungi kun pedagogikasining muhim talablaridan biridir.

Kasb-hunarga yo'naltirishda va mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashda badiiy asarlar yetakchi o'rinn tutadi. Xususan, bu borada Alisher Navoiy asarlarining alohida o'rni bor.

Buyuk mutafakkir shoir, so'z mulkining sultonı Alisher Navoiy o'zining bebafo va umrboqiy asarlari bilan o'zbek adabiyotini yuksak darajaga ko'tardi. Uning ijodi biz uchun ilg'or intilishlari, hayotiy mazmuni, ko'pqirraliligi bilan yanada qadrlidir.

Alisher Navoiyning "Xamsa" asari insoniyat badiiy tafakkurida sodir bo'lgan mumtoz hodisalardan bo'lib xalqimizning, boy ma'naviy xazinalardan biriga aylandi.

Bugungi kunda Navoiyshunos olimlarimizdan N.Karimov, A.Qayumov, A.Hayitmetov, S.G'aniyeva, A.Abdug'afforov, B.Qosimov, N.Mallayev, B.Valixo'jayevlarning ilm oldidagi xizmatlarini hoyatda katta bo'lib, ularning ilmiy izlanishlari bizni Navoiyni anglashga, asarlarining mazmun-mohiyatiga chuqurroq kirib borishimizga, yanada teranroq tushinishga yordam berib kelmoqda.

Alisher Navoiy ijodida halol mehnatni ulug'lash, uning inson hayotidagi ahamiyatini ta'kidlash muhim o'rinn tutadi. Buni birgina "Farhod va Shirin" dostonidagi quyidagi baytdan ham bilib olishimiz mumkin:
Zaruratkim, solib bir o'zgacha tarx,

Bu "Mehnatnoma"ni qilg'umdurur sharx.

Asar mazmunidan kelib chiqqan holda Farhodning mislsiz qahramonliklari, xususan mehnatsevarligi, mehnatda ko'rsatgan mo'jizalarini ko'zda tutib Navoiy bu asarni "Mehnatnoma" deb ataydi. Dostonning asosiy qahramon iFarhod obrazidagi insoniy fazilatlar orasida mehnatsevarlik alohida ajralib turadi. Mehnat insonni yuksaklikka yetaklaydi, umrini bezab, mazmum-mohiyat kasb etadi. Farhod hunarda kamolotga erishgunga qadar uzoq vaqt tajriba orttirdi. Horundan toshtaroshlik hunarni o'rgandi, malaka hosil qildi. Boniydan me'morlikni, Moniydan esa naqqoshlik sirlarini qunt va sabot bilan o'rgandi, bu san'at unga yoqib qoladi.

Alisher Navoiy har bir ishda tajtiba to'plash, malaka hosil qilish, mashqlar inson uchun shuhrat keltirishi va kutilgan natijalar garovi ekanligini ta'kidlaydi:

Jahonda har kishi kim bir ishi bor,

Ishida ul kishining varz ishi bor.

Farhod Shirin ishqida beorom bo'lib, qiyinchilikarni yengib Shopur bilan Arman yurtiga boradi. Farhod Arman tog'larida ariq qazish bilan mashg'ul bo'lgan kishilarning zahmatini yengillashtirish uchun bor hunarini ishga soladi. Horundan

o'rgangan hunari bilan yeng shimarib ishga kirishar ekan, og'ir mehnatdan ezilganlarga yordam qila turib shunday o'ylaydi:

Hunarni asrabon netkumdir oxir,

Olib tuproqqamu ketkumdir oxir!

Farhod boshqalarga oy lab qila olmagan ishlarini bir kunda bajaradi. Farhod o'zi bajarayotgan ish bilan shuhrat qozonadi, bunday afsonaviy bahodirning qahramonligi tezda atrofqa tarqaladi, Shirin ham Farhodning aql-u zakovati, hunariga lol bo'ldi.

Navoiy Farhoddagi insoniy fazilatlarni sanab, Farhodning bolalikdan boshlab ilm o'rganishi, uning bilmagan ilmi qolmaganligi, xususan uning mehnatsevarligini san'at darajasiga ko'tarib tasvirlaydi.

Adabiyot darslarida o'quvchilarni kasb-hunarga va mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashda Alisher Navoiy asarlarining

o'rnı beqiyos. Xususan, "Farhod va Shirin" dostondagı ijodiy mehnat, kasb-hunar egallangan kasb-hunar sirlarini o'z o'mnida mohirlik bilan ishlatish, el-yurt farovonligi yo'lida tinimsiz ishlash va ijodkorlik, fidoiylik o'quvchilar ma'naviy salohiyatiga samarali ta'sir etadi, axloqan kamolotga erishishga undaydi. Bugungi kunda mamlakatimizda yoshlarning kasb-hunar egallashlari uchun keng sharoitlar yaratilgan. Hatto 2019-yilning hukumatimiz tomonidan "Faol investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanish yili" deb nomlanishi ham tadbirkor, hunarmand kishilarni yanada ilhomlantirdi, g'ayrat va shijoat bilan ishlashga, o'z hunarining go'zalligini olamga namoyish etishga, mehnatining samarasini ko'rishga yana bir bor imkoniyat yaratdi. Alisher Navoiy qarashlaridan kelib chiqqan holda qalbida vatanparvarlik jo'sh urib turgan har bir shaxs kasb-hunar egallashi, egallagan kasb- hunarini asrab yurmasdan elimizning gullab yashanishi, odamlarga ko'proq naf keltirish yo'lida Sarflashi kerak.

Bobokalonimiz Alisher Navoiy butun umrini xalq ishiga, mamlakat istiqboliga baxsh etdi. Mehnatni ulug'lagan, o'zi ham zo'r kuch, matonat bilan ijod etgan bu siymo o'zidan badiiy nom qoldirdi va bizga uzoq asrlar ortida turib hanuz:

Umrni zoye etma, mehnat qil

Mehnar saodatning kaliti, bil-deya da'vat qilmoqda.

INGLIZ TILI DARSLARINI TASHKIL ETISHDA HAMKORLIK PEDAGOGIKASINING AHAMIYATI

Xayriddinova Guliniso Fatxiddinovna,
Buxoro viloyati G'ivduvon tuman 49-umumta'lim maktab
Ingliz tili fani o'qituvchisi

Bugungi kunda ta'limga muassasalarida o'quv faoliyatining sifati o'quv jarayonini rejalashtirish, uni amalga oshirish, o'quv reja, dasturlarining mazmun-mohiyati bilan emas, balki o'quvchilarning olgan bilimlari bilan bog'liq ta'limga natijasi sifati bilan belgilanmoqda. Shu nuqtayi nazardan bugungi kun ta'limga tizimida hamkorlik pedagogikasini ta'limga tizimiga joriy qilish ayni muddaodir. Hamkorlik pedagogikasini boshqa fanlar singari ingliz tili darslarida ham qo'llash mumkin. Bu haqda fikr yuritishdan avval, hamkorlik pedagogikasi nima, degan savolga javob bersak. Hamkorlik pedagogikasi-an'anaviy o'qitishdan farqli ravishda ta'limga tarbiya jarayonida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida do'stona munosabat o'rnatishga asoslangan. Endi oldingi an'anaviy "men" o'rni "biz", ya'ni pedagogikada ma'lum - "obyekt" va "subyekt" tushunchalari o'rni hamkorlikda "subyekt" va "subyekt" tushunchasi yuzaga keldi. Hamkorlik pedagogikasida o'quvchini o'qituvchi emas, balki o'zini-o'zi baholaydi. Ingliz tili darslarini tashkil etishda hamkorlik pedagogikasidan foydalanish o'qituvchining imkoniyatlarini birmunchakengaytiradi. Endi o'qituvchi ma'lum qolipgasolangan dars jarayonini emas, balki erkin munosabatga asoslangan dars jarayonini tashkil etishga muvaffaq bo'ladi. Hamkorlik pedagogikasi-bola shaxsidagi o'ziga xos xususiyatlarini, individuallikni saqlagan holda intellektual ma'naviy rivojlanishini ta'minlaydi. Pedagogika fanlari doktori, professor Sh.A.Abdullayeva o'zining "Hamkorlik pedagogikasi" deb nomlanuvchi o'quv-uslubiy qo'llanmasida hamkorlik pedagogikasining asosiy g'oyalari sifatida quyidagilarni ta'kidlab o'tadi:

- do'stona munosabat;
- hamkorlik;
- o'zaro ijodiyot.

Demak, bugungi kun yoshlariga bilim berish jarayonida barcha fanlar singari ingliz tili darslarida ham o'zaro do'stona munosabat o'rnatish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda hamkorlik pedagogikasiga asoslangan o'zin texnologiyalari masalan, "Donishmandlar", "Suvoriyalar jangi" kabilardan foydalanish yaxshi samara beradi. "Donishmandlar" o'zin texnologiyasida o'qituvchi murakkablik darajasi turlicha bo'lgan savollar tayyorlaydi va ularni turli rangdagi kartochkalarga yozib chiqadi. Masalan, qizil rangli kartochkada qiyin savollar, yashil rangli kartochkada birmuncha oson savollar, sariq rangli kartochkalarda esa nisbatan osonroq savollar aks ettirilgan bo'ladi. Qizil rangli kartochkalarga ingliz tili grammatikasiga oid savollar, yashil rangli kartochkalarga erkin mavzuda 5-6 gapdan iborat matn so'zlab berish va sariq rangli kartochkalarda ingliz tiliga oid elementar(masalan, o'zini tanishtirish) savollar joylashtirilgan bo'ladi. O'quvchilar savollarning murakkablik darajasiga qarab 1,2,3 balldan baholanib boriladi. Eng ko'p murakkab savolga javob bera olmasa, doskadagi boshqa o'quvchilar bu savolga javob berishadi. Savollar va javoblarni barcha o'quvchilar tinglab o'tirishadi va o'tilgan mavzu materiali mustahkamlanadi. Ushbu "turnir"da g'oliblikka da'vogarlar bir-birlariga savollar berishadi. O'quvchilarga mavzuni oldindan berish maqsadga muvofiqdir. Chunki o'quvchilar mavzuga puxta tayyorgarlik ko'rib kelishlariga imkon yaratiladi. Ushbu o'zin texnologiyasi yuqori sinf o'quvchilari uchun tavsiya etiladi va o'zin uchun nisbatan murakkab mavzu tanlanadi. Bundan tashqari, o'quvchilarda o'gzaki nutq ko'nikmalarini shakkantirishga alohida e'tibor berish maqsadida turli mavzular yuzasidan dialoglar tuzish mumkin. Sinf o'quvchilari bir-necha guruhsiga bo'linib, turli mavzularda (mavzular o'quvchilarning o'zları yoki o'qituvchi tomonidan oldindan tanlangan bo'ladi), masalan, birinchi guruh o'quvchilari mashhur ingliz yozuvchilari va ularning asarlari haqida, ikkinchi guruh Angliyadagi mashhur tarixiy obidalar yoki diqqatga sazovor joylar haqida, uchinchi guruh o'quvchilari dunyoda biror sohada mashhurlikka erishgan angliyaliklar haqida qisqa va shu bilan birga tezkorlikda dialoglar tuzishlari kerak bo'ladi. Har bir guruhsiga dialog tuzish uchun besh daqqaq vaqt ajratiladi. Ushbu o'zin texnologiyasi o'quvchilarga nafaqat ingliz tilida so'zlashish ko'nikmalarini oshirishga yordam beradi, balki, ularni Angliya tarixi, adabiyoti va san'ati bilan tanishtiradi. Yuqorida qayd etilgan ta'limga texnologiyasining mohiyati- shaxsni rivojlantirish, ta'limga nazariyasini asoslashga, insonni o'z-o'zini tarbiyalashga va o'z ustida ishslashga qaratilgan. Yuqorida fikrlardan shunday xulosaga kelishimiz mumkinki, hamkorlik pedagogikasiga asoslangan ta'limga texnologiyalari chet

tillarni, xususan, ingliz tilini o`rganishda samarali vositalardan biri sanaladi. O`quvchilarda jamoaviy tarzda ishlash, savol va topshiriqlarga tezkor javob berish va erkin fikrlab, mustaqil qaror qabul qilish kabi ko`nikmalarни shakllantiradi. Chunki bugungi kun yoshlarida aynan shunday ko`nikmalar shakllansa, kelajakda bu ko`nikmalar ularning malakali mutaxassis bo`lib yetishishlarida muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO`YXATI:

- 1.Ibragimov X.,Abdullayeva Sh. Pedagogika nazariyasi.T-2008
2. Abdullayeva Sh.,Choriyev R. Hamkorlik pedagogikasi.T-2016

O'QUVCHILARGA O'QISH DARSLARI ORQALI SHARQONA TARBIYANI SINGDIRISH USULLARI (YANGI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA)

Xolboyeva G.N.,

(Navoiy viloyati Zarafshon shahar2-umumta'lim maktab
Boshlang'ich sinf o'qituvchisi)

Yangi pedagogik texnologiyalar bugungi kunda maktab va boshqa ta'lim muassasalarining asosiy o'qitish jarayoniga aylandi.

O'qitishda yangi pedagogik texnologiyalar asosida yangi-yangi usullarni qo'llash (test, o'yin, savol-javob, musobaqa, suhbat) yaxshi samara bergenligi bois, bunga o'qu vchilarning boshlang'ich sinf davridanoq asosiy e'tiborni qaratila boshlandi.

Bu borada tadqiqotlar olib borgan AQSHlik olim B. Blum o'qitishning yangi tizimini ishlab chiqdi. Tizim fanda "Blum taqsonomiyasi" deya nomlandi. Blum taqsonomiyasi 6 ta tizimdan iborat bo'lib, dars jarayonida uni qo'llash yaxshi samara berdi.

1. Bilish.
2. Tushuntirish.
3. Qo'llash.
4. Analiz.
5. Sintez.
6. Baxolash.

Bilishda-masalan: "Non isi" mavzusini oladigan bo'lsak, o'quvchilar "Non" so'zini 3 harfdan iborat ekanligini, uni bug'doydan - un, undan xamir qilib keyin tayyorlanishini bilishlari kerak.

Analizda-o'quvchilarning olgan bilimlari test, savol-javob orqali tekshiriladi.

Sintezda - o'quvchilar fikr almashinadilar, dars mustahkamlanadi.

Banolashda-o'quvchilar javoblariga qarab baholanadi.

O'qish darslarida ham yangi pedagogik texnologiyani qo'llash samarali natija beradi.

Bu darsda asosiy ahloq-odob qoidlarini o'zida mujassamlashtirgan "Sharqona tarbiyani"ni o'quvchilar ongiga singdirish qulaydir. Buni o'qituvchi darslikda berilgan ajdodlarimizning boy, o'lmas me'rosi bo'lgan xalq og'zaki ijodiyotidan foydalangan holda tushuntirsa maqsadga muvofiqdir.

Bugungi kun farzandlarini ajdodlarimiz me'rosi asosida tarbiyaning yorqin na'munalarini o'zida mujassamlashtirgan "Sharqona tarbiya"ni singdirish orqali tarbiyalash oldimizda turgan ustivor vazifalardan biridir. Chunki, sharqona tarbiya barcha insoniy xislatlarni o'z ichiga oladi va farzandlarni ezgulik, mehr-muhabbat, do'stlik, sadoqat, vatanparvarlik, mardlik, jasurlik, halollik, rostgo'ylik, sahiylik, mehnatsevarlik kabi fazilatlar ruxida tarbiyalashda yordam beradi.

Bularni o'quvchilar ongiga qay darajada singdrish, o'rgatish, o'qituvchidan yuksak pedagogik mahoratni, maqsadlarni tog'ri qo'yishni, innovatsiyalardan o'rinni foydalananishni, ayniqsa, bugungi kunni asosiy dars o'tish jarayoniga aylangan yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llay olishni talab etadi. Bugungi kun o'qituvchisi har tomonlama faol, talabchan, o'z kasbiga fidoiy, jamoatchi bo'lmos'i kerak.

Chunki bugungi kunning asosiy dars o'tish jarayoniga aylangan noan'anaviy dars o'tish jarayoni o'qituvchidan ana shunday fidoiylikni talab qiladi. Bunda o'qituvchi an'anaviylikdan yiroqlashgan holda noan'anaviylikka tayanadi. Ko'proq o'z ustida ishlaydi, izlanadi, darsga yangi innovatsiyalarni olib kiradi.

Xalqimiz azaldan mehnatni ulug'lagan. Mehnatsevarlik kishilarning eng yaxshi fazilatlaridan biri deb hisoblangan. Kishilar xalol mehnat qilib, shuning e vaziga topgan daromadlari hisobiga yashamoqdalar va bolalarni moddiy ta'minlamoqdalar. "Peshona teri bilan topgan bir qora chaqa o'zgalarning exxon etgan xazinasidan yaxshiroqdir" -deb yozgan edi so'z mulkining sultoni Alisher Navoiy.

Yoki bo'lmasa vaqtidan unumli foydalangan holda "Hunarli kishi xor bo'lmas" ertagini o'quvchilar bilan birgalikda obrazlar orqali saxnalashtiriladi.

Bu o'qituvchi rahbarligida amalga oshiriladi. Ya'ni o'qituvchi ertak qaxramonlari nomini ishtirokchi o'quvchilarga bo'lib beradi va ertak mazmuni asosida qisqacha ijro etilishini tushuntiradi. o'quvchilar uni ijro etadilar. Bu bilan yangi mavzu yanada mustahkamlanadi. shu bilan birga, o'quvchi yodida yaxshi saqlanib qoladi. Bunday usuldagagi darslarni tashkil etish o'qituvchidan fidoiylikni talab qiladi.

O'quvchilarni yangi pedagogik texnologiyalar va yuksak insoniy fazilatlar uyg'unligida milliy iftixor ruhida tarbiyalasak ertangi kelajak uchun mustahkam poydevor qurgan bo'lamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov I. A. "Barcha reja va dasturlarimiz vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish, xalqimiz farovonligini oshirishga xizmat qiladi". "Xalq so'zi" gazetasi, 2010-yil 22-yanvar.
2. Karimov I. A. O'zbekiston Respublikasi mustaqilligining 19 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagи nutqi. "O'zbekiston ovozi" gazetasi. 2010-yil 1-sentyabr.
3. Karimov I. A. Mamlakatimizda demokratik isloxoatlarni yanada chiqurlashtiri va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish kontseptsiyasi.-T.: O'zbekiston, 2010. 56-b.
4. Avloniy A. "Turkiy guliston yohud ahloq". T.: "O'qituvchi", 1992.
5. Ochil Safo. "Inson ziynati-odobdur". T.: "O'qituvchi", 1997.
6. Musurmonova O. "Ma'naviy qandriyatlar va yoshlar tarbiyasi" T.: "O'qituvchi", 1996.

MILLIY TARBIYADA NAVOIY IJODINING O'RNI

Xolova Nargiza,

(Navoiy viloyat Zarafshon shahar 6-maktab ona tili fani o'qituvchisi)

Millatning ma'naviyatini uning urf-odatlari, an'analari, hayotiy qadriyatlaridan ayri holda tasavvur etib bo'lmaydi. Ma'naviy meros eng muhim omillardan biri bo'lib xizmat qiladi. Har bir xalq adabiyotini eng yuksak cho'qqilarga yuksaltiradigan daho ijodkorlar bo'ladi. Ularning ijodiyoti qancha vaqt, zamon o'tmasin, hech qachon eskirmaydi va millatni ruhlantiradigan g'oyaviy-badiiy qimmatini yo'qotmaydi. Alisher Navoiy xuddi shunday buyuk ijodkorlardan hisoblanadi. Mamlakatimizning Birinch Prezidenti Islom Karimov ta'kidlaganidek: "Alisher Navoiy xalqimizning ong va tafakkuri, badiiy madaniyati tarixida butun bir davrni tashkil etadigan buyuk shaxs, milliy adabiyotimizning tengsiz namoyandasini, millatimizning g'ururi, sha'nu sharafini dunyoga tarannum qilgan o'lmas so'z san'atkoridir".

Mutafakkir shoir ijodiyotini o'rganish bevosita millat tarixi, madaniyati, badiiy zavqi, ruhoniyati va urf-odatlarini chuqurroq bilishga keng yo'l ochadi. Navoiy asarlarida ijtimoiyadolat, tenglik va shaxs erki masalasi alohida yuksak mahorat bilan ochib berilgan. Adolat g'oyasi faqatgina shohlarga nisbatan emas, balki butun jamiyatning ma'naviy va siyosiy holatlariga nisbatan ham ifodalanadi. Navoiy ijtimoiy tenglikni targ'ib etar ekan, yer yuzidagi xalqlar o'rtaisdagi do'stlikni mustahkamlash masalasiga katta ahamiyat beradi, urushga qarshi turib, shaxs erki daxsizligini uqtiradi. Navoiy asarlarida davrning xilma-xil muammolarini yechish yo'llari rangbarang va benihoyat boy obrazlar orqali badiiy ifodalangan bo'lib, ularda shoirning odam haqidagi ideali, ma'naviy-axloqiy konsepsiysi o'z aksini topadi. Alisher Navoiy o'z asarlarida inson yaralmishlar ichra eng aziz xilqat ekanligi, unga yaratgan tomonidan benazir aql-u hush, nutq va farosat, bilim, tajriba, qalb-u his baxsh etilganligini, u o'zining tafakkur va nutq qobiliyati bilan boshqa mavjudotlardan yuqori turishi va bu ayni vaqtda unga mukarramlig-u sharaf bag'ishlashini, yer yuzini obod qilish va uni boshqarib turishi uchun unga kuch-qudrat hadya etilganligini ta'kidlaydi va har bir inson ilm va hunar egallahshi shior qilib, umrini besamar o'tkazmasligi kerakligini "Farhod va Shirin" dostonidagi quyidagi baytlarda ifodalaydi:

O'qub o'tmak, uqub o'tmak shiori,

Qolib yodida sahfa-sahfa bori.

Jahonda qolmadni ul yetmagan ilm,

Bilib tahqiqini kasb etmagan ilm.

Shu bilan birga asarlaridagi obrazlar tavsifida insonni yanada yuksak pog'onaga ko'taradigan go'zal axloqiy fazilatlar: qalbiy olivjanoblik, saxovat va do'stlik, vatanparvarlik va mehnatsevarlik kabi axloqiy sifatlarni oily darajada tasvirlab, har bir inson o'zi va o'zgalar hayotida yaxshilik bilan iz qoldirishiga da'vat etadi:

Bu gulshan ichra yo'qtur baqo guliga sabot,

Ajab saodat erur, yaxshilik bila chiqsa ot.

Navoiyning "Xamsa", "Xazoyin-ul maoniy", "Mahbub-ul qulub" va boshqa asarlarida iymon, saxiylik, do'stlik,adolat, mehnat, muruvvat, atrof-muhit muhofazasi kabi milliy va umuminsoniy qadriyatlar talqinining muhim tomonlari o'z ifodasini topgan.

Muruvvat - barcha bermakdur, yemak yo'q,

Futuvvat -barcha qilmakdur, demak yo'q.

"Xamsa" dostonida do'stlik, atrof-muhitni muhofaza qilish va mehnat ham o'ziga xos tarzda tarannum etilgan. Haqiqiy do'stlikning oliy namunalari Shopur, Navfal, Farrux va Axiy kabi obrazlarda namoyon bo'ladi. Ular kamtar, sadoqatli do'st bo'lib, kim bilan do'st tutinsalar, uning kimligi, ya'ni millat va e'tiqodi, mansab va boyligidan qat'iy nazar oxirigacha unga sodiq qoladigan do'slar timsolidir.

Navoiy halol mehnat qilishni kishining olivjanob fazilatlaridan biri deb bilib, "Xamsa"da kishilarni mehnat qilishga, mehnatni puxta va o'z vaqtida bajarishga undaydi. Bunda Farhodning mehnatsevarligini namuna qilib ko'rsatadi:

Tana'um birla mehnat xo'bu zishti,

Nekim bo'l mish azaldin sarnavishti.

Chu Farhod ul talabdin bo'ldi navmid,

O'zin ko'rdi g'am-u mehnatda jovid.

"Farhod va Shirin" dostonida axloqiy qadriyatlar: poklik, hayo, vafo, saxovat, halollik ham o'z ifodasini topgan.

Demon, ham ko'ngli poku ham ko'zi pok,

Tili poku so'zi poku o'zi pok.

Navoiy atrof-muhitni muhofaza qilishga chaqirar ekan, inson yaratilishidan avval tabiatda monandlik borligini, tabiatni yashnatish inson q o'lida ekanligini "Sab'ai sayyor" dostonida ifodalaydi:

Haftavu oyu yilni tez etting,
Umr ila ishlarin sitez etting.
Bog' ochilmoq alar mururidin,
Gul sochilmoq alar yururidin.

Mutafakkir asarlarda yuksak nafosat bilan kuylangan umuminsoniy fazilatlar bugungi kunda ham alohida ahamiyat kasb etadi. Ulug' mutafakkir asarlari nafaqat zamondoshlarimizga, balki keyin keladigan avlodlarga ham hayotdan, yashash ilmidan, umuminsoniy qadriyartlardan saboq beradi. Navoiy asarlari bugungi kunda yoshlarni milliy istiqlol g'oyalariga sadoqat ruhida tarbiyalashga, ularda vatanparvarlik, insonparvarlik, xalqparvarlik, burchga sadoqat, mehr-muhabbat tuyg'ularini kamol toptirishga, yosh avlod qalbida Vatanga bo'lgan muhabbat hissini oshirishga xizmat qiladi.

ADABIYOT FANINI O'QITISHDA BADIY TAHLILNING O'RNI

Ta'lrim sohasiga kirib kelayotgan tub islohotlar yoshamizning ilm olishi uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. Har bir fan yo'nalishida o'ziga xos bo'lgan usullar paydo bo'lmoqda. Ayniqsa, adabiyot fanining o'qitilishida yangi davr keldi desak, mubolag'a bo'lmaydi. Hozirgi kunga kelib, adabiyotning barcha yo'nalishlariga yangicha uslub bilan yondashilmoqda va bu jarayon adabiyotning o'quvchi ongiga ta'sir etishida muhim rol o'yynamoqda. Adabiyot fani deganda avvalo, ko'z oldimizda badiiy asar gavdalananadi, adabiyotni badiiy asarlarsiz tasavvur etish qiyin. Badiiy asarlarni tushunish, uni maromiga yetkazib tahlil qila olish zarur. Badiiy matnni chuqur tahlil qilishni o'rgatish maktab darslari jarayonida shakllantiriladi. Badiiy adabiyotni faqat hayotiy savollarga javob beradigan, o'quvchilarни yashashga o'rgatadigan amaliy vosita tarzida tushunish va izohlash noto'g'ri va hatto zararlidir. Chunki bunday izoh badiiy adabiyotning mohiyatini buzib ko'rsatadi va jo'nlashtiradi. Adabiyot hayotdagи muammoli vaziyatdan chiqib ketishning retsepti yoxud voqelikdagi mushkul savollarga javob topib beradigan vosita emas, balki o'qirmanda o'zi, o'zgalar, olam va odamiyat to'g'risida muayyan tarzdagi ma'naviy-fikriy munosabatlarni uyg'otadigan estetik hodisadir.

Adabiyot fanini o'qitishdan maqsad ham o'quvchiga axloqiy tarbiya berish bilan birlashtiriladi. Bunda badiiy asarlarning qay darajada ta'siri borligi hammamizga ma'lum hodisa. Biz asarni oddiygina o'qishimiz mumkin. Asar qahramonlari bilan, maqsadi bilan tanishishimiz mumkin. Ammo asarni maromiga yetkazib tahlil etmasak, muallifning g'oyasi, uning nima demoqchi ekanini hech qachon anglay olmaymiz. Buning uchun adabiyot fani o'qituvchilarни oldida bir qator vazifalar ko'ndalang turadi:

- badiy asar mazmunini o'quvchiga yetkaza olish;
- badiiy asar mohiyatini anglatish;
- qahramonning hatti-harakatini tahlil qila bilish;
- badiiy asarni tahlil qilish yo'llarini puxta egallash;
- badiy asar orqali o'quvchi his-tuyg'ulariga ta'sir eta olish;
- tahlil jarayonida o'quvchi ma'naviyatini yuksaltirishga erishish kabi omillar o'quvchi asarni to'laqonli tushunishiga, anglay olishiga ko'mak beradi. Badiiy asar o'quvchini izlanishga, o'ylanishga, fikrlashga o'rgatadi. "Ayrimlar badiiy asarni tirik organizmga qiyos etishadi-da, uni qismlarga ajratish, jonsiz tanaga ajratishdan boshqa narsa emas" degan qarashga tayanib, tahlilga qarshi chiqadilar. Biroq, bu xil qarashlar asossizdir. Ya'ni tadqiqotching asarni qismlarga ajratish maqsad emas, bir vosita - asarning badiiyat hodisasi sifatidagi mavjudligini, undagi o'quvchi ongi va ruhiyatiga ta'sir qilayotgan, uning u yoki bu tarzda tushunishiga asos bo'layotgan omillarni o'rganish vositasidir".

Demak, badiiy asarni anglab yetish uchun badiiy tahlil muhim vosita ekanini professorning fikrlaridan ham anglashimiz mumkin. O'quvchiga badiiy tahlilni mukammal o'rgatish shuning uchun kerakki, asarni shunchaki o'qish emas, undan zavq ola bilishi, his-tuyg'ularida o'zgarishlar sezishi, ruhiyat boyib borishi lozim. Adabiyot fanida qaysidir yozuvchi, shoirning tarjimai holi o'quvchining qalbini larzaga keltirmaydi. Ammo har qanday badiiy asardan ma'naviy ozuqa olishimiz, ko'nglimizga taskin topa olishimiz mumkin. Badiiy tahlilning ahamiyati shu qadar muhimki, asarni o'qish jarayonida tadqiqotchi ko'zi bilan qarash asarni o'quvchi qalbiga yaqinlashtiradi. Har bir qahramon ruhiyatini his etadi, voqealar silsilasida ishtirok etadi. O'qutuvchi tahlilni, avvalo, o'zi yaxshi bilishi, o'quvchiga ham mukammal o'rgatishi zarurdir.

Biz o'z bilim salohiyatimizdan kelib chiqib aytishimiz mumkinki, aksariyat hollarda adabiyot darsligida berilgan badiiy asarlarni yoki she'riy matn mazmunini o'quvchiga tahlili misollar bilan tushuntirmasdan, yodlashni yoki o'qib kelishni uyga vazifa qilib topshiramiz. O'quvchi esa uyga vazifani shunchaki, tushinib tushunmay bajarib keladi. Bunday vaziyatlarda biz o'quvchiga na bilim, na ko'nikma, na malaka va na komplitentsiyalarni bera olamiz. Qachonki, asar mazmunini chuqur anglasa, yozuvchining ichki kechinmalarini his eta olsa, o'quvchida Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi, O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi, Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi, Milliy va umummadaniy kompteyalar shakllanib boradi. Shu maqsadni ko'zlagan holda o'qituvchi dars texnologiyalarini shunday qo'llay olishi kerakki, o'quvchilar ma'lumotlarni qayta tahlil qila olsin. O'quvchi o'zlashtirgan bilimini axborot sifatida to'plasa, axborotlarni tanlasa va qayta ishlasa, hayoti davomida axborotlarni qo'llasa, bilishning uchta bosqichiga amal qilsagina bilim, ko'nikma va malakaga aylanadi.

CHET TILI DARSINI MAZMUNI VA MOHIYATI

Yandasheva Zebiniso Shavkat qizi,
(Navoiy viloyati Navbahor tuman 20-umumta'lim maktab
Ingliz tili fani o'qituvchisi)

Hozirgi vatqda nafaqat chet tiliga o'qitish bo'yicha balki barcha fanlarga o'qitishni, o'rgatishni yangi-yangi metodlarini izlab topish va uni amalda sinab ko'rish to'g'risida ko'p ishlar qilinmoqda. Bu hozirgi kundagi ta'lif tarbiya jarayonini yaxshilash, uchun hal qilinishi kerak bo'lgan eng muhim muammolardan biridir. Agar avval chet tili o'qitish shu til sistemasini o'rganish deb qaralgan bo'lsa, keyingi yillarda o'qitishdagi muhim ko'zlangan narsa bu o'quvchilarни chet til nutqini o'stirishdan iborat bo'ldi. Shuni aytish kerakki chet til o'rganishdagi bu maqsadlar, o'z-o'zidan yoki boshqa kimsalar yoki shaxs tomonidan qo'yilmaydi, balki lingvistika va psixologiya fanlaridagi o'zgarishlar va jamiyatning ijtimoiy rivojlanib borishi bilan chambarchas bog'liqdir. Yaxshi darsning o'ziga xos hususiyatlari pedagogik adabiyotlarda keng yoritilgan. Masalan: M. A. Danilov va B.P. Esi povlar darsning muvaffaqiyatli bo'lishi uchun quyidagilarni keltiradi:

- dars mazmuni va maqsadi o'quvchilarning yosh xususiyatlariga to'g'ri kelishi kerak;
- darsning ta'limi va tarbiyaviy tomonlarini birligi;
- darsning barcha etaplarida o'quvchilarning faolligi;
- darsning har bir vaqtidan maksimal foydalanish;
- darsni tegishli jixoslash;
- dars so'ngida uning natijalarini sezilarli bo'lishi.

L.D. Salistra: darsni chet tilida o'tish, amaliyotga yo'naltirilganlik, o'quvchilarning yuqori darajada faol bo'lishi, mavzuning asosiya maqsadi va dars oldiga qo'yilgan vazifalarini aniq belgilash ko'p jihatdan dars samaradorligini kafolatlaydi degan fikrni bildiradi. Dars o'quv tarbiyaviy ishlarni olib borishni tashkil qilishning asosiya shaklidir. Xarakterli hususiyati: chet tilida nutq faoliyati; maqsadi va unga erishshning yo'llarini aniq belgilash. O'quv tarbiyaviy faoliyatning maqsadi: o'quvchilarga bilim berish va chet tilida nutqiy malaka va ko'nikmalarni hosil qilish; til materiali xarakteri va nutq faoliyatining turlariga qarab bu maqsadlar konkretlashtirilishi mumkin. Bizga kerakli muhim narsa bu qo'yilgan maqsadga erishish vositalarini to'g'ri aniqlash, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatni bir biriga o'zaro hurmat asosiga qurish va darsni tashkil qilishdir.

L.N. Tolstoy: Agar o'qituvchi o'quvchini ham ota ham ona sifatida ardoqlasa u o'qituvchi barcha kitoblarni o'qigan, lekin kasbini ham o'quvchilarni ham sevmaydigan o'qituvchidan yaxshidir.

O'quvchilar orasida o'tkazilgan ayrim so'rovlarining natijasini keltirib o'tish darsga qo'yilgan talablarni va o'quvchilarning darsga va o'qituvchining kasbiy tayyorgarligiga nisbatan fikrlariga oydinlik kiritish mumkin. O'tkazilgan so'rovga ko'ra: 77,4% kasbini yaxshi bilgan, 59,7% darsni qiziqarli o'tgan 48,6% o'qituvchi shaxsi, uning o'quvchilariga muhabbat 31,7% o'qituvchining harakatchanligi darsning samaradorligiga ta'sir qiladi degan fikrni bildirishadi.

Chet tili o'qituvchisi doim izlanihda bo'lmoji zarur. Har darsda o'quvchilarga biror yangi narsa o'rgatish; yangi usullarini amalda sinab ko'rish maqsadga muofiq;

O'quv tarbiyaviy faoliyatning ikkinchi qismini o'quvchilar faoliyati tashkil qiladi. Shunday qilib darsning mohiyati o'qituvchi o'quvchi faoliyatini tashkil qilishdir. Bu amalda mashqlar bajarish asosida olib boriladi, lekin shuni takidlash lozimki mashqlar alohida-alohida emas, balki bir sistemaning tarkibiy qismini tashkil qiladi. Dars mazmuni esa o'z navbatida maktab dasturlari, darsliklari, dars va tarbiyaviy jarayoning boshqa tashkiliy shakllari bilan o'lchanadi.

ADABIYOTLAR

- 1.J. Jalolov. Ingliz tili o'qitish metodikasi, "O'qituvchi" nashriyoti. Toshkent.
2. Xoshimov O.X. Ingliz tili o'qitish metodikasi.

GEOGRAFIYA DARSLARIDA MUTAFAKKIRLARNING ILMY MERO SIDAN FOYDALANISH

Yodgorova Oysha Uraqovna,
(Navoiy shahar 15-umumta'lim maktab geografiya fani o'qituvchisi)

Ilm-u fan, ma'rifat-u madaniyat asrlar davomida insoniyat olamining so'nmas mash'ali bo'lib kelgan. Bu mash'alning yanada yorqinroq va yorug'roq shula sochishini ta'minlash uchun geografiya faniga katta hissa qo'shgan alloma va mutafakkirlarimizninf qarashlarini chuqurroq o'rganish va yoshlarning e'tiboriga havola etish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Sharq olamida, xususan, Markazi Osiyo xalqlari hayotida rivojlangan madaniyatning mavjud bo'lgani haqida qadimgi baqtriya, so'g'd, o'rjun, xorazm yozuvlarida bitilgan yodgorliklar, devoriy tasviriy san'at asarlari va haykalchalar, arxitektura namunalari dalolat beradi.

O'rta Osiyo, jumladan O'zbekiston hududi, tabiat haqidagi dastlabki, ilmiy jihatdan mukammal geografik ma'lumotlar jahonga mashhur bo'lgan 9-12-asrlarda yashagan turkistonlik olimlar tomonidan yozib qoldirilgan. Ular Muhammad ibn Muso al-Xorazmiy, Ahmad al-Farg'oniy, Abu Abdulla Muhammad ibn at Termiziy, Abu Nasr Farobi, Abu Bakir Narshaxiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Mahmud Qashg'oriy va boshqalar.

Quyida sharq allomalarining geografiya oid buyuk ishlaridan namunalar aytib o'tamiz.

- Muhammad ibn Muso al-Xorazmiy - "Yerning surati" (Kitob surat al-arz) asari "Xorazmiy geografiyasi" kitobi nomini olib, unda yer yuzasidagi 537 ta geografik punkt, jumladan 200dan ortiq tog'larning tavsloti, mamlakatlar, okeanlar, dengizlar, daryolar, ko'llar haqida va meridian yoyining 1 darajasi 111,8 km.ga teng ekanligi kabilar isbotlab berilgan. "Yer sathini o'lchash" (Astrologiya), "Asturlob yashash haqida kitob", "Asturlob yordamida azimutni aniqlash haqida" va boshqa asarlari mavjud.

- Buyuk astronom, sayyoh, geograf olim Ahmad al-Farg'oniyning kashfiyotlari va asarlari ko'p bo'lib, hozirgi kunda ulardan sakkiztasi ma'lum. "Hisob ui-aqolim as-sab'a" ("Yetti iqlimning hisobi"), "Quyosh soatini yashash kitobi" kabi asarlardan foydalaniadi.

O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimovning "O'rta asrlar Sharq allomalarini va mutafakkirlarining tarixiy merosi, uning zamonaviy sivilizatsiya rivojidagi roli va ahamiyati" mavzusidagi xalqaro konferensiyaning ochilish marosimidagi nutqida;

Ahmad Farg'oniyning tomonidan IX asrda yaratilgan "Astronomiya asoslari" fundamental asarida olamning tuzilishi, Yerning o'lchovi haqidagi dastlabki ma'lumotlar, sayyoramizning sharsimon ko'rinishga ega ekani xususidagi dalillar mavjud bo'lib, mazkur kitob XVII asrga qadar Yevropa universitetlarida astronomiya bo'yicha asosiy darslik sifatida o'qitib kelingan hamda Buyuk geografik kashfiyotlar davrida Kolumb, Magellan va boshqa sayohatchilarining kashfiyotlari uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qilgan. Ahmad Farg'oniyning amaliy yutuqlaridan biri uning o'rta asrlardagi asosiy astronomik asbob - usturlob nazariyasini ishlab chiqqani va shuningdek, Nil daryosida "nilomer" degan, ko'p asrlar davomida suv sathini o'lchaydigan asosiy vosita sifatida xizmat qilib kelgan mashhur inshootni yaratgani bo'ldi.

Men O'zbekiston Respublikasi Prezidenti sifatida Misr Arab Respublikasi poftaxti Qohira shahrida bo'lganimda, ana shu nilomerni ko'rib, bu ulug' ajdodimizning ilmiy dahosi oldida yana bir bor hayratga tushish baxtiga tuyassar bo'ldim, deb aytib o'tadi.

- Abu Rayhon Beruniyning - "Turar joylar orasidagi masofani tekshirish" (Geodeziya), "Minerologiya", "Kartografiya", "Globus yashash kitobi" kabi asarlari mashhurdir. Sharqda birinchi bo'lib Yer va osmon globusini yasagan, qimmatbaho toshlarni ishlash usuli yer osti boyliklarini aniqlashning ilmiy-nazariy asosini yaratgan.

Ulug' qomusiy alloma Abu Rayhon Beruniyning ilmiy dahosi bilan yaratilgan mislsiz kashfiyotlarga to'liq baho berishning o'zi qiyin. Beruniyning 150 dan ziyod ilmiy ishlaridan bizgacha faqat 31 tasi yetib kelganiga qaramasdan, alloma qo'lyozmalarining qo'limizdagi ana shu to'liq bo'limgan namunalarini ham uning naqadar serqirra meros qoldirganidan dalolat beradi.

Beruniy dunyo ilm-fanida birinchilardan bo'lib dengizlar nazariyasi va Yerning sharsimon globusini yaratish yuzasidan o'ziga xos yangi g'oyalarmi taklif etdi, Yer radiusini hisoblab chiqdi, vakuum, ya'ni bo'shliq holatini izohlab berdi, Kolumb sayohatidan 500-yil oldin Tinch va Atlantika okeanlari ortida qit'a mayjudligi haqidagi qarashni ilgari surdi, minerallar tafsifi va ularning paydo bo'lish nazariyasini ishlab chiqdi, geodeziya faniga asos soldi. Shuning uchun ham XI asr butun dunyodagi tabiiy fanlar tarixchilari tomonidan "Beruniy asri" deb atalishi bejiz emas.

- Mirzo Ulug'bek- turli vaqt o'lchash asboblarini yasagan, 1018 ta y ulduzning holati va harakatini

aniqlagan, geografik yunalish asosida Quyosh balandligini aniqlash qoidalarini tuzgan. 40 yil Samarqandda hukmdorlik qilgan Mirzo Ulug'bek astronomiya sohasidagi buyuk alloma sifatida shuhrat qozongan va uning nomi haqli ravishda Kopernik, Jordano Bruno, Galilei va boshqa ulug' ilm-fan daholari qatorida tilga olinadi. Buyuk allomalarining xislatlari shundaki, ulardan yoshlarni tarbiyalashda axloqiy mehnar tarbiyasi, oila tarbiyasi, xalqlar o'rtaсиda do'stlik, hamkorlik haqidagi tushunchalarni tarkib toptirishda, yaxshilik,adolat, mehnat va hunar egallash kabi g'oyalarni ilgari surishda foydalansak ijobjiy natija beradi, degan umiddamiz.

THE ADVANTAGES OF MULTIMEDIA LEARNING ENVIRONMENTS

Zaripova D.O.,
Qiziltepa District, secondary school № 32

Annotatsiya: Maqola interfaol metodlar va bugungi kun nazariyasining mакtab darslarida qo'llanishi, afzallik taraflari yoritib berilgan. Interaktiv metodlar asosida til ko'nikmalarini yanada keng yoritish qoidalari ifodalangan.

Modern world of emerging trends in technology, everything is flexible, especially the teaching of English language. Methods of teaching English language have developed rapidly over the past forty years. So it is important that language learners as well as teachers adopt and understand the various techniques of language teaching and upgrade themselves of the same. Teachers teaching English at various grades must also be able to adapt themselves to the needs of the young minds and how in turn will help to bring about drastic changes in the society. According to academic research, linguists have demonstrated that there is not one single best method to teach English language and that no one teaching method is inherently superior to the others. In this modern era of information and technology, due to rise in Globalization and Commercialization, English language teaching (ELT) has become an integral part of our educational scenario and occupies a pivotal position. ICT has become an essential part in our daily life because technology has brought in several changes. In the recent years English language teaching has undergone drastic changes with the advent of latest methodologies and techniques .As language teachers it is important to understand and adopt the various methods and techniques and also apply them in classrooms. Language teachers should keep themselves abreast of the current trends to create inquisitiveness among the pupil community and prepare them for the challenges of the future. In this paper we focus on choosing the modern techniques and activities that are appropriate for each particular task, context and learner with a focus on motivation and helping learners become independent and inspired to learn more. It also throws light on how technology can be used in English classes to make learning more interesting and fun for pupils. Use of technology in English language teaching In this age of Information and Technology, the use of Internet has brought many changes in teaching English. It is a highly useful tool which benefits both the learner and the teacher using it for many activities related to teaching and learning. Modern technology is developing at a faster pace, the learners and teachers have to upgrade The authors of the above-mentioned report list the following benefits of using multimedia environments for teaching and learning:

Multimedia can enhance learning in different locations and institutions of diverse quality; present opportunities to pupils working at different rates and levels; provide (tirelessly, without holding up other pupils) repetition when repetition is warranted to reinforce skills and learning; and compensate, in the short term, for high pupil populations and limited numbers of trained and experienced teachers - in combination with robust teacher development initiatives and improvements in teachers' working conditions. There is little to add to this in general terms, but it is worthwhile considering the particular advantages afforded to FLT/FLL by the new media.

The most popular and most widely used devices appropriated by modern language teachers remain the CD player and the audiocassette recorder. More recently, the Web has served as an additional source of authentic listening materials thanks to the possibility of fast downloads using MP3 software.

The use of moving images linked to sound provides learners with exposure to all important elements of spoken communication: gestures, proxemics, pronunciation, intonation, all embedded in natural, cultural contexts. And devices like DVD players, videocassettes, web sources, the laserdisc and video cameras readily supply these. Thanks to modern technology, scenes can be located, isolated and replayed at random and there is an abundance of literature suggesting how to exploit film/video sequences meaningfully. Different forms of visual support can now be offered (e.g. optional sub-titles in the mother tongue or target language to assist understanding and facilitate access to the language).

Both satellite and terrestrial radio and television programmes offer cheap access to contemporary, authentic, and potentially culturally rich programmes for the language learner. Linked to modern recording equipment, broadcast radio and television also offer the advantages of the audio and video devices mentioned above. A number of broadcasting companies still produce broadcasts, which are at their most effective when combined with face-to-face courses in educational institutions. Broadcasts are particularly useful for reaching sectors of the population who might not normally think of taking up language learning, but who might be wooed by attractive "taster" courses highlighting interesting or exciting elements in the target culture.

It has gone a long way to overcoming the problem of the relatively poor quality of analogue transmissions, which has so far prevented this medium from being widely used for language teaching. Audio exchanges via the Internet now also provide possibilities for real time synchronous oral communication. The principal uses of the telephone to date have been limited to supplementary tutoring for those engaged in distance education. However, with the advent of digital quality and lower connection costs, there is now considerable potential for its extended use - including the possibility of conference calls.

Finally, with the introduction of the multimedia computer, the learner and teacher have at their disposal an instrument, which can combine all the advantages of the above-mentioned media in a compact and easily accessible form. The computer may be used as a local machine or within a network.

LITERATURE

1. Communicative theory in the language classroom, in 20-24, 17, 3 and 4. "Modern English teacher". Jones, K. 1982. Simulations in language teaching. Cambridge:CUP. Littlejohn, A. 1988.
2. Internet sources :www.teach-nology.com

ЁШЛАРНИ МИЛЛИЙ, ШАРҚОНА, ТАРИХИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИ ҲИСОБГА ОЛГАН ҲОЛДА ЗАМОНАВИЙ РУХДА ТАРБИЯЛАШ

Абдурахмонова Ўғилой Қаххоровна
Гулистон давлат университети доценти,
Жумабоева Ирода Мураткасимовна
Гулистон давлат университети ўқитувчisi

Аннотация: ёшларни миллий, шарқона, тарихий қадриятлар руҳида тарбиялаш борасида мутафаккирларимизнинг дидактик қарашлари кўрсатилган. Шу билан биргалиқда замонавий таълимда фанлараро боғлиқликни уйғулаштириш ҳақида фикр юритилган.

Калит сўзлар: замонавий таълим ва тарбия, миллий маънавият, дидактик қарашлар, мақсад, фанлараро боғлиқлик.

Ҳозирги замон ёшларини миллий, шарқона, тарихий қадриятларни ҳисобга олган ҳолда замонавий руҳда тарбиялаш ҳамда ижобий инсоний фазилатларга эга бўлган қасб соҳибларини тайёрлаш муаммоси давлат миқёсидаги долзарб масалалардан бири ҳисобланади. Ўзбекистонда янги маънавий-гоявий йўналишларнинг шаклланиши ўз навбатида, замонавий таълимнинг барча соҳаларига таъсир этиб, ижобий изланишлар доирасини кенгайтириб, бадиий тафаккур ривожини янада жадаллаштиради. Тарихий, маданий ва маънавий-ахлоқий қадриятларнинг кенг қатламларини қайта идрок этиш гоялари, янгиланиш тамойиллари замонавий таълим тизимида яққол намоён бўлмоқда. Дарҳақиқат, аждодларимиз томонидан қолдирилган бебаҳо маданий мерос миллий маънавиятимизнинг ўзагини ташкил этади. Шу сабабли ундан бугун ёшларимизнинг таълим ва тарбиясида кенг фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Чунки, "Аждодларимиздан қолган мерос миллатимизнинг нафақат ўтмиши, шунингдек, истиқболи учун ҳам куч ва фидоийлик манбай ҳисобланади" [1:47]. Буюк мутафаккирларнинг педагогик қарашларида ҳам жамиятнинг ривожланишида таълим-тарбиянинг ўрни ёш авлодларни тарбиялашда қасб-корликнинг ижобий таъсири, жуда катта эканлигини уқтириб ўтилган.

Буюк ватандошимиз Абу Али ибн Сино ўз асарларида ўқитувчи болаларга таълим беришдек масъулиятли бурчни бажариши зарурлигини уқтираси, уларга фаолиятда мувафақиятга эришиш гарови бўлган қуйидаги тавсияларни беради: болалар билан муомалада босиқ, жиддий бўлиш; берилаётган билимнинг ўқувчилар томонидан ўзлаштирилишига эътиборни қаратиш; таълимда турли шакл ва методлардан фойдаланиш; ўқувчининг хотираси, билимларни эгаллаш қобилияти, шахсий хусусиятларини билиши; фанга қизиқтира олиши; берилаётган билимларнинг энг муҳимини ажратиб бера олиши; билимларни ўқувчиларга тушунарли, унинг ёши, ақлий даражасига мос равища бериш; ҳар бир сўзнинг болалар ҳиссиётини уйготиш даражасига бўлишига эришиш[2:75]. Беруний ўзининг педагогик қарашларида таълим-тарбия ва ахлоқ масалаларига фақат ўз даврининг етук мутаффакири сифатида эмас, балки педагог олим сифатида ёндашади. У ўзининг дидактик қарашларида болаларга таълим-тарбия беришда турли мавзуларда кўплаб мулоҳазалар юритишни, зериктирмасликни, хотирасига малол келтирмасликни таъкидлаб ўтади. Ва ўқитиш жараённида бир нарсани қайта-қайта кўриш, эшитиш болани сабрсизликка олиб келишини кўрсатади. Бунинг учун болага таълим бериш жараённида фандан фанга ёки бир мавзудан иккинчи бир мавзуга, соддадан-мураккабга қараб интилишни ўйлга қўя билишлик кераклигини уқтиради[3:45]. "Тарбияда болага мухаббатни биринчи ўрнига қўйилиши кераклигини", - А.Навоий ўзининг фикрларида баён этган. Болани ёшига қараб тўғри тарбиялаш, фанларни ўргатишга ёшлигиданоқ бошлаш кераклигини уқтирган. А.Навоий "Билимларни эгаллаб уни куллай олмаган киши ерни хайдаб экин эколмаган деҳқонга ўхшайди", - деб ёзган. Ўзбекистон Республикасининг Биринчи президенти И.Каримовнинг таълим тўғрисида қуйидаги фикрларини келтиришимиз мумкин: "Ҳар бир инсоннинг, айниқса эндиғина ҳаётга қадам қўйиб келаётган ёшларнинг онгига шундай фикрни сингдириш керакки, улар олдига қўйилган мақсадларга эришиши ўзларига боғлиқ эканлигини англаш етишлари керак"[4:23].

Таълим-узулксиз жараён бўлиб у маҳсус таълим ташкилотлари - мактаб, академик лицей, қасб-хунар коллежлари, институт, университетларда тизимлиликка кўра амалга ошади. Инсон бутун умри давомида таълимга муҳтоҷдир. Таълим жараённида маданиятнинг сара қадриятлари асосида ўқув ва тарбия бирлиги шаклланади. Таълим сифати ва даражасини кўтармасдан ишлаб чиқаришга фан ва техника ютуқларини жорий қилиш, унинг самарадорлигини ошириш мумкин эмас. Бу ўз навбатида фанлараро боғлиқликни мустаҳкамлашни талаб қиласи. Ўқитувчи дарс жараённида фанларнинг

бир-бирига боғлиқ эканлигини ўқувчиларга тушунтириши зарур. Мисол: биология, тасвирий санъат, тарих, кимё, физика фанлари ҳаётда бир-бирини тўлдириб туради. Нима учун биз ёш авлодни улгайишида бу фанларни бир-бирдан йироқ қилиб, бирини боғдан бирини тогдан қилиб етказишимиз керак. Аксинча, дарсларда унинг биологик тузилиши, тарихи, ранги, физик ва кимёвий хоссалари ўргансин. Фанларнинг бир бутунлигини, улар бир-бirlарини тўлдириб туриши тўгрисида билимлар бериб борилсин. Ана ўшанда биз ўқитувчилар келажагимизнинг порлоқ давомчиларини ҳақиқий миллий ифтихоримиз эъзозлайдиган инсонпарвар йигит қизларни вояга етказган бўламиз. Маънавий юксак, замонавий илм-фанни эгаллаган, аждодларимизнинг бой маънавий меросга соҳиб чиқсан авлодни ҳеч қандай ташқи куч, гоя ёки мафкура асло ўз таъсирига тушира олмайди. Бундай авлодни вояга етказган халқнинг истиқболи порлоқ, келажаги буюkdir.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. А.Ҳайдаров. Инсон камолоти ва миллий-маънавий қадриятлар. -Т.: Муҳаррир, 2008 й.
2. С.Раҳимов. Ибн Сино таълим ва тарбия ҳақида. -Т.: Ўқитувчи, 1967 й.
3. О.Умурзоқова. Таълим-тарбия ҳаёт билан ҳамнафас бўлсин. -Т.: 2008 й. "Тасвирий ва амалий санъат ўқитувчиларини тайёрлаш самарадорлигини ошириш масалалари" илмий-амалий конференция материаллари тўплами.
4. И.Каримов. Ўзбекистоннинг ўз истиқдол ва тараққиёт йўли. -Т.: Ўзбекистон, 1992 й.

ФОРМИРОВАНИЕ ГРАМОТНОСТИ ЧТЕНИЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ТЕМЫ "СОЛИ И ИХ СВОЙСТВА"

Алимова Ф.А.

к.пед.н., доцент

Камалитдинова Н.Р.,

студентка 4 курса
ТГПУ им.Низами

Аннотация. В данной статье раскрыты понятия "грамотность чтения", ее значение в процессе оценивания знаний учащихся в процессе изучения химии. предложены методические рекомендации по формированию читательской грамотности при изучении свойств и значении солей.

Ключевые слова: читательская грамотность, PISA исследование, читательская компетентность, мотивация, качество оценивания, химия.

Сегодня, когда перед школой стоит задача воспитания личности с морально-этическими ценностями и критическим мышлением, очень важно учить подрастающее поколение читать вдумчиво и осмысленно, то есть совершенствовать читательскую грамотность учащихся. По определению PISA, читательская грамотность – это способность человека понимать и использовать письменные тексты, размышлять о них и заниматься чтением для того, чтобы достигать своих целей, расширять свои знания и возможности, участвовать в социальной жизни. Значение предлагаемых заданий заключается в том, что она, в первую очередь, оценивает возможность школьников руководствоваться здравым смыслом и логикой при выполнении нестандартных задач. В этом отношении можно сказать, что PISA следует современным образовательным трендам, ведь способность учеников применять школьные знания в жизни – это важнейший аспект функциональной грамотности и навыков XXI века.

Совершенствуя читательскую грамотность учащихся, мы воспитываем думающего человека, который способен не только воспринимать написанный текст, но и видеть его глубокий смысл, критически оценивать содержание прочитанного, соотносить его с личным опытом.

Например, в курсе химии 7 класса при изучении темы "Соли и их свойства" возможно использование следующего текста и заданий различного уровня для работы с ним в целях формирования грамотности чтения. Учащимся предлагается прочитать текст и после ответить на вопросы.

"Соли – это сложные вещества, состоящие из ионов металлов и кислотных остатков. Соли могут быть образованы при взаимодействии простых веществ, соли и кислоты, соли и щелочи, кислот и оснований (нейтрализация) и других реакций. Название соли, образованной кислородсодержащей кислотой, состоит из двух слов: названия иона кислотного остатка с суффиксом- ат (для высшей степени окисления неметалла в кислотном остатке) или с суффиксом -ит (для низшей степени окисления неметалла в кислотном остатке) в именительном падеже и названия иона металла в родительном падеже, с указанием переменной степени окисления металла, например нитрат меди (II), карбонат натрия, фосфат кальция. Названия соли, образованной бескислородной кислотой, состоит из двух слов: названия иона кислотного остатка с суффиксом-ид (в именительном падеже) и названия иона металла (в родительном падеже) с указанием переменной степени окисления металла. Например, хлорид лития, сульфид натрия, бромид железа (III). Все соли можно разделить на 2 группы: растворимые в воде и нерастворимые. Как можно узнать растворимая соль или нет? Попробовать растворить ее, а если соль под рукой нет? Тогда необходимо воспользоваться таблицей растворимости: найти необходимый металл и кислотный остаток и посмотреть, растворима соль или нет.

Соли широко распространены в природе и играют важную роль в процессах обмена веществ и растительных организациях. Соли содержатся в клеточном соке живых организмов, входят в состав различных тканей: костной, нервной, мышечной и другие. Поваренная соль (хлорид натрия) – это единственное минеральное сырье, которое человек использует в пищу в чистом виде. Хлорид натрия – это хорошо растворимая в воде соль, проявляет слабые антисептические свойства. Без этой соли невозможна жизнь растений, животных и человека, так как она обеспечивает важнейшие физиологические в организмах: в крови соль создает необходимые условия для существования красных кровяных телец, в мышцах обуславливает способность к возбудимости, в желудке образует

соляную кислоту, без которой было бы невозможно переваривание и усвоение пищи".

1) Внимательно прочитайте текст. Придумайте заголовок, соответствующий содержанию текста.

2) Сделайте основные выводы по данному тексту

(Задания на формирование умений найти и извлечь информацию из учебного текста)

3) Найдите и выпишите названия химических веществ, встречающиеся в тексте.

4) Распишите химические реакции, встречающиеся в тексте.

5) Определите растворимость следующих солей KCl, CaCO₃, Na₂S, AlPO₄, Na₃PO₄, BaCO₃.

(Задания на формирование умений интерпретировать информацию)

6) Как Вы думаете, с чем связано широкое применение хлорида натрия в пищевой промышленности и консервировании? (Задания на осмысление содержания текста)

Лист ответов

1) Соли и их практическое значение

2) Соли- сложные соединения, в состав которых входят ионы металлов и кислотные остатки.

По растворимости в воде соли бывают хорошо растворимыми, малорастворимыми и нерастворимыми.

Хлорид натрия - поваренная соль, имеет большое значение в природе и жизни человека.

3) Cu(NO₃)₂ нитрат меди (II), Na₂CO₃ карбонат натрия, Ca₃(PO₄)₂ фосфат кальция, LiCl хлорид лития, Na₂S сульфид натрия, FeBr₃ бромид железа (III).

4) 2Na+Cl₂? 2NaCl

2NaCl+H₂SO₄? Na₂SO₄+2HCl?

ZnSO₄+2NaOH? Na₂SO₄+Zn(OH)₂?

HCl + NaOH ? NaCl + H₂O.

5) KCl -растворим, CaCO₃-нерасторим, Na₂S-растворим, AlPO₄- нерастворим, Na₃PO₄ -растворим, BaCO₃-нерасторим.

6) В кулинарии хлорид натрия потребляют как важнейшую приправу. Соль имеет характерный вкус, без которого пища кажется человеку пресной. Такая особенность соли обусловлена физиологией человека. Хлорид натрия имеет слабые антисептические свойства 10-15%-ное содержание соли предотвращает размножение гнилостных бактерий. Этот факт обуславливает её широкое применение как консерванта.

Таким образом, использование различных методов и приемов работы с текстом на уроках химии способствует развитию читательской грамотности, читательской компетентности и читательской культуры. Кроме того, применение творческих заданий и привлечение ресурсов научно-популярной литературы позволяет повысить интерес к чтению и мотивацию познавательной деятельности обучающихся в целом.

Использованная литература

- 1.Грамотность чтения: учебно-методическое пособие / авт. - сост.: А.В.Алферова, Л.В.Гордиенко [и др.]; под ред. Ю.П.Лахиной. - Подгоренский, 2016. - 78 с.
- 2.Бунеев Р.Н. Понятие функциональной грамотности // Образовательная программа "Школа 2100", Педагогика здравого смысла / Под ред. А.А. Леонтьева
3. И.Р.Аскarov, Н.Х.Тухтабаев, К.Гапиров "Химия 7" учебник для 7 классов 161 с.

O'QUVCHILAR BILIM SIFATINI OSHIRISHDA KOMPETENTLIK YONDASHUVIGA ASOSLANGAN O'QITISHNING ZAMONAVIY USUL VA VOSITALARI

A.Babadjanov,
E.Sariyeva

XVXTXQTUMOHM "Aniq va tabiiy
fanlar metodikasi" kafedrasi o'qituvchisi,
Urganch tuman 15-maktab matematika fani o'qituvchisi

Bugungi kunda ta'lif sohasida tub islohotlar, ijodkorlik ishlari amalga oshirilmoqda. O'quvchilarni har jihatdan mukammal, komil inson qilib tarbiyalash, ta'lif berishdek ma'suliyatli ish o'qituvchi pedagoglardan o'z ustida timmay ishlashi, izlanishni talab qiladi. Bugunki kunda dars jarayonida o'quvchilarda nafaqat bilim, ko'nikma, malaka hosil qilibgina qolmasdan balki o'rganayotgan ob'ektining qaysi sohada qo'llay olishi, nimalarda asos bo'lismeni mukammal bilishi lozim. Ulardan amaliyotda yuqori darajada foydalanish malakasini hosil qilishdan iborat. Bunda albatta, dars o'tish samaradorligini oshirishimiz, o'quvchilar qiziqishlarini rivojlantirishimiz lozim.

O'qituvchilarning darsga tayyorlanish jarayoni, dars olib borish texnologiyasi yaxshi ishlab chiqilmagan bo'lsa, dars biz o'ylagan natijani bermaydi. Ayniqsa, nazariya bilan amaliyotni uyg'unlikda olib borib, amaliy mashg'ulotlarni ko 'proq qo'llash kerak.

Amaliy mashg'ulotlar-maxsus jihozlangan xona yoki alohida ajratilgan tajriba maydonida tashkil etilib, o'quvchilarda ular tomonidan o'zlashtirilgan nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llay olish ko'nikma malakalarini hosil qilishga yo'naltirilgan ta'lif shaklidir. Zamonaviy darslarning tashkil qilishda-zamонавиy darslardan yordamchi turlari dan, ya'ni muayyan o'quv fani bo'yicha bilimlarni chuqur o'rganish, mavjud bilimlarni mustahkamlash, boyitish maqsadida qo'shimcha ravishda turli shakllarda tashkil etiladigan darslardan foydalalish maqsadga muvofiqdir. Bunda asosan zamonaviy darslarning yordamchi turlari sifatida to'garak, praktikum seminar, konferensiya, maslahat(konsul'tatsiya), fakultativ kurs, o'quv ekskursiyalari uy ishlari kabilarni e'tirof etish mumkin. Bularning har birining bajaradigan vazifalarini aniq tushunib olsak nur ustiga alo nur bo'lardi. 1 Fan to 'garaklari - ta'lif oluvchining qiziqish va qobiliyatlarini rivojlantirish, o'qishga ijodiy munosabatini shakllantirishga xizmat qiladi.

2. O'quv ekskursiyalari - bu aloxida yoki bir qancha fanlar bo'yicha rejalashtirilib, ommaviy, guruhli va kichik guruhli tarzda tashkil etiladi.

3. Fakultativ mashg'ulotlar - o'quvchilar ota onalarining hohish - istak va qiziqishlari inobatga olingan holda tashkil qilinuvchi mashg'ulot turi. Ularni tashkil etishda fanlarning ro'yhatini aniqlash, bunda nafaqat ta'lif oluvchilarning istaklari, balki ijtimoiy talablar va ta'lif muassasi imkoniyatlari ham hisobga olingan holda tashkil etiladi.

4. Maslahat (qonsultatsya)lar ta'lif oluvchilarda ma'lum o'quv materiyallarni o'zlashtirish yoki topshiriqni mustaqil bajarish vaqtida o'qituvchining yordamiga nisbatan yuzaga kelgan ehtiyojni qondirish maqsadida tashkil etiladi. O'qituvchi maslahat jarayonida o'quvchilar faoliyatini u yoki bu masalaning , ayniqsa , qiyin topshiriqlarning ular tomonidan mustaqil ravishda to'g'ri tushunishlariga yo'naltiradi.

O'qitish sifatini oshirish uchun turli ta'lif metodlaridan foydalanamiz. Ta'lif metodlari bu o'quv jarayonida qo'llanilib uning samarasini ta'minlovchi uslublar majmuidir.

Ta'lif metodlarining asosiy funksiyalari quyidagilardan iborat

1. Rag'batlantirish
2. Rivojlantirish
3. Tashkil etish
4. Ta'lif berish
5. Tarbiya berish

O'quvchilarga bilimlarni yetkazish shakliga ko'ra ta'lif metodlari quyidagilarga ajraladi

1. Og'zaki bayon qilish
2. Ko'garzmali
3. Amaliy

Ma'lumki ta'lif jarayonida o'quvchilar hamda o'qituvchi o'rtasida hamkorlikni qaror topdirish faoliykn oshirish ta'lif oluvchilar tomonidan bilimlarni samarali o'zlashtirish, ularda shaxsiy sifatlarni rivojlantirishga xizmat qiladigan metodlar - interfaol metodlar (ya'ni o'quvchi -o'qituvchilar o'rtasidagi o'zaro tasir metodi) deyiladi.

An'anviy sanalgan sinf - dars tizimidan farqli ravishda nostandard holatda tashkil etiladigan darslar noan'anaviy darslar deb yuritiladi. Noan'anaviy darslarning matbuot konferensiysi, KVN, diolog, rolli o'yinlar, "binar", musobaqa, mustaqil ish, "aqliy hujum", "pinbord", "test sinovlar", "kichik guruhlarda ishlash", "rangli kartochkalar bilan ishlash" kabi usullari mavjud. Bu usullarni turli xil ta'lrim vositalaridan foydalanib o'rgatsak maqsadga muofiq bo'ladi. Darslarni ta'lrim vositalaridan foydalanib o'qitish samaradorligini ta'minlovchi o'bektiv va subektiv amallar orqali tashkil qilsak dars sifati yanada yaxshiroq bo'lardi. Bunda ta'lrim vositalarning o'bektiv amallariga quyidagilar kiradi.

1. Obektiv omillar: darslik, o'quv qo'llanmalari va qurollari, xarita, diagramma, chizma, videoproektor, audiomagnitafon, televizor, radio, kompyuter, telefon, note book, neet book, planshet, interaktiv doskalar kiradi.

2. Sub'ektiv omillar: o'qituvchinutqi, madaniyati, namunasi, muayyan shaxs hayotiy faoliyatiga oid misollar, ibratli kitoblar, odat, an'analar va boshqalar kiradi.

Xulosa qilib aystsak, o'quvchilar bilim sifatini oshirishda o'quvchi va o'qituvchilar, maktab oila, mahalla hamkorligini to'g'ri yo'lga qo'ysak maqsadga muvofiqdir.

Annotatsiya: O'quvchilar bilim sifatini oshirishda kompetentlik yondashuviga asoslangan o'qitishning zamonaviy usul va vositalari, zamonaviy darslarni tashkil qilish usullari.

Kalit so'zlar: Fan to'garaklari, o'quv ekskursiyalari, fakultativ mashg'ulotlar, Maslahat tushunchalari.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Muslimov N.A., va boshqalar. Kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi. 2013 y. Toshkent, "Fan va texnologiyalar". 8 b.t.

2. Sayidahmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar.-T.: Moliya, 2003.-172 b.

3.Tolipov O', Usmonboyeva M.Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari - T.: 2006.- 163 b.

TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING QO'LLANILISH

Begliyev Sanjar Reymbergenovich

Xorazm viloyati XTXQTMOHM katta o'qituvchisi

Xo'jayazova Dilnura G'apparganova

Urganch tumni 27-son maktab o'qituvchisi

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada xar bir pedagog ta'limgan samaradorligini oshirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan unumli foydalanishi yuzasida ko'rsatmalar, hamda pedagogik texnologiyalarning ahamiyati boyicha uslubiy tavsiyalar berilgan

KALIT SO'ZLAR. Pedagogik texnologiyalar, uzlusiz ta'limgan tizimini joriy etish, shaxsga yo'naltirilgan ta'limgan, pedagogik xaritasini tuzish.

Respublikamizdagi ta'limgan sohasida amalga oshirilayotgan barcha tadbirlarning asosiy maqsadi va harakatlantiruvchi kuchi hamda kadrlar taylorlash sohasidagi davlat siyosati, uzlusiz ta'limgan tizimini joriy etgan holda har tomonlama rivojlangan barkamol shaxsni voyaga yetkazishdir.

Mamlakatimiz taraqqiyotining muhim sharti malakali va raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash, iqtisod, fan, madaniyat, zamonaviy texnika va texnologiyalarning ilg'or yutuqlarini amalda tadbiq etishdir. Uzlusiz ta'limgan tizimini joriy etish va kadrlar tayyorlash tizimini tubdan isloh qilishni o'z ichiga olgan "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"ni amalga oshirishda mayjud ta'limgan va kadrlar taylorlash tizimini tubdan o'zgartirishga, zamonaviy fan va texnika yutuqlarini hayotga tadbiq etishga, barcha ta'limgan muasasalarida ilg'or pedagogik texnologiyalarni joriy etishga va ta'limgan tizimini dunyo standartlari darajasiga ko'tarishga e'tibor qaratilishi lozim. O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'limgan vazirligi tomonidan tuzilgan o'qitish metodlari va pedagogik texnologiyalarini takomillashtirish ijodiy gurihining tarifi bo'yicha "pedagogik texnologiya - ta'limgan oluvchi shaxsga yo'naltirilgan, demokratik hamda takrorlanuvchi o'qish natijalarini kafolatlaydigan ma'lum jarayonini loyihalash, amalga oshirish va baholashning tizimiylarini metodidir", - deyilgan.

Pedagogik texnologiya qo'yilgan ta'limgan maqsadlariga turli uslubiy majmualar yordamida erishish yo'li sifatida qaraladi.

Ingliz tinilini o'rgatishda amaliy mashg'ulotlarning texnologik xaritasini yangi pedagogik texnologiyalar asosida tuzishda qo'llanilayotgan usul mashg'ulot samaradorligini oshirishi, o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni qaror toptirishi, bilimlarning puxta egallanishini ta'minlashi, talabalarda mustaqil fikrlash malakalari va ko'nikmalari shakllantirilishiga e'tibor qaratilishi lozim. Ta'limgan jarayoni samaradoligi va natijaviyligiga erishishda axborot texnologiyalari va pedagogik texnologiyalar juda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Hozirgi kunda internetdan istalgan mavzuga oid istalgancha ma'lumotni olish mumkin, yangi pedagogik texnologiyalar turlari ham son sanoqsiz. Ushbu ikki manba va an'anaviy uslublardan foydalangan holda amaliy mashg'ulot uchun eng kerak, eng qulay va tushuntirishning eng oson yo'lini topish pedagogning kasb mahoratiga bog'liqdir. Har qanday axborot texnologiya vositalari va yangi pedagogik texnologiyalar kerakli joyda to'g'ri qo'llanilgandagina kutilgan ijobjiy natijani beradi.

Mashg'ulotning pedagogik xaritasini tuzishda o'qituvchi har bir etap uchun nima mos kelishini oldindan taxmin qila olishi lozim, chunki o'qituvchi o'zi dars berayotgan guruh talabalarining bilim darajasi, qiziqishlari, darsdagi faolligini yaxshi biladi (yangi guruhlardagi birinchi darslar bundan mustasno). Nofilologik OTMlarda xorijiy tilni o'rgatishda ikki muhim jihatga e'tibor qaratish lozim:

Birinchi jihat, bu- xorijiy tilga xos bo'lgan fonetika, grammatik qoidalar, kundalik nutqda foydalilanligan leksika, diologik va monologik nutq faoliyati, o'qish texnikasini oshirish, tushunish malakalari bo'lsa; Ikkinchi jihat, bu- sohaga hos atamalarni o'rgatish, ilmiy texnik adabiyotlarni o'qish, tushunish, tahlil qilish va o'z munosabatini bildira olish;

Ushbu ikki jihat har bir mashg'ulotni bir biriga bog'langan ikki qismidan iborat qilib tashkil etishni taqozo etadi.

Amaliy mashg'ulotlarning har bir etapida o'ziga mos keladigan pedagogik texnologiyalardan foydalanssa, ta'limgan jarayoni samaradorligi va natijaviyligi yanada oshishiga erishiladi. Yuqorida aytib o'tilganidek har bir etapga mos pedagogik texnologiyalarni tanlash va uni mohirlik bilan qo'llay olish o'qituvchining vazifasidir.

1-qadam. Masalani qo'yish. O'qituvchi har bir guruhg'a muhokama uchun mavzu beradi.

2-qadam. Har bir guruhg'a o'z mavzusi ustida ishlaydi. (odatda 5-10 minut).

3-qadam. Kichik guruhlar qo'shni guruhlar masalasi echimiga o'z fikrini bildirishi. Har bir kichik guruh doira bo'ylab g'oyalar yozilgan katta varaqni uzatishi mumkin.

4-qadam. Qo'shni masalasi echimini oxirigacha etkazish. Har bir kichik guruh varaqqa yozilgan qo'shni guruh g'oyalarini o'rganadi; savol belgisi bilan rozi bo'lмаганларини belgilaydi; Qo'shni masalasi echimi bo'yicha o'z g'oyalarini yozadi. 5 minutdan keyin guruhlar doira bo'ylab keyingi kichik guruhga o'tib, yana joylari bilan almashadi. Siljishlar soni kichik guruhlar (qo'yilgan masalalar) soniga teng.

5-qadam. O'z masalasiga qaytish. Masaladan masalaga doira bo'yicha o'tishlar har bir kichik guruh o'zining dastlabki masalasiga qaytish bilan tugallanadi. Bunda eng muhim talabalarning berilayotgan vazifani bajara olishiga ishonch hosil qilishiga erishishdek psixologik jarayonni nazardan qochirmslikdir.

Agar bilim darajasi yuqori bo'lgan guruhga oson vazifa berilsa, yoki aksincha bilim darajasi pastroq guruhga qiyin topshiriq berilsa, natija qanday bo'lishi o'z-o'zidan ma'lum. Shuning uchun darsga tayyorgarlik ko'rayotgan o'qituvchi har bir dars etaplarida guruhning bilim darajasiga mos keladigan pedagogik texnologiyani tanlab olishi lozim. Bir vazifani uch xil guruhda uch xil tashkil etish mumkin. Masalan, tinglab tushunish uchun bior bir matn eshhittirmoqchi bo'lsak. Bilim darajasi yuqoro bo'lgan guruhga matnni tinglab, unga nisbatan o'z fikrini bildirish vazifasini qo'yish mumkin. Bilim darajasi o'rta bo'lgan guruhga matnni tinglab, undagi muhim jihatlarni aniqlash, matn mazmunini qayta gapirib berish va bilim darajasi pastroq bo'lgan guruhda matnni tinglab, tushunishga harakat qilish va "Yes", "No" tarzida savol-javob o'tkazish mumkin.

Yozuv texnikasini oshirishda "Brainwriting" va "Sinkveyn" texnologiyalaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. O'quvchilarning o'qish texnikasini oshorishda "Bumerang" tehnologiyasidan foydalanish tavsiya etiladi. Ushbu texnologiya dars jarayonida, darsdan tashqarida, to'garak va fakultativ mashg'ulotlarda, bo'sh vaqtarda turli adabiyotlar, ilmiy texnik maqolalar va matnlar bilan ishlash jarayonida talabalarning o'rganilgan materialni yaxshi eslab qolishiga, og'zaki nutqni rivojlantirishi va o'z fikrini erkin bayon eta olish malakasini shakllantiradi, shuningdek, bir dars davomida barcha talabani baholash imkonini beruvchi tehnologiya hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, ta'lif jarayoniga yangi pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish ta'lif jarayonini san'at va mahorat darajasiga etkazish, talabalarga tayyor bilimlarni beribgina qolmasdan, balki ularni har bir masalaga tanqidiy yondashuvga, ijodiy fikrlashga, mustaqil qaror qabul qilishga, erkin fikrlashga o'rgatuvchi optimal vosita va an'anaviy ta'lif jarayonining ajralmas qismidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Shaxmurova G., Raxmatov U., Xo'janazarov O', Tog'aeva G. "Biologiya fanini o'qitish metodikasi" moduli bo'yicha o'quv-uslubiy majmua. Toshkent davlat pedagogika universiteti huzuridagi xalq ta'lif xodimlarini kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish xududiy markazi, Toshkent, 2017.
2. Shaxmurova G., Raxmatov U., Xo'janazarov O', Tog'aeva G. "Biologiya fanini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar va innovasiyalar" moduli bo'yicha o'quv-uslubiy majmua. Toshkent davlat pedagogika universiteti huzuridagi xalq ta'lif xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish xududiy markazi, Toshkent, 2017.

TABIY FANLARNI O'QITISHNING SIFAT SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILLAR.

Begliyev Sanjar Reymbergenovich

Xorazm viloyati XTXQTMOHM katta o`qituvchisi

Davletov Rasulbek Marimbayevich

Xorazm viloyati XTXQTMOHM katta o`qituvchisi

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada tabiiy fanlarni o'qitilishining sifatga tasir etuvchi omillarni bartaraf etish hamda ta'lif sifat-samaradorligini oshiruvchi omillar yuzasidan tavsiyalar berilgan.

KALIT SO'ZLAR. Sifat samaradorlik, metodik adabiyotlar, zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalar, laboratoriya va amaliy mashg'ulotlar.

O'quvchilarни tabiiy fanlarga qiziqtirish, bu fanlarni o'qitish sifat va samaradorligini oshirishda zamonaviy laboratoriya asbob-uskunalarini va jihozlardan foydalanish qo'l keladi. Ular yordamida tabiiy fanlardan o'quv eksperimentlari, namoyish tajribalar, laboratoriya ishlari, amaliy mashgulotlarni talab darajasida o'tkazish mumkin. O'quvchilarga faqat murakkab nazariy bilimlar berish emas, balki ularni yangi pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalanib, zarur o'quv materiallari asosida o'qitish, ularning mustaqil bilim olishini tashkil etish kerak.

Ma'lumki, ta'lif jarayoni sifati va samaradorligi o'zaro bir qator omillarga bog'liq:

1. Dars olib boruvchi o'qituvchining kasb - mahoratiga.
2. Ta'lif jarayonini o'quv - metodik adabiyotlar bilan ta'minlanganligiga.
3. Ta'lif jarayonini moddiy - texnik bazasiga, ya'ni o'quv - laboratoriya asbob uskunalarini, jixozlar bilan ta'minlanganligiga.
4. Barcha darslarni maxsus jixozlangan o'quv - laboratoriya xonalarida olib borilishiga.
5. Laboratoriya ishlari, amaliy mashg'ulotlar shuningdek tajriba va namoyishlarni o'tkazishga tayyorgarlik ko'rishda va o'tkazishda ishtiroy etadigan laborantlarni kasb mahoratiga.
6. IM, IMI pedagoglari uchun alohida malaka oshirish kurslarini tashkil etilganligiga.
7. O'qituvchining o'z fanidan kasb mahoratini mustaqil oshirib borib, muntazam o'z ustida ishlayshiga.
8. Ta'lif jarayonida zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish va boshqa omillarga.

Bugungi kunda kuzatuvlarimiz bo'yicha tabiiy fanlardan dars olib borayotgan o'qituvchilarining aksariyati o'z fanining fidoyisi, tinmay izlanadigan, har bir darsni muqaddas bilib ijodiy muhit yaratib o'tadigan o'qituvchilar tashkil etadi. Boz ustiga ular turli sinf o'quvchilarini "Bilimlar bellashuvi" ga, fan olimpiadalariga, akademik litseylarga, va oliy o'quv yurtlariga kirishga tayyorlash bo'yicha darsdan tashqari qo'shimcha mashg'ulotlar olib borishadi. Binobarin umumiyo o'rta ta'lif muassasalarini pedogoglari o'z kasb mahoratlarini mustaqil oshirish bo'yicha muntazam o'z ustida ishlaydilar.

Bugungi kunda umumta'lim maktablari optimallashtirilgan DTS lar, uzviylashtirilgan o'quv dasturlari asosida tayyorlangan darslik va o'quv - metodik qo'llanmalarining yangi avlodni bilan deyarli to'liq ta'minlanmagan. So'zsiz, o'quv - metodik adabiyotlarning taqchilligi darslar sifat-samaradorligiga o'z ta'sirini o'tkazmay qo'yaydi. Biz bugungi kunda bu taqchillikka barxam berish maqsadida Respublikamizdag'i taniqli olimlar bilan ijodiy hamkorlikda tabiiy fanlar bo'yicha o'quv - metodik adabiyotlar tayyorlash bo'yicha ish olib bormoqdamiz.

Ta'lif jarayonining moddiy texnik bazasiga to'xtaladigan bo'lsak, deyarlik aksari ta'lif muassasalarida fan kabinetlari mavjud. Ammo, bitta umumiy kabinetda kimyo biologiya fanlaridan o'quv - laboratoriya asbob uskunalarini va jixozlarning joylashtirilganligi fikrimizcha laboratoriya ishlari va amaliy mashg'ulotlarini o'tkazishga jiddiy to'siq bo'lmoqda. Fikrimizcha imkoniyat doirasida har bir fan uchun alohida fan xonalarining ajratilishi maqsadga muvofiq bo'lar edi. Sir emas tabiiy fanlar ta'lifi sifat-samaradorligi dars jarayonida zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanishga ko'p jihatdan bog'liq. Bu boradagi qiyinchilik shundan iboratki axborot texnologiyalari va pedagogik texnologiyalarni turli tabiiy fanlar mazmuniga tadbiqi bo'yicha maxsus qo'llanmalar yaratilmagan.

Tabiiy fanlardan o'tkaziladigan laboratoriya va amaliy mashg'ulotlarning sifat-samaradorligi ta'lif jarayonida malakali laborantning ishtiroyiga bog'liq. Bugungi kunda umumiy o'rta ta'lif muassasalarida faoliyat olib borayotgan laborantlarning aksariyati o'rta ma'lumotli, talab darajasida malakaga ega emaslar. Qolaversa, laborant lavozimida kim ishlashi kerakligi va tabiiy fanlar uchun laborantlar malaka oshirish kurslarini tashkil etish masalasi muammoligicha qolib o'z echimini kutmoqda.

Xulosa qilib aytganda sanab o'tilgan omillardan umumiy o'rta ta'lim muassasalarida to'laligicha foydalanishga to'siq bo'layotgan qiyinchiliklarni bizning takliflarimiz asosida bartaraf etilsa, binobarin ularda tabiiy fanlar ta'limi sifat-samaradorligini oshirishning muhum omili bo'lib xizmat qilar edi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xoshimov K., Nishonova S. Pedagogika tarixi.-T.: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2005.
2. "O'smir psixologiyasi: yuz bilmagan jihatlar" Sh.Mustafoeva. Farg'ona nashriyoti. T:2015.
3. Nishonova Z.T., Alimova G.K. Bolalar psixologiyasi va psixodiagnostikasi T.: TDPU 2017 - 264 b.
4. G'oziyev E. Ontogenet psixologiyasi Nazariy- eksperimental tahlil T.: Noshir 2010. - 356 b.
5. Shapovalenko I.V. Vozrastnaya psixologiya (Psixologiya razvitiya i vozrastnaya psixologiya): uchebnik dlya studentov vuzov. - M.: Gardariki, 2007.

O'QUV FANLARINI INTEGRATSIYALASH TURLARIDA TEXNOLOGIYA FANINING O'RNI

Masharipova Z.

Xorazm viloyati Xiva shahar 16 -mактаб fizika o'qituvchisi.

Annotatsiya. Ta'limni integratsiyalashtirish orqali o'quvchilar dunyoni yaxlit tasavvur qilish qobiliyatini rivojlantirish, dunyoqarashni shakllantirish imkonini beradigan integrativ fanlarni yaratish ahamiyati ifodalangan.

Kalit so'zlar: integratsiya, didaktika, o'zaro aloqadorlik, obekтивlashish, o'quvchilar qiziqishi, fanlararo aloqadorlik , qismlarning birlashishi.

Erkin fikrlovchi, ijodkor, mamlakatimizning mustaqillik mafkurasiga sadoqatli bo'lgan barkamol shaxsni tarbiyalash maktablarda ta'lim samaradorligini oshirishni taqozo qiladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, fanlararo aloqadorlik qonuniyatlarining yaratilishi, aloqadorlik tizimining tarkib topishi ta'limda istiqbolli vazifalar yechimini ta'minlaydi. Zero, Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning "Zamonaviy ilm-fan yutuqlariga, innovatsion g'oyalarga tayanmagan davlatning ham, jamiyatning ham kelajagi yo'q"-degan fikrlari ham misol bo'la oladi. Shu asosda vujudga kelgan fanlararo aloqadorlik nazariyasining taraqqiyotida tabaqalashtirilgan holat hukm sursa ham amaliyatda fanlararo aloqadorlik o'zaro fanning ijtimoiy ahamiyatini yanada orttiradi. Muayyan bir darsning mavzusi didaktik obyekt hisoblanib, pedagogikaning asosiy g'oyalari birligini o'zida aks ettiradi. Fanlararo aloqadorlikda o'rganiladigan har qanday o'quv mavzusi ma'lumotlarni o'zlashtirishda turli fanlar bo'yicha o'xshash mavzular asosida jadal almashish xususiyatiga ega bo'lgan ochiq didaktik tizimni tashkil etadi. O'qituvchining kasbiy nufuzini oshirish va ta'limda zamonaviy ta'lim texnologiyalarini qo'llash integratsiyaning asosiy yo'nalishi xisoblanadi. Bugungi kunda pedagogikaga oid ilmiy izlanishlarda o'quv fanlarini o'qitishdagi tarqoqlikni bartaraf qilishga qaratilgan shakl, metod hamda vositalari tizimini, ularning asosi bo'lgan o'qitish va tarbiyalash jarayoni metodologiyasini ishlab chiqishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Demak, o'quvchilarni barkamal inson qilib yetishtirishga, ularning xalq insonparvarligi chashmalaridan, umumbashariy qadriyatlardan bahramand bo'lishlariga e'tibor berish lozim. Bunda ma'naviyatdan "... oqilona foydalanish, bolalarimizni vatanparvarlik, rostgo'ylik, xalqsevarlikka o'rgatish kerak bo'ladi. Aslini olganda, axloq - ma'naviyatning o'zagi. Inson axloqi shunchaki salom-alik xush muomaladangina iborat emas. Axloq - bu avvalo insof vaadolat tuyg'usi, iymon, halollik deganidir. Bu ko'rsatmalar, tabiiyki, ta'lim jarayonida o'quv fanlarini integratsiyalash yo'llarini aniqlash orqali amalga oshiriladi. Ma'lumki, integratsiya - bu ayrim bo'lak, qismlarning birlashib, bir butun bolishidir. Ta'lim jarayonida o'quv fanlarini integratsiyalashda asosiy masalavazifalarning o'zaro birligini ta'minlashda, avvalo, maqsad metod, shakl, vositalar va kuzatilgan natijalarni belgilab olishdir.

Ta'limni integratsiyalashtirish (o'zaro muvofiqlashtir) - o'quvchilar dunyoni yaxlit tasavvur qilish qibiliyatini rivojlantirish, dunyoqarashni shakllantirish imkonini beradigan integrativ fanlarni yaratish g'oyasini ifodalaydi. Integratsiya

- 1) o'quv fanlarining o'zaro aloqadorligi;
- 2) lotincha "integration" so'zidan olingan bo'lib, qayta, qurish, tiklash, to'ldirish; "integr" - to'liq, butun, yaxlit degan ma'noni anglatadi. Integratsiya - bir-biri bilan organik birlashib ketish, bir-biriga o'zaro singdirish, bir-biri bilan birlashib yangi, yagona barqaror umumlashgan-yaxlit g'oyani hosil qilish.

Ta'limga bog'liq "Integratsiya" tushunchasi 2 ta ma'noga ega:

1. O'quvchida atrofdagi olam to'g'risida yaxshi tasavvur hosil qilish (bu erda integratsiya ta'lim maqsadi sifatida ko'rildi).

2. Predmetli bilimlarni yaqinlashtirish uchun umumiyl platformani topish (bu yerda integratsiya - ta'lim vositasi).

Fan - ma'naviy madaniyatning muhim bir bo'lagi (qismi), insoniyatning eng yuqori shakli, ma'qul metodlar vositasida erishilgan, aniq bayon qilingan, haqiqiyligi ijtimoiy soha tajribasida isbotlangan bilimlar tizimi hisoblanadi. Demak, integratsiya, bu - ayrim bo'laklarning qo'shilib bir butun bo'lishidir. O'quv fanlarini integratsiyalash, bu - turli o'quv fanlarini sun'iy ravishda bir-biri bilan birlashtirishi degan gap emas. Ularни o'zaro uyg'unlik, uzviylikni o'rganish fanlar o'rtasidagi umumiyl o'xshashlikni, har biriga xos xususiyatni va har birini hayotga tatbiq etish usullarini puxta, aniq bilib olgan taqdirdagina samarali bo'ladi. Shundagina o'quvchilarda ilmiy dunyoqarash shakllanadi, ular mehnat jarayonida, ijtimoiy hayot, tabiatda sodir bolayotgan voqeja va hodisalar o'rtasidagi uyg'unlik,

uzviylikni chuqur anglab oladilar.

Ta'limni integratsiyalashtirish o`quvchilarda jo'shqinlik, fanlarni o`rganishga qiziqish hissini kuchaytiradi, o`quv fanlari bo'yicha bilim darajasini oshiradi, ularning aqliy faoliyatini rifojlantiradi, o`quv materiallarining o`zaro, tabiiy ravishda uzviylikda bo'lishini ta'minlaydi. Darsda o`quvchilarda ongli qiziqish faoliyati, mustaqil fikr lash qobiliyatini rivoj topadi; ularda o`quv faniga nisbatan shaxsiy munosabatda bo'lish, ijodkorlik hissi shakllanadi.

Integratsiyalashtirilgan darsda ta`lim-tarbiya uzviyligi ham bir butun holda amalga oshadi. O`quv fanlarni uzviylikda o`rganish o`quvchilar bilimini mustahkamlashning muhim omillaridan biri sifatida o`quv tarbiya jarayonining ham uyg`unlikda bo'lishini taqozo etadi. O`quv fanlariaro uzviylikka xos xususiyat avvalo, darsda kuzatilgan maqsad va vazifalarga qarab belgilanadi. Ularning o`zaro uzviyligidan muvaffaqiyat esa, darsning to`g`ri tashkil etilishiga bog`liq. Bu jarayonda insонning ilmiylik xususiyatiga ega bo`lgan mehnati alohida ahamiyal kasb etadi. Zero, mehnat -insoniyat hayotining, uning o`sib, kamol topishi va go`zallik his-tuyg`usining, erishgan moddiy va ma`naviy boyliklarining asosiy manbaidir. O`tmishda ota-onalar bolani aqli kamol topgan, har bir ishga ijodiy yondashish qobiliyatiga ega bo`lgan inson qilib yetishtirish zarurligini o`z tajribalarida ko`rdilar, mehnat va ijtimoiy hayot, tashqi olam inson kamolotida asosiy omil ekanligiga ishonch hosil qildilar. Dunyoga kelgan bolaning aqliy tarbiyasiga urg`u bergen holda, ulami oila va qishloq xo`jalik ishlariga, bog`rog`lar yaratish, chorvachilik, hunarmandchilik ishlariga- mehnatga o`rgatdilar, shu bilan birga, o`yinga, jismoniy tarbiyaga, bolalarning boshqalar biian muloqotda bo'lishiga, ularda atrof-muhitni anglashga qiziqish uyg`otishga ahamiyat berdilar. Yoshlikdan o`sib borgan sayin bolalarda aql, xotira, ko`p narsani bilishga havas, flkrni bir nuqtaga qaratish, mantiqiy fikr lash, ijodkorlik qobiliyatini rivojvana boshlaydi. Turmush faoliyati boshlanishi bilan ishlab chiqarish tajriba va malakalarini o`zlashtiradi, shu jarayonda unda madaniyat, axloq va estetik qarashlar shakllana borishi lozimligini ta`kidlaydi.

Inson mehnatining asosiy xususiyatlaridan biri - uning fikr yuritish, ijod qilishga moyil va qodirligidir. Inson buyum - narsa yaratish ekan, u, avvalambor, o`zining moddiy va ma`naviy ehtiyojini qondiradi, yaratgan narsasi o`zining tashqi ko`rinishi va go`zalligi bilan boshqalar diqqat e'tiborini o`ziga jalb etib, ularning ham moddiy va ma`naviy ehtiyojini qondirishni o`z oldiga asosiy maqsad qilib qo'yadi.

Adabiyotlar:

1. Sh.M. Mirziyoyev "Buyuk kelajagimizni mard va oljanob xalqimiz bilan quramiz"-T.: "O'zbekiston". 2017.
2. Yu. K. Babanskiy "O'qitish jarayonini optimallashtirish", M. 1977 yil.
3. A.X. Munavvarov tahriri ostida. "Pedagogika" T. O`qituvchi 1996 yil.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ТЕХНОЛОГИИ ВЕБ-КВЕСТ В ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА.

Кучарова Масума Бурхановна,
(Учитель английского языка школы №1,
Навайская область г.Зарафшан)

Быстрое изменение содержания и характера профессиональной деятельности педагога на основе внедрения современных ИКТ требует иного уровня и характера образования.

В настоящее время использование ИКТ оказывает заметное влияние на содержание, формы и методы обучения. Учащиеся активно используют персональный компьютер, сервисы Интернет, электронные учебники и т. д. Они воспитаны на аудио -, видео продуктах, компьютерных играх и других элементах информационной культуры.

Дидактически корректное применение образовательной технологии веб-квест позволяет в значительной степени интенсифицировать учебный процесс и активизировать учеников. Использование технологии веб-квест в преподавании иностранного языка позволяет повысить наглядность и эргономику восприятия учебного материала, что положительно отражается на учебной мотивации и эффективности обучения. Веб-квест технологии обогащают процесс обучения, вовлекая в процесс восприятия учебной информации большинство чувственных компонент обучаемого. Веб-квест технологии интегрируют в себе мощные распределенные образовательные ресурсы, они могут обеспечить среду формирования и проявления ключевых компетенций, к которым относятся в первую очередь информационная и коммуникативная.

Что такое образовательный веб-квест?

Quest в переводе с английского языка - продолжительный целенаправленный поиск, который может быть связан с приключениями или игрой; также служит для обозначения одной из разновидностей компьютерных игр.

Образовательный веб-квест - (webquest) - проблемное задание с элементами ролевой игры, для выполнения которого используются информационные ресурсы Интернета.

Веб - квест - это сайт или задание в сети Интернет, с которым работают учащиеся, выполняя ту или иную учебную задачу. Разрабатываются такие веб-квесты для максимальной интеграции Интернета в различные учебные предметы на разных уровнях обучения в учебном процессе. Они охватывают отдельную проблему, учебный предмет, тему, могут быть и межпредметными.

Особенностью образовательных веб-квестов является то, что часть или вся информация для самостоятельной или групповой работы учащихся с ним находится на различных веб-сайтах. Кроме того, результатом работы с веб-квестом является публикация работ учащихся в виде веб-страниц и веб-сайтов (локально или в Интернет).

Веб-квест является веб-проектом, в котором все материалы, с которыми работают учащиеся, исходят из Интернета.

Веб-квест предполагает рациональное планирование времени учащихся, сфокусированного не на поиске информации, а на её использовании.

Веб-квест также является захватывающим методом обучения. Веб-квест направлен на развитие у учащихся навыков аналитического и творческого мышления; учитель, создающий веб-квест, должен обладать высоким уровнем предметной, методической и инфокоммуникационной компетенции. Использование веб-квестов в обучении языку способствует повышению уровня владения языком, развивают навыки работы с аутентичными ресурсами.

В процессе обучения иностранному языку веб-квест используется как:

- творческое задание, завершающее изучение какой-либо темы;
- лексико-грамматические упражнения на основе языкового материала аутентичных ресурсов.

Ключевым разделом любого веб-квеста является подробная шкала критериев оценки, опираясь на которую, участники проекта оценивают самих себя, товарищей по команде. Этими же критериями пользуется и учитель. Веб-квест является комплексным заданием, поэтому оценка его выполнения должна основываться на нескольких критериях, ориентированных на тип проблемного задания и форму представления результата.

Таким образом, веб-квест способствует достижению нескольких задач:

- повышение мотивации к самообучению, поощрение учеников учиться независимо от учителя;

- формирование новых компетенций на основе использования ИТ для решения учебных задач (в т.ч. для поиска необходимой информации, оформления результатов работы в виде компьютерных презентаций, веб-сайтов, флеш-роликов, баз данных и т.д.), умений находить несколько способов решений проблемной ситуации, определять наиболее рациональный вариант, обосновывать свой выбор;
- реализация творческого потенциала;
- повышение личностной самооценки;
- развитие невостребованных в учебном процессе личностных качеств (например, организационные, лидерские способности).
- развитие самостоятельности;
- развитие коммуникативных умений и умений работы в группе; (планирование, распределение функций, взаимопомощь, взаимоконтроль);
- развитие мышления;
- повышение словарного запаса;
- навык публичных выступлений (обязательно проведение предзащит и защит проектов с выступлениями авторов, с вопросами, дискуссиями).

ИНТЕЛЛЕКТУАЛ ТАЪЛИМ ТИЗИМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА АХБОРОТДАН ФОЙДАЛАНИШ

Ш.М.Набиев
МВИ-1гурӯҳ магистри ТТЙМИ

Инсоният ҳозирги даврда ахборотлаштириш соҳасида жиддий ўзгаришларни бошидан кечирмоқда. Бу ўзгаришлар ахборотлаштириш, телекоммуникация ва компьютер технологиялари конвергенцияси негизида ахборотни узатиш ва истеъмолчига етказиб беришнинг энг замонавий ва самарали воситаларини ривожланиши билан белгиланади. Зоро, олий таълим муассасаларида таълим тизимида ахборотни тез ва сифатли айланисини таъминлаш мамлакат тараққиёти ва равнақининг бош мезонига айланмоқдаки, бу асосий етакчи соҳаларни модернизация қилиш, техник ва технологик янгилашларни ҳамда ривожлантиришга қаратилган стратегик аҳамиятга молик лойиҳаларни амалга ошириш учун фаол таълим ишларини олиб боришдан иборат.

Ҳозирги кунда компьютер технологиялари ҳаётимизнинг барча соҳаларига жадаллик билан кириб бормоқда: фан, таълим, маданият ва ишлаб чиқаришда компьютер технологияларидан кенг фойдаланилмоқда. Бугун компьютер ҳисоблаш, ёзиш, ўқиш, ўрганиш, гапириш, сақлаш, чизиш, қайта ишлаш, саралаш, мусиқа ёзиш, ахборотни олиш ва уни тарқатиш, дизайннерлик каби имкониятлари билан одамлар ҳаётига яқинлашди.

Дунё миқёсида кузатилаётган глобаллашув жараёни инсон ҳаётининг барча томонларига таъсир қилмоқда. Сўнгти йилларда глобаллашув жараёнлари инсон ҳаёти ва фаолиятининг барча жабҳаларини қамраб олаётган долзарб, шу билан бирга кескин муаммоларни юзага чиқармоқда. Ахборот турли восита ва ўйлар билан истеъмолчига етказилади, етказувчи истеъмолчиларни ахборотга бўлган талабини, қизиқишини инобатга олган ҳолда ўз фаолиятини давом эттиради. Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгач, баркамол авлод таълим-тарбияси давлат сиёсатининг устувор йўналиши сифатида қаралган бўлса, ҳозирги вақтга келиб эса уни янги сифат босқичга олиб чиқиши асосий устувор вазифа сифатида қаралаётганлигини таъкидлаш зарур. Хусусан, бу борада Президент Ш.М.Мирзиёев мамлакатимизни 2016-йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий якунлари ва 2017-йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маъruzасида: "Яна бир муаммони ҳал этиш ҳам ўта муҳим ҳисобланади: бу - педагоглар ва профессор-ўқитувчилар таркибининг профессионал даражаси, уларнинг маҳсус билимлариридир. Бу борада таълим олиш, маънавий-маърифий камолот масалалари ва ҳақиқий қадриятларни шакллантириш жараёнларига фаол кўмак берадиган муҳитни яратиш зарур"лиги[Мирзиёев: интернет манба] ва бу борада тегишли вазирликларга алоҳида вазифа топшириқлар берилганлиги шундан далолатки, таълим-тарбия жараёнидаги мавжуд камчилик ва муаммоларни ўрганиб чиқсан ҳолда самарали ҳал этиш хукуматимиз томонидан муҳим стратегик масала сифатида қаралаётганлигини кузатишимиш мумкин. Шунингдек, таълим-тарбия борасида амалга оширилаётган чора-тадбирлар самарадорлигини янада кучайтириш 2017-2021 йилларда "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида"ти [Интернет манба] Президент Фармонида ҳам ўз аксини топгани алоҳида диққатга сазовар масала сифатида эътироф этиш лозим.

Юқоридаги фикрлардан келиб чиқсан ҳолда қўйидаги хулосаларни берамиз:
Ёш педагог кадрлар салоҳиятини ошириши мақсадида биринчидан, мустақиллик йилларида таълим соҳасидаги ўзгаришлар, миллий таълимнинг босқичлари ва ҳозирги таълимнинг долзарб масалаларини ёритадиган миллий ижтимоий тармоқларни кўпайтириш ва уларни мунтазам янги-янги ахборотлар билан бойитиб бориш, миллий тарбияга қаратилган рукнларнинг акс этиши.

Иккинчидан, ҳозирда Ўзбекистонда ёшларнинг ижтимоий-сиёсий мавқенини ошириш, мамлакатда кечётган ислоҳотлар жараёнидаги фаол иштирокини таъминлаш масалалари долзарб бўлган бир шароитда, давлат ва жамият қурилишида, ишлаб чиқаришда, оиласда, маҳаллий ўзини ўзи бошқарув, социал ҳаёт, жамоат ташкилотлари, фуқаролик жамияти институтлари фаолиятида ёш педагогларнинг иштирокини кучайтириш муҳим аҳамият касб этмоқда. Бинобарин, Президент Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек: "...ёшларнинг жамиятдаги ўрни ва мавқенини ошириш каби бир қатор муҳим масалалар юзасидан кечикириб бўлмайдиган амалий ишларни талаб этмоқда"[Мирзиёев: интернет манба]. Шундай экан, ёш педагогларнинг ижтимоий, илмий соҳадаги муаммолари, педагоглик фаолиятидаги дастлабки мослашув жараёнининг кечиши билан боғлиқ жиҳатларни ўрганишга қаратилган амалий социологик тадқиқотлар ўтказиш ва улар ёрдамида ўрганиш, ахборот

хавфсизлик маданиятини ошириш дастурий воситаларини ишлаб чиқиши.

Учинчидан, мутахассислик фан ўқитувчиларида медиамаданиятни юксалтириш, ахборотларни фойдалисини танлаш, саралаш ҳамда тўғри баҳо беришга ўргатадиган олий таълим муассасаларида кичик курсларни ташкил этиш лозим деб ҳисоблаймиз.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1.www.press-service.uz - Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг "Танқидий таҳдил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак" номли Мамлакатимизни 2016-йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий якунлари ва 2017-йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига багишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маъruzаси. 15.01.2017.

2.strategy.regulatoin.gov.uz- "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. 07.02.2017.

3.Мирзиёев Ш.М. "Халқ ичига кириб бориб, одамлар билан мулоқот қилиш - инсон манфаатларини тъминлашнинг муҳим омили". 2017-йил 20-январь куни Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Қорақалпогистон Республикасига ташрифи нутқидан. www.press-service.uz

ЗНАЧЕНИЕ И РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Назарова Мукаддам,
(учитель русского языка и литературы ГСОШ №16, г.Навай)

В настоящее время в Узбекистане идет становление новой системы образования, ориентированного на вхождение в мировое информационно-образовательное пространство. Процесс этот сопровождается существенными изменениями в педагогике, связанных с внесением корректировок в содержание технологий обучения, последние должны быть адекватны современным техническим возможностям, и способствовать гармоничному вхождению человека в информационное общество.

Компьютерные технологии призваны стать обязательной частью целостного образовательного процесса, значительно повышающей его эффективность.

Как отмечает большинство исследователей, тенденции к компьютеризации образования будут ускоряться независимо от условий

Однако, как полагают многие исследователи, дети знакомы в основном с игровыми компьютерными программами и используют компьютерную технику для развлечений.

При этом познавательные и образовательные мотивы работы с компьютером стоят примерно на двадцатом месте. Таким образом, для решения познавательных и учебных задач компьютер используется не в полной мере.

В системе образования наметилось много новых проектов, основанных на широком использовании возможностей информационных и телекоммуникационных технологий. Но для выполнения основной задачи - обеспечения разнообразного непрерывного образования - требуется разработка новых концепций, обеспечивающих изменения на уровне парадигм. Такая измененная образовательная система, в которой современные технологии будут взвешенно и разумно сочетаться с достижениями педагогики, предоставит преподавателям и обучаемым новые возможности и преимущества:

- от пассивного восприятия учебного материала к самостоятельной продуктивной деятельности;
- от сообщающего обучения к дискуссиям и совместному творческому поиску; от сухих баллов к интегрированной оценке развития личностных качеств; от ограниченной помощи обучаемому к широкомасштабным образовательным услугам; от одного диплома ко многим дипломам и сертификатам, составляющим комплексный профессиональный портрет специалиста.

Итак, согласно множеству исследований, в современном обществе все большее распространение получают информационные технологии в своих разных формах и видах. Благодаря им, человек может не только использовать все преимущества, которые имеет процесс чтения книги, но и реализовывать свои творческие идеи в виртуальном мире. Значение и роль информационных технологий в современном обществе высоки, потому что высока роль информации и продолжают возрастать в геометрической прогрессии. Сегодня информационные технологии - это комплексное средство освоения человеком окружающего мира.

Информационные технологии в образовании позволяют использовать более широкий спектр форм и методов обучения, дабы обеспечить более развернутый объем информации за счет такого важного компонента учебной системы, как наглядность, который информационные технологии могут обеспечить в полном объеме. Поэтому появилось такое направление в педагогике, как медиаобразование.

Кроме того, одним из современных путей интенсификации и оптимизации учебного процесса в школе является информатизация образования, и в частности, использование компьютерных технологий, с целью включения образовательных учреждений в открытое образовательное пространство.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Роберт И.В. Современные информационные технологии в образовании. Дидактические проблемы, перспективы использования. -М.: Школа-Пресс, 1994.
2. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. -М., Народное образование, 1998.
3. Русский язык. Компьютерные технологии в обучении русскому языку. М.2009.

ТАСВИРИЙ САНЬАТ ДАРСЛАРИДА ПОРТРЕТ ЖАНРИДА ТАСВИРЛАШНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ

Расим Хайров Золимхон ўғли

(Гулистон давлат университети "Тасвирий санъат ва мухандислик графикаси" кафедраси ўқитувчisi.

Номозов Элбек Ҳасанович

(Гулистон давлат университети "Дастгоҳли рангтасвир" таълим йўналиши 1-босқич талабаси.

Умумий ўрта таълим мактабларинг 5-6 синфларида портрет жанрини бадиий идрок этиш, портрет жанрида расмлар ишлаш катта аҳамиятга эгадир. Тасвирий санъат дарсларида портрет жанрида ишлаш анча мураккаб ва қизиқарли жараёндир. Унда инсон образини кайфиятини очиб беришда ранглар, ёргу соялар орқали амалга оширилиб, бунда ўқувчининг қанчалик даражада ўз имкониятларини ишга солиб портрет ишлай олишлигини кўрсатади.

Портрет жанрида ишланган асарларни бадиий идрок этиш, тасвирий санъат дарсларида портрет ишлаш катта ўринни эгалласада, уни ўқитишда ҳам ўзига хослик мавжуд.

5-7-синфларда бундай мазмундаги топшириқларни бажаришда болалардан портрет ишланнинг композициянинг қонун ва қоидаларига риоя қилган ҳолда ишлаш тарабади. Уларнинг бажарадиган ишлари, мазмунан ҳам, тасвираш техникаси жиҳатидан ҳам бошлангич синфлардагига қараганда саводлироқ бўлиши керак. Бунда кўпроқ портрет композициясидаги деталларни ишнинг бош гоясига бўйсуниши қонуни, ёргу-соя, рангтасвир қонуни, юз мимикалари, кўз, бурун, лабнинг жойлашуви қоидаси, композицияси каби қоидаларга алоҳида эътибор берилади.

Портрет ишлаш машгулотларини ўтказиш методикаси таълим мазмунидан келиб чиқсан ҳолда белгиланади. Бунда кўпроқ болаларнинг ёши, идроки, портрет ишлаш малакаларининг шакланганлик даражаси ва бошқа сифатлари эътиборга олинади.

5-6-синфларда портрет жанри учун "Мен севган қаҳрамон", "Адабий асар қаҳрамони", "Мен севган ўқитувчи", "Тарихий портрет ишлаш", "Тасвирий санъатда Алишер Навоий сиймоси", "Она ва бола" каби мавзуларида портрет композицияларини ишлаш тавсия этилган.

Портрет ишлаш машгулотларида ўқитувчилар кўйидаги жиҳатларга кўпроқ эътибор беришлари лозим:

1. Мавзу юзасидан сухбатлар ўтказиш.
2. Мавзуга доир фотолар, расмлар намойиш этиш.
3. Мавзуга доир ўқитувчининг намуна учун тайёрлаган ишларини намойиш этиш ва унинг мазмунини тушунтириш.
4. Мавзуга доир портретни ишлаш босқичларини доскада кўрсатиш.
5. Мавзуга доир параллел синф ўқувчиларининг ишларидан намуналар кўрсатиш ҳамда уларни таҳлил қилиш.
6. Болаларга мустақил иш учун эскиз, қораламалар (наброска) чиздириш.
7. Болалар томонидан ишланган эскиз намуналаридан айримларини бутун синфга кўрсатиб таҳлил қилиш.
8. Эскиз асосида ўқувчиларнинг мустақил ишларини ташкил этиши.

Болаларнинг мустақил ишлари жараёнида ўқитувчи уларнинг фаолиятларини мунтазам кузатиб туради ва зарурият тутгилганда керакли маслаҳатларни беради. Болаларнинг мустақил ишлари жараёнида ўқитувчи бажарилаётган ишлардан намуналар олиб, уларни барчага намойиш этади.

Болалар ишлаган портретларини характерли хусусиятларидан бири, уларнинг расмларидаги соддалик, жўнлик, дунёни ўзларича идрок этишлари ва тасвирашлари ҳисобланади. Улардаги бу хусусиятлар болалар портретрида сақланиши лозим. Ўқитувчининг бу масаладаги асосий вазифаси болаларнинг ижодий фаолигини оширишга, расмдаги гояни тўлиқ ифодалай олишга, расмни эмоционал таъсирини кучайтиришга таъсир кўрсатишдан иборат.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ҳасанов Р. Мактабда тасвирий санъатни ўқитиш методикаси.-Т.: Фан. 2004.-250 б.
2. Ҳасанов Р. Тасвирий санъатдан дарсларни ишланмалари. 5-синф. -Т.: Тафаккур. 2015.-128 б.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ (ИКТ) НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Рахмонова Каромат Кадировна,
учитель русского языка и литературы ГСОШ №11 г.Навои

Сегодня много внимания уделяют использованию информационных технологий в школе. И это вполне оправдано тем, что век нынешний - это век информационный. Стремительное развитие общества, распространение мультимедийных технологий позволяют расширить возможности использования ИКТ на уроках в современной школе. Наша задача заключается не только в том, чтобы дать детям знания, но в том, чтобы научить своих воспитанников искать их и осваивать самостоятельно. Умение обрабатывать информацию на сегодняшний день является весьма ценным достоянием. В связи с этим мне и хочется построить свое выступление с точки зрения способности ИКТ помогать учителю в достижении этой цели.

Давайте сначала вспомним, что же подразумеваются под собой ИКТ?

Во-первых, это технологии, позволяющие искать, обрабатывать и усваивать информацию из различных источников, в том числе и из Интернета.

Во-вторых, это использование самого компьютера, самых разных программ.

Применение информационных технологий на уроках необходимо, и мотивировано это тем, что они

- позволяют эффективно организовать групповую и самостоятельную работу на уроке;
- способствуют совершенствованию практических умений и навыков учащихся;
- позволяют индивидуализировать процесс обучения;
- повышают интерес к урокам русского языка и литературы (особенно у мальчиков);
- активизируют познавательную деятельность учащихся;
- развивают творческий потенциал учащихся;
- осовременивают урок.

Использование ИКТ на уроках русского языка позволяет разнообразить формы работы, деятельность учащихся, активизировать внимание, повышает творческий потенциал личности. Построение схем, таблиц в презентации позволяет экономить время, более эстетично оформить материал. Задания с последующей проверкой активизируют внимание учащихся, формируют орфографическую зоркость. Использование кроссвордов, иллюстраций, рисунков, различных занимательных заданий, тестов, воспитывают интерес к уроку; делают урок более интересным.

Интересно звучит на уроке лекция с использованием мультимедийного проектора, когда компьютер позволяет учителю расширить возможности обычной лекции, демонстрировать учащимся красочные схемы, для пояснения использовать звук и анимацию, быстрые ссылки на ранее изученный материал. С помощью мультимедийного проекта демонстрирую слайды, созданные в программе Microsoft Power Point. Использование данной технологии позволяет:

1.Значительно сэкономить

время на уроке .

2.Повысить уровень наглядности в ходе обучения.

3. Внести элементы занимательности, оживить учебный процесс.

Использование презентаций позволяют учащимся полнее окунуться в атмосферу изучаемого времени, понять личность писателя, художника, общественного деятеля.

Методика преподавания русского языка с использованием компьютера как технического средства

обучения, позволяет интенсифицировать процесс обучения:

- повысить темп урока;
- увеличить долю самостоятельной работы учащихся;
- проверить усвоение теоретических знаний у всех учащихся;
- углубить степень отработки практических умений и навыков;
- вести дифференциированную работу с каждым учеником;
- выявить пробелы в его грамотности;
- выработать умение составлять алгоритмы.

Я считаю, что использование информационных и коммуникационных технологий в учебном процессе является актуальной проблемой современного школьного образования. Необходимо расширять кругозор учащихся, повышать уровень их культурного образования, развивать языковые и коммуникативные навыки и умения. Современный урок ценен не столько получаемой на нём информацией, сколько обучением в ходе его приемам работы с информацией: добывания, систематизации, обмена, эстетического оформления результатов. Компьютер является средством самоконтроля, тренажера знаний, презентации результатов собственной деятельности.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Кузнецов А.А., Хеннер Е.К., Имакаев В.Р. и др. "Информационно-коммуникационная компетентность современного учителя". - Информатика и образование, 2010, № 4.

TA'LIM JARAYONIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARING AHAMIYATI

**Ro'zimov S.I.
Axmedova Sh.O**

Xorazm viloyat Xazorasp tuman 14-maktab
fizika fani o`qituvchilari

Annotations. Bilish faoliyatini maxsus shaklda tashkil etishda foydalanuvchi interaktiv o`qitishi metodlar. Kalit so'zlar: interaktiv, izlanish faoliyati, motivatsiya, kashfiyotchilik xususiyati

Hozirgi zamon o`qituvchisining asosiy fazilatlaridan biri - o`z kasbiga sadoqatliligi, g`oyaviy e`tiqodliligi, imyonliligi, bolajonliligi, o`z fanini mukammal bilishi va sevishi kabi xislatlari orqali boshqa kasb egalaridan ajralib turadi. Chunki, ta`lim muassasasida ta`lim- tarbiya ishining yuqori saviyada olib borilishi o`qituvchiga va uning kasbiy tayyorlarligiga bog`liq.O`qituvchi shaxsiga qo`yiladigan muhim talablardan biri pedagog o`zi o`qitayotgan predmetni chuqr bilishi bilan birga, uning o`qitish metodikasini o`zlashtirib olgan bo`lishi zarur. O`qitayotgan predmetning nazariyasini chuqr bilishi, uni qiziqarli qilib o`quvchilarga yetkaza olishi o`quvchilarning shu fanga bo`lgan qiziqishini oshiradi va o`qituvchining obro`yini ko`taradi.Pedagogik faoliyat, hayotda yuzaga keladigan har qanday vaziyatda kasbiyshaxsiy o'sishga olib keladigan holatni yaratish, o`qituvchiga xos kreativlik, ijodkorlik, kashfiyotchilik xususiyatlarni saqlashga intilish ham zamon bilan hamnafaslikni anglatadi. Uzlusiz ta`lim jarayonida o`qituvchiga xos bo`lgan yuqorida xususiyatlarni inobatga olish kutilgan natijani beradi. Shu bilan birga, ta'kidlash lozimki, bugun nafaqat o`qituvchining kasbiy mahoratini tashqi omillar ta'sirida takomillashtirish, balki uning o`zini rivojlantirish uchun sharoit va motivatsiya yaratish, ichki intilishlariga asoslanish muhim bo`lmoqda.

O`qitish metodi-bilish faoliyatini maxsus shaklda tashkil etish demakdir.Interaktiv o`qitish metodi ta`lim jarayonining oldindan belgilangan aniq maqsadi bo`lishini, ular bo`laklarga ajratilishini taqozo etadi. Shunday maqsadlardan biri-ta`lim sharoitini qulay va yoqimli bo`lishini ta`minlashdir. O`quvchi darsda to`la o`zlashtirish imkoniyati borligini hamda mazkur masalaning o`zlashtirish usulini, mazkur masalani ishlashga intelektual salohiyati yetarli ekanligini his qilishi alohida ahamiyatga ega. Shunday yoqimli psixologik iqlimda ta`lim jarayoni mahsulli faoliyatga aylanadi.Interaktiv o`qitish metodini qo`llash jarayonida o`quvchilarning barchasi bilish jarayonida faol qatnashadilar, ular o`zlar bilgan, esga tushirgan, o`ylagan ma'lumotlariga tayanishlari, ulardan bilish jarayonida foydalanishlari mumkinligini tushunadilar va shunga moslashadilar. Birgalikdagi aqliy bilish, izlanish faoliyatida har bir o`quvchi shaxsan ishtirot etib, unga o`z hissasini qo`shadi. Bilimlari, g`oyalari, qarashlari, nuqtai nazarları, faoliyat ko`rsatish usullari bilan o`quvchilar o`zaro fikr, tajriba almashadilar.O`zaro fikrlashish, tajriba almashish jarayoni samimiyligi, sidqidildan o`zaro qo`llab-quvvatlashdek iliq ruhiy iqlimda bo`lib o`tsa, bu holat nafaqat yangi bilim olishni ta`minlaydi, balki bilish faoliyatini oshiradi, faollashtiradi, ularni bilish jarayonidagi hamkorligini mustahkamlaydi.Darslardagi interaktiv faoliyat 5 ta asosiy elementlardan tashkil topadi.

1. Ijobiy-samimiy o`zaro bog`liqlik.
2. Guruh ichida shaxsiy mas`uliyatlilik.
3. Bir-biriga ta`sir etuvchi o`zaro faoliyat.
4. Hamkorlikda ishslash malakasi.
5. Guruhda ishslash.

Interaktiv metod bir kishining fikri, chiqishlarini boshqalarnikidan ustun qo`yishni ta`qilaydi. Barcha o`qituvchilardan o`quvchilarning har birini o`ziga xos qarashi, fikri, xulosasi borligini hisobga olishni, hurmat qilishni talab etadi. Interaktiv o`qitish metodi sinfda sheriklik atmosferasini yaratish uchun aniq imkoniyatlarga ega. U yaxshi dars o`tishning tayyor retsepti bo`lmasdan, mazkur o`qitish metodiga asoslangan ta`lim texnologiyasi, o`qituvchi va o`quvchilarni ijodiy muallifdoshi tartibida ishlashga o`rgatadi. Natijada o`quvchi hayotning, ishlab chiqarishning har qanday o`zgarishlariga ko`ra o`zini standart bo`lmagan xulosa va qarorlarini ishlab chiqish, qabul qilish malakasini egallaydi.

Pedagogik jarayonda ta`lim-tarbiya ishining muvaffaqiyati o`qituvchining kasbiy mahoratini takomillashtirib borishiga ko`p jihatdan bog`liqdir. Kasbiy mahoratni takomillashtirish o`qituvchi shaxsiga xos bo`lgan bir qancha sifatlarni - uning aql-zakovati, irodasi, hissiyotlari, xarakteriga xos ijobiy xususiyatlarni yuzaga kelishiga yordam beradi. Bu xususiyatlarni tufayli qobiliyatli va mahoratli o`qituvchi muvaffaqiyatlari ishlaydi va oz mehnat sarflab katta natijaga erishadi.

Masalan, "keys-stadi"ni takrorlash umumlashtirish darslarida yoki muammoli vaziyatlar ko`p

ushrashadigan mavzularda, "Insert" texnikasini o'tilgan mavzuni mustahkamlash uchun uygaz vazifa sifatida, "FSMU", "Nima uchun", "Venn diyagrammasi", "Qiyosiy taxlil", "Klasser", "Auktsion" texnologiyalarini mavzu o'rtasida qo'llash mumkin. Bu texnologiyalarni o'qituvchi albatta o'z fani mavzulariga moslashtirib o'rni-o'rnida foydalanadi. Huquqshunoslik fanida "Jinoyat huquqi" mavzusi bo'yicha keys-stadi mustaqil ish uchun topshiriq sifatida berilsa maqsadga muvofiq. Ta'limgiz tizimida yangi pedagogik texnologiyalarning maqsad va vazifalari quyidagilardan iborat:

- samimiyo do'stona munosabat, ijodiy muhitni yuzaga keltirish;
 - o'quvchilarning shaxsiy ijodiy imkoniyatlarini, sifatlarini ochirish;
 - o'quvchilarning passiv tinglovchidan aktiv ishtirokchi darajasiga ko'tarish;
 - mustaqil izlanishga va mantiqiy fikrlashga o'rgatish;
 - guruhlarda o'zini namoyon eta olish, bir-birlarini tinglash qobiliyatlarini tarbiyalash;
 - o'quvchilarning o'z g'oyalari, fikrlarini yozma ximoya qilish imkoniyatlarini rivojlantirish;
 - jamoaviy va mustaqil ishlashga, o'quv va h ayotiy faoliyatlarida uchraydigan turli holat va vaziyatlardan chiqish, vaziyatni to'g'ri baholash, ularning fikrlash qobiliyati va nutq faoliyatini shakllantirish;
 - aniq bir mavzu rejasi yuzasidan aniq bir tushuncha xosil qilishiga o'rgatish;
 - yaxshi insoniy fazilatlarni shakllantirish;
- ooilaviy hayotga ruhiy, ma'naviy tayyorlash, mas'uliyatni his qilishga o'rgatish.

Xulosa Demak, yuqoridaqilarni hisobga olgan holda har bir o'qituvchi o'z oldiga aniq bir pedagogik maqsad va vazifani belgilab olishi zarur. Ta'limgiz jarayonida ilg'or pedagogik texnologiyalardan ya'ni ta'limgiz berishning yangi usullaridan foydalanish birinchidan, darsning samarali bo'lishini ta'minlaydi, ikkinchidan o'quvchilarning shu darsga bo'lgan qiziqishini orttiradi, uchinchingidan o'qituvchi darsga qo'yan maqsadiga erishadi. Eng asosiysi biror bir texnologiyani qo'llashdan oldin o'quvchilarning qiziqishini inobatga olgan maqul, shundagina aniq bir natijani qo'lg'a kiritish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. "O'zbekiston Respublikasida kadrlarni tayyorlash milliy dasturi", T. 1997 2.
2. Yu. K. Babanskiy "O'qitish jarayonini optimallashtirish", M. 1977 yil.
3. A.X. Munavvarov tahriri ostida. "Pedagogika" T. O'qituvchi 1996 yil.
T. 1997 yil.

СОВРЕМЕННЫЙ ПОДХОД К ФОРМИРОВАНИЮ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Сайдова Насиба Эсановна,
(учитель русского языка и литературы школы №1
Карманинского района Навайской области)

Понятие читательской культуры довольно многозначно и допускает различные трактовки. С движением общества вперед, с развитием технологий и инноваций, отношение к "великому и могучему русскому языку" совсем не должное, а подчас - безответственное. Самобытный язык нашего народа, отточенный, красивый, богатый, язык русских писателей и поэтов испытывает трудные времена. Большую опасность представляет снижение интереса населения к чтению, следствием чего является дальнейшая деградация современного русского языка, утраты общечеловеческих ценностей, исключение книги как мощного транслятора знаний и жизненного опыта.

Читательские предпочтения школьников убеждают в возрастающей значимости влияния семьи, дома на развитие личности ученика. Не следует забывать о влиянии книжного рынка и языка телевидения на характер восприятия литературы и переработку художественной информации. Налицо и позитивные, и негативные тенденции. Поэтому многие учителя озабочены преодолением разрыва между изучением литературы под руководством преподавателя и самостоятельным чтением ученика. Совершенствование образовательной деятельности в аспекте приобщения учащихся к чтению должно проходить в рамках обязательных учебных предметов, внеklassной работы, самообразовательной деятельности учащихся с учетом принципа социокультурообразности и практикоориентированности; учитывать принципы интерактивности, рефлексивности, позволяющие учащимся самим выстраивать свои образовательные траектории и преобразовывать информацию общего характера в личное знание. В системе методов Н.И.Кудряшева назван метод творческого чтения. Целью его является активизация художественного восприятия и в начале изучения произведения, и после анализа. Методические приемы, обеспечивающие реализацию метода творческого чтения: выразительное чтение, комментированное чтение, беседа, творческие задания по личным впечатлениям, постановка на уроке учебной проблемы. Виды учебной деятельности школьников: чтение, заучивание, слушание, составление планов, рассказывание, создание отзывов, рассматривание иллюстраций. В целом речь идет о первой ступени в логике познания литературы.

Со следующей ступенью в логике познавательной деятельности связан эвристический метод. Более углубленный анализ текста неизбежно связывается с изучением элементов науки о литературе. Расширяется содержание изучаемого материала, идет поиск разрешения проблем. Данный метод чаще всего осуществляется в эвристической беседе. Приемы: построение логически четкой системы вопросов, что поможет осуществить самостоятельное добывание знаний, построение системы заданий по тексту, постановка проблем. Виды деятельности: подбор материала из художественного произведения, пересказ с элементами анализа текста, анализ эпизода, анализ образа-персонажа, составление плана к выступлению, к сочинению, постановка проблемы.

Большое значение для поддержки и развития чтения имеет школьная библиотека, которая должна превратиться в территорию гостеприимного пространства для интеллектуально-досуговой деятельности с современным дизайном, удобным временем обслуживания. Современная библиотека должна представить юным читателям информационное пространство в упорядоченном виде и научить пользоваться его информационными ресурсами.

Библиотека, привлекая учащихся к чтению и предоставляя доступ к жизненно важной информации, способствует интеграции в социокультурную среду и повышению уровня социальной защищенности формирующейся личности.

В настоящее время крупные библиотеки проводят различные исследования, которые дают полное представления о читательском облике и состоянии читателя. В итоге собираются обширные данные о диагнозе читательских потребностей, о мотивах обращения с изданиями, проследить основные тенденции чтения типичные для современного этапа культурного уровня.

Список использованной литературы:

1. Абдуллаева М.Н., Туленова К.Ю., Гаффарова Г.Г., Ниязимбетов М.К. Методологические проблемы национальной идеи и науки. -Т, 2009.
2. Мухаммедова З. М, Парадигма гуманизации образов -Т., 2004.

3. Баскаков В.Ю., Бахтеров В.Е, Резниченко И.Л. Некоторые проблемы использования компьютера в обучении русскому языку. // Русский язык в школе. 1988. №2, с.7-12.

КИТОБ МУТОЛААСИ ВА УНГА БОЛАНИ ЎРГАТИШ ЙЎЛЛАРИ

Урумбаева Айгуль

педагогика фанлари номзоди,
Нукус Давлат педагогика институти
"Психология" кафедраси доценти

Аннотация. Мақолада китоб мутолааси ва унга болани ўргатиш йўллари муаммоси чуқур таҳлил қилинади. Ёшлар маънавиятини юксалтириш борасида улар ўртасида китобхонликни кенг тарғиб қилиш бўйича тизимли ишларни ташкил этишни таклиф қилган юртбошимизнинг 5-та муҳим ташаббуслари таркибидаги 4-чи ташаббус ҳақида алоҳида сўз юритилади. "Китоб ўқиши" ва "ёзиш" тушунчаларига изоҳ берилади. Болани китоб ўқишига ўргатишнинг педагогик ва психологик асослари ҳамда хусусиятлари очиб берилади.

Калит сўзлар. Китоб, мутолаа, китобхонлик, китоб ўқиши, ёзиш, ўргатиш, эҳтиёж, мотив, мотивация, экстериоризация, интериоризация Абраҳам Маслоу назарияси, актуаллаштириш, отона, кутубхона, адабиёт.

Маълумки, жорий йилнинг март ойида Ўзбекистон Президенти Ш.М.Мирзиёев "Ёшлар маънавиятини юксалтириш ва уларнинг бўш вақтини мазмунли ташкил этиш бўйича 5-та муҳим ташаббус"ни таклиф этган эди. Мазкур 5-та ташаббус кенг жамоатчилигимиз томонидан катта қизиқиши билан кутиб олинди ҳамда бугунги кунда уни юртимизнинг барча худудларида кенг жорий қилиш масалалари амалга оширилмоқда. Ушбу ташаббусларнинг таркибидаги 4-чи муҳим ташаббус ёшлар маънавиятини юксалтириш, улар ўртасида китобхонликни кенг тарғиб қилиш бўйича тизимли ишларни ташкил этишига йўналтирилгандир.

Унга асос қилиб, албатта, илгари йиллардаги юртбошимизнинг "Китоб маҳсулотларини нашр этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғиб қилиш бўйича комплекс чора-тадбирлар дастури тўғрисида"ти қабул қилинган Қарори олинганди. Ушбу муҳим хужжат ҳалқимизнинг маънавий дунёсини юксалтириш йўлида катта аҳамиятга эга бўлганлиги, ҳаммага маълумdir. Айниқса, бу Қарорнинг ёшларимизнинг китоб ўқишига қизиқишини орттиришда, уларнинг маънавий баркамол инсонлар бўлиб шаклланишида ўрни бекиёсдир.

Дарҳақиқат, ёшлар ўртасида китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини оширишда бир қатор муаммолар мавжуд эканлиги ҳеч кимга сир эмас. Ва бунга жавобан биз китоб ўқишига оид масалани яна бир марта кўриб чиқиб, уни таҳлил қилишни мақул кўрдик.

Шундай қилиб, "китоб ўқиши" ва у билан боғлиқ "ёзиш"ни ўрганмоқ деганимиз ўзи нима? Бунақа савол тўғилиши табии, албатта. Лекин, бу биз ўйлаганчалик оддий нарсалар эмас экан. Ўқиши ва ёзиш инсоннинг қўнглини кўтариш мақсадида ўйлаб топилган эмас. Улар инсониятнинг табиат билан курашидаги дастлабки янгилик (иҳтиро) сифатидаги қуроли бўлиб келган. Масалан, бу қаторга биз биринчи оловни, биринчи тош болтани, биринчи буғли двигателини, биринчи электр лампочкани, биринчи тракторни, биринчи телевизорни, биринчи космик кемани, биринчи компьютер ва уяли телефонни киритсак бўлади. Тадқиқотларга кўра, ўқиши - бу инсониятнинг руҳий дунёсининг таянч манбаси бўлса, ёзиш эса - келажак авлодларга ғамхурлик кўрсатишнинг энг олийжаноб шакли экан.

Китоб мутолааси жараёни самарали бўлиши учун, у дастлаб китобхонни қизиқтириши зарур, яъни китобга нисбатан мотивация ва мотив бўлиши лозим. Китобга бўлган умумий қизиқишини ёки турли ҳил соҳаларга бўлган қизиқишини инсон ўзида доимо ривожлантириб бориши зарур. Шу боис, қизиқувчанлик маълум даражада ўзини-ўзи тарбиялашнинг натижаси ҳисобланади. Мотивациянинг муҳим элементи сифатидаги қизиқувчанликнинг асосида эҳтиёжлар ётади. Психологияда эҳтиёжлар барча фаолият турларининг (ўйин, ўқиши, меҳнат) ҳаракатта ундовчи кучидир. Эҳтиёжга боғлиқ ҳолда мотив пайдо бўлади, мотив ўз навбатида мақсадга айланади, мақсадга эришиш учун эса инсон ҳаракат қиласи, бу ҳаракатлар ўз навбатида фаолиятни ташкил қиласи.

Ҳаракатлар икки ҳил, яъни ички ва ташқи, ҳамда улар доимий боғликлиқда бўлади. Ички ҳаракатлар ташқига айланган жараён психологияда экстериоризация дейилади, шунингдек, ташқи ҳаракатлар ичкига айланган жараён интериоризация деб аталади. Мисол учун айтайлик, эҳтиёж асосида болада китоб ўқиши мотиви, яъни ички ҳаракатлар пайдо бўлди. Энди у шу китобни олиш

учун китоб дўконига, ёки кутубхонага бориб китобни қўлига олиб ўқиган ҳаракати эса ташқи ҳаракатларга киради. Китобни ўқиб рўҳий дунёси бойиб, ўзгарган болада яна ички ҳаракатлар пайдо бўла бошлади. Ва мазкур жараёнлар шу тақлидда давом этаверади.

ХХ-чи асрнинг 50-чи йилларида гуманистик психология йўналишида илмий тадқиқот ишларини олиб борган америкалик машҳур психолог-олим Абрахам Маслоу ўзининг ажойиб бир назариясини фанга киритади. “Эҳтиёжлар иерархияси, яъни шахснинг ўзини-ўзи актуаллаштириш” номли муаллифнинг ушбу назарияси шу кунга қадар соҳада кўплаб мунозаралар ва илмий тортищувларга сабаб бўлиб келмоқда. А.Маслоу инсоннинг барча эҳтиёжларини 5-та погонага бўлади ва уни пирамида кўринишида таклиф қиласди.

Пирамиданинг дастлабки, яъни пастидаги 1-чи погонасида шахснинг инстинктлар даражасидаги табиии эҳтиёжлари ётади, улар физиологик ёки негизги эҳтиёжлар деб аталади (булар - овқатланиш, еб-ичиш, дам олиш, уҳлаш, насл қолдириш ва ҳ.). Пирамиданинг 2-чи погонасига инсоннинг ўзини-ўзи ҳимоя ва муҳофаза қилишга, яъни ҳавфсизлигига бўлган эҳтиёжлари киради (булар - инсоннинг барқарорлик ва фаровонликка интилишига боғлиқ меҳнат қилиши, ўқиб касб-хунарга эга бўлиши, ўз жойи ва хусусий мулкига эга бўлиши ва ҳ.). Пирамиданинг 3-чи погонасида инсоннинг севги-муҳаббат ва дўстликка муҳтож, бошқача қилиб айтганда, севиш ва севилиш, яхши кўриш ва яхши кўринишига бўлган эҳтиёжлари ётади (булар - оила куриш, дўстлар орттириш, яқин қариндошлари билан муомала ва муносабатда бўлиш ва ҳ.). Пирамиданинг 4-чи погонасига инсоннинг хурмат-иззатга, дикқат-эътиборга, обрў-мансабга бўлган эҳтиёжлари киради (бу - теварак-атрофдаги кишиларнинг уни тан олиши, ва шу асосда инсоннинг ўзини-ўзи хурмат қилиши ва ҳ.). Ва, ниҳоят, пирамиданинг чўққисида, энг оҳирги 5-чи погонасига инсоннинг ўзини актуаллаштиришга боғлиқ эҳтиёжлари киради (яъни, бу - ўзини-ўзи ривожлантириш, ўзини-ўзи баҳолаш, ўзини-ўзи тарбиялаш, руҳий оламини бойитиш ва ҳ.).

Шундай қилиб, Абрахам Маслоу назариясига мувофиқ инсон бутун ҳаёти давомида бир погонадан ўтгандан сўнг кейингисига ўтар экан. 5-чи погонадаги эҳтиёжларнинг қондирилиши кишининг етук, комил инсон бўлганидан дарак беради. Ушбу назариянинг танқидчилари ҳамда издошлари қайд этканларидек, ўзини-ўзи актуаллаштиришга бўлган эҳтиёж инсон ҳулқ-атворида устунлик қилиб унинг ҳаракатларини тақозалайди. Демак, китоб ўқиш - бу пирамида чўққисидаги, энг юксак эҳтиёжлар сирасига кириб, инсоннинг руҳий дунёсини бойитишга, янада тарақкий топтиришга бўлган йўл десак, асло муболага қилмаган бўламиз.

Болани китобни мутолаа қилишга ўргатишнинг энг асосий йўли - бу барча оила аъзоларининг китоб ўқишга, китобни сотиб олишга, уни қадрлашга, ўқилган китобни биргаликда муҳокама қилишга бўлган қизиқишидир. Оилада китоб ўқиш муҳити хукм суриши лозим, шундагина бола маşaққатларсиз, ортиқча ташвишларсиз мутолаа қилишга қизиқади. Мактабга борган, ўқиш ва ёзиши ўрганишни, саводли бўлиш орзусидаги бола тўсатдан ўқишидан совиб, қизиқиши сустлашиб кетадиган ҳолатларга ҳаётимиизда кўп дуч келамиз. Буни тушунмаган ота-оналар ташвишланиб, фарзандини китоб ўқишга мажбурлашга киришадилар. Аммо, бунинг психологоқ сабаби эса жуда оддий - бола ҳарфларни билгани билан уларни кўшиб ўқиши ҳали яхши билмайди, сўзларни ва гапларни ўқигани билан уларнинг маъносини толиқ тушуна олмайди.

Энг асосийси, китоб ўқиш - бу меҳнатнинг бир тури ҳисобланиб, у инсоннинг барча психик жараёнларини, эмоционал-иродавий ва мотивацион сферасини бир бутун, яхлит ҳолда фаолиятга киришишини талаб қиласди. Зоро, мутолаа қилиш учун боланинг дикқати жамланган, идроки барқарор, хотираси ихтиёрий, тафаккур операцияларининг эса (тушуниш, таққослаш, анализ-синтез қилиш, умумлаштириш, конкретлаштириш) барчаси иштирок этишади. Яъни, китобни ўқиш боланинг асаб тизими фаолиятидаги олий психик функцияларнинг ишга тушишини таъминлайди, болани ташкиллаштиради, уни ўзини-ўзи регуляция ва анализ қилишга, ўзини-ўзи назорат ва бошқаришга ўргатади. Албатта, бу - улкан, мураккаб ва маşaққатли ишдир, шу сабаб, бола китоб ўқишга нисбатан телевизор ва компьютер кўришни, ёки уяли телефонда ўйнашни маъқул кўради, яъни ўзи учун осонгина йўлни танлайди.

Шу боис, ота-оналар, ёки бошқа оила аъзолари мактабгача ёшдаги фарзандига ҳар куни кечаси китоб (эртак) ўқиб беришни одатта айландиришлари лозим. Нафакат ўқиб бериш, балки биргаликда унинг мазмунини муҳокама қилиб, савол-жавоблар учун 15-20 дақиқалик вақтини аямасликлари шарт. Бу билан биз боланинг келажакда китоб ўқишга қизиқишини, китобни севишга ва ҳурмат қилишга ўргатамиз.

Педагог-психолог олимларнинг фикрига кўра, болани китоб мутоаласига аста-секин илк болалик давридан бошлаб ўргата бориш зарур. Гоҳида ҳаётда биз 3-4 ёшли боланинг унга олиб берилган китобдаги расмларни томоша қилиб, кейинчалик уни йиртиб ташлаганини афсус билан

күзатамиз. Бола ёмонлигидан китобни йиртмайды, аслида уни йиртиш мүмкін эмаслигини тушунмайды, чунки бунга уни ҳеч ким ўргатмаган. Айирим ота-оналар боласининг бундай салбай ҳаракатига бепарволик күрсатыб, лоқайдлик билан қарашиады, ҳаттоқи, баъзилари эса қўллаб-кувватлашадилар ҳам. Бундай тарбиядан сўнг, болада китобга нисбатан ҳурмат ҳисси, албатта, шакланбайды.

Агарда бола танбеҳлардан кейин ҳам бу ишни такрорлайверса, унинг қўлига эски қофозни бериб қўйиши психологияр тавсия қиласди. Чунки бола гоҳида қўл ҳаракатлари, бармоқлари моторикасини чиниктириш учун ҳам китобни йиртганлигини ўзи билмай қолади. Шу боис, ота-оналар боласи билан кўпроқ ишлашишлари керак бўлади: бетлари йиртилган китобни авайлаб, уни елимлаб, тикиб, тузатиб, умуман айтганда, китобга жонли нарсага муносабат қўрсатгандек, болага таъсир этилиши лозим.

Яна бир нарса. Бугунги кунда аксарият оиласлар ўзларини шахсий кутубхоналарига эга. Китобни сотиб олиш ва жавонларни тўлдириш, бу, албатта, яхши одат, аммо тилга олишга мажбур қилувчи томонлар ҳам бор, шахсий кутубхонани "бир кун ўқиладиган китоблар" билан тўлдириш яхши эмас. Бундай китобларни шаҳар, ёки оммавий кутубхоналаридан олиб ўқиган мақсадга мувофиқ бўлади. Оилавий кутубхонада эса қайта-қайта ўқиб чиқиладиган классик адабиётлар, айниқса, лугатлар, энциклопедик маълумотномалар, библиографик картотекалар бўлгани маъқул. Демак, шахсий кутубхонани тузиш, бу ҳам ўзига яраша бир хунар ҳисобланар экан. Оилада боланинг ҳам кичкина бўлса да шахсий кутубхонаси бўлгани маъқул, ва фарзандни бу ишга илк болалигидан ўргатиб бориш зарурдир.

Маълумки, адабиёт бизга ниҳоят катта, ўта кенг ва чуқур ҳаёт тажрибасини беради. У инсонни зиёли қиласди, уни фақатгина гўзаллик ҳиссини эмас, балки турмушнинг барча синовларини тушунишга, бошқа даврларга ва ўзга халқларга йўл қўрсатувчи юлдуз сифатида хизмат қиласди, Сизга эса инсонларнинг қалб кўрини очиб беради. Бир сўз билан айтганда, адабиёт Сизни донишмандга айландиради. Лекин, бунинг барчаси фақат Сиз китоб ўқиш борасидаги барча майда-чўйда қиралларигача тушуниб мутолаа қилганингиздагина бўлади. Сабаби, энг муҳими айни шу майда қирраларида яширин бўлади. Бу эса Сиз фақат китобга қизиқиши билдириб, уни яхши кўриб, севиб ўқиганингиздагина бўлади. Китоб ўқиши ҳавфли томонларидан бири эса - маътнларни "диагонал" кўриб чиқиши, ёки инсоннинг тез ўқиши қобилиятини ўзида ривожлантириш, бундай ҳаракатлар, албатта, китоб мутоааласига кирмайди.

Тадқиқотчиларнинг фикрича, инсоннинг севимли асарлари бўлиши лозим, ва у шу китобларга ҳар ҳил ҳолатларда ҳам мурожаат эта олиши мүмкін: кувонганида, қийналганида, асабийлашганида ёки кайфиятини қўтариш ва шу қаби мақсадларда ҳам. Классик адабиётлар, бу сўзсиз, вакт силсиласидан ўтган китоблардир. Уни ўқиганида китобхон вақти бекорга кетмайди. Лекин, классика бугунги куннинг барча саволларига жавоб бера олмайди. Шу боис, замонавий адабиётларни ҳам ўқиши лозим, лекин, шошилмасдан, ўйланиб, вақтни қадрлаб ўқиши керак, деб таклиф қиласди психологлар. Китоб ўқиши режаларини ўш китобхоннинг ўзи учун тузиш осон иш эмас, шу боис, уни билимли, ўқимишли инсонлар билан фикрлашиб, маслаҳатлашган маъқул ҳисобланади. Хулоса ўрнида айтганда, психолог-олимларнинг фикрича, билимдон бўлиш, бу - инсоннинг барча фанларни ўзлаштиришининг универсал қобилиятидир экан. Аммо, бундай универсал қобилият негизида, шубҳасиз, авваломбор китоб мутолааси ётади. Демак, унга болани ўргатиши йўлларини катта одамлар яхши билиши шарт.

АДАБИЕТЛАР:

1. Ш.М.Мирзиёев "Ёшлар маънавиятини юксалтириш ва уларнинг бўш вақтини мазмунли ташкил этиш бўйича 5-та муҳим ташаббус", Т., март, 2019
2. Абрахам Маслоу "Мотивация и личность"// С-Пб.: "Евразия", 1999
3. "Мудрость воспитания: Книга для родителей"// Сост. Б.М. Бим-Бад, Э.Д. Днепров, Г.Б. Корнетов/, Москва, "Педагогика", 1989

БОШЛАНГИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИНИ ЎҚУВ ФАНЛАРИГА ИЖОДИЙ ЁНДАШИШЛАРИДА МУЛТИМЕДИА ВОСИТАЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ САМАРАДОРЛИГИ

Хайдаров Рустамбек Юлчибаевич

(Мактабгача таълим муассасалари раҳбар ва мутахассисларини қайта тайёрлаш ва уларнинг
малакасини ошириш институти катта ўқитувчиси)

Хозирги кунда Республикаизнинг барча таълим муассасаларида ўқувчи-ёшларнинг юксак
маънавиятли, мустақил ва эркин фикрлаш кўникмасига эга бўлишлари, замонавий илм-фан
иотуқларини пухта ўзлаштиришлари учун барча шарт-шароитлар яратилгани, жаҳон стандартига
жавоб берадиган ўқув хоналари, ахборот-коммуникация, замонавий лаборатория жиҳозлари билан
таяминланганинг гувоҳи бўлмоқдамиз.

Соҳа мутахассисларининг набатдаги вазифаси яратилган кенг имкониятлардан унумли
фойдаланиб, замонавий ахборот-коммуникация воситалари, илгор педагогик технологияларни
амалиётга кўллаш орқали ўқувчиларда катта ҳажмдаги маълумотларни қабул қилиш, қайта ишлаш,
мустақил фикрлаш, ишлаш кўникмаларини шакллантириш талабларга жавоб берувчи юқори малакали
мутахассис бўлиб етишишини таяминловчи самарали таълим жараёнини ташкил этишдан иборат.

Бошлангич синф ўқувчисида билиш жараёни ижодий фаолият натижасида юз беради.
Ўқувчининг берилган топшириқни бажариш жараёнида изланиши, ижодий фаолияти намоён бўлиши
учун аниқ мақсадга йўналтирилган, режалаштирилган, меъёр ва мезонларга эга бўлган, ўз-ўзини
англаган фаолият зарурияти сезилади. Бу эса ўқувчидаги атроф олам обьектлари ва улар ҳақидаги
билимларни ўзлаштириш, таълим самарадорлигини вужудга келтириш, фаолиятнинг аввалги турларига
таянишни тақозо этади. Бошлангич синф ўқувчиларида ижодий фаолликни шакллантириш
технологиясини ишлаб чиқиши муаммоси кўп қиррали педагогик-психологик ижтимоий вазифалардан
бири бўлиб, жамият ижтимоий ривожланиши ва тараққиёти учун долзарб вазифалардан биридир.
Бу борада бошлангич синф ўқувчиси фанларга ижодий ёндашишда мултимедиа воситалари жуда
катта ахамиятга эгадир.

Мультимедиали технология (мульти-кўп, медиа-муҳит) бир вақтнинг ўзида маълумот тақдим
етишнинг қуидаги усусларидан фойдаланишга имкон беради: матн; графика; анимация; видеотасвир;
овоуз.

Маълумки, инсон маълумотнинг кўп қисмини кўриш (80%) ва эшитиш (15%) органлари
орқали қабул қиласди. Мультимедиали технологиялар ушбу муҳим сезги органларининг бу вақтда
ишлашига ёрдам беради. Динамик визуал кетма-кетлик (слайд шоу, анимация, видео)ни овозли
тарзда намойиш этиш орқали инсонларнинг эътиборини кўпроқ жалб қиласди. Шундан келиб чиқиб,
мультимедиали технологиялар ахборотни максимал самарали тарзда тақдим этишга имкон беради [1].

Бошлангич синф ўқувчиси фанларга ижодий ёндашиши учун яратилган мултимедиа
воситаларида:

визуал маълумот даврий равишида товушли маълумотга алмашиб туриши керак;

визуаллаштирилаётган материал мазмуни жуда ҳам содда ёки жуда ҳам мураккаб бўлмаслиги
керак [4].

Экрандаги кадр форматини ишлаб чиқишида ва яратишида, кўриш майдонини ташкил этишни
белгиловчи обьектлар орасида мақсад ва муносабат борлигини ҳисобга олиш тавсия этилади.
Объектларни қуидагида жойлаштириш тавсия қилинади:

- бир-бирига яқин, яъни кўриш майдонида обьектлар бир-бирига қанчалик яқин бўлса, улар
шунчалик катта эҳтимол билан ягона, яхлит образни ташкил қиласди;
- жараёнлар ўхшашлиги, яъни образларнинг ўхшашлиги ва яхлитлиги қанчалик кўп бўлса,
улар шунчалик катта эҳтимол билан уйғунлашади;
- давом этиш хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, яъни кўриш майдонида тартибли кетма-
кетликнинг давом этишига мос келадиган жойларда жойлашган элементлар қанчалик кўп бўлса,
улар шунчалик катта эҳтимол билан яхлит ягона образга бирлашади;
- обьектлар шакли, ҳарф ва рақамлар ўлчами, рангларнинг тўқлиги, матннинг жойлашиши ва
бошқаларни танлашда предмет ва фонни белгилашнинг ўзига хослигини ҳисобга олган ҳолда;
- визуал ахборотларни ортиқча деталлар, ёрқин ва контраст ранглар билан безамаган ҳолда;

- хотирада сақлаш учун мүлжалланган материалнинг рангини ўзгартириши орқали ажратиш;
- мультимедиа иловаларни ишлаб чиқицда турли ранг ва фонда тасвирланган объектлар инсонлар томонидан турлича идрок қилинишини ҳисобга олиш керак[3].

Бошлангич синф ўкувчиси фанларга ижодий ёндашишларида юқоридаги талаблар асосида яратилган мультимедиа технологиясидан фойдаланишни амалга оширишлари учун, бошлангич синф ўқитувчилари мультимедиа тұғрисида маълум бир даражада элементтар билимларга эга бўлишлари керак.

Адабиётлар рўйхати

- 1.Азизов Б. Ижодий таълим жараёнига тизимли ёндошув. Халқ таълими, 4-сон, 2001, 102-104 б.
- 2.Бошлангич таълимни ижодий ташкил этиш: муаммолар, ечимлар, ва истиқболлар. Тўплам. Бухоро: 2007
- 3.Турдиев Б. Баён таснifi. Бошлангич таълим. 1-1993, 9-11 б.
- 4.https://studopedia.su/15_61679_vidi-razvivayushchih-kompyuternih-igr-dlya-detey-trebovaniya-k-nim.html
- 5.<https://wikigrowth.ru>

ТАСВИРИЙ САНЬАТ ДАРСЛАРИДА ЎҚУВЧИЛАРНИ ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ ИНДИВИДУАЛ ЁНДАШУВ ОРҚАЛИ ШАКЛЛАНТИРИШ

Расим Хайров Золимхон ўғли

(Гулистон давлат университети "Тасвирий санъат ва мухандислик графикаси" кафедраси ўқитувчisi.

Илгор педагоглар ҳар доим ўқувчиларга индивидуал ёндашув муаммосига эътиборларини қаратиб келганлар. Боланинг шахсиятини ҳар томонлама ривожлантириш, унинг ўзига хослигини хурмат қилиш, унинг мураккаб маънавий дунёсини тушини учун индивидуал ёндашувнинг ахамияти хақида ушбу масала бўйича педагогларнинг илмий ишларида кўришимиз мумкин. Таълим ва тарбия жараённида боланинг ижобий фазилатларига эътибор бериш, боланинг ёшлик давридан тарбисияни унинг ижодий фаолиятига ўйналтириш лозимлиги қайд этилиб келинган.

Инсон у ёки бу фаолиятга қобилиятли бўлиб дунёга келмайди, уни қобилиятлари умри давомида таълим ва тарбия таъсири остида шаклланиб боради. Бир шароитда бир хил ёшдаги ўқувчиларни тасвирий санъат дарсларида билим, қўникма ва малака беришимизда эса уларда бир хил ўзлаштирмаслигини пайқамаймиз. Баъзилари осон тез дарсни ўзлаштирсалар, баъзилари секин, қолоқ ўзлаштирадилар. Гап шундаки тасвирий фаолият (рассомлик, ҳайкалтарошлик, графика) ўқувчига ўз талабларини қўяди, яъни унинг психик жараёнларига, сезги органлари, тезлик реакциясига қараб тасвирлаш кўникмалари ўзлаштирилади. Кимдадир бу фаолиятга нисбаттан индивидуал психологик сифатлари ривожланган бўлса, кимдадир у суст бўлади. Шунинг учун тасвирлаш қобилиятларини машқлар орқали ривожлантириш зарур.

Тасвирий санъатга бўлган қобилиятнининг яна бир асосий меъзони бу унга бўлган интилиш, муҳаббат шу билан биргаликда хавасдир. Чизишга, бўёқларга бўлган қизиқиши ёшлик давридан пайдо бўлиши мумкин, бу белгилар бадиий истеъдоднинг бошланиши англатади. Аммо тасвирий санъатга бўлган қобилиятни ҳеч нарса шунчалик ривожлантирмайдики унга бўлган меҳнатсеварлик, ирода каби туйгулар. Тасвирий фаолият бошқа санъатлар сингари ҳар кунги меҳнат, изланишни талаб этади.

Тарихда машҳур, қобилиятли ва истеъдотли рассомлар - деярли ҳаммаси "Меҳнат титанлари"dir, "Гений" - бу меҳнатдир", унинг остида истеъдотнинг ва қобилиятни ривожлантириш ётади. Барча истеъдотли рассомларнинг ҳаёти меҳнат остида ўтган. Леонардо да Винчи, Камолиддин Беҳзод, Тициан, Рембрант, Рубенс, Ч. Ахмаров, И. Левитан, Микеланжело, Рафаэль, Репин, Айвазовский, Шишкин, Винцент Ван Гог, Ўрол Тансиқбоев, Ч.Ахмаров, И.Икромов, Пикассо, М.Набиев, ва ҳ.к. Илмга чанқоқ, фанга муҳаббат, феноменал меҳнат уларни буюк зафарларга олиб чиқди. Бутунги кунда тасвирий санъат ўқитувчилари ўқувчиларни қай тартибда ўқитиш зарур деган саволга мақбул жавобни топишга ҳаракат қўймоқдалар. Жавоблар эса турли хилдир.

Маълумки хозирги таълим тизимида синфдаги барча ўқувчиларга бир хил ёндашишни тақоза этмоқда. Тасвирий санъат дарсларида берилётган топшириқлар асосан синфдаги ёки гурӯҳдаги асосий массани ташкил этувчи "ўртacha ўзлаштирувчи" ўқувчиларга қаратилгандир. Синфдаги ҳар бир ўқувчининг ўзига хослигини, индивидуаллигини, психологик ва физиологик хусусиятларини хисобга олиб, тасвирий санъат дарсларида ўқувчиларни қобилиятларини индивидуал ёндашув орқали шакллантириш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар:

- 1.Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси. - Т.-2019.
- 2.Ҳасанов Р. Табақалиштирилган таълим. Муаммо ва ечим. // Маърифат газетаси. 2003. 15 ноябрь. -8-96.
- 3.Олих И. Учителя-ученики: "Школьный парад" художников. "Архив" - социальная сеть вокруг искусства //www.artchive.ru

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ И ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ

Хафизова Нилуфар Жанюхановна
(учитель русского языка и литературы ГСОШ №16, г.Навай)

В современном мире, идущем по пути интеграции и глобализации, способность людей быстро и успешно адаптироваться к условиям внутренней и международной конкуренции становится важнейшим фактором устойчивого развития общества.

Главные преимущества высокоразвитой страны в настоящее время определяются человеческим потенциалом, который во многом обусловлен доступной и качественной системой образования.

Очевидно возрастание роли образования в современном мире, превращение его в важный фактор человеческой жизни и развития общества, которое в первую очередь зависит от образованности членов этого общества.

Этот процесс невозможен без участия учителей, готовых и умеющих работать в условиях стремительно изменяющегося мира. Развитие профессиональных качеств педагогов - это содействие обновлению образования.

Современный урок, современный учитель и современный ученик сегодня предполагают современные методики и технологии. Сегодня мы заботимся о времени, потому что поток информации огромный и в рамках одного урока не всегда успеваешь рассказать все, что хотелось, сделать все задания, пройти новый материал.

Одним из самых популярных новшеств современной методики является интегрированный урок. Только читая о таком уроке вряд ли получится представить все возможности таких уроков, но, начав использовать такие уроки в своей практике, понимаешь, что эта технология смело вторгается в непоколебимые школьные программы и связывает на первый взгляд несовместимые предметы.

Основная цель обучения русскому языку и литературе в школах с узбекским и другими языками - обеспечить овладение языком, как средством, общения, познания, планирования и организации деятельности (особенно коллективной), эмоционально-эстетического и нравственного воздействия и воспитания при приоритетности развития коммуникативной компетенции обучения. Политика государства в последнее время направлена на то, чтобы внедрить информационные технологии в школы и вузы, превратить стихийный процесс, каким он по преимуществу был в течение целого ряда лет, в управляемый и контролируемый, привлечь к работе над новыми учебными материалами специалистов в предметных областях, стимулировать компьютерные фирмы к созданию электронной обучающей продукции для школьников и учащихся.

Как известно, пригодность технических средств обучения и контроля для использования на занятиях по литературе определяется по следующим критериям: во -первых, они должны способствовать повышению производительности труда и эффективности учебного процесса; во -вторых, обеспечивать немедленное и постоянное подкрепление правильности учебных действий каждого учащегося; в-третьих, повышать сознательность и интерес к изучению языка; в -четвёртых, обеспечивать оперативную обратную связь и пооперационный контроль действий всех обучаемых; в-пятых, обладать возможностью быстрого ввода ответов без длительного их кодирования и шифрования.

Компьютеры существенно расширяют возможности учителей по индивидуализации обучения и активизации познавательной деятельности учащихся в обучении литературе, позволяют максимально адаптировать процесс обучения к индивидуальным особенностям учащихся.

Применение компьютеров на занятиях значительно повышает интенсивность учебного процесса. При компьютерном обучении усваивается гораздо большее количество материала. Компьютер обеспечивает и всесторонний (текущий, рубежный, итоговый) контроль учебного процесса. Контроль, как известно, является неотъемлемой частью учебного процесса и выполняет функцию обратной связи между учителем и учащимся. При использовании компьютера для контроля качества знаний учащихся достигается и большая объективность оценки. Кроме того, компьютерный контроль позволяет значительно сэкономить учебное время, так как осуществляется одновременная проверка знаний всех учащихся. Это даёт возможность учителю уделить больше внимания творческим аспектам работы с учащимися. Ещё одно достоинство компьютера -

способность накапливать статистическую информацию в ходе учебного процесса. Анализируя статистические данные (количество ошибок, правильных/неправильных ответов, обращений за помощью, времени, затраченного на выполнение отдельных заданий и т.п.), учитель судит о степени и качестве сформированности знаний у учащихся.

Использование информационных технологий раскрывает огромные возможности компьютера как средства обучения. Компьютерные обучающие программы имеют много преимуществ перед традиционными методами обучения. Они позволяют тренировать различные виды речевой деятельности и сочетать их в разных комбинациях, помогают осознать языковые явления, сформировать лингвистические способности, создавать коммуникативные ситуации, автоматизировать языковые и речевые действия, а также обеспечивают возможность учёта ведущей презентативной системы, реализацию индивидуального подхода и интенсификацию самостоятельной работы ученика.

Итак, компьютерные обучающие программы открывают широкие возможности для развития принципиально новой формы самостоятельного познания, которое становится в новых условиях организованным, контролируемым и адаптируемым к индивидуальным особенностям учащихся.

ЎҚУВ УСЛУБЛАРИДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ БИЛАН ЎҚУВ ЖАРАЁНИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ

Эминов Анвар Йигиталиевич
Фаргона политехника институти
Жисмоний тарбия ва спорт
кафедраси катта ўқитувчиси

Кўп йиллик тажрибалар шуни кўрсатяптики, талабаларни ўқитиш муваффақияти ўқув ишлари услубларидан тўғри фойдаланишга боғлиқ эканлигини кўрсатади. Бугунги кунда келиб ўқув жара?ни самарадорлиги кўп жихатдан ўқув-тарбиявий жара?нни қандай ташкилланганлиги ва амалга оширила?тганлигига боғлиқ бўлади. Унинг асосий тўлдирувчилари, қўйидагилар ҳисобланади: илмий асосланган ўқув дастури, машгулотларнинг мувофиқлашган услубий тематикаси, уларга мос бўлган ўқув-моддий база ҳисобланади.

Машгулот раҳбари ўқитиш услубларини моҳирона қўллаб ва талабаларнинг фаоллиги ва онглилигига таяниб билим беради, уларда кўникма ва малакаларни шакллантиради, ҳар томонлама ривожлантиради, уларда юксак ахлоқий, маънавий ва жисмоний сифатларни тарбиялайди. Ҳар бир услуб ўзаро болгланган элементлардан иборат бўлиб, улар ўқитишнинг усуслари деб аталади. Бир хил бўлган усуслар турли услублар таркибиغا кириши мумкин, баъзан эса улар ўқитиш услуби бўлиб ҳам келиши мумкин. Бироқ ўқитишнинг услубларини билиш, ўқув жараёни хақидаги тўла тасаввурни бермайди. Бунинг учун таълим ола?тган талабалар таркибини, уларнинг жамоавий ва якка тартибда билим олишларидаги муносабатни, қачон ва қандай шароитларда у ёки бу услуб қўлланилишини, ўқитишнинг ташкилий жихатларини, яъни машгулотлар шакли деб аталадиган жихатларини ҳам билиш керак. Ўқитиш услублари ўртасида фақат фарқлар эмас, балки узвий боғлиқликлар ҳам бор. У бир услубни муваффақиятли қўлланилишини, бошқа услублар билан узвий боғлиқликда бўлишини тақазо этади.

Кўргазмалик-педагиканинг муҳим тамойилларидан бири бўлиб, унга мувофиқ дарсда кўрила?тган аниқ образлар талабалар томонидан ўрганила?тган материални яхши ўзлаштирилишига имкон беради. Дарсларда кўргазмали қўлланмалар ва техник воситаларни қўллаш талабалар диққатини эшитиб қабул қилишдан кўриб қабул қилишга ўтказади ва шунингдек, уларни навбатдаги ўқув материалини эшитиш орқали чуқур фикрлаб қабул қилишга тай?райди, билим олиш фаолиятини оширади.

У ёки бу кўргазмали қўлланмани, ўқитишнинг техник воситаларини қўллашнинг мақсадга мувофиқлиги охир-оқибатда ўқув вақтини тежаш, дарснинг фойдали таъсир коэффицентини оширишидан иборатdir.

Агар кўргазмали воситаларни қўллаш дарс вақтини тежашга имкон бермаса, бу уларни нотўғри танланганлигини, қўллашганлиги ?ки умуман бу дарсда кераксиз эканлигидан далолат беради.

Илмий билим ва маълумотларни жадал ўсиб бориши шароитида, талабаларга етказиш лозим бўлган билим, кўникма ва малакаларни мувофиқ ҳажмини белгилаб олиш зарур. Ўқув-тарбиявий жара?нни такомиллаштиришнинг яна бир муҳим йўналишларидан бирибу ўқитиш самарадорлигини аниқлаш ва баҳолаш меъёрларини ишлаб чиқишидир. Ўқув-тарбиявий жара?нни такомиллаштириш мураккаб ва кўп қиррали фаолиятидир. У ўқув юрти педагогик жамоасининг тартибли, мақсадга йўналтирилган ҳаракатларини талаб қиласи

ТАСВИРИЙ САНЬАТ - ТАСАВВУР ВА ИДРОКНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА БИРЛАМЧИ ОМИЛ

Жумабоев Наби Пардабоевич
Гулистан давлат университети ўқитувчisi,
Абдусаломова Диёра Абдували қизи
Гулистан давлат университети талабаси

Аннотация: таълим тизими ўзига хос мураккаб жараён бўлиб, унда тасвирий санъат инсонларни эзгуликлар оламига етакловчи маънавий восита эканлиги айтиб ўтилган.

Калит сўзлар: таълим, тарбия, тасаввур, дид, ҳис-туйғу, эстетика, идрок.

Таълим тизими ўзига хос мураккаб ва жуда муҳим жараёндир. Бунда асосан ўқитувчи ва ўқувчиларнинг мақсадга қаратилган самарали фаолияти юзага келади. Ўқитиш доимо ўқитувчи ва ўқувчиларнинг ўзаро ҳаракат жараёни ҳисобланади. Таълим жараёни ўқитувчи томонидан ташкиллаштирилади ва бошқарилади. Бу жараёнда ўқитувчи гоҳида бошқарувчи, айрим ҳолларда иштирокчи сифатида гавдаланади. Шу жумладан, "Таъкидлаш жоизки, ўқитиш ўзида ўқувчи ва ўқитувчиларнинг ўкув мақсадларига эришиш, ўкув режалари ва дастурларида ўзлаштирилиши кўзда туттилган билим, кўнімка ва малакаларни эгаллашга қаратилган биргаликдаги фаолиятни ифодалайди" [1:96]. Мустақиллик йилларида мамлакатимизда Кадрлар тайёрлаш миллий дастури қабул қилинди, таълим ва тарбия тизимида ислоҳотлар амалга оширилди. Соҳада амалга оширилаётган барча ишлардан кўзланган асосий мақсад келажакда Ўзбекистонни ривожланган мамлакатлар қаторига олиб чиқадиган, унинг дунёга танилишида ўз ҳиссасини қўшадиган баркамол инсоннин вояга етказишидир. Жамиятнинг маънавий-маърифий ҳаётини юксалтириб, етук инсонларни тарбиялаб боришнинг кўплаб омиллари бўлиб, улар орасида тасвирий санъатнинг ўрни ва аҳамияти беқиёсдир. Тасвирий санъат - тафаккурнинг бемисл маҳсули. У инсонлар ўртасида меҳр-муҳаббат ришталарини мустаҳкамлашга хизмат қилади. Одамларни нафосат, гўзаллик сари чорлайди, эзгуликка ошно этади. Шу боис ҳаётимизни санъатсиз тасаввур эта олмаймиз. Тасвирий санъат асарлари Она Ватан, унинг гўзал табиати ва табиий бойликларига нисбатан муҳаббат ва миллий фуур туйғуларини уйғотишда муҳим ўрин тутади. Тасвирий санъатни ўрганиш жаҳон санъати дурдоналарини ўрганишдан бошланади. Миллий ва жаҳон санъатининг ҳар хил турларидан фойдаланишдан кўзланган мақсад - ўқувчи шахсини умумий ривожлантириш, уни маънавий-эстетик жиҳатдан такомиллаштиришдир. Шу билан бирга борлиқни ўзига хос тили, хусусиятлари билан ифода этувчи ҳар хил турдаги санъат асарларини идрок этишга ўргатишдан иборатдир. Ўкув иши синф раҳбарининг тарбиявий фаолияти, синфдан ташқари ишларга ташкилий жиҳатдан комплекс равишида ёндашиб лозим, жумладан ўқувчиларни санъатга ошно этиш учун кўпчилик ўқитувчilar фаол иштирок этадиган тизим зарур. Бунинг учун замонавий янги педагогик технологиялардан фойдаланган ҳолда фанлараро боғлиқликни таъминлаш зарур.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, юқори даражадаги умумий-касбий маданиятта, ижтимоий фаолликка, мустақил фикрлашга, ўз вазифаларини қийинчилексиз ҳал қила олиш қобилиятига эга бўлган етук мутахассисларни тарбиялаш учун бугунги кунда педагог-ўқитувчиларимиз замонавий янги инновацион педагогик технологиялардан фойдаланишлари таълим-тарбиянинг сифат ва самарадорлигини оширишнинг асосий омили эканлигини, буни эса давр талаб этётганлигини тушуниб этишлари лозим [2:103]. Дарҳақиқат, ёш авлоднинг етук мутахассис бўлиб шаклланиши таълим жараёнида амалга ошади. Таълимга қанча эътибор қаратсанак, демак, келажакка шунча эътибор қаратган бўламиз.

ФОЙДАЛИНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

- 1.Ф.Умарова. Халқ таълими журнали 5-сон. Т.: 2017 й.
- 2.М.Абдулаева. Халқ таълими журнали 6-сон. Т.: 2017 й.

ТАСВИРИЙ САНЬАТ ДАРСЛАРИДА ЎҚУВЧИЛАР ИЖОДИЙ ҚОБИЛИЯТИНИ ЎСТИРИШДА УСТОЗ-ШОГИРД АНЬАНАЛАРИ

Жумабоев Наби Пардабоевич
Гулистан давлат университети ўқитувчisi,
Абдусаломова Шоҳсанам Немат қизи
Гулистан давлат университети талабаси

Аннотация: тасвирий санъат дарсларида ўқувчиларнинг ижодий қобилияларини ривожлантиришда устоз-шогирд анъаналарининг таълим-тарбияда тутган ўрни баён этилган. Тасвирий санъат машгулотларини индивидуал ҳамда технологик ёндашув асосида ташкил этиш воситасида таълим самарадорлигига эришиш мумкинлиги тўғрисида фикр юритилган.

Калит сўзлар: замонавий таълим ва тарбия, ижодий хусусият, ижодий ёндашув, индивидуал ёндашув, технологик ёндашув.

Бугунги кунда ўқувчиларга таълим-тарбия бериш, касбга ўргатиш, уларнинг ақдий ва ижодий қобилиягини камол топтириш мухим масаладир. "Таълим тўғрисида"ги қонун ва "Кадрлар тайёрлаш миллий дастури" талабларидан келиб чиққан ҳолда, таълимнинг мазмуни ва воситаларини янгидан ишлаб чиқишини ҳаётнинг ўзи талаб этмоқда [1:63]. Бу омил таълим жараёни таркибий қисмларини янгича тартибда намоён бўлишини талаб этади. Ана шу ташкилий-педагогик жараёнда таълим қонуниятлари ва тамойилларига мос ҳолда янги тамойилларга амал қилиш, таълим методларининг пайдо бўлиши, таълим воситаларининг такомиллашуви, айниқса таълимни ташкил этишда ўқитувчи маҳоратининг ноанъанавий шакллари кенг кўламда жорий этилиши кузатилмоқда. Тасвирий санъатдан ўқувчиларни ижодий хусусиятларини ҳисобга олиб уларни ўқитиши жараёни тарихимизнинг барча даврларида мавжуд бўлган. Ҳатто узоқ қадимда ўқувчиларнинг бадиий хунарларни ўзлаштиришда уларнинг ижодий хусусиятларини ҳисобга олганлар. Қадимги Гречияда, сўнг бир қатор Европа давлатлари Уйғониш даврида ўқувчиларга ижодий таълим масаласи педагогларнинг алоҳида эътиборини тортган. Педагог-устозларнинг бадиий устахоналарида ўқувчи-шогирдга таълим-тарбия бериш аниқ белгиланган қонун-қоидалар асосида олиб борилган. Чунки у даврларда устознинг ёрдамчиси ва йўлдавомчиси шогирд бўлганлиги учун, ўқувчи шогирд устозининг бадиий асарларини яратишдаги техникаси ва услубини ўзига бевосита қабул қилган. Бу жараён шогирдларни жамоа бўлиб ўқитиши ва улар билан бирга ишлашда мухим ҳисобланган. Уйғониш даврининг буок рассомлари ўзларининг асарларини яратишда нафақат назарий ёритиб, балки ўқувчиларга индивидуал ёндошиб, биргаликда амалий тарзда ишлаганлар, бунда ўқувчи ўз кўзи билан асарнинг яратилиши босқичларини кузатган. Ўша даврнинг рассомлари ўзларининг илмий қўлёзмаларида таълим ва ижодий ёндашув принципларини қўллаш, унинг самараси ҳақида қисман ёритиб ўтганлар. Масалан, Ченнино Ченнини шундай ёзган: "Қўпчилик тасвирий санъатни устозсиз ўргандик десалар, сен уларга асло ишонма, мисол тариқасида шу китобчани ўқиб чиқ: кечаю-кундуз ўқиб ўргансанг ҳам, аммо устоз кўрмасанг, ўрганиб ўқиб бўлганингдан сўнг ҳам сен устозлар қаторидан жой ола олмайсан" [2:76]. Юқорида устознинг келтирилган фикридан холоса қилсак ўқитувчи ва ўқувчи ўртасида жонли муносабат бўлиши керак, ўқитувчи-устоз тасвирий санъатнинг қонун-қоидаларига амал қилиб, умумий берилган таълим жараёнида озроқ чекиниб ҳар бир ўқувчининг ижодий хусусиятларини ҳисобга олиб таълим жараёнини қуриш мумкин дейилган. Шуни ҳам таъкидлаш керакки, куйидаги буок рассом-педагоглар К.П.Брюлов, А.Е.Егоров, А.П.Сапожников, Н.Н.Крамской, П.П.Чистяков ва бошқалар ўзларининг илмий асосланган тавсияларида кичик ёшдаги ўқувчиларни ижодий қобилиятини ривожлантириш жараёнига алоҳида чуқур эътибор беришган.

Ўқувчиларга ижодий таълим беришнинг назарий асос принциплари собиқ шўро педагогларининг илмий ишларида ҳам қайд этилган, булардан Н.К.Крупская, А.С.Макаренко, С.А.Шацкий, В.А.Сухомлинский ва бошқаларнинг илмий-назарий тадқиқотларида кўришимиз мумкин [3:22]. Республикализ таълим соҳаси ташкилотчилари, методистлари, ўқитувчилари ҳамда олимларининг бу борада олиб бораётган ишлари ҳалқ таълим мининг янги сифат босқичига олиб чиқишига самарали таъсир кўрсатади [4:15]. Таъсвирий санъат фани бўйича ўқувчиларни ўқитиши, унинг республикализ таълим тизимиға мос келадиган дастлабки уринишларнинг илмий-назарий асосларини илк куртаклари ишлаб чиқилди. Хусусан профессор Р.Хасановнинг тасвирий санъат дарсларида ва синфдан ташқари машгулотларида ўқувчиларни ижодий фаоллигини ошириш бўйича республикализ матбуот ва

рўзномаларда мақолаларининг чоп этилиши, бу мақолаларда ўқитишининг ўзига ҳос хусусиятлари ёритилган бўлсада хали бу етарли даражада чуқурроқ ишлаб чиқилмаган.

Бутунги қунда замонавий педагогик технологияларнинг муҳим бўғинларидан ҳисобланиб уни назарий асослари ва амалиётда кенг қўллаш заруриятини қўйидаги омиллар билан изоҳлаш мумкин:

- Жаҳондаги фан, техника ва маъданиятнинг тез ривожланиб бориши ва уни таълим мазмунини кенгайтириб ва чуқурлаштириб юбораётганлиги;

- мамлакатимизда таълим соҳасида давлат таълим стандартларини яратилиши;

- замонавий педагогик технологиялар бўйича кўп йилдан бўён хорижий мамлакатларда тўпланган тажрибалар ва улардан мамлакатимизда таълим муассасаларида фойдаланиш [6:64].

Тадқиқотларнинг кўрсатишича, фақатгина тўғри ташкил этилган методика, боланинг билим даражасини ҳисобга олиб, назария ва амалиётни уйғулаштириб, ўқувчига индивидуал ёндошиш орқалигина берилган билим самарали бўлади. Шу боисдан ўқитувчи фаоллигига асосланган анъанавий дарс ўтиш услубидан воз кечилиб, замон талабларига жавоб берувчи ўқитишининг замонавий усулларидан фойдаланишни даврнинг ўзи тақозо этмоқда.

Юқоридаги фикрлардан хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, тасвирий санъат машгулотларини технологик ёндашув асосида ташкил этиш воситасида таълим самарадорлигига эришиш мумкин, агарда:

- ихтисослаштирилган муассасаларда тасвирий санъат дарсларини ташкил этишда янгича ёндашув қарор топса;

- машгулотларда ўқувчиларни ижодий қобилиятини ўстиришнинг дидактик имкониятлари мазмун, метод ва воситалар тизими асосланса;

- бадиий таълим жараёнини технологик ёндашув асосида ташкил этиш жараёнида фанлараро алоқадорликнинг таъминланига эришилса;

- ўқувчиларни ижодий қобилиятини ўстиришда амалий ва назарий машгулотлари жараёнини технологик ёндашув асосида ташкил этишни амалиётга татбиқ этилишига эришилса;

- таълим жараёнини технологик ёндашувга оид методик тавсиялар ишлаб чиқилса.

Тасвирий санъат дарсларида ўқувчиларни ижодий қобилиятини ўстиришда назария ҳамда амалиётнинг мазмун-моҳияти катта имкониятларга эга. Ижодий қобилиятни ўстириш асосида ўқувчиларда тасвирий санъатдан билим, кўнкима ва малакалари муҳим мезонлардан бўлиб ҳисобланади. Ўқувчиларда ижодий қобилиятларини ўстириш тасвирий санъат дарслари жараёнига яхлит ва тизимли ёндашувни талаб этади. Бу борада тасвирий санъатдан технологик ёндашув, янги педагогик технологиялардан, бадиий таълимнинг энг илгор тажрибаларидан ўринли фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

5. Кадрлар тайёрлаш милий дастури. Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори.- Т.: "Шарқ", 1997 й.
6. Ченнино Ченнини. Трактат о живописи.-М.:1933 г.
7. Тасвирий санъат. Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти ва ўқув дастури.-Т.: "Шарқ", 1999 й.
8. Р.Хасанов, Б.Орипов. Тасвирий санъат. Бошлангич синфларда."Тасвирий санъат ва бадиий меҳнат" - Наманган.:2000 й.
9. М.Набиев. Расм чизишни ўргатиш методикаси.-Т.: "Ўқитувчи", 1971 й.

STRUCTURAL ANALYSIS OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS

Gavharoy Isroiljon qizi

Senior teacher of Andizhan State University

Sotvoldiyeva Dilfuza Adilovna

Teacher of school № 11 of Oltinkul district of Andizhan region

Annotation: In these article authors mentioned teaching practice as important phase of education that provides opportunities for teachers to develop their teaching philosophies and put them into action. This process helps teachers to bridge the gap between theory and practice, to step into the professional teaching environment by sharing, cooperating, and collaborating with their more experienced peers, and to observe seasoned teachers in the classroom.

Key words: specific needs, Academic and Occupational Purposes, professional competence, mastering the materials, cooperating, competence and competency.

Аннотация: В данной статье авторы обсуждают вопросы компетентности и способностей учителей в учебном процессе. Авторы упомянули, что обучающая практика - важная фаза образования, которое обеспечивает возможности учителей, чтобы размышлять над их развитием обучающие основные положения и поместить их в действие. Этот процесс помогает учителям соединить теорию и практику, вступить в профессиональную обучающую окружающую среду, сотрудничая с их более опытными учителями в классе.

Ключевые слова: определенные потребности, академические и профессиональные цели, профессиональная компетентность, справляясь с материалами, сотрудничая, компетентностью и способностью.

Changes in the modern educational system in Uzbekistan make the training and professionalism of teachers necessary i.e. improvement of their professional competence. The main purpose of modern education is to match current and future needs of the individual, society and the state, the preparation of multi-developed personality of a citizen of the country, capable to social adaptation in the society, to the beginning of employment, self-education and self-improvement. An open-minded teacher, predicting the results of his operations and modeling educational process is a guarantee of achieving the goals. That is why nowadays demand for skilled, creative, competitive teacher, being able to educate a person in a modern, rapidly changing world has sharply increased. The term "professional competence" had been actively used since 90s of the last century and the concept became the subject of a special, comprehensive study of many researchers dealing with educational activities. In the given article the author is attempting to emphasize some points of research, revealing actual problems of teaching process and methodology and what solutions can be implemented to the mentioned problems. [Jalolov J.1996.]

We know that under the professional competence of teachers one can understand a set of professional and personal skills required for successful teaching. It wouldn't be inappropriate to state that those ones can be called professionally competent teachers, who carry out teacher communication and various teaching activities on a high level, consistently achieving excellent results in training and educating the students. The development of professional competence means the development of creative individuality, susceptibility to the formation of educational innovations, ability to adapt to a changing in the educational environment. Professional level of teachers is directly related to socio-economic and spiritual development of society. On the basis of modern requirements, it became possible to identify the main ways of development of professional competence of the teacher: 1. Working in the teaching unions, creative groups; 2. Researching, experimental activities; 3. Innovative activities, development of new educational technologies; 4. Various forms of educational support; 5. Active participation in educational competitions, workshops, master classes, forums and festivals; 6. Summarizing own teaching experience and 7. Using Informational Computer Technology (ICT). Development of professional competence is a dynamic process of incorporation and modernization of professional experience leading to the development of individual competencies, the accumulation of professional experience, involving ongoing development and self-improvement.

In the methodology various prominent scholars were engaged in the research of the study of the professional competence, among them are: Guskey, T. R. "Staff development and the process of teacher change" (1986) and "Evaluating professional development" (2000), Hamilton, J. "Inspiring innovations in

language teaching" (1996). J.K. Babansky, B.G. Ananiev, T. Shamova and others. There have been mentioned following aspects of pedagogical competence in the works of these researchers: the management aspect: as a teacher analyzes, plans, organizes, supervises and regulates the relationship with the educational process of students; the psychological aspect: in what way the identity of teachers influences to students as the teacher takes into consideration the individual abilities of students; the pedagogical aspect: in what forms and methods the teacher is teaching students. The professional competence of teachers is a set of skills to structure scientific and practical knowledge for better decisions of pedagogical and educational goals.

The success of students' activities in the English classes depends on how the teacher has laid the basis of students' motivation for learning and self-education. Informational technological competence of teachers of foreign language called to play a big role in it. Indicators of that competence include mastering proper computer skills as well as knowledge of modern teaching technologies to find necessary information and analyze it.

So, we suggest considering the classification developed by the methodologist LA. Zimnyaya: The socio-cultural competence: Cross-cultural interaction; Language and speech development; learning culture of the native and foreign languages; The competence of the personal self-improvement and self-development; Self-improvement, self-regulation and self-development; social, personal, and activity-reflection; Information technology expertise; Mastery of computer skills to find and expeditious processing of necessary information; Use of modern information technologies in the educational-cognitive activity of teachers of foreign languages.

That's why, the competence of a teacher means a synthesis of professionalism (special, methodical, psychological and pedagogical training), work (work relations, the learning process itself, the optimal use of resources, techniques, and training methods) and arts (acting and oratory.) And nowadays it is evident that the simple combination of knowledge is not able to "form" competent professional specialist, the teacher educating the current generation must have a great sense of responsibility. The purpose of teaching involves the formation of new concepts and methods of operation at the students and the system of scientific knowledge. The purpose of education involves the formation of personality traits and certain traits of character at students as well. The purpose of the development involves primarily the development of the students' mental qualities at the lesson: intelligence (thinking, cognitive, social and political skills), will and self-sufficiency.

"Competence" or "competency" is: 1) the ability to do something well; 2) a skill needed to do a particular job; 3) a standardized requirement for an individual to properly perform a specific job (after Longman Dictionary of Contemporary English). But in spite of the existence of great number of scientific works, articles, documents belonging to the problem of the competence approach in the system of teachers' education in European countries, today there is no single unified classification of professional competences, essential for secondary school teachers to fulfill their professional functions successfully. It was considered that European teachers' professional competences should include such components as:

1. European identity. European teacher is conscious with his own national roots and general union of European peoples. Teacher's values make it possible for him to teach not only in frameworks of the national programmes but far out of their limits. The key aspect of European identity is teacher's readiness to accept the differences and to treat the whole world with respect.
2. European knowledge which comprises teacher's outlook of educational systems peculiarities in different countries. Teachers respect their national educational system and correlate its quality with others. They know features of current world policy, history or regional countries and its influence on modern European development.
3. European multiculturalism. European teacher treats his national culture with respect and is ready to accept other cultures. He behaves confidently without domination over other cultures. He works in heterogeneous groups, respects differences and gives his pupils equal opportunities.
4. European language competence. European teacher knows more than one European language. Language skills he acquires in the system of life-long pedagogical education. It would be very important for him to spend some period in foreign environment to communicate with authentic language speakers.
5. European professionalism. European teacher has got his education due to which he can teach in every European country. He has "European" approach to the process of teaching of his specialised subject which helps him to treat educational material from the point of view of European perspective. He cooperates with European colleagues and takes the best pedagogical traditions. Modern practice of common teacher training programmes and confirmation of unified scientific Degrees in European universities helps to develop European level of professionalism.

6. European citizenship p. European teacher must work and live as the citizen of Europe accepting such values as people rights respect, democracy, freedom. His critical style of teaching should form autonomous, active citizens of Europe.

7. European quality measuring. European teacher training foresees the existing of instruments for comparison of regional countries educational systems formal features. Means of comparability and transparency development, worked out in Bologna and Copenhagen, influenced the process of obstacles elimination in the acceptance of pedagogical qualifications and in increase of teachers mobility.

8. European teachers mobility comprises possibilities of studying abroad, learning of foreign languages, getting acquainted with different national cultures, taking part in exchange programmes of students within the EU, individual job placement abroad. European teacher develops his pupils' mobility too. Pupils exchange programmes within EU give additional opportunities for education and new understanding of European citizenship.

In the process of formation of special competences the academic capabilities (subject competence) of teachers play a very important role. A teacher must have the ability to master and renew his knowledge of the subject he teaches at school.

Summing up points of view of Personal competence is connected with a teacher's professional characteristics which may be influenced by his or her personal qualities. The scientists single out such professionally important qualities as interest and love for children, fairness, pedagogical power of observation, pedagogical tact, imagination, sociability, persistence, even temper, professional working capacity, self-evaluation, organizational skills. Professional competence is one of the important competencies which must be improved and mastered by the English teacher of vocational high school especially toward mastering the subject matter of language aspects. Being successful in teaching process depends on the teachers' ability in developing materials creatively. The role of the teacher's professional competence is considered the most related to the teacher's performance.

References

1. Jalolov J. Makhkamova G. English language teaching methodology. Tashkent, 2015
2. Зимняя И. А., Психологические аспекты обучения говорения на иностранном языке, М., 1978.
3. Rogova, G.V. "Methods of Teaching English. Leningrad": Prosvesheniye, 1975
4. Guskey, T. R. "Staff development and the process of teacher change", London, 1986
5. Guskey, T. R. "Evaluating professional development", London, 2000
6. Whitaker, Charles, Ph.D. "Best Practices in Teaching English". Heinemann, 1998

YOSH AVLODNI MILLIY AN'ANALAR ASOSIDA TARBIYALASHNING ZARURIYATI

Bobojonov Ahmadjon Xudoyberdiyevich
Guliston davlat universiteti katta o'qituvchisi,
Madraximova Guljaxon Inomjon qizi
Guliston davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: yoshlar tarbiyasida ezgulik, adolat, tinchlik, do'stlik, vatanparvarlik kabi ijobiy hislatlarni shakllantirish to'g'risida fikr bildirilgan.

Kalit so'zlar: tarbiya, pedagogika, kasb, faoliyat, madaniyat, qadriyat, an'analar.

"Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" g'oyalarini amaliyatga tadbiq etish Respublika ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar muvaffaqiyatini ta'minlash, ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan o'qituvchi, tarbiyachi, ishlab chiqarish ustalarining ma'naviy qiyofasi hamda kasbiy mahoratlariha bog'liqdir. Hozirgi zamondoshalarini milliy, sharqona, tarixiy qadriyatlarini hisobga oлган holda zamonaliviy ruhda tarbiyalash ham ijobiy insoniy fazilatlarga ega bo'lgan kasb sohiblarini tayyorlash muammosi davlat miqyosidagi dolzARB masalalardan biri hisoblanadi.

Yosh avlod tarbiyasi umumxalq ishidir. Respublikamizda bevosita tarbiya ishi bilan shug'ullanadigan ta'lim musassalari dan tashqari, turli kasb egalari ham bu muhim ishda qatnashadilar. Shunday ekan inson tarbiyasi, uning qonuniyatları haqidagi fan - pedagogikani o'rganish unga aloqador bo'lgan kishilarning muhim vazifasidir [1:5]. Shaxsni tarbiyalash ishi nihoyatda murakkab faoliyat jarayoni bo'lib, juda qadimdan ushbu faoliyatga jamiyatning yetuk kishilari jalb etilgandir. O'z davrlarida Abu Nasr Forobi, Abu Rayhon Beruniy, Alisher Navoiy, Abdulla Avloniy va boshqalar o'z asarlarida o'qituvchilik kasbi, uning mashaqqatlari, shuningdek, o'qituvchi shaxsida aks etishi zarur bo'lgan sifatlari xususidagi qarashlarni yoritish orqali o'zlarini ham pedagogik madaniyatga ega ekanliklarini namoyon etganlar [2:16]. Biz asrlar davomida ajodolarimizdan o'tib kelayotgan madaniy-ma'naviy qadriyatlarini o'z tajribalarimiz bilan to'ldirib, rivojlantirib boramiz va kelajak avlodlarga meros qilib qoldiramiz. Bu umumbashariy ahamiyatga molik uzlusiz jarayon. Hozirgi murakkab dunyoda inson, uning hayoti, ezgulik, mehr va muruvvat, adolat, haqiqat, erkinlik, tenglik, tinchlik, do'stlik, baxt-saodat, vatanparvarlik kabi eng oliv umuminsoniy qadriyatlarini asrab-avaylashimiz zarur. Buning uchun har bir kasb egasi o'z bilim va tajribalarini shogirdlariga to'la tarzda yetkazib berlog'i lozim. Ustoz deb atalmish sharafli kasbni puxta egallashi uchun bolalarni sevishi, ularni ardoqlashi va bor mehrini kasbi orqali kelajak avlodga uzatmog'i kerak.

Binobarin, pedagogik jarayonning mohiyatini anglamagan, bolaga nisbatan chuqur hurmatda bo'limgan shaxs ta'lim-tarbiya samaradorligi va inson kamolotini ta'minlovchi fikrga ega bo'lmaydi. Ularning pedagogik madaniyatları negizini bolani tushuna olish, unga insbatan insonparvar munosabatda bo'lish, vaziyatni to'g'ri baholash, yuzaga kelish ehtimoli bo'lgan ziddiyatlarni o'z vaqtida bartaraf etish, pedagogik faoliyatning haqligi, jamiyat taraqqiyoti hamda pedagogik jarayonda o'quvchilar ongiga singdirayotgan ezgu g'oyalarning hayot mayjudligini ta'minlashda qudratli omil (vosita) ekanligiga ishonch kabilalar tashkil etadi. Bog'cha yoshdagagi bolalarning ko'zga tashlanib turuvchi xususiyatlaridan biri, ularning harakatchanligi va taqlidchanligidir [3:60]. Buning uchun pedagog xushaxloq, madaniyatli, tarbiyali, tartib-intizomli bo'lishi shart. Shundagina bola uchun ustoz eng birinchi, eng sevimli va eng faxrlanadigan inson bo'lib qoladi. To'g'ri, har bir millat, elat o'z qadriyatlar, tarixiy an'analar asosida farzandini ulg'aytiradi. Milliy dunyoqarash, odatlar, an'analar, qadriyatlar esa bu qoidalarni to'ldiradi va ularni mukammallashtiradi [4:5]. Tarbiyaning ijtimoiy vazifasi kishilarning bilim, malaka, ko'nikmalarida aks etgan mehnat, bilim tajribalarini avloddan-avlodga yetkazishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

10. M.To'xtaxo'jayeva, S.Ashirboyev, J.Hasanboyev. Pedagogika nazariyasi va tarixi 2-qism. T.: - 2007. 16 b.
11. F.Akramova, N.Lutfullayeva. "Pedagogik psixologiya". - T.: TDIU, 2005. 60 b.
12. Qulqoqli "qulqosiz" bola. Ilmiy-ommabop nashr. To'plovchi va tarjimon M.Rixsibekova. T.: "Yangi asr avlod" - 2017. 5 b.

ТЕНДЕНЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ ЛЕКСИКИ СОВРЕМЕННОГО РУССКОГО ЯЗЫКА

Жуманазарова Зебинисо Равшановна,
(учитель русского языка школы №58
Навайская область Нуратынский район)

Современное языкознание является продуктом познавательной деятельности, которая осуществлялась усилиями представителей многих этнических культур. В связи с прогрессивным развитием языкознания как науки, в настоящее время стали функционировать слова и словосочетания иноязычного происхождения. Одной из социальных причин, влияющих на процесс заимствования слов, можно назвать увеличение количества говорящих и знающих английский язык. Нередко в речевой ситуации английское слово становится более престижным, чем русское, экспрессия его новизны притягательна, оно может подчеркивать высокий уровень информативности говорящего.

На сегодняшний день обновление словарного состава русского языка идет семимильными шагами. Такое быстрое расширение лексики происходит за счет развития технологий и распространения их через СМИ, в частности, через Интернет. Наша задача понять является ли это нормой, требованием времени или же язык просто засоряется, забывается исконно русская лексика?

Для начала следует указать объективные причины появления и широкого использования Интернет-сленга:

1. Развитие компьютерных сетей, проникновение технологий во всех сферы общества, несформированная русскоязычная компьютерная речь. Например, геймер (от англ. gamer), браузер (от англ. browser), коннект (от англ. connecting - соединение), юзер (англ. user - пользователь).
2. Глобализация культуры, интенсификация проникновения иностранного искусства в массовый доступ, например, киноиндустрия, музыка, "клубная" культура. Примером может служить артхаус - (англ. Art house, буквально "дом искусств"), спойлер (от spoil - портить) - прежде всего раскрытая информация, которая может повлиять на впечатления от игры/книги/фильма, трейлер - короткое видео из фильма, отражающее основную цепь событий, мем - популярное видео, или иное сообщение, стремительно распространяющееся в интернете.
3. Пропаганда здорового образа жизни, культ "совершенного тела". Например, "у меня есть отличная фитнес- прога для твоего боди стрейчинга" ("Есть отличный комплекс упражнений для растяжки"), "ты станешь сегодня в раму?" ("Ты сегодня будешь стоять на воротах?").
4. Необходимость быстро и чётко выражать эмоции в социальных сетях, обмениваться мыслями, ставить и решать проблемы. Примеры: узбагойся - успокойся, аааа - боль и отчаяние, Wtf (от англ. What The Fuck) - удивление с негативным оттенком, шикардос - ужасно, зашибись - отлично, обломно - разочарование, гы - смех с иронией, ммм - заинтересованность.

Технический прогресс за последние годы подарил множество новых слов, которые адаптируются в русском языке путем калькирования: селфи (англ. "selfie" от "self" - сам, себя) - разновидность автопортрета, заключающаяся в запечатлении самого себя на фотокамеру, иногда при помощи зеркала, шнура или таймера; лайк (англ. "like" - нравиться) - условное выражение одобрения материалу, пользователю, фотографии, выражаяющееся нажатием одной кнопки, лук (англ. "look" - вид, внешность) - определённый комплект одежды, образ, в более узком значении: фотография уже с готовым образом и др. Также зачастую слова, которые уже имеются в русском языке заменяются на сленговые, иноязычные: легитимный - законный, паркинг - стоянка, шопинг - покупки, имидж - образ и др.

Известный литературный критик В.Г.Белинский сказал: "Употреблять иностранное слово, когда есть равносильное ему русское слово, - значит оскорблять и здравый смысл, и здравый вкус". Употребление слова "ок" в качестве согласия, вместо "ладно"; "супер" и "вау" для выражения восторга, вместо "прекрасно" звучат несуразно и режут слух носителям русской речи. Также из-за отсутствия данных слов в русском литературном языке страдает грамотность их написания, ведь их пользователи стараются адаптировать их "на слух", игнорируя нормы русского языка. Плюс ко всему, зачастую слова применяются без знания их истинного значения, что приводит к неуместному их употреблению. К тому же, широкое распространение получило сокращение слов: ся - себя, норм- нормально, АФК (от англ. Away From Keyboard, AFK) - отошёл от клавиатуры, Имхо (от англ. In My Humble

Opinion, IMHO) - по моему скромному мнению, на мой взгляд, МБ - может быть, СПС - спасибо, ПЖЛ - пожалуйста, НЗЧ - не за что. Все эти явления уродуют речь, делают словарный запас людей скудным, оставляя в нем лишь "дежурные" фразы, необходимый минимум. Как известно, развитость речи имеет прямое соотношение с развитостью интеллекта. Следовательно, можно со смелостью сказать, что неграмотность, неоправданные сокращения и употребление заимствованной лексики ведут к деградации. Многие ученые-лингвисты, борющиеся за чистоту русского языка, ратуют за то, чтобы при использовании русского языка не допускать применение слов и выражений, не соответствующих нормам современного русского литературного языка, за исключением иностранных слов, не имеющих общеупотребительных аналогов в русском языке.

В лексике различных национальных языков нашего времени есть две тенденции. Одна из них усиливает национальные, "свои" элементы словарного состава; она связана с пробуждением к самостоятельной национальной жизни десятков народов, порабощенных в течение десятилетий и столетий колонизаторами и империализмом.

Вторая же усиливает во многих языках интернациональный лексический фонд; эта тенденция связана с усилением международных государственных, культурных и научных отношений, с усилением международного общения ученых. Одновременно, таким образом, усиливаются национальные пласти лексики во многих и многих языках и вместе с тем непрерывно растет объем заимствованного словаря, включающего слово международного использования.

Тенденции современного мира таковы, что Запад, являясь законодателем мод, внедряет в нашу жизнь не только гаджеты, но и новую терминологию. Возможно, виной тому человеческая лень, но такие слова, как смартфон (умный+телефон), ноутбук (заметка+книга), прижились в своем оригинальном звучании, избежав перевода и переосмысливания в русском языке.

Очень метко об этом говорил А.С.Пушкин: "Но панталоны, фрак, жилет, Всех этих слов на русском нет". В целом, количество заимствований в русском языке варьируется от 10 до 20 процентов. Но если окунуться в этимологию большинства привычных слов, окажется, что их прародителями также являются другие языки. Следовательно, весь вопрос лишь во времени. Важно не наличие или отсутствие аналогий, а освоенность слова, его нейтральность, а по существу - привычка к слову. Сегодня слово "компьютер" ни у кого не вызывает протеста, а какой-нибудь "сейлзменеджер", или "гаджет", или "трендсеттер" кажутся ненужными, простой данью моде, в общем, пока чужими.

Обогащение словарного состава языка - процесс длительный. Он начинается с образования нового слова или значения уже существующего. Постепенно новые слова становятся многозначными, между значениями устанавливается постоянная семантическая связь или происходит забвение внутренней формы и образование новых корней и основ.

Подводя итоги, можно сказать, что подвижность языка, постоянное пополнение лексики, адаптация к новшествам в жизни есть хороший показатель. Ведь речь развивается одновременно с культурой и бытом человечества. Без заимствований обходятся только мертвые языки. Любой живой язык восприимчив к внешнему окружению, а необходимые заимствованные слова обогащают словарный состав языка, несут новые знания.

Литература:

1. Головин Б.Н. Введение в языкознание. М.: -1998.
2. Пушкин А.С.: Евгений Онегин. М.: Просв. -1998.
3. Антрушина Г.Б. Лексикология. Учеб. пособие для студентов. - 4-е изд., стереотип. М.: Дрофа, - 2004.
4. ru.wikipedia.org.
5. www.vokrugsvetu.ru.

MODERN TEACHING METHODS AND TECHNIQUES USED IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Zohidova Dilorom

A teacher of retraining institute of Andizhan region

Mahmudova Dilobar

A teacher of school № 4 in Oltinkul district of Andizhan region

Annotation. Ushbu maqolada so'z chet tillarni o'qitishda qo'llaniladigan ba'zi zamonaviy usullar haqida boradi. Masalan, amaliy ish uslubi, til portfeli, insholar, tadqiqotlar, dizayn, amaliy ishlar, og'zaki taqdimotni loyihalash va etkazib berish va jamoaviy mashg'ulotlar.

Kalit so'zlar Usul, case study metodikasi, til portfeli, insholar, tadqiqotlar, dizayn, amaliy ishlar, og'zaki taqdimotlar, jamoaviy mashg'ulotlar.

Abstract. This article presents an overview of some modern methods and techniques used in TFL at technical universities, such as the case study method, language portfolio, writing essays and doing research, designing and delivering oral presentations and team teaching.

Keywords. Method, case study method, language portfolio, essay, research, design, case stage, oral presentation, team training.

Аннотация. В этой статье представлен обзор некоторых современных методов используемых в обучении иностранным языкам. Таких как метод тематического исследования, языковой портфель, написание эссе и ведение исследований, проектирование и доставка устных презентаций и командного обучения.

Ключевые слова. Метод, метод тематического исследования, языковой портфель, эссе, ведение исследований, проектирование, кейс стадии, устные презентации, командное обучение.

Nowadays there is a great variety of methods of teaching foreign languages (TFL). Some have had their heyday and have fallen into relative obscurity; others are widely used now, or have small following, but contribute insights that may be absorbed into the generally accepted mix, still others are just appearing to be adapted and approved by teachers in various teaching contexts. This article presents an overview of some modern methods and techniques, such as the case study method, language portfolio, writing essays and doing research, designing and delivering oral presentations and team teaching. The choice of the teaching practices described was determined by their accordance with the following pedagogic concepts: communicative approach; problem-solving approach; vocational orientation in TFL; learner-centred approach.

One of the most well-known, though still receiving little use is the case study method, which appeared as a distinctive approach as far as in the beginning of the 20th century. Case study is an intensive analysis of an individual unit (as an event, a person or type of behaviour, institutional group or culture) stressing developmental factors in relation to environment. This is a method of research by which accumulated case histories are analysed as primary authorities instead of textbooks. Normally in FLT the text of a case study is up to 2 pages long and includes such sections as: background or introductory information, description of an event or problem definition, and apresentation of issues for group discussion.

Case studies for FL study should be based on realistic professional or everyday problems and situations, and designed to motivate and actively engage students. Typically students are involved in discussions on particular problems and work out solutions or recommendations through their active group work. Case studies are also excellent topics for dialogues. It is common that each case study ends with a realistic writing task reflecting the real world of professional correspondence.

To be successful in using case studies a teacher should take into consideration the level of students' language knowledge. The best choice would be using it with the student groups of intermediate or advanced level, who may have certain problems in grammar, pronunciation or vocabulary use, but for the most part are at ease with speaking the FL.

Language Portfolio is a set of documents that contains information about student's language learning experiences, the level of different language skills - writing, reading, speaking, listening, and translation, and samples of those skills. It promotes language learning and the development of cultural competence. Most often it consists of three parts: a language passport, a language biography and a dossier. Its language passport

allows language learners to summarize their language learning experiences and to describe them in a meaningful way using the terminology of an international rating scale. The language biography focuses on the five C's of language learning: Communication, Culture, Connections, Comparisons, and Communities. It provides learners with an opportunity to assess for themselves their language learning progress in five skill areas. It also encourages them to set personal goals in language learning and intercultural competence development, and to plan strategies to meet their individual goals. The dossier both stores samples of a learner's speaking and writing, and documents results of the learner's language tests and other professional certifications.

Teachers can use the Language Portfolio technique to help their learners become more autonomous. Universities can use it to develop a whole-school language policy and approaches to LT. Besides the Language Portfolio can be used in programmes of teacher education and development (pre-service and in-service) to encourage reflective, learner-centred approaches to language learning and promote awareness of the international language assessment criteria.

It should be noted that one of the main ideas of introducing these methods and techniques into FL courses is to provide opportunities for realistic learning situations, in particular to enable students to learn and use a FL in tasks related to and facilitating their study of other university courses. The case study method, language portfolio, essays and research, oral presentations and teaching in teams are the areas of the most pronounced collaboration between a FL and other university courses as the tasks should be set in such a way to include the content covered as assignments or projects in professional courses.

References:

1. Webster's Third Edition International Dictionary of English Language, unabridged. - Merriam Webster, Incorporated, 1993.
2. Suntsova, E.N., Burmakova, E.A. The Use of case Study Method in Foreign Lan-guage Teaching // Прикладная филология: идеи, концепции, проекты: Сб. ст. VI Межд. на-учно-практич. конф., Часть 1. - Томск: Издательство ТПУ, 2008. - С. 87-94.

БОЛА ТАРБИЯСИГА ОИЛАДАГИ САЛБИЙ ҲОЛАТЛАРНИНГ ТАЪСИРИ

Имомов Фозил Шакарбек ўғли,
Рахматов Ойбек Эркин ўғли
Гулистан давлат университети талабалари

Аннотация: бола тарбиясига оиладаги салбий ҳолатларнинг таъсири түгрисида фикр юритилган. Ҳар бир ота-она боланинг келажагига жавобгар эканлиги айтиб ўтилган.

Калит сўзлар: тарбия, комил инсон, соғлом муҳит, оила-мактаб-маҳалла, масъулият.

Ҳозирги давримизнинг энг оғриқли нуқталаридан бири "Ўғил болалар маҳсус каллежлари"нинг вазифаси тарбияси оғир балаларни юртимиз корига яровчи комил инсон бўлиб етишишини таминалашдан иборат. Ҳар бир муаммонинг келиб чиқиши ва ечими бўлиши ҳаммага аён. Хўш бу долзарб муаммоларнинг келиб чиқишига сабаб нима? Ечими қанақа? каби саволлар туғилиши табиий. Бундай ҳолатнинг келиб чиқишига бир мунча омиллар таъсирини санаб ўтиш мумкин. Жумладан, оилада соғлом муҳитнинг йўқлиги, ота-онанинг бола тарбиясидаги масъулиятсизлиги, боланинг атрофидаги танишларининг қанақалиги, оила-мактаб-маҳалла ҳамкорлиги ва назоратининг йўлга қўйилмаганлиги ва ҳоказолар бўлиши мумкин. Ичкиликбозлиқ, тамаки, чекиш ва ҳаттоқи наркомания каби салбий одатларнинг борлиги, оилада етарли имокониятларнинг мавжуд бўлмаслиги, унга нисбатан эътиборнинг сустлиги ёки умуман йўқлиги болада салбий ҳолатлар билан ёлғиз курашиш, кечинмалари билан яшаш, атроф-муҳитга норозилик кайфиятида бўлиш каби ҳолатлар кузатилиши мумкин. Ҳар қандай ижобий ҳислатларни болада таркиб топтириш, уни камолотга етказишида аввало оилада ота-она ўрнак бўлмоғи, маҳалла ва мактаб ўзаро ҳамкорликда ишламоги лозим. Халқимизда бир нақл бор: "Куш уясида кўрганини қиласи". Ҳар бир бола оқ қозоз мисоли пок, уни қандай улгайтириш, тарбиялаш аввало она-онага боғлиқ. Дарҳақиқат, аждодларимиз томонидан қолдирилган бебаҳо маданий мерос миллий маънавиятимизнинг ўзагини ташкил этади. Шу сабабли ундан бугун ёшлиаримизнинг таълим ва тарбиясига кенг фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Чунки, "Аждодларимиздан қолган мерос миллатимизнинг нафақат ўтмиши, шунингдек, истиқболи учун ҳам куч ва фидоийлик манбаи ҳисобланади"[1:47]. Шарқ мумтоз адабиётининг намоёндаларидан бири Саъдий Шерозийнинг фикрича, оила, боланинг баҳти, келажаги учун замин яратувчидир. Оилада асосий таянч отадир. У масулиятли тарбиячидир. Ота ўз болаларини тарбиялаши, ўқитиши, хунарга ўргатиши, меҳнат орқали жисмонан чиниқтириши керак. Саъдий Шерозий ота-оналарга ҳарактерни ҳисобга олган ҳолда аҳлоқий тарбияни боланинг ёшлигидан бошлашини тавсия этган, ҳарактер шакиллангач болага тасир этмайди деб таъкидлаган. Ёш навдага ҳар қанақа шакл ва ишлов бериш мумкин. Фарзанд ҳам худди шундай навда мисоли. Уни қанча эрта эзгуликлар билан ишлов берсак, эртага ундан худди шу ҳислатлар қайтади.

Шахс камолотида муҳим ўрин тутувчи маънавий ва ахлоҳий поклик, иймон, инсоф, диёнат, ор-номус, меҳр-оқибат, кексаларга ҳурмат сингари инсоний фазилатлар ўз-ўзидан шаклланмайди. Уларнинг асосида ёш авлодга оила, умумий ўрта, ўрта маҳсус, касб-хунар ва олий таълим тизимида амалга оширилаётган таълим-тарбия мазмуни, гоявий йўналиши ва самарааси ётади[2:60]. Бундай авлодни вояга етказган халқнинг истиқболи порлоқ, келажаги буюк бўлиши шубҳасизdir.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

- 1.А.Ҳайдаров. Инсон камолоти ва миллий-маънавий қадриялар. -Т.: Мұхаррир, 2008 й.
- 2.О.Сувонов, Ҳ.Абдукаримов, С.Астанова. Педагогика фанидан ўқув-услубий мажмua. ГулДУ. - 2012 й.

ИНТЕЛЕКТУАЛ САЛОҲИЯТЛИ ЁШЛАРНИ ТАРБИЯЛАШДА КОРПОРАТИВ ҲАМКОРЛИКНИНГ АҲАМИЯТИ

Гулруҳ Ганиева

(Ўзбекистон халқаро ислом академияси ўқитувчиси)

Аннотация Мақолада ёшларни ақлий, аҳлоқий тарбиялашда корпоратив ҳамкорликни аҳамияти ажратиб кўрсатилади. Интеллектуал келажакни яратишда оила, маҳалла ва таълим муассасаси ҳамкорлиги муҳимлигини ёритилган.

Калит сўзлар:ижтимоий институт, ўғитлар, оила, маҳалла, таълим муассасаси, инсонпарварлик ҳислати, таълим-тарбия.

Аннотация В статье подчеркивается важность корпоративного сотрудничества в интеллектуальном и этическом воспитании молодежи. Это подчеркивает важность семейных, общественных и образовательных партнерств в построении интеллектуального будущего.

Ключевые слова: социальный институт, принципы, семья, общество, образовательное учреждение, человечество, образование, воспитание.

Annotation.The article emphasizes the importance of corporate cooperation in the intellectual and ethical education of youth.This underlines the importance of family, community, and educational partnerships in building an intelligent future.

Keywords: social institution, principles, family, society, educational institution, humanity, education, upbringing.

Инсон ҳаёти ва унинг маънавиятини тўғри шакллантиришга бевосита таъсир қиласидан яна бир муҳим ҳаётий омил бу таълим-тарбия тизимиdir. Маълумки, ота-боболаримиз қадимдан бебаҳо бойлик бўлмиш илму маърифат, таълим ва тарбияни инсон камолоти, миллат равнақининг энг асосий шарти ва гарови, деб билган. Албатта, таълим-тарбия - онг маҳсули, айни вақтда, онг даражаси ва унинг ривожини ҳам белгилайдиган, яъни халқ маънавиятини шакллантирадиган ва бойитадиган энг муҳим омилларидir.

Мактаб, (мактабгача таълим, ўрта маҳсус, касб-хунар таълими) таълим-тарбия масаласи давлат ва жамият назоратида бўлиши асосий қонунимиз Ўзбекистон Республикаси Конституциясида (41-модда) белгилаб қўйилган. Шу билан бирга, бу кенг жамоатчилик, бутун халқимизнинг иштироки ва қўллаб-қувватлашини талаб қиласидан умуммиллий масаладир. Шуни унутмаслигимиз керакки, келажагимиз пойдевори билим даргоҳларида яратилади, бошқача айтганда, халқимизнинг эртанги куни қандай бўлиши фарзандларимизнинг бугун қандай таълим ва тарбия олишига боғлиқ.

Бунинг учун ҳар қайси ота-она, устоз ва мураббий ҳар бир бола тимсолида, аввало, юксак маънавияти шахсни қўриши зарур. Ана шу оддий талабдан келиб чиқсан ҳолда фарзандларимизни мустақил ва кенг фикрлаш қобилиятига эга бўлган, онгли яшайдиган комил инсонлар этиб вояга етказиш - таълим-тарбия соҳасининг асосий маҳсади ва вазифаси бўлиши лозим.

Айни пайтда дунёда кечайтган глобаллашув ва интеграциялашув жараёнлари барчамизга янгидан янги вазифалар юкламоқда. Шундай вазифалардан бири - ёш авлодни ватанпарварлик, инсонпарварлик каби хислатлар билан бирга диний ва миллий бағрикенглик, юксак маънавият эгаси бўлиш ҳамда бошқа миллатларга нисбатан ҳурмат билан қарайдиган, инсоний қадр-қимматни эъзозлайдиган қилиб тарбиялаш ҳамда миллий ва маданий-маънавий қадриятларни, урф одатларни нафақат сақлабгина қолмай, балки уларни ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратишдир.

Бугунги кунда рўй берадиган муҳим ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий ўзгаришлар ёшлар онгига таъсир қилмасдан қолмаслиги ҳамда ҳозирги мактаб ўриндиqlарида ўтирган ёш авлод эртага бизнинг қўлимииздан ишимизни оладиган, ҳаётимизни давом эттириб, ўзидан кейинги авлодга етказувчи ворислар эканлиги айни ҳақиқатдир. Шундай экан, ёш авлод тарбияси билан шугулланадиган, оиласда - ота-оналар, маҳаллада - қўёни-қўшни ва кенг жамоатчилик, таълим муассасасида - ўқитувчи ва мураббийлар келгуси авлод баркамоллиги учун, ўғил-қизларимизнинг улуг аждодларимизга хос оқил бўлишлари учун масъулдирлар. Ушбу улкан шарафли, масъулиятли ишларни амалга оширишда ўзаро чамбарчас боғлиқ уч омил - оила, маҳалла ва таълим муассасалари ҳамкорлиги муҳим аҳамиятга эгадир.

Зеро, Президентимиз таъкидлаганларидек "Таълим ва тарбия - ўзаро узвий боғлиқ шарқона тушунчалардир. Таълимни тарбиядан, тарбияни таълимдан ажратиб бўлмайди". Ёшларга таълим беришда илгор педагогик технологиялар, ахборот-коммуникация воситаларидан ўринли фойдаланишига шарт-

шароит яратиш; таълим муассасаларида аҳиллик, меҳр-оқибатлилик, миллатлараро дўстлик муҳитини мустаҳкамлаш, бу мақсадга эришиш учун зарурй шарт-шароит ва имконият яратиш; таълим муассасаларида "Ички тартиб қоидалари" ва "Одоб-ахлоқ қоидалари" талабларига тўлиқ риоя қилиш; таълим муассасалари негизида педагогик, хукуқий, психологик, маънавий ва маърифий билимлар берувчи "Ота-оналар университетлари" ташкил қилиш ва машғулотларни турли хил шакл ва усулда ташкил этиш; хукуқий тарбияни ўқувчи-ёшлар, ота-оналар, жамоатчилик билан амалга ошириш; тарбия жараёнининг барча иштирокчилари орасида миллий мағкуруни тарғиб қилиш, ақидапарастлик, диний экстремизм ва миллий тараққиётимизга заарали бошқа гояларнинг кириб келишига қарши муросасиз курашишни ташкил этиш; таълим муассасаларида ёш авлоднинг ёшига мос равишида миллий мағкуравий гояларни сингдиришга табақалаштирилган ҳолда ёндашиш ва бу ишни узлуксиз тарзда олиб бориши; ёшларни мустақил фикрлашга ўргатиш, уларни истиқдол гоялари ва миллий мағкурага садоқат руҳида тарбиялаш; бола тарбияси намунали йўлга қўйилган оиласларни тегишли муассасалар ҳамкорлигида ўрганиб, тажрибаларини оммалаштириш; мактабга (касб-хунар коллежлари ва лицейларга) сурункали келмайдиган ўқувчи-ёшларни таълим муассасалари ва маҳалла фаоллари ҳамда ҳамкорлик кенгаши ёрдамида ўқишига жалб этиш; ўқишини ва ишлашни хоҳламайдиган, хукуқбузарлик содир этишга мойил вояга етмаганларни рўйхатга олиб, уларга тегишли ташкилотлар билан биргаликда зарур чоралар кўриб, жамоат кенгашида муҳокама қилиш; синфдан ва мактабдан ташқари ишларни янгича шакл ва усулларда ташкил этиш, тарбияга бир бутунликда ҳамда тизимли ёндашиш; ўқувчиларни миллий қадриятларга таянган ҳолда оиласвий ҳаётга тайёрлаш; таълим муассасаларида ўтказиладиган барча тарбиявий, маънавий-маърифий, маданий-оммавий ва спорт тадбирларининг маҳаллалар, жамоат ташкилотлари билан ҳамкорликда олиб борилишига эришиш; "Камолот" ёшлар ижтимоий ҳаракати бошлангич ташкилоти, "Ораста қизлар", "Зулфияхоним қизлари" клуби, "Ўғил болалар кенгаши" ва "Саҳоватли болалар" ҳаракати фаолиятини кучайтириши; иқтидорли, ижодкор ўқувчиларни рағбатлантириш ишларини маҳалла ҳамкорлигида амалга ошириш; болаларнинг ўз ўқув муассасаси худудини тоза, озода сақлаш ва ободонлаштириш (таълим муассасалари атрофидаги қаровсиз ётган ерларда мевали боғлар яратиш) ишларига жалб этиш, шанбаликлар ташкил этиш; ҳамкорликда олиб борилган ижобий ишларни оммавий ахборот воситалари орқали кенг ёритиб борилади.

Ҳамкорликда олиб борилаётган ишлар маҳалла худудидаги барча ёшлар ва турли тоифалардаги фуқароларни қамраб олиши ҳамда уларнинг қизиқиши ва интилишларига мос бўлиши лозим. Ҳамкорлик тадбирларининг мавзулари "Ота - онангта раҳмат", "Одабингга балли!", "Соф танда - соғлом ақл", "Қизлар ибоси", "Бир йигитга қирқ ҳунар оз", "Ўглим - посбоним", "Ҳаёт - устоз, халқ - муаллим", "Ўзбекистон - Ватаним маним!", "Миллий бурч ва масъулият", "Оила этикаси", "Оила тинч - маҳалла тинч", "Аскарлик - йигитлик мактаби", "Оила баҳти - Ватан баҳти", "Спорт ва оилас", "Оиласиз анъаналари", "Ватан остоңадан бошланади", "Биз киммиз?" каби тадбирлардан иборат бўлиши мумкин.

Шундан келиб чиқиб, жисмонан соглом, маънавий етук ва ҳар томонлама ривожланган баркамол авлодни тарбиялашда мазкур қарорнинг жойлардаги ижросига масъулият билан ёндашиш, баркамол шахс тарбияси учун масъул субъектлар (оила, маҳалла, таълим муассасаси, жамоат, давлат ва нодавлат ташкилотлари, оммавий ахборот воситалари ва бошқа) ўртасида алоқани мустаҳкамлаш ҳал қилувчи аҳамият касб этади.

Хулоса қилиб айтганда юқоридаги фаолиятларнинг натижасида ҳамкорлик қилаётган жамоалар, ташкилотлар, уюшмалар маҳалла билан олиб борилаётган ишлар ҳисоботи ва келгусида қилинадиган ишлар ҳақида фикр юритилади, зарурий топшириқлар берилади.

Адабиётлар:

1. "Соғлом авлод тарбиясида таълим, таббиёт муассасалари, оила, маҳалла ва ҳокимият идоралари педагогик ҳамкорлиги, вилоят илмий-амалий анжумани" материаллари Фаргона-2000.
2. Эгамбердиева Т.А. Оила педагогикаси. Маърузалар матни. Фаргона-2010.

TADQIQOT.UZ
ТОМОНИДАН ТАШКИЛ ЭТИЛГАН

**“XXI АСРДА ИЛМ-ФАН ТАРАҚҚИЁТИНИНГ
РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ ВА УЛАРДА
ИННОВАЦИЯЛарНИНГ ТУТГАН ЎРНИ”
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА ИЛМИЙ 10-ONLINE
КОНФЕРЕНЦИЯСИ МАТЕРИАЛЛАРИ**

(2-бўлим)

Маъсул мұҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳихлар: Хуршида Юлдашева, Раъно Юнусова
Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Эълон қилиш муддати: 11.12.2019.

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амир Темур пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000